

Eeva Mäntymäki

HYVINVOINTIVALTIO EETTERISSÄ

Yleisradion rakentuminen
populaarien diskurssien kentillä

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

Esitetään Tampereen yliopiston
yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi
Tampereen yliopiston luentosalissa A1,
Kalevantie 4, Tampere,
lauantaina 26. elokuuta 2006 klo 12.

*Tampereen yliopisto
Tampere 2006*

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

Tampereen yliopisto

Tiedotusopin laitos

Copyright © Eeva Mäntymäki

Myynti

Tiedekirjakauppa TAJU

PL 617

33014 Tampereen yliopisto

puh (03) 3551 6055

fax (03) 3551 7685

taju@uta.fi

<http://granum.uta.fi>

www.uta.fi/taju

Kansi

Mia Ristimäki

Taitto

Aila Helin

Painettu väitöskirja

ISBN 951-44-6657-8

Sähköinen väitöskirja

Acta Electronica Universitatis Tamperensis 536

ISBN 951-44-6661-6

ISSN 1456-954X

<http://acta.uta.fi>

Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print

Tampere 2006

EEVA MÄNTYMÄKI

Hyvinvointivaltio eetterissä
Yleisradion rakentuminen populaarien
diskurssien kentillä

Media Studies

*Kaikkien instituutioiden kohtalo määräytyy aina
— vaikka harvoin avoimesti —
niitä rakentavassa keskustelussa.*

(Michael Tracey 1998, xv)

ESIPUHE

Kun puhutaan Yleisradiosta, puhutaan myös paljosta muusta kuin yhdestä mediayrityksestä. Puhuttaessa median käytöstä taas puhutaan tapojen, tarpeiden, halujen, arvostusten, mielikuvien ja mielihyvien sykkyröisistä sikermistä. Noin kahdeksan vuotta sitten otin haasteekseni näiden kahden näkökulman yhdistämisen yhteen ja samaan tutkimukseen. Tiesin alun perin, että tehtävä ei ole helppo, eivätkä tutkimuksen tulokset vastaa kaikkiin niihin kysymyksiin, joihin niiden toivotaan vastaavan. Toisaalta median kuluttajuuden ja kansalaisuuden näkökulmien yhdistämisen yrittäminen näytti välttämättömältä tilanteessa, jossa Yleisradioon kohdistui hyvin monenlaisia paineita. YLEn toimittajana koin joka päivä jääväni puun ja kuoren väliin, olennaisuuden ja kiinnostavuuden vaatimusten ristituleen.

Yleisradioon kohdistuvat ristipaineet eivät ole kuluneiden tutkimusvuosien aikana vähentyneet. Omasta näkökulmastani tämä on ollut sikäli lohdullista, että vuodelta 2001 peräisin olevista aineistoista tehdyt havainnot eivät näytä vanhentuneilta vaan itse asiassa yllättävän ajankohtaisilta: aineistoja rakenteistavat Yleisradio-diskurssit organisoivat myös YLEn syksyn 2005 säästöjen yhteydessä käytyä keskustelua julkisesta palvelusta.

Henkilökohtaisesti Yleisradio-diskurssien parissa kuluneet kahdeksisen vuotta ovat olleet pitkä ja aika ajoitin kivulloinen tutkimusmatka ja kasvuprosessi. Yksi itselleni kaikkein merkityksellisimmistä oivalluksista on ollut vuonna 2001 valmistuneen liseniaatintutkimuksen myötä vahvistunut näkemys, että ajatuksemme ja jopa kokemuksemme ovat

pitkälti rakentuneet kollektiivisissa käytännöissä, diskursseissa. Tutkiessani median käyttäjien Yleisradio-suhteita en siis enää kuvittele analysoivani *niitä*, vaan tiedän tutkivani *meitä*.

Tutkimusprosessin aikana myös minulta tutkijan roolissa pitkälti puuttuneen työyhteisön merkitys on tullut hyvin selväksi. Puurtaessani käsikirjoitusta kasaan kotona Kuhmossa olen ollut monta kertaa menettää uskoni sekä itseeni että hankkeeseeni. Ilman työn ohjaajan Taisto Hujasen kannustavaa kärsivällisyyttä en ehkä olisi jaksanut sinnitellä tutkimusmatkaani loppuun saakka. Erakoitumistani hidasti myös se, että tiesin muutamien Marko Ala-Fossin kaltaisten matkakumppaneiden löytyvän tarvittaessa puhelimen ja sähköpostin päästä.

Kotona tutkimusmatkaani seuranneet Paavo, Anna ja Erkki ovat puolestaan hyväksyneet sekä henkiset että fyysiset poissaoloni, jaksaneet taloudellisesti niukat apurahakaudet ja sietäneet suhteellisen pienin mukinoin myös ylitettyjen dead line -päivämäärien aiheuttaman ahdistuksen. Elämä teidän kanssanne on päivästä toiseen muistuttanut siitä, että väitöskirjaprojekti ei suinkaan ole se kaikkein tärkein asia! Silti haluan aivan erityisesti kiittää Paavoja siitä, että hän keväällä 1998 kehoitti minua valitsemaan puutarhatöiden sijaan tämän tutkimusmatkan.

Samoin tutkimusprosessia sivusta seurannut YLE Kainuun Radion työyhteisö on suhtautunut hankkeeseeni kannustavan hienotunteisesti ja osoittanut ymmärrystä väsymyksen hetkien yllättäessä. Ville Kinnunen ja Maija Kautto ovat lisäksi tarjonneet teknistä tukea tietokoneongelmiin. Esi-

miehiäni Jura Tarvasahoa ja Esko Tikkasta sekä Radio Suomen ohjelmajohtajia Raimo Vannista ja Reijo Perälää kiitän myös suopeudesta toistuvia opintovapaa-anomuksiani kohtaan. YLEn yleisötutkimuksista vastaava Erja Ruohomaa on puolestaan alusta pitäen monin tavoin helpottanut matkan- tekoani.

Neljän vuoden kausi ns. statustutkijana Taideteollisen korkeakoulun ja Eeva Kurjen organisoimassa audiovisuaalisen alan Elomedia-tutkijakoulussa on tuonut omat filosofiset ja esteettiset mausteensa yhteiskunnallisesti suuntautuneeseen tutkimukseeni. Kiitokset kuuluvat myös tämän väitöskirjan esitarkastajille Seija Ridellille ja Anu Kantolalle, jotka avasivat monessa suhteessa silmäni näkemään oman työni aivan toisenlaisesta näkökulmasta.

Tutkimukseni saamasta taloudellisesta tuesta kiitän Suomen Kulttuurirahastoa, Tampereen Yliopiston Tukisäätiötä ja Tampereen yliopistoa.

Kuhmossa 10.6.2006

Eeva Mäntymäki

Sisällysluettelo

ESIPUHE	5
1. JOHDANTO: YLEISRADIO DISKURSSEINA	13
1.1. Ymmärtämisen tahdon taustaa.....	17
1.1.1. Yleisradio-suhteista Yleisradio-diskursseihin.....	20
1.1.2. Yleisradio diskurskien tutkimuksessa	23
1.2. Yleisradion murros	29
1.2.1. Kaksoisrooli	33
1.2.1. Kiista julkisesta palvelusta.....	34
1.3. Kuluttajuus ja kansalaisuus	38
1.3.1. Vastapooleja vai hybridimuotoja?.....	40
1.3.2. Kansalaisuuden kentän hahmottelua.....	45
1.3.2.1. Poliittika- ja kulttuurikeskeiset diskurssit	46
1.3.2.2. Liberaali ja hegeliläinen traditio	48
1.3.2.3. Deliberatiivinen ja agonistinen demokratia....	52
1.3.3. Näkökulmia kuluttajuuteen	55
1.3.3.1. Median kaupallistuminen	58
1.3.3.2. Kuluttajat valitsijoina ja uhreina	62
1.4. Populaarit diskurssit	64
1.5. Diskurssiteoriasta diskurssianalyysiin.....	68
1.5.1. Diskurssit tietona ja valtana	70
1.5.2. Tietovalta ja subjekti.....	75
1.6. Tutkimuksen tavoitteet	79
1.6.1. Tutkimusasetelma	81
1.6.2. Väitöskirjan rakenne	84
2. DISKURSSIEN RAKENTUMINEN	
KONTEKSTEISSAAN.....	87
2.1. Diskurssianalyttinen kehys	87
2.1.1. Kontekstien rakentaminen	91

2.1.2. Subjektien rakentuminen.....	93
2.1.3. Moninkertaiset kehukset	96
2.2. Uuden retoriikan näkökulma	98
2.2.1. Avainkäsitteet ja esisopimukset	102
2.2.2. Yleisöjen rakentuminen	104
2.2.3. Hyväksynnän siirto.....	107
3. EMPIIRISET AINEISTOT	109
3.1. Aineistojen valinta	110
3.2. Historiallis-yhteiskunnallinen konteksti.....	113
3.3. Aineistojen synty ja erityispiirteet.....	116
3.3.1. Ota kantaa -keskustelu	117
3.3.2. Nettikeskustelun geneeriset konventiot.....	121
3.3.3. Yksi päivä mediaa -päiväkirjat.....	125
3.3.4. Päiväkirja-aineiston ominaispiirteet	130
4. YLEISRADIO	
KANSALAISUUDEN KENTÄLLÄ	135
4.1. Ota kantaa -keskustelun kysymyksenasettelu	136
4.2. Yleisradio valtiollisena instituutiona.....	138
4.3. Laatudiskurssit	145
4.3.1. Absoluuttinen laatu	147
4.3.1.1. Eettinen ulottuvuus	154
4.3.1.2. Esteettinen ulottuvuus.....	161
4.3.1.3. Negatiivinen laatudiskurssi	166
4.3.2. Relatiivinen laatu.....	170
4.3.3. Laadun assosiaatiot	175
4.4. Vapauden diskurssit	179
4.4.1. Snellmanilainen vapaus	183
4.4.2. Liberaalit vapaudet	190
4.4.2.1. Libertaristinen vapaus	194
4.4.2.2. Uuskeynesiläinen vapaus	201

4.4.3. Valtiokäsitykset ja vapauden diskurssit	204
4.5. Yhteenveto	210
5. YLE KULUTTAJUUDEN KENTÄLLÄ.....	215
5.1. YLE ei-kaupallisena brändinä	216
5.2. Median kuluttajuuden diskurssit	220
5.2.1. Rituaalinen kuluttajuus	222
5.2.1.1. Yleisradio perinteenä	228
5.2.2. Rationaalinen kuluttajuus	232
5.2.2.1. YLE-brändi valintana.....	239
5.2.3. Massakuluttajuus	244
5.2.3.1. Koukussa YLEen?	252
5.3. Kuluttajuus, mielihyvä ja itsekontrolli.....	255
5.3.1. Monimuotoinen mielihyvä	257
5.3.2. Mielihyvän murros ja itsekontrolli	259
5.3.3. Mielihyvä, itsekontrolli ja yleisradiolaatu	262
5.4. Yhteenveto	264
6. YLEISRADIODISKURSSIT	
VIESTINTÄPOLITIIKASSA	269
6.1. Laatu ja määrä	271
6.2. Kansanvalta ja kilpailukyky.....	277
6.3. Laatu kaksiteräisenä miekkana	280
6.3.1. Luostarimalli	282
6.3.2. Läpäisyperiaate	284
7. POPULAARIEN DISKURSSIEN RAJAT	289
7.1. Sukupuolittunut laatu	290
7.2. Valistus ja intohimot.....	294

8. JOHTOPÄÄTÖKSET JA KESKUSTELUA: YLEISRADIO JA UNIVERSALISMI	301
8.1. Populaarit diskurssit	
medioituneessa yhteiskunnassa	301
8.2. Kollektivismista individualismiin?	305
8.2.1. Yleisradio-suhteet ja valtiokäsitykset	308
8.2.2. Kuluttajuuden kahdet kasvot	311
8.2.3. Yksilö vastaan yhteiskunta?	313
8.2.4. Massakulttuuri ja itsekuuri	317
8.3. Yleisradio osana hyvinvointivaltiota	320
8.3.1. Universalismin rajat	321
8.3.2. Demokraattisen estetiikan haasteet	328
8.3.2.1. Etiikka ja estetiikka	333
8.3.3. Prosessuaalinen yleisradiolaatu	338
9. YLEISRADIO: HYVINVOINTIVALTIO EETTERISSÄ	343
9.1. Yleisradio-diskurssien jännitteet	344
9.1.1. Laatu ja vapaus	345
9.1.2. Valinta ja houkutus	346
9.1.3. Legitimiteetti ja suosio	348
9.2. Tutkimuskäytännön rajat	349
9.2.1. Tulosten suhteuttaminen	351
9.2.2. Diskurssiteoria ja praktinen tiedonintressi	354
9.3. Julkisen palvelun tulevaisuus	358
LÄHTEET	365
TIIVISTELMÄ	393
ABSTRACT	397

1. JOHDANTO: 1. YLEISRADIO DISKURSSINA

”Yle tarvitsee rahoitusta radio- ja televisio-ohjelmien tuotantoon. Paras vaihtoehto olisi, että Yle muuttaisi kaikki lähetyksensä maksullisiksi. Silloin lupamaksun maksaisivat kaikki, jotka haluavat nähdä ja kuulla kyseisen firman lähetyksiä, eikä lupien kanssa olisi ongelmia. Kukaan ei katsoisi ilmaiseksi televisiota ja jokaisella olisi vapaus valita, minkä kanavan katsomisesta ja tuotannosta haluaa maksaa. Pelätäänkö Yleisradiossa, että tällaisella menettelyllä ihmiset maksaisivat mieluummin toisille kanaville?”

(HS:n yleisönosasto 5.10.2005/PP¹)

Tällä vuosituhanella keskustelua YLEstä, Yleisradiosta, on sovitettu uuteen sävellajiin. Asialla ovat olleet mediatalouden vaikuttajien ohella yleisönosastojen kirjoittajat ja nettikeskustelujen osanottajat. Esiin on noussut uusia kysymyksiä, joita ei ole totuttu pitämään olennaisina. Aiemmin epärealistisilta ja utooppisilta vaikuttaneet ajatuskuviot — kuten Yleisradion kanavien maksullisuus — näyttävät nyt lähes rationaalisilta ja vakavasti otettavilta. Entistä kriittisempi suhtautuminen kaikkia kansalaisia erotuksesta koskevaan universaaliin tv-maksuvelvollisuuteen näkyy myös tilastoissa YLEn tv-maksutulojen pienenemisenä². Tämä on osaltaan

---

¹ Kirjoittajan nimi on korvattu nimikirjaimilla samaan tapaan kuin myöhemmin nettikeskustelun analyysissä.

² Tv-maksujen määrä kääntyi ensimmäisen kerran laskuun vuonna 2004. Vuonna 2005 maksajien määrä väheni edelleen. (<http://www.tv-maksu.fi/navi3.html>)

johtanut YLEssä syksyllä 2005 muun muassa irtisanomisten avulla toteutettuun laajaan talouden saneerausprosessiin.

Ilmiön taustalla näyttää olevan markkinavetoisuuden merkityksen kasvu suomalaisessa yhteiskunnassa. Se on asettanut julkisrahoitteiset instituutiot (mukaan lukien Yleisradio) aivan erilaiseen asemaan kuin aikaisemmin. Suomessa erityisesti taloudellisten ja poliittisten eliittiryhmien omaksuma markkinavetoinen ja kuluttajakeskeinen ajattelu näyttää voimistuneen jopa nopeammin kuin esimerkiksi muissa Pohjoismaissa. Yleisradion hallintoneuvoston puheenjohtaja Mika Lintilä toteaa Suomen Kuvalehden artikkelissa: ”Meikäläisen sukupolvi on tottunut siihen, että maksetaan vain siitä mitä käytetään.” (SK 37/2005, 20)

Suomessa vallitsevasta — tai sellaiseksi oletetusta — näkemyksestä poikkeavia ajatuksia ei yleensä käsitellä kärkekkäästi julkisuudessa. Tämä piirre korostuu erityisesti kansallisten eliittien keskustelukulttuurissa. Tämän vuoksi suuriakin yhteiskunnallisia muutoksia on voitu toteuttaa käytännön pakkoihin ja niistä juurensa juontaviin järkisyihin vedoten lähestulkoon ilman laaja-alaista julkista mieliteenvaihtoa ja eri vaihtoehtojen selkeää erittelyä. (Kantola 2002; Skurnik 2005; Julkunen 2005, 346–352; Mäntysaari 2005, 404–405)

YLE-keskustelussa uudet sävelet eivät kuitenkaan ole syrjäyttäneet julkisen palvelun perinteeseen kiinnittyneitä tulkintoja, joiden mukaan Yleisradion tehtävä on yhteisen kansallisen hyvän edistäminen ja kaikkien kansalaisten palveleminen. Universalismin periaatteeseen tukeutuvalla täyden palvelun Yleisradiolla on edelleen laaja-alainen poliittinen tuki, kuten Yleisradiolain julkisen palvelun pykälän äskettäinen uudistus osoittaa (Laki Yleisradio Oy:stä 1380/1993; uusin muutos 635/2005). Toisen maailman-

sodan jälkeen alun perin valistuksen projektista versonut ja kansallisvaltion rakentamiseen kiinnitetty eurooppalainen julkisen palvelun perinne näyttää asemoituneen osaksi hyvinvointivaltioajattelua (Calabrese 1997, 7–9; Garnham 1997, 26–27). Tämä tarkoittaa sitä, että julkisen palvelun yleisradiotoiminta joutuu kohtaamaan samat haasteet kuin hyvinvointivaltiokin.

Julkisen palvelun yleisradiotoiminnan merkitys tulee esiin myös siinä, että niin sanottu suuri yleisö osallistuu suhteellisen aktiivisesti Yleisradiota koskevaan keskusteluun. Joihinkin ohjelmistoissa selvästi näkyviin muutoksiin median käyttäjät ovat reagoineet niin voimakkaasti, että muutokset on jouduttu pikaisesti perumaan. Näin kävi esimerkiksi vuonna 1993, kun Yleisradio yritti siirtää puoli yhdeksän pöytäutislähetyksen ajankohtaa. Samoin vuoden 2003 radio-uudistus herätti kiivasta keskustelua, ja uudistukset peruttiin osittain YLE Radio Ykkösen aamun osalta (Hujanen 2002, 7; Mäntymäki 2004, 121–123). Tuoreessa kansalaisten suhdetta julkisiin instituutioihin käsittelevässä tutkimuksessa³ todetaankin, että luottamus julkisiin organisaatioihin (Luoma-aho 2005) on 2000-luvun alkuvuosina säilynyt vahvana niiden byrokraattisuuteen ja hitauteen kohdistuvasta arvostelusta huolimatta. Uusitalo (2005, 70–71) huomauttaa, että vertaillaessaan kaupallisia yrityksiä ja julkisen sektorin toimijoita ihmiset eivät arvioi asioita ainoastaan taloudellisilla kriteereillä. Mitä selvemmin jokin palvelu mielletään perustarpeeksi, sitä enemmän kannatetaan julkista sääntelyä ja palvelua.

---

³ Luoma-ahon työssä ei sinällään tarkasteltu Yleisradiota. Tutkimuksessa selvitettiin mm. sosiaali- ja terveysalan lainsäädännön, hallinnon, tutkimuksen ja valvonnan mainetta sidosryhmien keskuudessa.

Kaupallistuneessa ja pirstaloituneessa mediamaisemassa tiukasti kansallisvaltioon kiinnittynyt ja kansallista identiteettiä rakentava yleisradioperinne edustaa siis edelleen potentiaalisesti yhteisiä arvoja. Julkisrahoitteisen yhtiön voidaan myös olettaa rakentavan luottamusta ja kartuttavan yhteiskunnan sosiaalista pääomaa (Mäntymäki 2004, 111–126; Biltereyst 2004, 341–362). Markkinoituneessa mediamaisemassa yleisradioyhtiö voi toisaalta pyrkiä kanavoimaan tätä luottamusta rakentamalla julkisesta palvelusta laatubrändiä.

Vaikka julkista keskustelua Yleisradiosta ei näin ollen voida pitää vaihtoehdottomana, siitä muodostuu usein täysin erilaisiin lähtöoletuksiin sitoutuneiden leirien välistä jankkaavaa inttelyä. Valmiiden vastakohta-asetelmien vuoksi väitteet ja niiden perustelut jäävät avaamatta ja kyseenalaistamatta. Mielipiteenvaihdon seuraaminen saattaa olla hankalaa senkin vuoksi, että aivan vastakkaisia näkökantoja edustavat puhujat vetoavat täsmälleen samoihin argumentteihin — YLEn tapauksessa karismaattisia avainkäsitteitä ovat ennen kaikkea laatu ja vapaus.

Tässä tutkimuksessa olen halunnut ennen kaikkea yrittää selvittää, mistä itse asiassa keskustellaan silloin, kun keskustellaan Yleisradiosta. Tämä edellyttää kuitenkin sen selvittämistä, miten Yleisradiosta keskustellaan. Lähtökohtana on tällöin ajatus, että tiiviissä vuorovaikutuksessa ei-kielellisten käytäntöjen kanssa kehittyvät kielelliset käytännöt muovaavat ratkaisevalla tavalla Yleisradion tulevaisuutta. Kuten demokraattisen yhteiskunnan kannalta keskeisiä arvoja kantavan julkisen palvelun yleisradiotoiminnan traagista — mutta silti väistämätöntä — hiipumista ennakoiva Tracey (1998, xv) toteaa: Kaikkien instituutioiden kohtalo

määräytyy aina — vaikka harvoin avoimesti — niitä rakentavassa keskustelussa.

1.1. Ymmärtämisen tahdon taustaa

Vuosituhatosen vaihteessa Yleisradio näytti mediamaiseman kaupallistumisesta ja siihen liittyvästä mediakulttuurin murroksesta huolimatta selviävän kohtuullisen hyvin taloudellispoliittisista paineistaan. Søndergaardin (1999a, 2) mukaan eurooppalaiset julkisrahoitteiset yleisradioyhtiöt sopeuttivat 1990-luvulla toimintansa julkisten ja kaupallisten yhtiöiden uudenlaiseen rinnakkaiseloon niin, että saivat nauttia poliittista suopeutta. Hän ennakoiki tuolloin kuitenkin jo tulossa olevaa uutta kriisiä, joka liittyy digitaaliseen teknologiaan ja taloudelliseen kehitykseen ja johtaa julkisen palvelun yhtiöt vakaviin identiteettiongelmiiin. Tämän kriisin ydinkysymys on, miten kollektivistiseen perinteeseen juurtuneet yhtiöt kykenevät valjastamaan markkinoiden tarpeita varten kehitetyn ja yksilöllisiä ratkaisuja tukevan digitaalisen teknologian palvelemaan yhteisöllisyyttä (Søndergaard 2000; Tracey 1998, 263–265).

Tämän tutkimuksen aineistot ovat peräisin neljän vuoden takaa, televisio-ohjelmien jakelun digitalisoinnin aloitusvuodelta 2001 — toisin sanoen edellä ennakoitun kriisin alkumetreiltä. Tuolloin uusi teknologiavetoinen murros nosti Yleisradion aseman ja tehtävät uudella tavalla kriittiseen julkiseen keskusteluun. Sittemmin tämä keskustelu on vuosi vuodelta vilkastunut. Samalla keskustelussa muodostuneet leirit ovat tiivistäneet rivejään. Työhön ryhtyessäni keskeisenä tavoitteena olikin Yleisradio-keskustelussa käytettävien argumenttien ymmärtäminen osana laajempia ajattelun ja

käytäntöjen kokonaisuuksia, jotka käsitteellistän tässä tutkimuksessa diskursseiksi.

Kysymyksenasettelun taustalla vaikuttavat myös omat kokemukseni YLE:n Kainuun maakuntaradion toimittajana. Mitä ihmiset oikein Yleisradiosta ajattelevat? Mitä he itse asiassa YLEltä haluavat? Näitä kysymyksiä alueradion toimittaja ei voinut väistää 1990-luvun lopun yleisökeskeisyyttä opettelevassa Yleisradiossa. Ristiriitaisuudet kuuntelijoiden suoran palautteen, erilaisten yleisömittausten ja muiden tutkimustulosten välillä olivat kuitenkin hyvin hämmentäviä. Viime kädessä juuri tämä hämmennys sai minut pohtimaan myös tutkijana median käyttäjien Yleisradio-suhteen eri ulottuvuuksia.

Väitöskirjan työstämisen prosessia ja omaa muuntumistani toimittajasta tutkijaksi kuvaa hyvin se, miten kysymyksenasettelu on näinä vuosina muuttunut. Toisin kuin ehkä aluksi, en usko enää voivani tutkimuksen avulla löytää yksiselitteistä ja lopullista vastausta kysymykseen, miten asiat viime kädessä ovat. Sen sijaan tyydyn kysymään varovasti aineistoiltani, miten Yleisradiosta 2000-luvun alussa puhutaan — uskoen, että kielen käyttöä konteksteissaan tutkimalla voin oppia uudella tavalla ymmärtämään Yleisradio-suhteiden rakentumista.

Tutkimuksen tiedonintressi on toisaalta praktinen, toisaalta ymmärtävä eli hermeneuttinen⁴. Pyrkimyksenä on a) ymmärtää tavallisina median käyttäjinä esiintyvien puhu-

---

⁴ Määritelmä perustuu Habermasin (1965/1976, 123–141) tiedonintressiteoriaan. Huomautettakoon kuitenkin, että hermeneuttisen tiedonintressin nimeäminen tutkimuksen käyttövoimaksi ei tarkoita Habermasin teoreettisten näkemysten omaksumista (Habermasin ja tämän työn teoreettisen inspiraation lähteen Foucault'n näkemyseroista ks. Anttonen 1998).

jien Yleisradio-suhteita yhteiskunnallisissa ja kulttuurisissa konteksteissaan ja samalla b) asemoida YLE 2000-luvun alun suomalaiseseen mediamaisemaan. Tutkimuksen ote on diskurssiteoreettinen, mikä tarkoittaa sitä, että tutkimuksen kohteena ovat tutkimusmateriaaleiksi valittujen tekstien (mediapäiväkirjat ja nettikeskustelu julkisen palvelun televisiosta) kielelliset käytännöt laajempiin yhteyksiinsä asetettuina. Tutkimuksessa selvitetään esimerkiksi sitä, millaisia käsitteitä Yleisradioon eri yhteyksissä liitetään — tai mistä keskustellaan silloin, kun keskustellaan ohjelmien laadusta. Milloin ja millaisilla perusteilla vedotaan kansalaisten oikeuksiin? Miten omasta median käytöstä puhutaan? Miten sitä arvotetaan?

Pyrkimys ymmärtää sisältää myös vahvan pyrkimyksen tehdä ymmärrettäväksi. Toivon konstruoimieni Yleisradio-diskurssien ja niihin sisältyvien esioletusten purkamisen edistävän suomalaista viestintäpoliittista keskustelua tuottamalla entistä tarkemmin määriteltyjä käsitteellisiä välineitä ja herkempiä erotteluja. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että olettaisin konsensuksen mahdollisuuden toisistaan ratkaisevalla tavalla eroavien näkemysten välille. Silti toivon, että erilaisten Yleisradio-diskurssien sisäisen logiikan ja niihin nivoutuvien erilaisten eettisten näkökohtien pohtiminen tekee erilaisia ratkaisuja ajavien vastustajien kunnioittamisen ja ymmärtämisen helpommaksi tukien siten toimivien viestintäpoliittisten kompromissien rakentamista.

Toisaalta haluan pitää tutkimuksessa mukana myös kriittisen tiedonintressin sikäli, että arvioin tutkijana rakentamiani populaareja Yleisradio-diskursseja sekä viestintäpolitiikan kontekstissa vaikuttavuuden näkökulmasta että yhteiskuntafilosofian kontekstissa niiden rajallisuuden näkökulmasta.

1.1.1. Yleisradio-suhteista Yleisradio-diskursseihin

Tämä työ on jatkoa vuonna 2001 valmistuneelle lisensiaatintutkimukselle ”*Valtion radio*” ja *kuluttajan valinta. Kainuulaiset kuuntelijat ja julkisen palvelun Yleisradio radiokulttuurin murroksessa*. Siinä pyritään etsimään vastauksia toimitustyössä esiin nousseisiin kysymyksiin tarkastelemalla kainuulaisten kuuntelijoiden radio- ja Yleisradio-suhteita etnografisesti orientoituneen yleisötutkimuksen menetelmillä. Teoreettisena lähtökohtana on Hujasen ja Jauertin (1998, 103–131) radion tuotantokulttuurin muutoksen analyysiin perustuva ideaalityyppinen jaottelu vanhaan ja uuteen radiokulttuuriin (ks. myös Kemppainen 2001, 9–13; Nukari & Ruohomaa 1997). Radiokulttuurin murrokseen katsotaan sisältyvän muun muassa julkisen palvelun yleisradioyhtiöiden yleisökäsityksen muuttuminen niin, että kansalaisen sijasta puhutellaan kuluttajaa. Lisensiaattityön keskeinen kysymys kuuluukin, onko jollain tapaa samankaltaista muutosta ja murrosta havaittavissa kuuntelijoiden radiosuhteissa.

Lisensiaatintutkimuksessa kartoitan kuuntelijoiden suhteita toisaalta radioon välineenä ja toisaalta Yleisradioon instituutiona. Kevään 2000 aikana kerätyissä 32 haastattelussa näitä suhteita tarkastellaan kaiken kaikkiaan viidestä eri näkökulmasta: 1) kuuntelijoiden suhteita radioon välineenä, 2) kuluttajien suhteita radiokanaviin tuotteina, 3) Yleisradion (tv-maksua maksavien) asiakkaiden suhteita YLEen palvelujen tuottajana, 4) kansalaisten suhteita julkisen palvelun periaatteeseen ja 5) median käyttäjien suhteita digitalisoituvaan ja monimuotoistuvaan mediaympäristöön.

Kun Yleisradio-suhteiden kannalta olennaiset näkökulmat (kuluttajan, asiakkaan ja kansalaisen näkökulmat)

yhdistetään instituutioiden legitimitettiin arvioimiseen soveltuvaan legitimitettiin asteikkoon (Mäntymäki 2001, 253–261), Yleisradio-suhteiden sisäinen ristiriitaisuus käy ilmeiseksi. Osa kuuntelijoista sekä kuuntelee paljon YLEn kanavia että tunnistaa ne YLEn kanaviksi. He myös tiedostavat asiakkuutensa (eli tietävät maksavansa YLEn palveluita televisiomaksua) ja kannattavat yleisellä tasolla julkisen palvelun periaatetta. Toiset kuitenkin käyttävät YLEn palveluja tunnistamatta niitä Yleisradion toiminnaksi. Kolmannet taas eivät itse seuraa YLEn kanavia, vaikka sanovatkin pitävänsä julkisen palvelun yleisradiotoimintaa periaatteessa tärkeänä.

E erityisen kiinnostavia ovat haastatteluaineistossa esiin tulleet televisiomaksuun (perinteisesti: tv-lupaan) liittyvät käsitykset. Tv-maksu ymmärretään usein autoveroon rinnastuvaksi televisioveroksi. Sille odotetaan vastinetta kaikilta alueella näkyviltä tv-kanavilta, mutta ei sen sijaan välttämättä YLEn radiokanavilta. Kun Yleisradio muutenkin mielletään valtiolliseksi toimijaksi, voidaan todeta asiakkuuden näkökulman (ymmärrettynä televisiomaksun ja yhtiön palvelujen käytön väliseksi suhteeksi) jäävän kansalaisuuden näkökulman varjoon (ks. myös Picard 2004, 8–9). Tämä on ymmärrettävää ottaen huomioon sen, että eurooppalaiset julkisrahoitteiset yleisradioyhtiöt eivät yleensä kerää maksuja itse, vaan niiden keräämisestä huolehtii erillinen virasto (Suomessa tällä hetkellä Viestintävirasto, aikaisemmin Telehallintokeskus). Maksun perustetta ja sen suhdetta julkisen palvelun yleisradiotoimintaan ei liioin yleensä tuoda selkeästi esiin. Esimerkiksi Viestintäviraston nettisivuilla puhutaan keväällä 2006 nimenomaan television käyttöilmoituksesta⁵.

---

⁵ <http://www.tv-maksu.fi/navi8.html> (21.5.2006)

Lisensiaattityön perusteella näyttää siltä, että 2000-luvun alun Yleisradio-suhteiden kannalta keskeisiä näkökulmia ovat kansalaisuuden ja kuluttajuuden näkökulmat. Kansalaisuuden näkökulma ei olekaan menettänyt relevanssiaan kulttuurisessa murroksessa, vaan perinteiset odotukset jäsentävät edelleen median käyttäjien YLE-suhteita. Kansalaisuus näyttää kuitenkin niveltyneen uudella tavalla kuluttajuuteen: Yleisradio mielletään vain yhdeksi palvelujen tarjoajaksi muiden joukossa. Silti epäkaupalliselta Yleisradiolta saatetaan odottaa mainosrahoitteisesta valtavirrasta poikkeavia ja kansalaisuuteen virittäviä palveluja (Snell ym. 2003, 6–7). Toisaalta ne palvelujen käyttäjät, jotka eivät ole tietoisia YLEn erityisluonteesta, arvioivat yhtiötä samoilla kriteereillä kuin muita mediayrityksiä.

Kaiken kaikkiaan kainuulaisten radiosuhteiden eri ulottuvuuksien kartoittamisesta oli vedettävissä sellainen jatkon kannalta tärkeä johtopäätös, että välinekeskeisen ja institutionaalisen näkökulman yhdistäminen yhteen ja samaan tutkimusasetelmaan on hankalaa. Radiosuhteita organisoivat ennen muuta arkielämän käytännöt, kuten myös Ruohoma (2003) väitöskirjassaan osoittaa. Yleisradio-suhteita taas jäsentävät toisaalta yhtiöön liittyvät mielikuvat, toisaalta kuuntelijoiden yhteiskunnalliset näkemykset. Tämän vuoksi päätin käsillä olevassa työssä rajata välinekeskeisen näkökulman tutkimuksen ulkopuolelle ja keskittyä pohtimaan institutionaalisesta näkökulmasta Yleisradio Oy:n rakentumista populaareissa diskursseissa.

Lisensiaattityön tulokset muovasivat ratkaisevalla tavalla myös tämän tutkimuksen teoreettista suuntautumista. Lisensiaatintutkimuksessa lähtökohtana olivat yleisöjen Yleisradio-suhteisiin liittyvät kysymykset, joita tarkastelin

— erilaisten näkökulmien analyttisestä eriyttämisestä huolimatta — viime kädessä yksilötasolla. Tutkimuksen vahvistama havainto kuuntelijoiden Yleisradio-suhteiden sisäisestä ristiriitaisuudesta (yksi ja sama henkilö saattaa suhtautua kuluttajana Yleisradioon aivan toisin kuin kansalaisena) ohjasi kuitenkin mielenkiintoani kohti median käyttäjien Yleisradio-suhteiden eri ulottuvuuksia rakentavia yhteiskunnalliskulttuurisia ehtoja. Parhaiten niiden tutkimiseen näytti soveltuvan kantaa ottavien subjektien rakentumista tarkasteleva diskurssiteoreettinen näkökulma — mielenkiintoni kohdistui siis nimenomaan siihen, *miten* median käyttäjät Yleisradiosta puhuvat.

1.1.2. Yleisradio diskurssien tutkimuksessa

Hujanen (2004b) kuvaa suomalaisen radio- ja tv-tutkimuksen suurta kehityslinjaa matkana yleisradiotutkimuksesta mediatutkimukseen, yleisestä makrotason tarkastelusta mikroton erityisyyksien tutkimiseen. Diskurssikäytänteiden tutkimuksessa makro- ja mikronäkökulmat pyritään kuitenkin usein yhdistämään. Tämän tutkimuksen aihepiiri ja Yleisradion tarkastelu institutionaalisella tasolla liittyvät työn yleisradiotutkimuksen (sekä isolla että pienellä alkukirjaimella) perinteeseen. Puhuessani yleisradiotutkimuksesta pienellä alkukirjaimella viitataan sähköisen viestinnän (yleisradiotoiminnan) kulttuuriseen ja yhteiskunnalliseen rooliin suomalaisessa mediamaisemassa. Isolla alkukirjaimella kirjoitettu Yleisradio-tutkimus taas tarkoittaa nimenomaan julkisen palvelun tehtävän toteuttajaksi rakennetun Yleisradio Oy:n tutkimista.

Toisaalta työ kiinnittyy kulttuurintutkimuksen perinteeseen. Median käyttäjien tuottamien tekstien käyttämi-

nen tutkimusmateriaalina ja diskurssianalyysin retorisen tulkinnan soveltaminen tutkimusmenetelmänä linkittää tutkimuksen jopa tavallaan harhaanjohtavasti kulttuuriseen yleisötutkimukseen. Kyseessä ei kuitenkaan ole sen enempää realistiseen faktanäkökulmaan sitoutunut vastaanotto-tutkimus kuin median käyttöä konteksteissaan kartoittava yleisöetnografinen työkään⁶. Sen sijaan työ ankkuroituu Foucault'n inspiroiman — jopa antihumanistiseksi arvostellun — diskurssiteorian kautta yhteiskunnallis-historiallista makronäkökulmaa painottavaan kulttuurintutkimukseen.

Yleisradion tarkastelu instituutiona osana suomalaista mediamaisemaa ei silti sulje pois esteettisiä kysymyksiä, joiden usein ajatellaan liittyvän lähinnä humanistiseen media-tutkimuksen perinteeseen. Päinvastoin ymmärrän oman tutkimukseni tiedotusoppi-oppiaineen historian näkökulmasta sijoittuvan sellaiseen synteettiseen saumaan, jossa esteettiset näkökulmat yhdistyvät uudella tavalla yhteiskunnallis-historialliseen pohdintaan (Hujanen ym. 2004). Tässä tutkimuksessa estetiikan ja etiikan suhteet nousevat varsin keskeisiksi erityisesti pohdittaessa julkisen palvelun yleisradio-toiminnan asemoitumista suomalaisen 2000-luvun alun mediamaisemaan.

Väitöskirjan tutkimusaiheen ja käytetyn lähestymistavan yhdistelmä ei ole aivan tavanomainen. Vertailukohtaksi asettuu kotimaassa lähinnä Silvon (1988) viestintäpoliittisen keskustelun historiallista kehitystä tarkasteleva väitöskirja *Valta, kenttä ja kertomus*. Tutkimuksessaan Silvo käy läpi viestintä- ja ohjelmapoliittisia dokumentteja 1960-luvulta 1980-luvulle Foucault'n tiedonarkeologiseen diskurssianalyysiin yhdistettyä formalisoivaa semiotiikkaa soveltaen.

---

⁶ Erottelusta ks. tarkemmin esim. Alasuutari (1999, 2-6).

Menetelmä tuottaa toisella tavalla eksakteja tuloksia kuin retorinen diskurssianalyysi, mutta tulokset ovat myös tämän työn kannalta kiinnostavia. Silvon mukaan julkisen yleisradiotoiminnan yhteiskunnallisen vastuun korostaminen on television alkuajoista 1980-luvulle saakka ollut suomalaisen viestintäpolitiikan punainen lanka. Erimielisyydet ovat koskeneet lähinnä televisiotoiminnan kehityksen taloudellisia edellytyksiä, television ja suomalaisen kulttuurin suhdetta ja yksilöiden television katselun hallinnan mahdollisuuksia (emt., 253–255).

Aihetta sivuaa myös Hujasen (1996, 181–195) tutkimus siitä, miten paikallisradioiden käynnistäminen 1980-luvun puolivälissä perusteltiin ja oikeutettiin vetoamalla viestinnän demokratisoitumiseen. Tämän käytännössä utopiaksi osoittautuneen periaatteen avulla paikallisradioiden puolestapuhajat onnistuivat rikkomaan julkisrahoitteisen ja kaupallisen yleisradiotoiminnan perinteisen vastakkainasettelun. Kehkeytyneessä uudessa diskursiivisessa muodostumassa julkisrahoitteiseen toimintaan perinteisesti liitetyt myönteiset konnotaatiot (korkeakulttuurinen, arvokas, tasapuolinen ja asiallinen julkinen palvelu) kääntyivät ja muovautuivat kielteisiksi (monopolistinen, poliittinen, elitistinen, konservatiivinen, etäinen jne.). Samalla kaupalliseen toimintaan liittyvät konnotaatiot (kilpailullinen, markkinahenkinen, vuorovaikutuksellinen, avoin, kansanomainen, läheinen jne.) arvottuivat myönteisiksi (emt., 192).

Julkisrahoitteisia yleisradioyhtiöitä instituutioina käsitteleviä, kielellisten käytäntöjen analyysiä hyödyntäviä tutkimuksia on tehty jonkin verran myös muissa Pohjoismaissa. Syvertsen (1992; 1999, 5–12) selvittää julkinen palvelu-käsitteen käyttöä brittiläisen ja norjalaisen viestintäpolitiin-

kan konteksteissa ja pohtii julkisen palvelun retoriikan inflaatiota kaupallistumisen paineissa. Skogerbø (1996) taas tarkastelee politiikan tutkimuksen viitekehyksessä viestintäpoliittisen argumentaation muuttumista Norjassa 1980-luvulla alkaneessa yksityistämisaallossa. Hänen mukaansa erityisesti työväenpuolueen viestintäpoliittiset argumentit muuntuivat 1980-luvulla: negatiivisesti määritelty ilmaisen- ja valinnanvapaus korostui, kun taas ajatus kansalaisten positiivisesta oikeudesta nauttia monipuolisesta viestintätarjonnasta jäi taka-alalle.

Edin (2000) puolestaan tutkii julkisen palvelun yleisradiotoiminnan yleisökäsityksen rakentumista SVT:n (Sveriges Television) yleisösuhteita määrittelevien dokumenttien ja ohjelma-analyysien perusteella. Hän toteaa julkisen palvelun käsitteen esiintyvän ruotsalaisessa viestintäpolitiikassa annettuna ja itsestään selvänä, vaikka julkisen palvelun television yleisökonstruktiot ja niihin kytkeytyvät laatu-käsitteet ovat muuttuneet. Erityisesti 1990-luvulla SVT pyrki hänen mukaansa selkeästi eroon paternalistisista ja elitistisistä mielikuvista esimerkiksi purkamalla ohjelmatyyppien arvohierarkiaa niin, että asiaohjelmia ei enää arvotettu viihdeohjelmia paremmiksi. Samalla laatu-käsite muuttui moniulotteiseksi, eikä sitä enää liitetty vain tiettyihin ohjelmatyyppeihin. (emt., 209–216)

Kindholm ja Sundby (2001) kartoittavat pro gradussaan alustavasti julkinen palvelu -käsitteen käyttöä sekä ruotsalaisessa lehdistössä ja SVT:n organisaatiossa että valtiollisessa viestintäpolitiikassa. Heidän mukaansa lähemmin tarkasteltuna ristiriitaiselta ja tulkinnanvaraiselta vaikuttavan käsitteen itsestään selvyuden auran katoaminen näkyy erityisesti lehdistössä keskusteluna SVT:n vaihtoehtoisista rahoitus-

mahdollisuuksista. Samalla vaaditaan käsitteen entistä tarkempaa määrittelyä, mikä kiristää jännitettä julkisen palvelun ideaaliin sisäänrakennettujen ristiriitaisten tavoitteiden — kuten esimerkiksi viihdyttävyyden ja asiallisuuden vaatimusten — välillä. Viime kädessä kysymys näyttää siis olevan myös poliittisesta jännitteestä julkisen palvelun kapean ja laajan määritelmän välillä.

Yleensä julkisen palvelun yleisradioyhtiöihin kytkeytyviä diskursseja on siis tarkasteltu lähinnä virallisten toimijoiden tuottamien virallisten tai puolivirallisten viestintäpoliittisten dokumenttien valossa.⁷ Sen sijaan median käyttäjien tuottamia tekstejä tai Yleisradio-puhetta ei juuri ole tämänkaltaisain menetelmin tutkittu. YLEn yleisösuhteen empiirinen analyysi on ylipäätään jäänyt 1980-luvulta lähtien lähes kokonaan yhtiön oman tutkimusosaston kontolle⁸. Sen tutkimustoiminnan valtavirran taas ovat muodostaneet määrälliset yleisömittaukset, joilla on viestintäpoliittisessa keskustelussa legitiimi status. Sen sijaan laadullisten tutkimusten pätevyys, merkittävyys ja yleistettävyyset asetetaan viestintäpoliittisessa keskustelussa helposti kyseenalaiseksi (YLEn yleisökertomus 2003, 12).

Kiinnostus yleisöjen tutkimuksen ja mediainstituutioiden tutkimuksen uudentyypiseen yhdistämiseen on kuitenkin viriämässä. Esimerkiksi Raboy, Proulx ja Dahlgren (2003, 323–329) pyrkivät rakentamaan siltaa viestintäpoli-

---

⁷ Julkisen palvelun yleisradiotoimintaa rakentavia diskursseja sivutaan usein myös laatu-käsitteeseen liittyvässä keskustelussa (esim. Brunson 1990, 67–90; Hawkins 1998, 173–187; Van Zoonen 2004, 275–282), jota käsitellään tässä työssä laatudiskurssien yhteydessä.

⁸ Vuoden 2006 alussa Yleisradion yleisötutkimusosasto erillisenä yksikönä lakkautettiin osana yhtiön säästöohjelmaa.

tiikan, poliittisen taloustieteen ja kulttuurisen yleisötutkimuksen välille. Heidän mukaansa yksilöllisiin mieltymyksiin ja tarpeisiin kohdistuvan yleisötutkimuksen lisäksi tarvitaan tutkimusta median käyttäjien yhteisöllisistä toiveista, tarpeista ja odotuksista. Tällöin voidaan puhua yhteiskunnallisen kysynnän (social demand) tutkimisesta. Käytännössä Raboyn, Proulxin ja Dahlgrenin tavoitteena on luoda viestintäpoliittisen keskustelun välineeksi ja yleisömittausten vaihtoehdoksi kulttuurista kansalaisuutta artikuloiva tarkastelutapa (emt., 324).

Myös julkisen palvelun yhtiöt itse ovat viime aikoina kiinnostuneet perinteisiä yleisömittauksia ja tyytyväisyystutkimuksia laaja-alaisemmasta vaikuttavuuden tutkimuksesta. BBC:n *Building Public Value* -raportissa (2004, 7–8) todetaan, että julkisrahoitteisen yleisradiotoiminnan tulee palvelella median käyttäjiä paitsi yksilöllisiä tarpeitaan tyydyttävinä kuluttajina myös yhteiskunnan jäseninä. Julkisen arvon tuottaminen eli yhteiskunnallinen vaikuttavuus nostetaan tällöin keskeiseksi julkisen palvelun yleisradiotoiminnan olemassaolon perusteeksi. Julkiseen arvoon sisältyy BBC:n mukaan viisi eri ulottuvuutta: a) demokraattinen, b) kulttuurinen ja luova, c) kasvatuksellinen, d) sosiaalinen ja yhteisöllinen ja e) globaali.

Tässä tutkimuksessa en lähesty median käyttäjien Yleisradio-puhetta kuitenkaan sen enempää yhteiskunnallisen kysynnän kuin julkisen arvonkaan näkökulmista. Sen sijaan pyrin selvittämään, millaiseksi Yleisradio tavallisina median käyttäjinä esiintyvien kirjoittajien teksteistä konstruoitavissa diskursseissa rakentuu. Kunnianhimoisena tavoitteena on myös tarkastella Yleisradiota rakentavia populaareja diskursseja sekä kuluttajuuden että kansalaisuuden näkökulmista asettamatta kumpaakaan perspektiiviä lähtökohtaisesti ensi-

sijaiseksi⁹. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkimusaineistojen analyysissä huomio kiinnitetään kuluttajuuden ja kansalaisuuden artikuloitumiseen tilannekohtaisissa ja tekstuaalisiin lajityyppeihin kiinnittyneissä konteksteissa. Kysymys median käyttäjien Yleisradio-suhteista kytkeytyy näin laajempiin keskusteluihin sekä kansalaisuuden ja demokratian että kuluttajuuden ja kansalaisyhteiskunnan mahdollisesti muuttuvasta/muuttuneesta luonteesta.

1.2. Yleisradion murros

Viime vuosisadan kahden viimeisen vuosikymmenen aikana taloudellinen ja poliittinen muutosprosessi johti julkisrahoitteisten yleisradioyhtiöiden monopoliajan päättymiseen ja kaupallisen kilpailun laajenemiseen Euroopan mediemarkkinoilla. Yleisradioyhtiöiden markkina-aseman muutokseen on liittynyt organisatorinen ja kulttuurinen murros, jota lukuisat tutkijat ovat eri näkökulmista tulkinneet ja kuvanneet (esim. McQuail ym. 1990; Ang 1991, Avery 1993, Fairclough 1995/1997, Tracey 1998, Hujanen & Jauert 1998, Kempainen 2001; Iosifidis 2005). McQuail tutkimusryhmineen käsitteellistää muutoksen Euroopan sähköisen median vanhaksi ja uudeksi järjestykseksi, kun taas Hujanen ja Jauert puhuvat radion vanhasta ja uudesta toimintakulttuurista (1998, 103–131; myös Kempainen 2001, 9–13).

Erilaisissa murrosta kuvaavissa, ideaalityyppisiin kahtiajakoihin perustuvissa malleissa vanhaan kulttuuriin liitetään

---

⁹ Raboyn, Proulxin ja Dahlgrenin hankkeessa kuluttajuus oletetaan selkeästi kansalaisuudesta erottuvaksi, yhteiskunnallisesti vähäarvoisemmaksi näkökulmaksi.

julkisrahoitteisten yhtiöiden monopoli, yhteiskunnallinen vastuu, kansalaisen puhuttelu ja kansallinen yhtenäiskulttuuri. Uutta toimintakulttuuria luonnehtivat kilpailu, kaupallisuus, kuluttajaan vetoaminen ja yleisöjen pirstaloituminen erilaisiin makuryhmiin. Murroksessa ei siis ole kysymys vain kaupallisen kilpailun laajenemisesta sinänsä vaan myös julkisrahoitteisen yleisradiotoiminnan syvällisestä muutoksesta. Kaupallisesta toiminnasta tuli kulttuurinen ideaalimalli, johon myös julkisrahoitteisten yhtiöiden piti sopeutua.¹⁰ Tätä murrosta julkisen palvelun yleisradiotoiminnasta kiinnostuneet tutkijat ovat kuitenkin arvottaneet ja tulkinneet hyvin eri tavoin. Esimerkiksi Hujanen ja Jauert (emt., 124–128) näkevät muutoksen voimavarana ja luutuneiden rakenteiden elvyttäjänä. Sen sijaan esimerkiksi Ang (1991, 119–120) ja Tracey (1998, 272–276) tulkitsevat muutokset rapping merkeiksi — Traceyn tapauksessa yhdeksi askeleeksi kohti julkisrahoitteisen yleisradiotoiminnan väistämätöntä hiipumista.

Eurooppalaisten julkisen palvelun yhtiöiden yhteydessä kategorista jaottelua uuteen ja vanhaan kulttuuriin voidaan pitää myös teknologisetaloudellisten ja poliittisten tekijöiden aiheuttamia muutoksia oikeuttavana ja perustelevana hahmotuksena (Hujanen ym. 2004). Vanhan ja uuden

---

¹⁰ Puhun tässä työssä julkisen palvelun yleisradioyhtiöistä usein julkisrahoitteisina yleisradioyhtiöinä, koska nimenomaan rahoitusmuoto (rahoitus kokonaan tai osittain julkisista varoista/veroluonteisista maksuista) erottaa nämä yhtiöt mainosrahoitteisista mediayrityksistä. Myös keskustelu YLEn legitimiteetistä kytkeytyy kysymykseen julkisesta rahoituksesta. Kempainen (2001, 25) käyttää omassa radiota käsittelevässä tutkimuksessaan uudissanaa julkisradio. Käsitteellisen selkeyden vuoksi vastaavaa sananmuodostuksen logiikkaa ei voida soveltaa Yleisradioon instituutiona.

kulttuurin kategoriat esittävät kollektivistiseen perinteeseen juurtuneen yleisradiotoiminnan historian individualistisista lähtökohdista käsin uudessa valossa. Suomessa tämän uuden tulkinnan vakiintumista edisti kaupallisten paikallisradioiden perustamista ajanut utopististen demokraattien ja taouselämän epäpyhä allianssi (Hujanen 1996, 191).

Sähköisen median vanhan ja uuden järjestyksen vastakainasettelu peittää helposti näkyvistä Yleisradio-keskustelun jatkuvuuden. Monia 1990-luvulla haasteellisina ja uusina esiin nostettuja kysymyksiä on kuitenkin pohdittu koko yleisradiotoiminnan historian ajan myös julkisrahoitteisissa yhtiöissä. Esimerkiksi viihteellä on alusta pitäen ollut tärkeä sija eurooppalaisessa yleisradiotoiminnassa: Yleisradion tehtävänä on ollut valistamisen ja kasvattamisen ohella viihdyttää. Samoin kuuntelijoiden tavoittaminen koettiin radion alkuajoista lähtien tärkeäksi jo senkin vuoksi, että ohjelmien tuotantoa piti rahoittaa kuuntelulupien myynnillä. Myös yleisradiotoiminnan tehtävä kansakunnan rakentajana ja yhtenäistäjänä on edellyttänyt suhteellisen laajan yleisön tavoittamista (esim. Lyytinen 1996, 23–33; Briggs 1985, 53–55, 63–65; Scannell 1996, 9–10). Tästä näkökulmasta katsottuna julkisrahoitteisten yhtiöiden 1980- ja 1990-lukujen murros ei ole ollenkaan niin jyrkkä kuin sen diskursiivinen konstruointi antaa ymmärtää (Hujanen 2002, 8–9).

Sähköisen viestinnän vanhan ja uuden järjestyksen tulkitseminen muutoksia perustelevaksi ajatusmalliksi auttaa ymmärtämään myös sellaisia murroksessa vahvistuneita julkisrahoitteisen yleisradiotoiminnan legitimaatiostrategioita, jotka näyttävät ensisilmäyksellä paradoksaalisilta. Esimerkiksi erityisen julkisen palvelun laadun korostaminen yleisömarkkinoilla (Ang 1991, 131; Rosengren ym. 1996, 12–13;

Hellman 1999, 115–117) ei ollut tarpeen aiemmin, kun Yleisradion ja yleisradiotoiminnan välille voitiin vetää yhtäläisyysmerkit¹¹. Julkisrahoitteisten yhtiöiden laatuun vetoava legitimaatiostrategia myös kätkee niin sanotun julkisen palvelun laadun kriteerien muuntumisen. Kun radiotoiminnan alkuaikoina lähetysten tekninen laatu ja niiden ulottuminen maantieteellisesti koko valtakunnan alueelle olivat keskeisiä, 2000-luvun alussa perinteisen eurooppalaisen yleisradiolaadun ytimeksi mielletään ei-kaupallisuus ja muut klassisen julkisuusihanteen arvot (esim. Edin 2000, 14–16). Tästä huolimatta Yleisradio on monien muiden julkisen palvelun yhtiöiden tapaan omaksunut sähköisen viestinnän murroksen myötä käytännössä kokonaan toisentyyppiseen arviointiin perustuvan teollisen laatukäsityksen (Ruohomaa & Nurkari 2003, 88–89; Mäntymäki 2004, 119).

Vastaava muutos näkyy julkisrahoitteisten yhtiöiden esikuvalliseen brittiläiseen malliin assosioituneessa julkinen palvelu -käsitteessä, joka on saanut eri vuosikymmeninä erilaisia merkityksiä. Alkuaikoina painotettiin teknisluontoista universalismia, sittemmin julkinen palvelu yhdistettiin ennen kaikkea tiedonvälitykseen ja kansalaisten mielipiteenvaihdon mahdollistavaan kansalliseen julkisuuteen (public sphere). Myöhemmin julkinen palvelu on yhä lisääntyvässä määrin ymmärretty ennen kaikkea yleisöjen palveluksi (Syvertsen 1999, 6–7). Nämä julkinen palvelu -käsitteen arkeologiset kerrostumat eivät kuitenkaan ole toisiaan poissulke-

---

¹¹ Suomessa tämän kausi kesti vuodesta 1934 vuoteen 1985 saakka. 1930-luvulla järjestöjen ja yritysten omistama ohjelmatoimintayhtiö Suomen Yleisradio muutettiin valtionyhtiöksi, sillä valtionyhtiön oletettiin selviytyvän paremmin kansallisen yleisradiotoiminnan hoitamisesta. (Lyytinen 1996, 23–86)

via, vaan erilaiset merkitykset ovat kutoutuneet monin tavoin yhteen. Erilaisissa käytänteissä ja erilaisissa yhteyksissä nousee kuitenkin esiin erilaisia kerrostumia.

Toisaalta Suomessa — samoin kuin esimerkiksi Tanskassa — puhe julkisesta palvelusta näyttää liittyvän nimenomaan uuden kilpailutilanteen vaatimaan legitimaatioprosessiin. Perinteisesti Yleisradioon on Suomessa viitattu lähinnä (sanan valtiollisuuteen assosioituvassa merkityksessä) julkisena yleisradiotoimintana. Lainsäädäntöön julkinen palvelu -käsite sisällytettiin vasta vuonna 1993 (Laki Yleisradiosta 1389/1993) samassa yhteydessä kun Yleisradiolta poistettiin velvoite hakea erillistä toimilupaa (Hujanen 2002, 20 ja 2005, 57). Myös Tanskassa käsite vakiintui 1980-luvulla julkisen monopolin purkautumisen myötä (Jauert 2003, 203). Ruotsissa julkisen palvelun yleisradiotoiminnan erityisluonteeseen viitataan usein mieluummin kääntämättä jätettävällä public service -käsitteellä kuin sen ruotsinkielisillä käännöksillä, kuten esimerkiksi ilmaisulla 'i allmänhetens tjänst' (Kindholm & Sundby 2001, 24).

1.2.1. Kaksoisrooli

Yleisradioyhtiöiden tilannetta sähköisen median uudessa järjestyksessä on hahmotettu monien markkinoiden mallien avulla. Monopolikaudella julkisrahoitteisten yhtiöiden toimintaa säätelivät käytännössä lähinnä viestintäpolitiikasta päättävät poliittiset eliitit, mutta kaupallistuneessa media-maisemassa toimivat yhtiöt joutuvat neuvottelemaan monien erilaisten markkinoiden ristipaineessa. Perinteisten poliittisten markkinoiden lisäksi niiden täytyy huomioida ainakin teknologiset markkinat, kilpailu- ja mainosmarkkinat, professionaaliset markkinat ja yleisömarkkinat (Lowe & Alm

1997, 169–191; Hellman 1999, 26–27). Julkisrahoitteisten yhtiöiden kannalta muutoksen ytimessä on yleisömarkkinoiden kasvanut merkitys julkisen palvelun legitimiteetin rakentumisessa.

Syvertsenin (1992, 26–30, 334) mukaan monopoliajan jälkeiset julkisrahoitteiset yhtiöt joutuvatkin tasapainottelemaan kaksoisroolissa: *ne ovat yhtä aikaa kirjastoihin verrattavissa olevia julkisia palveluinstituutioita ja kaupallisiin mediakonserneihin verrattavissa olevia mediayrityksiä*. Käytännössä kaksoisroolissa tasapainotteleminen tarkoittaa sitä, että yhtiöiden on tehtävä jatkuvasti kompromisseja kahdesta eri suunnasta tulevien vaatimusten välillä. Niiden täytyy säilyttää poliittisilla markkinoilla riittäväksi tulkittava ja mitattavissa oleva yleisönsuosio. Silti niiden täytyy täyttää myös julkisrahoitteiselle yhtiölle asetettavat yhteiskunnalliset ja kulttuuriset erityisvaatimukset (ks. Hellman 1999a, 27–29; McQuail 2000, 156–157; Kempainen 2001, 13; Mäntymäki 2001, 253–261 ja 2004, 111–126).

Tämän tutkimuksen lähtökohtana on juuri edellä hahmoteltu julkisrahoitteisten yhtiöiden kaksoisrooli. Nimenomaan julkisen palvelun yhtiön kaksoisroolin vuoksi on välttämätöntä huomioida populaareja Yleisradio-diskursseja tutkittaessa sekä kansalaisuuden että kuluttajuuden näkökulmat — ne ovat ikään kuin saman kolikon kaksi eri puolta, eikä kumpaakaan voi ohittaa, mikäli halutaan ymmärtää perinteisten julkisen palvelun yleisradioyhtiöiden asemoitumista 2000-luvun mediamaisemaan.

1.2.1. Kiista julkisesta palvelusta

Julkisrahoitteisten yleisradioyhtiöiden liukuminen kaksoisrooliin on mediamarkkinoiden kilpailun kiristyessä johtanut

kiistelyyn julkinen palvelu -käsitteen määrittelystä. Kiista on saanut eri yhteyksissä erilaisia muotoja, joille on kuitenkin yhteistä pyrkimys kyseenalaistaa perinteinen julkisrahoitteinen täyden palvelun yleisradiotoiminta. Syvertsen (1999, 5–12) kuvaa, miten Skandinavian maissa mainosrahoitteiset toimijat ovat pyrkineet löyhentämään julkinen palvelu -käsitteen kytköstä julkiseen rahoitukseen painottamalla käsitteen yleisön palvelu -ulottuvuutta. Myös akateemisessa tutkimuksessa on pohdittu, pitäisikö julkinen palvelu määritellä enemmän ohjelmasisältöjen kuin rahoitusmuodon mukaan (esim. Hujanen & Jauert 1998, 126), jolloin voitaisiin puhua myös kaupallisten yhtiöiden tuottamasta julkisesta palvelusta¹².

Sekä Euroopan Unionissa että Suomessa on sen sijaan käyty enemmän keskustelua julkinen palvelu -käsitteen rajaamisesta. Vastakkain ovat tällöin julkisrahoitteisten yhtiöiden universaalia palvelutehtävää painottava täyden palvelun tulkinta ja kaupallisten mediayritysten suosima suppea määritelmä. Suppean määritelmän mukaan julkisrahoitteisten yhtiöiden tulisi pidättäytyä yleisökilpailusta ja keskittyä yhteiskunnallisesti ja sivistyksellisesti perusteltuihin erityistehäviin. Julkisrahoitteisten yhtiöiden rooli nähdään siis lähinnä kaupallista tarjontaa täydentävänä. (Harrison & Woods 2001, 477–504; Paukku 2004)¹³

---

¹² Kokonaan eri kysymys on se, missä määrin toimilupia hakiessaan julkisen palvelun retoriikkaan turvautuneet mediayritykset ovat ohjelmatarjonnallaan vastanneet omaan huutoonsa (Ala-Fossi 1998 ja 2004, esim. 369).

¹³ Julkisesta palvelusta/perinteisestä julkisesta palvelusta puhuessani viittaan julkisrahoitteisiin ns. täyden palvelun yleisradioyhtiöihin, jotka nojaavat universaalisuuden periaatteisiin (universaalisuuden ulottuvuuksista ks. esim. Hujanen 2002, 20).

Suomessa kysymys on ennen kaikkea siitä, painotetaanko enemmän yleisradiolain seitsemännen pykälän alku- vai loppuosaa. Alkuosan muodostaa Yleisradion yleinen tehtävänanto, kun taas loppuosassa määritellään YLEn erityistehtävät. Vuoden 2006 alussa voimaan astuneessa uudessa laissa erityistehtäviksi määritellään perinteisten demokratian ja kansallisen kulttuurin edistämisen ja vähemmistöjen palvelun lisäksi sivistyksellisten tavoitteiden ja tasa-arvonäkökohtien huomioiminen ja monikulttuurisuuden tukeminen (Yleisradiolaki 1380/1993; uusimpien muutosten jälkeen 635/2005). Pykälän alkuosan uusitun määritelmän mukaan julkinen palvelu tarkoittaa Suomessa kuitenkin myös täyden palvelun televisio- ja radio-ohjelmiston sekä niihin liittyvien oheis- ja lisäpalvelujen tarjoamista kaikissa televerkoissa, mikä varmistaa Yleisradion mahdollisuuden tarjota palveluja myös internetissä ja puhelimen kautta.

Kansallisvaltioon historiallisesti kytkeytyneeseen julkisen palvelun yleisradiotoimintaan kohdistuvat paineet liittyvät myös kansallisvaltion rapautumiseen. Keskeisenä ongelmana nähdään yleisömarkkinoiden pirstaloituminen, kansallisen yhtenäiskulttuurin murentuminen ja sitä myötä yhteisen kansallisen julkisuuden katoaminen. Tämä kehitys heikentää julkisen palvelun yhtiöiden toimintaedellytyksiä (esim. Alasuutari & Ruuska 1999, 220–224). Suppean julkisen palvelun kannattajien mukaan julkisrahoitteisten toimijoiden pitäisikin tässä tilanteessa keskittyä vain kansallisesti merkittäväksi määritellyn laadukkaan ohjelmiston tuottamiseen, kun taas kaupalliset vastaisivat laajasta viihdetarjonnasta. Tällaista työnjakoa voidaan perustella sillä, että se olisi sekä demokratian että markkinoiden kannalta looginen. Monet tutkijat pelkäävät kuitenkin suppean tulkinnan

marginalisoivan julkisen palvelun amerikkalaistyyppisiksi pienten koulutettujen yleisöjen erikoiskanaviksi, jotka jäävät syrjään mediamaiseman valtavirroista. Tästä näkökulmasta katsottuna julkisten ja kaupallisten kanavien selkeä työnjako vaarantaisi julkisrahoitteisen yleisradiotoiminnan kulttuuri- ja yhteiskuntapoliittiset tavoitteet (esim. Søndergaard 1999b, 21–28; Gripsrud 1999, 275–279; Hujanen 2001, 85–86; Asp 2002; Jakubowicz 2003, 155).¹⁴

Käytännössä sekä julkis- että mainosrahoitteisten yhtiöiden strategiat ovat olleet viime vuosien kiristyneessä kilpailutilanteessa jatkuvassa käymistilassa. Suomalaisten televisio-ohjelmistojen kehitystä vuosina 1988–1996 tutkinut Hellman (1999a ja b)¹⁵ puhuu julkisrahoitteisten ja mainosrahoitteisten yhtiöiden hybridisaatiosta: hänen mukaansa yhtiöiden ohjelmisto- ja legitimaatiostrategiat ovat lähentyneet toisiaan niin, että sekä julkisrahoitteiset että kaupalliset yhtiöt pyrkivät nykyään puhuttelemaan kuluttajakansalaista (1999b, 267¹⁶). Hellmanin tutkimuksen kataman ajanjakson jälkeen suunta on kuitenkin muuttunut, ja televisiokanavat ovat eriytyneet toisistaan vuodesta 1997 lähtien. Erityisesti vuodesta 2000 lähtien kanavien työnjako on vahvistunut niin, että julkisen palvelun kanavat (YLE TV1 ja TV2) tarjoavat selvästi kaupallisia kanavia (MTV3

¹⁴ Vaihtoehtoisesti on esitetty, että julkisen palvelun yleisradioyhtiöiden tulisi perustaa toimintansa yhteisöllisyyden ja sosiaalisen pääoman rakentamiseen (Curran 1998, 189–192; Himmelstein & Aslama 2003, 264–267; Biltereyst 2004, 341–362).

¹⁵ Ks. myös Hellman & Sauri (1988) Suomalainen prime-time. Tutkimus television uudesta kilpailutilanteesta sekä Yleisradion ja MTV:n parhaan katseluaajan ohjelmarakenteesta vuosina 1970–1986.

¹⁶ Kuluttajakansalaisuuden käsite jää kuitenkin tässä yhteydessä määrittelemättömäksi.

ja Nelonen) enemmän informatiiviseksi luokiteltavaa ohjelmistoa (Aslama & Wallenius 2005, 6).

1.3. Kuluttajuus ja kansalaisuus

Yleisösuhteen näkökulmasta sähköisen viestinnän murros on käsitteellistetty ideaalityyppien tasolla siirtymänä kansalaisen puhuttelusta kuluttajan puhutteluun. Tämä siirtymä yhdistetään median kaupallistumiseen ja viihteellistymiseen. Kaupallistuminen ja viihteellistyminen taas ymmärretään usein erityisesti julkisen palvelun median yhteydessä rappeutumisilmiöiksi, jotka saattavat kyseenalaistaa koko julkisrahoitteisen median olemassaolon oikeuden. Näin ollen kansalaisuuden ja kuluttajuuden suhdetta voidaan pitää sähköisen viestinnän murroksen ydinkysymyksenä, johon liittyy ja jossa kiteytyy syvälinen ajattelutapojen muutos, siirtymä modernista myöhäismoderniin¹⁷.

Laajaan kokonaisuhteiskunnalliseen muutokseen kytkeytynyttä mediakulttuurin murrosta on toisaalta ollut ehkä jopa liian helppoa kuvata ideaalityyppien vastakkainasettelun varassa, jolloin kulttuuristen murrosten hitaus ja muutoksen suunnan epävarmuus ovat jääneet liian vähälle huomiolle. Muun muassa mediarytysten viimeaikaiset kilpailustrategioiden muutokset viittaavat siihen, että sähköisen viestinnän kulttuurisen murroksen suunta ja vaikutukset eivät ole mitenkään itsestään selviä. Yleisradion kohdalla erityisen kiinnostava kysymys on se, miten perinteisesti

---

¹⁷ Käytän modernin murrosta kuvatessani systemaattisesti myöhäismoderni-käsitettä, mikä korostaa modernien ajatusmuotojen jatkuvuutta myös niiden muuntuneissa muodoissa (ks. Fornäs 1995/1998, 51–55).

toistensa vastapoleiksi mielletyt kansalaisuus ja kuluttajuus nyt artikuloituvat median käyttäjyydessä ja miten ne suhteutuvat toisiinsa — missä on katkoksia, missä jatkuvuutta ja missä uudenlaisia assosiaatiosikermiä. Median käyttäjien 2000-luvun alun Yleisradio-diskursseja tarkasteltaessa on muistettava, että nostalgia ja vastavirtaukset kuuluvat olennaisina osina epävarmuuden ja katkosten luonnehtiman myöhäismodernin yhteiskunnan kehitykseen (Beck 1994/1995, 11–82; 2000, 164–174). Kansalaisuuden näkökulman heikkenemistä ja kuluttajuuden perspektiivin vahvistumista Yleisradio-diskursseissa ei näin ollen voida ottaa itsestäänselvyytenä.

Eryteisesti vahvan julkisen palvelun perinteen Britanniassa onkin 1980-luvulta lähtien käyty sekä akateemista että viestintäpoliittista keskustelua julkisen palvelun yleisradioyhtiön yleisöistä toisaalta kansalaisina ja toisaalta kuluttajina. Katselijoiden ja kuuntelijoiden on havaittu saattavan kansalaisina toivoa sellaistenkin palvelujen ylläpitämistä, mitä he eivät kuluttajina aktiivisesti käytä (esim. Crisell 1998, 114–126; Frith 2000, 47; myös Collins 2002, 5–9). Tässä mielessä voidaan puhua myös julkisen palvelun median yleisösuhteiden kaksoisluonteesta: median käyttäjien Yleisradio-suhteisiin sisältyy sekä kansalaisuuden että kuluttajuuden näkökulma, kun julkisen palvelun yhtiöitä tarkastellaan toisaalta julkisina instituutioina, toisaalta mediapalvelujen tarjoajina.

Kuten Syvertsen (2004, 364) huomauttaa, kuluttajuuden ja kansalaisuuden tavanomaisesti vastakkain asettavassa keskustelussa on vain harvoin tuotu esiin sitä, mitä kuluttajan tai kansalaisen palveleminen oikeastaan tarkoittaa. Empiirisessä mediatutkimuksessa taas on yleensä painotettu

joko kuluttajuuden tai kansalaisuuden näkökulmaa. Tämä on ymmärrettävää jo sen vuoksi, että kansalaisuudesta keskustellaan aivan erilaisissa teoriaperinteissä ja eri tieteenaloilla kuin kuluttajuudesta. Molempien perspektiivien huomioiminen yhtä aikaa johtaa siis väistämättä jonkinasteiseen teoreettiseen eklektismiin. Markkinoituvassa yhteiskunnassa kansalaisuuden ja kuluttajuuden näkökulmien tarkastelu täysin toisistaan erillisinä ei kuitenkaan ole hedelmällisin mahdollinen lähestymistapa. Viime aikoina on peräänkuulutettu nimenomaan sellaista tutkimusta, joka ylittäisi kah-tiajaot kansalaisuuden ja kuluttajuuden välillä esimerkiksi niin, että demokratiateorioissa otetaan vakavasti mielihyvä ja kulttuurintutkimuksessa viestintäpolitiikka (Gripsrud 1997, 37–42; Koivunen & Lehtonen 2005, 15–17).

Käytännön esimerkkejä viestintäpolitiikan ja mielihyvän yhdistävistä tarkasteluista ei empiirisessä mediatutkimuksessa vielä juuri ole. Selkeästi eriteltyjen kuluttajuuden ja kansalaisuuden näkökulmien käytöstä yhdessä ja samassa empiirisessä mediatutkimuksessa esimerkiksi löytyy oikeastaan vain Hagenin (1992) televisiouutisten vastaanottoa käsittelevä työ. Siinä lähdetään liikkeelle kuluttajuuden ja kansalaisuuden vastakkainasettelusta olettaen kansalaisuus yhteisölliseksi ja kuluttajuus yksilölliseksi näkökulmaksi. Tutkimuksen tuloksena on kuitenkin havainto, että katsojat häilyvät uutisia seuratessaan jatkuvasti kuluttajan ja kansalaisen roolien välillä.

1.3.1. Vastapooleja vai hybridimuotoja?

Vaikka kansalaisuus ja kuluttajuus yhä useammin tunnustetaan mediasuhteissa rinnakkaisiksi perspektiiveiksi, monet teoreetikot olettavat edelleen kuluttajuuden ja kansa-

laisuuden logiikat olennaisesti erilaisiksi (esim. Fairclough 1995/1997; Brants 1998, 174; Curran 1998, 189–190; Rose 1999, Bauman 2002). Jaottelu on lisäksi usein joko eksplisiittisesti tai implisiittisesti hierarkkinen siten, että kuluttajuus esitetään alemman tason perspektiivinä. Kulutuksen ja erityisesti massakulutuksen logiikaksi ymmärretyn konsumerismin kritiikillä onkin ollut keskeinen asema niin sanotussa kriittisessä teoriassa. Tällöin vastapoleiksi mielletään nimenomaan individualistinen kuluttajuus ja kollektivistinen kansalaisuus (Eide & Knight 1999, 534–536). Kuten Dahlgren (1995, 148) asian ilmaisee, konsumerismi on kansalaisuuden Toinen ja kuluttajan ja kansalaisen identiteettien välillä on perustavaa laatua oleva jännite.

Tässä vastakkainasettelussa kansalaisuuden perspektiivi hahmottuu helposti ideaalityypiseksi ja normatiiviseksi näkökulmaksi, joka kytkeytyy erottamattomasti yhteen demokratian, tasa-arvon ja yhteiskunnallisen aktiivisuuden kanssa. Kansalaisuuteen liittyvät ongelmat ja kipupisteet, kuten esimerkiksi suomalaisen kansalaisuuskäsitykseen usein liitetty nöyrän alamaisuuden aspekti tai yksilön vapauksien ja yhteisöllisen tasa-arvoisuuden vaikea suhde, jäävät kokonaan huomiotta. Kansalaisuutta ja kuluttajuutta ei media-tutkimuksessa olekaan aina katsottu tarpeelliseksi pohtia ja erityisesti määritellä (Eide & Knight 1999, 537; Dahlgren 2000, 310)¹⁸. Eiden ja Knightin mukaan niiden dikotominen vastakkainasettelu kuitenkin tyypistää molemmat käsitteet. Feministisessä tutkimuksessa on taas kiinnitetty huomiota siihen, että länsimaisen ajattelun yksityinen/julkinen-peruserotteluun niveltävä kuluttaja/kansalainen hierarkia

---

¹⁸ Talousteoriassakin kuluttajuuden on katsottu olevan aliteoretisoitu osa-alue (Bianchi 1998, 7).

on selvästi sukupuolittunut (esim. Hermes 1997, 68–75, Voet 1998, Costera Meijer 2001, 189–205; Cronin 2005, 37–39; Koivunen & Lehtonen 2005, 14).

Toisaalta on katsottu myöhäismodernin markkinoiden logiikan läpäisemän yhteiskunnan muovaavan kansalaisuudesta ja kuluttajuudesta hybridimuotoja, jotka käsitteellistään kuluttajakansalaisuudeksi tai kansalais-kuluttajuudeksi. Suomalaiseen mediatutkimukseen kuluttajakansalainen ilmaantui Hujasen (1993b, 59–74) tutkimuksessa, jossa hän kuvaa Ajankohtaisen Kakkosen tyylin muuttumista vuosina 1965–1991 siirtymänä valtiokansalaisuudesta kuluttajakansalaisuuteen. Kansalaista puhuteltiin ohjelmassa aina 1980-luvun alkuun saakka ennen kaikkea poliittisena toimijana. Sen jälkeen keskeiseksi nousivat arkielämän, talouden ja markkinoiden kysymykset, jotka Hujasen mukaan hautaavat alleen politiikan logiikan.¹⁹

Eide ja Knight (1999, 525–547) puolestaan kehittävät palvelujournalismia (esimerkiksi kuluttaja-, ruoka- ja terveysjutut/ohjelmat) käsittelevässä artikkelissaan laaja-alaisempaa teoriaa kansalais-kuluttajasta. Heidän mukaansa (emt., 542) kansalais-kuluttajan hybridinen identiteetti on ennen kaikkea asiakkaan identiteetti, joka kiinnittyy edistyneen liberalismien oloissa rakentuvaan edistyneeseen individualismiin (Rose 1999, 164–166). Heidän mukaansa edistyneeseen individualismiin perustuva asiakkuus eroaa utilitaristisesta oman edun rationaalisesta ajamisesta siten, että se sisältää asiakkaan ja asiantuntijan suhteeseen rakentuvan eettisen vastuun ulottuvuuden. Tämä tarkoittaa myös sitä, että kansalais-kuluttaja etsii ratkaisuja arjen ongelmiin sekä

---

¹⁹ Myös Hellman (1999a ja b) viittaa hybridiseen kuluttajakansalaiseen, jota sekä kaupalliset että julkisen palvelun kanavat tavoittelevat.

individualistisia että kollektiivis-poliittisia lähestymistapoja hyödyntäen. Toisaalta sisäistettyä itsekuria noudattava, rationaalisesti omia intressejään edistävä kuluttaja-kansalainen luo kuluttamalla ja palveluja käyttämällä omaa yksilöllistä identiteettiään; toisaalta riskien yhteisyyden tunnistamiseen kiinnittyvä vastuullisuus saattaa aktivoida kansalais-kuluttajan kollektiiviseen toimintaan, esimerkiksi lähtemään mukaan kuluttajaliikkeisiin (Beck 1994/1995, 31–41).

Toisaalta kuluttaminen ei ole ainoastaan oikeus vaan myös velvollisuus. Kuluttamisesta on 1900-luvun aikana tullut yhä merkittävämpi kansalaisuuden osa-alue (Baudrillard 1986/1996, 1970/1998; Pantzar 2002 ja 2004, 3–5; Heinenon 2003), sillä nimenomaan kulutus pitää tuotannon ja sitä kautta koko yhteiskunnan pyörät pyörimässä. Tästä näkökulmasta valtio ja markkinat eivät asetu toistensa vastakohdiksi vaan yhteistyökumppaneiksi (Burgelman 1997, 142–145). Rosen mukaan kansalaisuus ei enää toteudukaan ensisijaisesti valtiollisissa yhteyksissä vaan moninaisissa työelämän ja kulutuksen käytännöissä (emt., 1999, 166). Kuluttajuus ja kansalaisuus kietoutuvat yhteen myös siinä mielessä, että valtio ja muut julkisorganisaatiot toimivat yhä enenevässä määrin yritysten kanssa kilpailevina palvelujen tarjoajina — tässä suhteessa julkisen palvelun yleisradioyhtiöiden asema kaupallistuneessa mediamaisemassa käy erinomaisesti esimerkistä. Tutkimuksissa on myös havaittu kansalaisten käsitysten muuttuneen niin, että julkisorganisaatiot mielletään enemmän palvelujen tuottajiksi kuin yhteisöllisen toiminnan areenaksi (Ridell 2001, 350).

Kuluttajuuden ja kansalaisuuden vastakkainasettelua arvostellessaan Eide ja Knight muistuttavat kansalaisuuden ja kuluttajuuden yhteisistä historiallisista juurista. Myös kulutuksen historia on taistelua oikeuksista, ja moderni massa-

kuluttajuus edellyttää massademokratiaa. Laajojen kansan-
kerrosten kuluttajuus on tullut mahdolliseksi vasta 1900-
luvulla kansalaisoikeuksien laajenemisen myötä. Eiden ja
Knightin mukaan kulutuksen poliittista taloustiedettä ei
globalisaation ja uusliberalismin kautenakaan voida ottaa
annettuna. Kun siis Dahlgren (1995, 148) katsoo markki-
noitumisen kärjistävän kuluttajuuden ja kansalaisuuden vas-
takkainasettelua, Eide ja Knight katsovat päinvastoin ihmis-
ten taloudellista turvallisuutta heikentävän uusliberalismin
ja markkinoitumisen uhkaavan sekä massademokratiaa että
massakuluttajuutta — tuloerojen kasvu ja julkisten palvelu-
jen yksityistäminen vähentävät sekä pienituloisten kulutta-
misen että vaikuttamisen mahdollisuuksia.

Kuluttajuuden ja kansalaisuuden voidaan sanoa kyt-
keytyvän toisiinsa myös poliittisen (uus)liberalismin kaut-
ta. Yhdysvaltalaisen Daggerin (1997, 98–116; Rose 1999,
165–166) mukaan juuri kuluttajuuden ja kansalaisuuden
logiikkojen sekoittuminen ja tasavaltalaisten hyveiden hii-
puminen ovat johtaneet äänestysinnon laantumiseen ja yh-
teisöllisyyden taantumiseen. Hänen mielestään yhä useam-
mat amerikkalaiset toimivat myös poliittisilla markkinoilla
— kansalaisina — niin kuin kuluttajat: äänestämään läh-
detään vain silloin, kun se koetaan omien intressien edis-
tämisen kannalta tärkeäksi. Tällöin politiikka on vain yksi
mahdollinen keino ajaa tai puolustaa omia yksityisiä etuja.
Tämän poliittisen kuluttaja-kansalaisuuden taustalla vaikut-
taa klassisesta liberalismista uusliberalismiin ulottuva sopi-
musteoreettinen liberalismien suuntaus, jossa yhteiskunta
ymmärretään yksilöiden löyhäksi yhteenliittymäksi (Dagger
1997, 105; ks. myös Kantola 2002, 333).

Kuluttajuuden ja kansalaisuuden keskinäinen suhde myöhäismodernissa yhteiskunnassa näyttää siis enemmän vuorovaikutteiselta kuin vastakohtaiselta. Tästä huolimatta on mielestäni perusteltua huomioida molemmat median käytön kontekstissa myös erillisinä näkökulmina, joita ei kuitenkaan ole tarpeen asettaa hierarkkiseen tärkeysjärjestykseen. Lähestymistapa avaa tässä tapauksessa empiiriselle tutkimukselle mahdollisuuden tarkastella Yleisradion kaksisoisroolin rakentumista kuluttajuuden ja kansalaisuuden kentillä paikallisesti ja tilannekohtaisesti. Julkisuuden rakennemuutosta pohtivat Koivunen ja Lehtonen (2005, 15–17) näyttävät artikkelissaan peräänkuuluttavan juuri tällaista lähestymistapaa painottaessaan, että kahtiajako kansalaisuuden ja kuluttajuuden välillä on ylitettävä niin, että ruumis ja mielihyvä otetaan vakavasti demokratiateorioissa ja yhteiskunnallinen normittaminen kulttuurintutkimuksessa.

1.3.2. Kansalaisuuden kentän hahmottelua

Kansalaisuuden monimuotoisuus on viime vuosina kiinnostanut mediatutkijoita. Keskustelu kansalaisuuden eri määritelmistä on vilkastunut erityisesti viimeisten viiden toista vuoden aikana muun muassa kansalaisjournalismiin liittyvien pohdintojen myötä. Tässä yhteydessä hahmottelen kuitenkin vain kansalaisuuden kentän yleispiirteitä empiirisen työn tarpeita ajatellen. Tarkoituksena ei siis ole esittää kattavaa yleiskatsausta kansalaisuuden teorioihin. Sen sijaan rakennan tarkasteluni kahden tutkimuksen kokonaisuuden kannalta olennaisen jaottelun varaan: toisaalta voidaan erottaa toisistaan kulttuuriset ja politiikkakeskeiset kansalaisuuden diskurssit, toisaalta voidaan tehdä erotteluja politiikkakeskeisten kansalaisuuden traditioiden välillä. Kolmantena

kansalaisuuteen välillisemmin kytkeytyvänä näkökulmana nostan esiin kysymyksen deliberatiivisen ja agonistisen demokratiakäsityksen eroista.²⁰

1.3.2.1. Poliittika- ja kulttuurikeskeiset diskurssit

Journalismin ja kansalaisten suhdetta työstävässä väitöskirjassaan Heikkilä (2001, 24–32) jakaa kansalaisuuden diskurssit kahteen pääryhmään: poliittikkakeskeisiin ja kulttuurisiin. Poliittikkakeskeisissä diskursseissa²¹ artikuloidaan ennen kaikkea valtion ja kansalaisen suhdetta. Kansalaisuus tuotetaan tällöin politiikan ja julkisuuden teorioissa, joista keskeisenä Heikkilä pitää Habermasin julkisuusteoriaa. Vapaiden yksilöiden rationaalisen julkisen argumentaation ideaalia hahmotteleva teoria on muovannut voimakkaasti käsityksiä demokratiasta, tasa-arvosta ja yhteiskunnallisesta aktiivisuudesta sekä mediatutkimuksessa että populaarissa ja arkisessa ajattelussa (emt., 24–26). Habermasin rationaaliseen harkintaan perustuva julkisuusideaali²² assosioituu vahvasti myös siihen julkisen palvelun yleisradiotoimintaa legitimoivaan tulkintaan, jossa julkisrahoitteinen yleisradiotoiminta määrittyy ennen kaikkea harkitsevan julkisen keskustelun areenaksi (Syvertsen 1999, 6–7; Edin 2000, 14–16).

Toinen keskeinen kansalaisuuden ideaali tiivistyy Heikkilän mukaan hyvinvointivaltioajattelussa, joka eroaa kom-

²⁰ Laajennan ja tarkennan keskustelua sekä kansalaisuuden että kuluttajuuden kenttien jännitteistä empiirisen aineiston analyysin yhteydessä.

²¹ Poliitiikan ja julkisuuden teorioista yleisellä tasolla keskusteltaessa voidaan puhua myös metadiskursseista.

²² Puhun tässä tutkimuksessa järjestelmällisesti Pietilän (1962/2005) käännoistä seuraten habermaslaisesta julkisuuden ideaalista. En siis käytä anglistiksi tulkittavissa olevaa käsitettä ’julkinen sfääri’.

munikatiivisen demokratian metadiskurssista ennen kaikkea suhtautumisessaan valtioon. Kun Habermas näki valtion toiminnan laajentumisen korruptoivana uhkana demokrati-alle (esim. Habermas 1990/2005, 383), hyvinvointivaltion keskeinen teoreetikko Marshall (1948/1950) katsoi vasta valtion takaamien sosiaalisten ja taloudellisten oikeuksien mahdollistavan kansalaisuuden ytimen muodostavien juridisten ja poliittisten kansalaisoikeuksien (yksilön koskemattomuus, äänioikeus, oikeus yhdenvertaisuuteen lain edessä jne.) täysipainoisen käytön. Valtiosta vapaan julkisuuden merkitystä korostavan ja hyvinvointivaltiollisen kansalaisuuskäsityksen eroista huolimatta molemmat kytkeytyvät julkisrahoitteisen yleisradiotoiminnan historialliseen kehitykseen, sillä universaali hyvinvointivaltio niveltyy niin sanotun hyväntahtoisen valtion oletuksen kautta samoin toimintaperiaatteeltaan universaaliin julkisrahoitteiseen yleisradiotoimintaan (Calabrese 1997, 7–9; Garnham 1997, 26–27; Curran 1998, 181; Gripsrud 1999, 37–38).

Yhä laajeneville kansalaisten oikeuksille perustuvan hyvinvointivaltion ekspansio toisen maailmansodan jälkeen on kuitenkin kytkenyt kansalaisuuteen niin monia ulottuvuuksia, että universaalin tasa-arvon periaatetta on jouduttu pohtimaan uudelleen (Van Steenberghe 1994, 1–4). Heikkilän toiseksi keskeiseksi kansalaisuuden metadiskurssiksi määrittelemän kulttuurisen kansalaisuuden käsitteen kehittyminen liittyy myös kansallisvaltioon kiinnittyneen identifi-kaation kriisiytymiseen: sekä naiset että etniset ryhmät ovat vaatineet perinteisten juridisten, poliittisten ja sosiaalisten kansalaisoikeuksien ohella yhteiskunnan tukea kulttuuriselle ja eettiselle pluralismille. Mediatutkimuksessa kulttuurisen kansalaisuuden käsitteen avulla on työstyetty ennen kaikkea

kuluttajuuteen ja tulkintayhteisöihin liittyviä kysymyksiä (Canclini 1995/2001; Hermes 1997, 65–95; Dahlgren 2000, 317; ks. myös Hartley 2002, 46–48). Edellä kuvattu kuluttajuuden ja kansalaisuuden vastakkainasettelu näyttääkin olevan tyypillistä nimenomaan politiikkakeskeisille kansalaisuuden diskursseille.

Sen sijaan kulttuurisen kansalaisuuden hahmotelmat viittaavat sellaisiin myöhäismodernin yhteiskunnan piirteisiin, jotka ovat haastaneet myös yleisradiotoiminnassa universaalien palvelun periaatteen: esille nousevat kysymykset mielihyvästä, heimoutumisesta ja kansallisen julkisuuden katoamisesta. Gripsrud (esim. 1997, 36–38; 1999/2002, 282–286) ja Murdock (1999, 7–17) puhuvat kuitenkin kulttuurisesta kansalaisuudesta ja kansalaisten kulttuurisista oikeuksista toisenlaisessa kontekstissa. He — tiiviisti tulkituna — korostavat kansalaisten oikeutta olla läsnä yhteisessä kansallisessa julkisuudessa itse kunkin kiinnostavaksi kokeamalla tavalla ja itse kunkin ymmärrettävissä olevalla kielellä. Tällaisen kansallisen julkisuuden ideaalin käytännön toteutuksessa julkisrahoitteinen yleisradiotoiminta on molempien mielestä toistaiseksi parhaaksi osoittautunut järjestely. On kuitenkin huomattava, että tällä tavoin määritelty kansallinen yleisradiojulkisuus eroaa organisaatiotavaltaan huomattavasti perinteisestä, usein keskiluokkaiseksi luonnehditusta konsensuaalisesta ideaalista.

1.3.2.2. Liberaali ja hegeliläinen traditio

Myös politiikkakeskeisten kansalaisuuden diskurssien monimuotoisuus on tämän tutkimuksen kannalta kiintoisaa. Monet poliittisen filosofian tutkijat näyttävät pitävän keskeisenä erottelua yksilön oikeuksia ja vapauksia painottavan

liberaalin tradition ja kansakunnan kollektiivisubjektiksi ymmärtävän hegeliläis-marxilaisen tradition välillä (Habermas 1994, 24–28; Pulkkinen 1998; Mouffe 2000). Näistä saatetaan lisäksi erottaa yhteisöllisyyttä korostava kommunitaarinen kansalaisuuskäsitys.²³

Pulkkinen (1998, 9-10) keskustelee angloamerikkalaisesta liberaalista ja saksalaisperäisestä hegeliläisestä traditiosta poliittisen filosofian näkökulmasta kiinnittäen huomiota ennen kaikkea poliittista toimijaa — toisin sanoen kansalaista — koskeviin esioletuksiin. Hänen mukaansa liberaali poliittinen teoria rakentuu ontologialle, jonka perusoletuksena on yksilöllinen toimijuus. Tällä niin sanotulla abstraktilla yksilöllä on myötäsyntyisesti yksilöllisiä intressejä ja kyky valita. Kaikki muut liberaalin perinteen keskeiset poliittiset käsitteet (kuten yhteiskunta, politiikka ja valtio) rakentuvat yksilön valintojen perusteella. Yksilön valinnan vapaudella on siis hyvin keskeinen asema, ja valtion tehtäväksi ymmärretään viime kädessä tämän vapauden turvaaminen.

Viimeisten 150 vuoden aikana liberaali traditio on kuitenkin suodattanut osaksi hyvin erilaisia poliittisia käytäntöjä, joissa yhteisiä esioletuksia tulkitaan monin eri tavoin. Liberaali traditio voidaan jaotella taloudelliseen ja poliittiseen liberalismiin, joiden kuitenkin katsotaan usein kytkeytyvän tiiviisti toisiinsa, sillä yksilön taloudellista vapautta voidaan pitää poliittisen vapauden ehtona. Liberaali poliittinen perinne voidaan myös jakaa klassiseen ja moderniin liberalismiin, joista jälkimmäinen sisältää sekä hyvinvointivaltioli-

---

²³ Käytännössä toimivien poliittisten aatteiden perusteella voidaan päätyä neljän keskeisen kansalaisuuskäsityksen (uusliberaalin, kommunitaarisen, tasavaltalaisen ja sosiaalidemokraattisen) erotteluun (van Günsteren 1994, 36–48; Voet 1998, 9–11).

sen sosiaalidemokraattisen ajattelun että esimerkiksi keynesiläisen talousopin. Toisen maailmansodan jälkeen juuri hyvinvointivaltiollinen ajattelu ja Keynesin (1949/1951) oppi valtion taloudellisen intervention tarpeellisuudesta muodostuivat länsi- ja pohjoiseurooppalaisen yhteiskuntakäsityksen perustaksi. (Heywood 1992, 15–52)

Myös mediamaisemaa viime vuosikymmeninä ratkaisevalla tavalla muovannut kaupallistuminen liittyy 1980-luvulta lähtien voimistuneeseen, markkinoiden vapautta korostavaan uusliberalismiin. Uusliberalistisissa (tai libertaristisissa) käytänteissä taloudellinen liberalismi näyttää kytkeytyvän poliittiseen konservatiivisuuteen kuitenkin niin, että yksilön taloudellinen vapaus oletetaan ensisijaiseksi (Heywood 1992, 77–86; Dagger 1997, 104–108). Libertarismin äärimuodoissa kiistetään koko ajatus yhteiskunnasta yksilöistä erillisenä poliittisena toimijana. Valtio ymmärretään tällöin viime kädessä yksilöiden väliseen sopimukseen perustuvaksi ja politiikka yksilöiden ja ryhmien etujen säännellyksi sovitteluksi. Valtion rooli pyritään supistamaan mahdollisimman pieneksi (niin sanottu yövartijavaltio), mikä näkyy esimerkiksi viestintäpolitiikassa pyrkimyksenä vähentää median yhteiskunnallis-poliittista säätelyä (Ala-Fossi 2005, 19–23).²⁴

---

²⁴ Foucault'ta soveltavassa ns. hallinnan analytiikassa saatetaan puhua uusliberaalin sijaan edistyneestä liberalismista (Rose 1999, 137–166); myöskään käsitteillä liberaali ja uusliberaali ei viitata poliittisiin aatteisiin vaan biovaltaan ja yksilönvapautteen nojaaviin hallinnan käytäntöihin (Helén 2004, 206–236). Erottaakseni nämä näkökulmat, puhun tästä lähtien libertarismista viitatessani uus-liberaaliin poliittiseen suuntaukseen, kun taas uusliberalismilla viittaan uusliberaaliin regiimiin foucault'laisen hallinnan näkökulmasta.

Sen sijaan hegeliläis-marxilaisessa poliittisessa filosofias-
sa toimijaksi oletetaan Pulkkinen mukaan kollektiivisubjek-
ti — yleensä kansakunta, yhteiskunta tai valtio. Tällainen
yhteisö ymmärretään autonomiseksi ja itsestään tietoiseksi
toimijaksi, joka säätää omat lakinsa ja hallitsee itse itseään
omaa toimintaansa arvioiden. Kansalainen yksilönä raken-
tuu moraalisisessa suhteessa tähän kollektiivisubjektiin. Va-
paus taas määrittyy tässä hegeliläisessä traditiossa itseään
ohjaavan yhteisösubjektin moraaliseksi autonomiaksi, joka
suuntautuu yksilöllisten intressien ylittämiseen ja yleisen ja
yhteisen hyvän etsimiseen. Valtion muodossa toimiva poliit-
tinen valta edustaa siis moraalin ja oikeudenmukaisuuden
mahdollisuutta suhteessa esimerkiksi markkinoihin, joilla
ihmiset toimivat itsekkäinä yksilöinä tyydyttääkseen omia
tarpeitaan. (Pulkkinen 1998; 9-11, 29–30 ja 111–112)

Suomalaiseen poliittiseen kulttuuriin hegeliläinen tradi-
tio siivilöityi snellmanilaisena tulkintana (Pulkkinen 1989
ja 2003, 213–257). Snellmanin ajattelu eroaa Hegelin näke-
myksistä muun muassa siinä, että Snellman painottaa enem-
män itseään sivistävän yksilösubjektin toiminnan moraalii-
sen ulottuvuuden merkitystä kansakunnan rakentamisessa
(Pulkkinen 1989, 6–9). Hegeliläinen poliittinen filosofia
alkoi kuitenkin Pulkkinen mukaan pian Snellmanin vaiku-
tuskauden jälkeen sekoittua Suomessa liberaaliin perintee-
seen. Silti suomalaisessa poliittisessä kulttuurissa voidaan
nähdä vahva, hieman epätarkasti snellmanilaiseksi nimettä-
vissä oleva perusvire. Suomalainen poliittinen kulttuuri ja
poliittinen käsitteistö ovat vahvasti kollektivistisia — jopa
niin, että käsitteet valtio, kansakunta ja yhteiskunta ovat itse
asiassa keskenään vaihdettavissa (Stenius 2003, 309–362).
Samoin Snellmanin perintö näkyy ajatuksessa, että yksilön

omat taloudelliset intressit ja yleinen etu ovat jyrkästi vastakkaisia. Myös moraalaisella argumentoinnilla on Pulkkinen (emt., 1989, 132) mukaan poikkeuksellisen vahva asema suomalaisessa poliittisessa kulttuurissa. Tämä selittyy juuri sillä, että politiikka on perinteisesti Suomessa mielletty nimenomaan yhteisen ja yleisen hyvän etsimiseksi eikä etujen jakamiseksi eri intressiryhmien kesken.

Suomen jäsenyyttä Euroopan Unionissa käsittelevää poliittista journalismia tutkinut Heikkilä (2001, 64–67) erottaa aineistoistaan snellmanilaiseksi nimeämänsä kansalaisuuden diskurssin, jolle on ominaista luottamus valtioon ja valtion toiminnan arviointi moraalaisilla perusteilla. Diskurssissa tuotetaan kansallista yhteisyyttä ja yhtenäisyyttä ohittamalla sisäisiä jännitteitä ja korottamalla valtio ristiriitojen yläpuolelle. Valtiolliset tavoitteet taas esitetään itsessään selvinä ja kiistattomina tosiasioina. Toisaalta Heikkilä tunnistaa aineistostaan liberaaliin traditioon kiinnittyvän professionalistisen diskurssin (emt., 67–72). Siinä lehdistö asemoi itsensä neljänneksi valtiomahdiksi, joka puolustaa kansalaisten etuja valtiota vastaan kritisoidulla politiikalla ja poliitikkoja. Tällöin politiikan absurdit piirteet korostuvat Heikkilän mukaan tavalla, jota on vaikea erottaa populismista (emt., 68). Kuitenkin myös kansalaiset rakentuvat professionaalissa diskurssissa epärationaaliseksi, mikä lopulta määrittää myös demokratian ylipäätään epärationaaliseksi. Vielä selkeämmin epärationaalisenä politiikka hahmottuu Kantolan (2002) tutkimassa suomalaisen taloudellispoliittisen eliitin lamapuheessa.

1.3.2.3. Deliberatiivinen ja agonistinen demokratia

Kansalaisuuden kenttää halkovat myös erilaiset demokraatiakäsitykset, jotka muovaavat ratkaisevalla tavalla suhtau-

tumista universaaliin palveluun pyrkivään ja yhteisen kansallisen julkisuuden rakentamista tavoittelevaan julkisen palvelun yleisradiotoimintaan. Sekä universaali palvelu että yhteisen kansallisen julkisuuden rakentaminen näyttävät kuitenkin olevan yhä vaikeammin saavutettavia tavoitteita myöhäismodernissa medioituneessa ja moniarvoisessa yhteiskunnassa. Sen vuoksi keskustelen tässä yhteydessä lyhyesti kahdesta käsillä olevan tutkimuksen kannalta merkityksellisestä myöhäismodernista demokratiakäsityksestä — deliberatiivisesta ja agonistisesta. Niiden avulla etsitään tutkimuksen päätteeksi alustavia vastauksia myöhäismodernin moniarvoisuuden perinteisille universalistisille demokratiakäsityksille ja universaaliuteen sitoutuneelle julkisen palvelun Yleisradiolle asettamiin haasteisiin.

Deliberatiiviset ja agonistiset demokratiakäsitykset eroavat Toppisen (2003, 2) mukaan toisistaan ennen kaikkea sen suhteen, pitävätkö ne rationaalisen yhteisymmärryksen saavuttamista yhteiskunnassa mahdollisena tai edes tavoiteltavana. Habermasin kommunikatiivisen demokratiadeaalin perustalle kehitetyissä deliberatiivisen demokratian teorioissa oletetaan, että myös moraalisia kysymyksiä voidaan käsitellä järkiperaisesti argumentoiden (Habermas 1990/2005, 386–387). Tällöin demokratian toimivuuden ehdoiksi asettuvat toisaalta kansalaisten oikeus saada tietoja, toisaalta kansalaisten velvollisuus pyrkiä ymmärtämään muita yhteiskunnan jäseniä. Päätöksenteossa tavoitteena on äänestyspäätöksen sijaan rationaalisen konsensuksen rakentaminen. Habermas tekee kuitenkin eron vallanpitäjien painostuksen tuottamien konsensuksen muotojen ja diskurssieettisen ideaalin mukaisen, vapaiden yksilöiden keskustelussa kehkeytyvän yhteisymmärryksen välille.

Konfliktuaalisen eli agonistisen demokratiateorian kehittäjät puolestaan arvostelevat deliberatiivisen demokrati-an ideaalia siitä, että käytännössä vapaa ja tasa-arvoinen keskustelu edellyttäisi lähtökohtaisesti prosessiin osallistuvien tasa-arvoisuutta (Toppinen 2003, 6). Yhteiskunnan jäsen-ten kokemusten radikaalia yhteismitattomuutta korostavien Pulkkinen (1998, 81–82) ja Mouffen (2000, esim. 10–13) mukaan konsensuksen ihanne itse asiassa sulkee todellisten ristiriitojen käsittelyn demokraattisen prosessin ulkopuolelle (Toppinen 2003, 59–60). Mouffen mielestä yhteiskunta onkin pysyvässä erimielisyyden tilassa, jossa ratkaisevalla tavalla erilaiset näkemykset kamppailevat keskenään. Hänen mukaansa agonistisessa demokratiassa pyritään kuitenkin muokkaamaan ratkaisevalla tavalla erilaisten näkemysten kannattajien ajattelua niin, että he hyväksyvät toisensa legitiimeinä vastustajina, jolloin antagonismit voivat muuntua agonismeiksi (emt., 2000, 98–104). Demokraattisen prosessin lopputulemana on siis parhaimmillaan kompromissi, jonka perusteet eivät kuitenkaan ole rationaalisia vaan diskursiivisen vallan käytön tuotosta.

Kysymys tasa-arvoisen osallistumisen ehdoista liittyy kiinteästi keskusteluun julkisen palvelun yleisradiotoiminnasta (Nieminen 2000, 67–100) ja sen rajauksista. Julkisen palvelun yleisradiotoiminta on perinteisesti pyrkinyt rakentamaan kansallista konsensusta. Esimerkiksi kommunikatiivisen rationaalisuuden ihanteesta liikkeelle lähtevä, demokraattisen julkisuuden mahdollisuuksia pohtiva Nieminen (2000, 212–213) rajaa kuitenkin konsensushakuisen julkisuuden yhteisen poliittisen toiminnan kannalta välttämättömien päätösten tekemiseen tarvittavaan keskusteluun. Sen ulkopuolella toimisivat sitten erilaisuutta artikuloivat yhteis-

söt, joiden arvopohjat saattaisivat olla hyvinkin erilaisia. Jos julkisen palvelun yleisradiotoiminta ja yhteinen kansallinen julkisuus nähdään rinnakkaisina ja toisiaan muistuttavina yhteiskunnallisina muotoina, tämä tulkinta näyttäisi viittaavan lähinnä julkisen palvelun niin sanottuun kapeaan tulkintaan.

Agonistisessa tilanteessa taas vastapuolet jakavat yhteisen symbolisen tilan, vaikka ovat eri mieltä sen organisaatioon liittyvistä kysymyksistä. (Mouffe 2000, 11–13) Julkisen palvelun yleisradiotoiminnan kannalta ajatus ristiriitojen työstämiseen soveltuvasta symbolisesta julkisesta tilasta on haastava. Kuitenkin monet tutkijat (Murdock 1999, 7–16; Søndergaard 1999b, 21–28; Harrison & Woods 2001, 477–504; Himmelstein & Aslama 2003, 255–268) katsovat, että tällaisen yhteisen julkisuuden luominen on pirstaloituvassa mediamaisemassa entistä keskeisemmin juuri julkisrahoitteisten yhtiöiden tehtävä. Tällöin yhtiöiden demokratian näkökulmasta keskeiseksi haasteeksi yksilöllistyneessä mediamaisemassa voitaisiin määritellä median käyttäjien houkutteleva yhteiselle symboliselle kentälle, jossa yhteiskunnan antagonismeja pyritään kesyttämään agonismeiksi.

1.3.3. Näkökulmia kuluttajuuteen

Kuluttajuuden teorioita on Uusitalon (1998, 215–217) mukaan kehitelty kolmen eri perinteen piirissä, vaikka Bianchin (1998, 7) mielestä kuluttajuus on talousteoriassa kaiken kaikkiaan aliteoretisoitu osa-alue. Taloustieteellinen tutkimus lähtee yleensä liikkeelle uusklassisen taloustieteen oletuksista, jolloin kuluttajuutta tarkastellaan rationaalisen yksilön hyödyn maksimoinnin näkökulmasta. Taloustieteellisen kulutustutkimuksen arvellaan kuitenkin olevan hiipu-

massa (Pantzar 2004, 3). Toinen vahva kulutustutkimuksen perinne on yksilökeskeisten mallien rakentamiseen keskitetty psykologinen perinne. Malleissa huomio kiinnitetään yleensä yksilön havaitsemiseen, muistamiseen ja asenteiden muodostumiseen. Kuluttajuutta kulttuuristen ja yhteiskunnallisten rakenteiden osana tarkasteleva kulutussosiologia taas on Uusitalon (emt, 216) mukaan kehittynyt hajanaisina tutkimuksina, jotka ovat olleet usein erillään sekä edellä mainituista tutkimusperinteistä että toisistaan.

Erityisesti kulutuksen sosiologian uudemmilla, identiteettityötä ja makukulttuureita käsittelevillä ja aktiivisen kuluttajan olettavilla muodoilla on yhteyksiä median kulttuuriseen yleisötutkimukseen (Uusitalo 2005, 80–81). Tämän perinteen piirissä median kulutusta on tutkittu ennen kaikkea median käytön sukupuolittuneisuuden ja identiteettien rakentumisen näkökulmasta. Tästä huolimatta Eide ja Knight (1999, 537) katsovat, että kuluttajuutta sinänsä on kulttuurisessa yleisötutkimuksessa työstetty yllättävän vähän käsitteellisellä analyttisten erottelujen ja muodollisten kategorioiden tasolla. Heidän mukaansa kulttuurisessa yleisötutkimuksessa kuluttajuutta sinänsä ei olekaan pidetty tarpeellisena purkaa ja kyseenalaistaa. Kulutus ilmiönä on otettu itsestäänselvytenä.

Median poliittisen taloustieteen perinteessä kuluttajuutta on pohdittu sekä taloustieteen että kulutuksen sosiologian näkökulmista (McQuail 2000, 82–83). Kokonaisvaltaista ja prosessuaalista lähestymistapaa mediamarkkinoiden tarkasteluun sovellettaessa tuotannon näkökulma on kuitenkin usein painottunut kuluttajuuden näkökulman kustannuksella. Toisaalta kuluttajuus voidaan kytkeä lähtökohtaisesti tavaravälitteiseen konsumeristiseen elämäntapaan (esim.

Robins & Webster 1998, 48–57), joka tulkitaan media-
maiseman kannalta annetuksi ympäristökijäksi. Median
kulutusta voidaan kuitenkin lähestyä poliittisen taloustie-
teen kautta myös yksilötasolla. Esimerkiksi Ala-Fossi (2005,
53–54) pohtii Picardia seuraten, millaisena investointina
median käyttö hahmottuu yksilön näkökulmasta. Hänen
mukaansa maksullinen median käyttö asemoi käyttäjän
(vaihtoarvoisen) hyödykkeen ostavaksi asiakkaaksi, kun taas
maksuton median käyttö voidaan määritellä (yksinomaan)
ajalliseksi investoinniksi.

Myös median käyttö kokonaisuudessaan voidaan käsit-
teellistää kuluttajuudeksi, jolloin kuluttajuus määrittyy si-
nänsä arvoneutraaliksi näkökulmaksi (Ala-Fossi 2005, 54;
vrt. Kunelius 2003, 103–126). Edwards (2000, 3) rinnastaa
katselemisen ja kuuntelemisen kuluttamisen perusmuotoi-
hin syömiseen ja juomiseen, jolloin kuluttajuus hahmottuu
ennen muuta erilaisiksi käytännöiksi ja prosesseiksi. Tässä
tutkimuksessa puhun kuluttajuudesta juuri viimeksi maini-
tussa merkityksessä käytäntöinä. Tämä tarkoittaa sitä, että
kuluttajuutta ei niin sanotun kriittisen perinteen tapaan
ymmärretä kansalaisuuden vastakohtaksi. Median kulutta-
juudesta puhuttaessa ei siis myöskään viitata lähtökohtaises-
ti passiiviseen tai hedonistiseen median käyttöön.

Sen sijaan tämän tutkimuksen kannalta relevantilla ku-
luttajuuden kentällä tarkastellaan sellaisia Yleisradio-dis-
kurseja, joissa artikuloidaan median käyttäjien suhdetta
YLEen palveluja tarjoavana mediayrityksenä ja samalla ra-
kennetaan kuluttajaa kulttuurisena konstruktiona. Kuten
Edwards toteaa, useimpia erilaisia kuluttajuuden määritel-
miä yhdistää kuitenkin ajatus tuotteistumisesta (emt., 3).
Myös Yleisradion tarkastelu kuluttajuuden perspektiivistä

on erityisen perusteltavissa tilanteessa, jossa YLE on julkisen roolinsa ohella yksi markkinoilla toimiva ja mediatuotteita tarjoava yritys muiden joukossa²⁵.

1.3.3.1. Median kaupallistuminen

Kuluttajuudesta ja siihen kytkeytyvästä kaupallistumisesta puhuttaessa mediatuotteiden kaksi eri roolia tulee erottaa toisistaan. Mediatuotteet ovat toisaalta a) välittömästi kulutettavia *tavaroita sinänsä*. Toisaalta ne voidaan nähdä myös b) *kulutusta välillisesti mainonnan avulla edistävinä agentteina* (Garnham 1979, 132). McQuail (2000, 105–106) puolestaan erottaa toisistaan median kaupallisuuden ja median kaupallistumisprosessin. Hänen mukaansa median markkinavetoisuuden lisääntymiseksi ja monikansallisten media-konglomeraattien vaikutusvallan laajenemiseksi ymmärretty kaupallistuminen on suhteellisen helposti todennettavissa oleva taloudellis-yhteiskunnallinen ilmiö. Mediatuotannon taloudellisten ehtojen muutokset kytkeytyvät kuitenkin myös hankalammin hahmotettavissa olevaan tyyllilliseen ja sisällölliseen median kaupallistumisprosessiin. Tästä muutoksesta puhutaan mediasisältöjen tuotteistumisena, median viiheellistymisenä ja tabloidisaationa.

Sparks (1998, 5–10) erottaa tabloidisaatiosta sisällöllisen ja tyyllillisen ulottuvuuden — kysymys on sekä siitä, mistä puhutaan, että siitä, miten puhutaan. Hän määritte-

---

²⁵ Williams määrittelee käyttäjän omia tarpeitaan tyydyttäväksi yksilöksi, kun taas kuluttaja on lähtökohtaisesti vaihtoarvon logiikkaa noudattava abstrakti yksilö. Hänen toiminnastaan käyttäjänä huomioidaan tällöin vain ne ominaisuudet, jotka ovat tuotannon ja markkinoiden kannalta olennaisia (Ilmonen 1993, 32–33).

lee tabloidisaation²⁶ prosessiksi, jossa perinteisesti julkisiksi miellettyjen aihealueiden, kuten talouden ja politiikan, painoarvo pienenee mediassa. Painoarvon väheneminen näkyy sekä näiden aiheiden käsittelyn määrällisenä vähenemisenä että esimerkiksi televisiossa yhteiskunnallisten aiheiden siirtämisenä prime timen ulkopuolelle. Toisaalta kysymys on tyyllisestä muutoksesta, jossa henkilöt ja yksilölliset kokemukset nousevat entistä keskeisempään asemaan. Samalla median perinteiset lajityypit sekoittuvat. Sparks kuitenkin toteaa, että nämä kaksi ulottuvuutta eivät kytkeydy toisiinsa mitenkään loogisen itsestään selvästi. Silti molemmat ovat selkeästi meneillään olevan kaupallistumiskehityksen ulottuvuuksia (ks. myös Nieminen & Pantti 2005, 94–97).

Fairclough'n mukaan yksilöllisten kokemusten korostuminen ja yhteiskunnallisten ulottuvuuksien syrjäytyminen tulee (1995/1997) selvästi näkyviin myös median kielen analyyseissa. Hän ymmärtää tabloidisaation ennen muuta mediatekstien rakentamien yleisösuhteiden muuttumisena. Sen merkkejä ovat esimerkiksi jutusteleva puhetapa ja yksityisen ja julkisen rajan hämärtyminen. Connell (1998, 12–13) puhuu rationalistisen uutisdiskurssin muuttumisesta sensationalistiseksi ja kuvailevan tyylin muuttumisesta kertovaksi.²⁷ Nämä piirteet voidaan liittää laajemmin median viihteellistymiseen ja ajatukseen promootiokulttuurista. Promootiokulttuurin käsite viittaa lyhyesti sanottuna kehitykseen, jossa markkinoinnille ominainen suostutteleva

²⁶ Tabloidisaatio voidaan kääntää hieman kömpelösti iltapäivälehtimäisyydeksi.

²⁷ Connell mittaa tabloidisaation etenemistä tutkimalla mm. kuvien ja ulkomaanuutisten määrää ja ns. kovien uutisten pehmenemistä (esim. henkilötymistä).

lähestymistapa leviää mainoksista journalismiin. Tällaisen lähestymistavan voidaan väittää jo normalisoituneen olennaiseksi osaksi viestintääjattelua ja mediamaisemaa (Eide & Knight 1999, 538).

Demokratian näkökulmasta erityisen huolestuttavana pidetään usein median merkityksen kasvua poliittisessa päätöksenteossa ja keskustelukulttuurissa. Medioitumisen katsotaan merkitsevän promootiokulttuurin leviämistä yhteiskunnalliseen päätöksentekoon, mikä tuo mukanaan politiikan henkilöytymistä ja viihteellistymistä. Borgin ja Moringin (2005, 48–50) mukaan politiikan viestinnällistymisessä on kysymys ennen kaikkea siitä, että median toimintaehdoista tulee yhä enemmän myös poliitikkojen toiminnan ehtoja: keskeinen sanoma täytyy kiteyttää lyhyeksi kommentiksi, jota voidaan ajaa yhä uudelleen toisiaan seuraavissa uutislähetyksissä. Myös poliitikkojen henkilökohtaisten ominaisuuksien, ulkonäön ja muiden imagoiteijöiden merkitys korostuu.

Median tabloidisaation ja viihteellistymisen arvostelua on vaikea erottaa populaarien kulttuuristen muotojen kritiikistä, sillä kaupallistuminen edellä kuvatussa mielessä implikoi yleensä suuren yleisön suosiota (McQuail 2000, 105–106). Tutkijoiden näkemykset median kaupallistumisen merkityksestä eroavatkin jyrkästi toisistaan. Fairclough, Gurevitch ja Blumler (1995 ja 2000, 155–172) näkevät median kaupallistumisen ja viihteellistymisen osana demokratian rapautumista. Putnam (2000, 220–246) puolestaan yhdistää televisioviihteen kulutuksen suoraan kansalaisten passiivisuuteen. Toisaalta esimerkiksi McNairin (2000, 105–121) mukaan median tabloidisaation tyylillinen ulottuvuus on tulkittu liian vahvasti merkiksi yhteiskunnallisten kysymys-

ten painoarvon vähenemisestä. Hänen mukaansa populaari muotokieli pikemminkin lisää kiinnostusta perinteisiä yhteiskunnallisia aiheita kohtaan. Borg ja Moring (2005, 50) puolestaan huomauttavat suomalaisesta näkökulmasta, että politiikan viestinnällistymiskehitys on moniulotteinen eikä suinkaan välttämättä yksisuuntainen prosessi.

Tabloidisaation yhteydessä keskustellaan paitsi media-maiseman yleisen tason muutoksista myös viestimien erilaistumisesta. Sparksin (1998, 8) mukaan brittiläinen lehdistö on yhä enemmän jakautunut perinteistä rationalistista journalismia edustaviin niin sanottuihin laatulehtiin ja sensationalistiseen iltapäivälehdistöön. Julkisrahoitteisen yleisradiotoiminnan kapean tulkinnan pelätään johtavan vastaavaan jakoon sähköisessä mediassa. Tällöin perinteistä laatua tarjoava, julkisrahoitteinen media palvelisi amerikkalaiseen tapaan lähinnä koulutettuja ja varakkaita keskiluokkia. Populaarien Yleisradio-diskurssien yhteydessä keskustelen näistä kuluttajuuden kentällä rakentuvista jännitteistä suhteessa Yleisradion perinteiseen journalistiseen laatuimagoon, joka yhdistetään usein katoamassa olevaan vanhaan ja asiakeskeiseen yleisradiokulttuuriin.

Joka tapauksessa on hyvä pitää mielessä, että suomalaisen julkisen palvelun yleisradiotoiminnan yhteydessä kaupallistuminen viittaa ennen kaikkea YLEn tuotteiden ja palvelujen sisällöllisiin, tyyllillisiin ja niiden tuottamiseen liittyviin organisatorisiin muutoksiin. Nämä muutokset Hujanen ja Jauert (1998, 103–131) käsitteellistävät radiokulttuurin murrokseksi. Kaupallistumisesta konsumerismin ja tavaroiden menekin edistämisen mielessä ei voida YLEn yhteydessä puhua — onhan Suomi yksi niistä (tätä nykyä harvoista) eurooppalaisista valtioista, joissa julkisen palvelun kanavilla

ei ole lainkaan mainoksia (Iosifidis ym. 2005, 12)²⁸. Sanottaessa, että myös Yleisradio puhuttelee tätä nykyä yleisöjään enemmän kuluttajina kuin kansalaisina, tarkoitetaan siis *kanavien ja ohjelmien tyyllisiä ja sisällöllisiä muutoksia, jotka liittyvät niiden välittömään kulutettavuuteen tuotteina sinänsä*.

Sen sijaan *mediamaiseman kaupallistuminen* viittaa laajemmin sekä median tyyllisiin muutoksiin että tilausmaksu- ja mainosrahoitteisen tarjonnan lisääntymiseen. Vastaa- vasti kuluttajuuteen assosioituvan *konsumerismin* voidaan katsoa viittaavan ensisijaisesti mainosrahoitteisen ja tilauspohjaisen mediatarjonnan laajenemiseen. Mediamaiseman kaupallistumisen kontekstissa konsumerismi muovaa kuitenkin omalta osaltaan myös kuluttajuutta artikuloivia Yleisradio-diskursseja.

1.3.3.2. Kuluttajat valitsijoina ja uhreina

Median kaupallistumisen eri ulottuvuuksien ohella median kuluttajuuden kenttää voidaan tarkastella kuluttavan subjektin rakentumisen näkökulmasta. Kulttuurisessa yleisötutkimuksessa keskustelu on vuosituhannen vaihteen tienoilla keskittynyt median käyttäjien aktiivisuuden pohtimiseen. Karkeasti yleistäen voidaan sanoa, että populaarikulttuurin tutkijat ja feministiset tutkijat ovat painottaneet median kuluttajien aktiivista roolia ja mahdollisuuksia käyttää mediaa yhteiskunnalliseen toimijuuteen voimauttavana resurssina.

²⁸ Tässä merkityksessä YLEn kaupallistumista voitaisiin pohtia esimerkiksi radiokanavien musiikkipolitiikan tai television aamuohjelmien tai talk show -haastateltavien valinnasta puhuttaessa. Tällöin voidaan kysyä, missä määrin esimerkiksi levyn äskettäin julkaisseen artistin haastattelussa on kysymys levyn menekin edistämisestä.

Kriittisen vastaanottotutkimuksen edustajat taas ovat painottaneet tarjonnan merkitystä ja median vaikutusmahdollisuuksia. Tämä keskustelun rajalinjat ovat kulkeneet jokseenkin niin sanottujen julkisen tiedon (public knowledge) ja populaarin mielihyvän (popular pleasure) projektien sukupuolittuneen vastakkainasettelun mukaisesti (Corner 1991/1998, 108–134; Gray 1999, 22–37).

Oletukset median käytön ja käyttäjien aktiivisuudesta tai passiivisuudesta kytkeytyvät laajempiin kuluttajuuskäsitteisiin. Edwardsin (2000, 7 ja 10–15; ks. myös Nieminen & Pantti 2004, 152–154) mukaan kuluttajuutta hahmotetaan kahdella perustavasti erilaisella tavalla: kuluttajat voidaan mieltää joko rationaalisiksi ja aktiivisiksi yksilöiksi tai passiiviksi uhreiksi. Esimerkiksi klassisessa talousteoriassa kuluttaja rakentuu suvereeniksi valitsijaksi, kun taas massayhteiskunnan ja massakulttuurin kritiikkiin liittyy usein median käyttäjien hahmottaminen uhreiksi (Gorman & McLean 2003, 1–4). Yhteiskuntatieteellisissä diskursseissa median kuluttajuus rakentuu uhrinäkökulmasta ennen kaikkea kriittisessä teoriassa (esim. Adorno & Horkheimer 1944; Habermas 1962/2004, 354–356; ks. myös Kunelius 2003, 96–97).

Vastaavat stereotyyppiset perusoletukset muovaavat myös viestintäpolitiikan yleisömielikuvia. Websterin ja Phalenin (1994, 19–38) mukaan viestintäpoliittisen keskustelun yleisömielikuvat ovat yleensä epämääräisiä ja julkilausumattomia. Kuitenkin keskeiset viestintäpoliittiset argumentit sisältävät vahvoja esioletuksia median kuluttajuuden ja yleisöyden luonteesta. Suvereenia ja aktiivista kuluttajuutta korostavat Websterin ja Phalenin mukaan ennen kaikkea mediamarkkinoiden valtiollisen sääntelyn vastustajat, jotka

katsovat markkinamekanismin kykenevän tyydyttämään parhaiten kuluttajan tarpeet ja toiveet. Suvereenin kuluttajakäsityksen rinnalla ja vastakohtana elää toisaalta käsitys median kuluttajasta markkinoiden uhrina. Viestintäpolitiikassa uhrinäkemys on Websterin ja Phalenin mukaan tyypillinen mediamarkkinoiden yhteiskunnallisen sääntelyn kannattajille, joiden mukaan yhteiskunnan tehtävänä on suojella kuluttajia heille potentiaalisesti haitalliselta manipulaatiolta. Tällöin oletetaan, että media voi vaikuttaa kasvattamalla median käyttäjissä viehtymystä hedonistisiin, passivoiviin ja väkivaltaisiin sisältöihin (emt., 22). Toisaalta median käyttäjien voidaan katsoa joutuvan kärsimään siitä, että hyviä ja tärkeitä mediasisältöjä ei tarjota riittävästi ja sopivilla ehdoilla käytettäväksi (emt., 23). Websterin ja Phalenin mukaan vastaavat kuluttajuuteen liittyvät oletukset muovaavat julki-lausumattomina ja tarkemmin määrittelemättöminä myös niin sanotun suuren yleisön puhetta median käytöstä.

1.4. Populaarit diskurssit

Tässä tutkimuksessa Yleisradiota lähestytään nimenomaan tavallisiksi ihmisiksi ja median käyttäjiksi esittäytyvien kirjoittajien tuottamien tekstien kautta. Tutkimusaineistoista konstruoitavat diskurssit määrittyvät näin ollen lähtökohtaisesti populaareiksi ja jossain mielessä myös arkipäiväisiksi. Populaareiksi tutkimusaineistojen diskurssit määrittelee ennen muuta niiden tuottamisen konteksti: sekä valtionhallinnon Ota kantaa -keskustelufoorumilla että mediapäiväkirjojen keräyksessä osallistujia kutsutaan kirjoittamaan nimenomaan tavallisen median käyttäjän, tavallisen kansalaisen ja kuluttajan rooleissa. Tämä tarkoittaa sitä, että diskurssien

populaarius ei perustu ensisijaisesti kirjoittajien statukseen tekstien tuottamisen ulkopuolisissa konteksteissa — periaatteessa kuka tahansa (myös asiantuntija tai jonkun eliitin jäsen) voi omaksua tavallisen median käyttäjän roolin, jos luopuu legitimistä statuksestaan. Tässä suhteessa aineistojen määrittely populaareiksi perustuu diskurssiteoreettiseen tulkintaan tutkimusaineistojen aseitoimisesta osaksi populaareja käyttäntöjä.

Toisaalta ankkuroin populaarin käsitteen yhteiskuntapoliittiseen näkökulmaan. Populaareilla diskursseilla tarkoitan sanan gramscilaisessa (Böök/Gramsci 1975/1979, 34) merkityksessä kansanomaisia ja arki ajattelua artikuloivia diskursseja, joiden puhujat esiintyvät tavallisen median käyttäjän roolissa. Populaarien diskurssien vastapooliksi, Toiseksi, hahmottuvat tällöin tavalla tai toisella legitimeinä esittäytyvät diskurssit, jotka olen käsitteellistänyt institutionaaliseksi diskursseiksi. Tutkimuksen kokonaisuudessa institutionaaliset diskurssit jäävät sivuosaan, vaikka tuonkin populaareja diskursseja hahmotellessani esiin niiden kytkentöjä institutionaalisiin diskursseihin — kuten esimerkiksi tutkimuskirjallisuudessa esiintyviin akateemisiin diskursseihin. Pienimuotoisen empiirisen vertailun avulla pyrin myös suhteuttamaan varsinaisista tutkimusaineistoista konstruoidut populaarit diskurssit virallisiin viestintäpoliittisiin diskursseihin.

Käyttämässäni populaarien diskurssien määritelmässä on keskeistä ensinnäkin se, että populaareja diskursseja ei lähdekohtaisesti oleteta irrationaaliseksi. Populaarien ja institutionaalisten diskurssien erottelu ei myöskään sisällä monille populaarikulttuurin tutkimuksille ominaista oletusta populaarien ja legitimiin (tai elitististen) kokemistapojen erosta:

diskurssit määrittyvät populaareiksi tai legitiimeiksi kunkin konkreettisen puhetilanteen ja puhujanroolin kontekstissa.

Fornäs (1998, 126–128) arvostelee mielestäni varsin aiheellisesti kulttuurintutkimusta juuttumisesta hedelmätömään vastakkainasetteluun kansanomaisen populaarikulttuurin ja elitistisen korkeakulttuurin välillä. Erityisesti hän kritisoi sekä populaarikulttuurin että korkeakulttuurin oletamista Bourdieun (1979/1996) vaikutusvaltaista kulttuuristen luokkamuodostumien teoriaa seuraten²⁹ yhtenäisiksi kulttuurisiksi muodoiksi³⁰.

Populaareja diskursseja ei tässä tutkimuksessa myöskään oleteta lähtökohtaisesti vallasta vapaiksi tai erillisiksi, toisinaan sanoen vallattomiksi. Tavoitteena on päinvastoin tarkastella Yleisradio-suhteiden organisoitumista erilaisten tieto/valtojen kautta niin sanottujen tavallisten ihmisten³¹ puheessa. Tässä yhteydessä näyttämölle astuu vallan tuottavuudesta kiinnostunut diskurssiteoria ja vallan harjoittamisen teoreetikko Foucault. Fornäs muistuttaa Foucault'ta seuraten, että valtaa ja vastarintaa harjoitetaan, ei omisteta tai pidetä hallussa (emt. 1998, 153–154). Vallan harjoittamiseen liit-

---

²⁹ Bourdieu erottaa toisistaan muotoa korostavan legitiimin maun ja sisältöä tärkeänä pitävän populaarin maun. Grossberg (1995, 154–155) puolestaan soveltaa Bourdieun hahmotusta antamalla populaarikulttuurille yhteiskunnallis-kulttuurisen erityisaseman. Hänen mukaansa populaarikulttuuri täyttää nyt samoja tehtäviä, mitä uskonto täytti aiemmin. Rinnastusta voisi täydentää huomioimalla Andersonin (1997, 5) tulkinnan, jonka mukaan nationalismi on modernia uskontoa.

³⁰ Ks. myös Eagletonin haastattelu Niin & Näin -lehdessä (Kylmänen & Mäkelä, n & n 2/1994).

³¹ Tavallisista ihmisistä puhuttaessa ei siis tässä yhteydessä viitata keski-vertosuomalaisiin vaan tutkittujen tekstien kirjoittamisen kontekstin määrittämään kirjoittajien asemaan.

tyvät kysymykset taas ovat moniulotteisia ja ristiriitaisia, ja ne täytyy aina asettaa tietyssä kontekstissa. Tässä suhteessa lähestymistavallani on yhtäläisyyksiä Grossbergin (1995, 168; ks. myös Puoskari 2005, 257) artikulaatioteoreettisen lähestymistavan kanssa.

Grossbergia seuraten haluan korostaa myös empiirisen analyysin merkitystä populaarien diskurssien tarkastelussa. Sen vuoksi olen päätenyt käsitteellistämään tutkimuksen yleisönäkökulman nimenomaan median käyttäjyydeksi. Yleistymässä oleva käsite avaa mielestäni empiiriselle tutkimukselle riittävän avaran kentän, jossa diskurssien luonnetta ja määreitä ei ole etukäteen lyöty lukkoon. Aiemmin puhetta median käyttäjistä ovat rasittaneet käyttötarkoitustutkimuksesta peräisin olevat ja 1990-luvun uusmediakeskustelun yhteydessä vahvistuneet miellelyhtymät, jotka ovat kytkeneet median käytön erityiseen yksilökohtaiseen aktiivisuuteen. Nämä assosiaatiot ovat kuitenkin käsitteen käytön yleistyessä hälvenneet.

Eittämättä tosin myös perinteisen yleisö(t)-käsitteen voidaan ajatella yleisimmässä merkityksessään sisältävän sekä kansalaisuuden että kuluttajuuden ulottuvuudet. Siihen liittyy kuitenkin tätä nimenomaista tutkimusta ajatellen kaksi osittain toisiinsa kytkeytyvää ongelmaa, joiden vuoksi en halua sitoutua yleisöön peruskäsitteenä. Aina suhteessa mediaan rakentuvat yleisöt (Ang 1991; Webster & Phalen 1994, 5–6) mieltyvät liian helposti konkreettisesti jonkin tietyn ohjelman tai kanavan katsojiksi tai kuuntelijoiksi, joiden käyttäytymistä tutkitaan erilaisilla yleisömittauksen menetelmillä. Mitattavissa olevia yleisöjä taas voidaan pitää median institutionaalisia intressejä tyydyttävinä konstruktioina, joista median käyttäjien perspektiivi on itse asiassa

suljettu pois. Ala-Fossi (2004, 356–357) muistuttaakin, että median yleisömittauksissa tavoitteena ei ole median käyttäjien mieltymysten selvittäminen sinänsä vaan markkinoiden toimivuuden kannalta riittävän tarkka tieto yleisöjen käyttäytymisestä.

Toisaalta myös viimeaikaisessa keskustelussa yleistynyt julkiso-käsite haastaa yleisö-käsitteen hegemonian tämän tutkimuksen kannalta ongelmallisella tavalla. Yleisö/julkiso -jaottelun taustalla vaikuttavan audience/public -erottelun tulkitaan usein viittaavan epäsuorasti median käyttäjien kansalaisen ja kuluttajan roolien (hierarkkiseen) erotteluun — olkoonkin, että Pietilä (1999, 9) määrittelee yleisön ja julkison eron onnistuneesti: hänen mukaansa julkiso rakentuu suhteessa keskustelun herättäneeseen kysymykseen, kun taas yleisöt rakentuvat suhteessa mediaan. Kun suhde mediaan kuitenkin rakentuu yleensä kanavien ja ohjelmien tasolla, sen enempää yleisöys kuin julkisouskaan ei parhaalla mahdollisella tavalla avaa kysymyksiä a) kansalaisuuden ja kuluttajuuden artikuloitumisesta ja b) kansalaisen ja kuluttajan rakentumisesta populaareissa diskursseissa suhteessa Yleisradioon mediayrityksenä ja julkisena instituutiona.

1.5. Diskurssiteoriasta diskurssianalyysiin

Käsitteelliseen selkeyteen pyrittäessä on mielekästä tehdä käsitteellinen erottelu diskurssiteorioiden ja diskurssianalyyttisen tutkimusotteen välillä. Yksittäisen tutkimushankkeen yhteydessä diskurssiteoriat ymmärretään tällöin lähinnä filosofisina ja metodologisina sitoumuksina, kun taas diskurssianalyyttinen tutkimusote viittaa ennen muuta empiirisiin tutkimuskäytäntöihin — joskus voidaan puhua jopa tarkoin määrittelyistä ja yksilöidyistä metodeista.

Tässä työssä diskurssiteoreettisen inspiraation lähteenä ovat olleet Foucault'n (esim. 1972, 1973/2002; 1983, 1998³²) teokset ja muut tekstit, joiden painotukset tosin vaihtelevat varhaisemmasta myöhäisempään kauteen siirtäessä³³. Foucault'n kaltaisen teoretikon tapauksessa lieneekin aina puhuttava tutkijan omasta Foucault-tulkinnasta. Oma diskurssiteoreettinen orientaationi rakentuu Foucault'n eri kausien tuotannon tulkinnasta niin, että diskursiivisten käytäntöjen merkitys painottuu hieman teoretikon varhaisemman (ns. arkeologisena tunnetun) kauden tapaan jättämättä kuitenkaan huomiotta myöhemmän (ns. genealogisen) vaiheen tieto/valta-tematiikkaa. Avainasemassa on siis toisaalta ajatus kielestä todellisuuden rakentajana, toisaalta oletus tieto/vallasta tuottavana ja tilannekohtaisena vallan harjoittamisena, jossa kaikki yhteiskunnan jäsenet ovat tavalla tai toisella osallisina.

Foucault-tulkintani tukeutuu toisten tutkijoiden selityksiin ja kommentaareihin, kuten esimerkiksi Dreyfusin ja Rabinowin (1983) klassikoksi muodostuneeseen teokseen. Yleisemmän diskurssiteoreettisen keskustelun suhteen nojaan ennen kaikkea Millsin (1997) yleisesitykseen, missä selvennetään erilaisten diskurssiteoreettisten lähestymistapojen keskinäisiä suhteita. Tulkintaani voi luonnehtia siinä mielessä syntetisoivaksi, että olen lukenut teoretikon eri kausien tekstejä etsien niistä erilaisten kausien läpi kulkevia lankoja. Toisaalta myös Foucault-luentaani on ohjannut tekstien suhde omiin tutkimusintresseihini. Keskeiseksi nousevat

³² Käytän lähteenä Seksuaalisuuden historian suomennosta välttääkseni (silloin kun se on mahdollista) moninkertaisia käännösketjuja, jotka ovat erityisen ongelmallisia Foucault'n kaltaisen kirjoittajan kohdalla.

³³ Foucault'n tuotanto jaotellaan yleensä tietoa, valtaa ja etiikkaa käsitteleviin jaksoihin (esim. Rabinow 1994/1997, xi–xlii)

tällöin toisaalta kielen käyttöön, toisaalta niin sanottujen tavallisten ihmisten (tässä tapauksessa: median käyttäjien) valtaan ja vastuuseen liittyvät kysymykset. Mielestäni diskurssiteoreettinen lähestymistapa avaa niiden tarkastelemiseen aivan uusia näkökulmia ja mahdollisuuksia.

Foucault'n filosofinen yhteiskuntateoreettisen tason tutkimus ei kuitenkaan yksin tarjoa konkreettisia välineitä rajattuihin empiirisiin aineistoihin keskittyville tutkimuksille. Empiirisen analyysin menetelmän rakentamisessa tukeudun sen vuoksi Fairclough'hun (1995), joka näkee keskeisenä sosiaalisen vuorovaikutuksen muotona ja käsittelee ansiokkaasti kielen kontekstuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä. Toisaalta yhdistän diskurssiteoreettiseen lähestymistapaan niin sanotun uuden retoriikan näkökulman (Perelman 1996; myös Summa 1998, Puro 2001), mikä pitää sisällään myös varsin vapaan — mutta mielestäni toimivan ja käyttökelpoisen — tulkinnan foucault'laisesta diskurssien sisäisestä logiikasta. Retoriset analyysimenetelmät toimivat kuitenkin tässä työssä selvästi diskurssiteoreettiselle lähestymistavalle alisteisina instrumentteina.

Kriittisestä diskurssianalyysistä ja uuden retoriikan argumentaatioanalyysin tarjoamista lähtökohdista keskustelen tarkemmin seuraavassa luvussa, jossa esittelen yksityiskohdaisesti aineistoja ja tutkimusprosessin kulkua. Tässä johdannossa otan sen sijaan esille diskurssiteoreettiseen lähestymistapaan liittyviä yleisempiä kysymyksiä, kuten esimerkiksi diskurssi-käsitteen määrittelyn ja kysymykset diskursiivisen ja ei-diskursiivisen suhteista.

1.5.1. Diskurssit tietona ja valtana

Yhteiskunta- ja kulttuurintutkimuksessa viime vuosikymmeninä suosittu diskurssi-käsite on osittain juuri yleisyyten-

sä vuoksi hankalasti määriteltävissä. Sitä voidaan käyttää eri yhteyksissä hyvin eri tavoin, eivätkä käyttäjät läheskään aina erittele tarkemmin käyttämänsä käsitteen sisältöä. Kaksi tämän tutkimuksen kannalta relevanttia perusmerkitystä voidaan kuitenkin löytää toisaalta kulttuuriteoriasta, toisaalta kielitieteestä. Edellisessä yhteydessä painotetaan diskurssien kutoutumista valtasuhteisiin, jälkimmäisessä diskurssia kielellisenä käytäntönä. Hieman samaan tapaan voidaan puhua diskurssianalyysin tummasta (kontekstuaalis-rakenteellisesta) ja vaaleasta eli kielen käytön tutkimukseen painottuvasta versiosta (Kuusela 2001, 22).

Tässä työssä diskurssit määritellään suhteellisen ehyiksi ja teksteistä yksilöitävissä oleviksi lausumien ryhmiiksi, joilla on oma logiikkansa ja vaikuttavuutensa (vrt. Foucault/Gordon 2002, xvi; Mills 1997, 7; Hall 1992, 345). Diskursiiviset käytännöt ovat kuitenkin niveltyneet ei-diskursiivisiin käytäntöihin niin, että diskurssit voidaan määritellä samalla myös vallan muovaamiksi tietämisen muodoiksi. Tässä sekä Foucault'n tiedonarkeologia-ajatteluun (1972) että sitä täydentävään tieto/valta-analyysiin (esim. emt., 1973/2002 ja 1983) juurensa juontavassa määritelmässä olennaista on kielellisten ja ei-kielellisten käytäntöjen ymmärtäminen toisaalta itsenäisiksi, toisaalta toisiinsa kietoutuneiksi ja yhdessä vaikuttaviksi käytännöiksi³⁴.

---

³⁴ Tässä suhteessa määritelmää voidaan pitää foucault'laisena — olkoonkin, että Foucault ei itse esitä yhtä yksiselitteistä diskurssin määritelmää, vaan käyttää diskurssi/t-käsitettä eri abstraktiotasoilla eri merkityksissä (Mills 1997, 6–7). Myös hänen käsityksensä diskursiivisten ja ei-diskursiivisten käytäntöjen painoarvosta muuttui ajan kuluessa niin, että myöhemässä tuotannossa ei-diskursiivisten käytäntöjen merkitys korostui.

Foucault'n 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussa kehittyneen tiedonarkeologisen metodologian lähtökohtana on juuri kielen omaehtoisuus ja konstitutiivinen voima. Hän korostaa diskursiivisten muodostumien sisäisten säännösten merkitystä siinä määrin, että luo Dreyfusin ja Rabinowin (1983, 4–100) kriittisen käsityksen mukaan illuusion diskurssin autonomisuudesta³⁵ — illuusion, jonka myöhemmin purkaa vallan analyysien avulla. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että diskursiivisia muodostumia ei kannattaisi tutkia myös niiden omilla ehdoilla. Myös Foucault'n mukaan kielellisen tason tarkastelu on tärkeää, vaikkakaan ei riittävää. Niin sanotuissa brasilialaisissa luennoissaan (1973/2002, 2–3) hän toteaa diskurssien olevan yhdellä tasolla säännönmukainen ryhmä kielellisiä tosiasioita, kun taas toisella tasolla ne ovat poleemisia ja strategisia pelejä.

Foucault'n tarkastelemiin diskursiivisiin muodostumiin kuuluu siis olennaisena osana ei-diskursiivinen ulottuvuus — esimerkiksi subjektien ruumiillisuus, yhteiskunnalliset instituutiot ja kulttuuriset käytänteet. Kulttuurisia käytäntöjä ei hänen mukaansa tulekaan redusoida merkityskäytännöiksi. Tässä suhteessa foucault'lainen lähestymistapa eroaa esimerkiksi lingvistisemmin orientoituneesta niin sanotusta suomalaisesta diskurssianalyysin koulukunnasta (Suoninen 1999, 17–18), jossa diskurssi määritellään diskurssien ja kielen sidoksia korostaen suhteellisen ehyeksi *merkitysulottuvuudeksi*.³⁶

³⁵ Tämä johtaa Dreyfusin ja Rabinowin (emt., 95) mukaan väistämättä arvonihilismiin.

³⁶ Mikko Lehtosen (2000, 32) ehdotus, että diskurssi-käsite voitaisiin suomentaa yksinkertaisesti puhettavaksi, näyttää samasta syystä ongelmalliselta.

Diskursiivisen ja ei-diskursiivisen — tiedon ja vallan — vuorovaikutteisen suhteen tulisi Foucault'n mukaan olla keskeinen tutkimuksen kohde. *Seksuaalisuuden historian* suomennoksen jälkisanat kirjoittaneen Helénin (1998) mukaan tieto synnyttää käytäntöjä ja vaikuttaa niihin, mutta on itse samalla noiden käytäntöjen muovaamaa (emt., 496). Toisin sanoen diskursiivinen ja ei-diskursiivinen kuuluvat erottamattomasti yhteen, mutta ne eivät silti ole yksi ja sama asia. Tähän Foucault ymmärtääkseni viittaa jo varhaisessa vaiheessa kehottaessaan tarkastelemaan sekä diskurssien ulkoisia että sisäisiä (Foucault 1972, 131–139; 1980/2002, 272; Mills 1997, 48–49) säännöstöjä.

Tässä työssä päähuomio kiinnitetään diskurssien sisäisiin logiikkoihin (Hall 1992, 345), joita lähestytään lausumien yleisösuhteita painottavan niin sanotun uuden retoriikan näkökulmasta. Tällöin vältetään illuusio diskurssien autonomisuudesta kiistämättä silti diskursiivisten käytäntöjen suhteellista itsenäisyyttä. Myös merkitysten analyysi asettuu tässä kontekstissa osaksi laajempia tarkastelukehyskiä, joita esitellään yksityiskohtaisemmin toisen luvun alkuosassa. Näin päädytään tulkitsemaan uudelleen Foucault'n ongelmallisena pidetty (esim. Dreyfus & Rabinow 1983, 44–58) ohje tarkastella diskursseja ilmiänsuussa ja läpinäkyvinä (monumentteina eikä dokumentteina). Ilmiänsuun tarkastelun ymmärretään nimittäin tässä tarkoittavan ennen muuta pidättäytymistä tekstien tuottajien psykologisten vaikuttimien pohtimisesta.

Keskusteltaessa diskursiivisen ja ei-diskursiivisen suhteista Foucault'n ajattelun yhteydessä olennaista on mielestäni myös se, että diskurssien ulkoisten säännöstöjen tarkastelussa ei ole kysymys vain tietämisen materiaalistien ehtojen sel-

vittämisestä. Yhtä lailla olennaista on diskursiivisten muodostelmien vaikutusten tutkiminen. Juuri tähän diskursiivisten vaikuttavuuden analyysiin kytkeytyy itse asiassa koko Foucault’laisen diskurssiteorian yhteiskunnallinen muutospotentiaali: diskursseja voidaan ja diskursseja tulee vertailla, niitä voidaan arvottaa *vaikutustensa perusteella* (Dreyfus & Rabinow 1983, 254). Tällä hetkellä näyttäisikin olevan yleistymässä arvio, että — toisin kuin usein on väitetty — Foucault ei loppujen lopuksi edusta vahvaa relativismia (Raatikainen 2004, 52–53)³⁷.

Foucault’n historiallis-teoreettisen dispositiivi-käsitteen³⁸ ymmärrän erilaisia ja keskenään ristiriitaisia diskursiivisia muodostumia organisoivaksi ajan hengeksi tai logiikkojen logiikaksi (ks. esim. Peltonen 2003, Helén 1998, 500–501). Se asettaa kunakin hetkenä mahdolliselle tietämiselle rajat, joten historiallisten dispositiivien analyysi on rinnastettu Weberin ideaalityyppeihin perustuvaan historian tutkimukseen³⁹. Tästä näkökulmasta voidaan pohtia, onko muun muassa yleisradiotoiminnan uutena järjestyksenä artikuloitunut uusliberalismin voittokulku käsitteellistettävissä osaksi historiallisen dispositiivin muutosta. Tässä suhteessa ratkaisevaa voisi ajatella olevan juuri sen, muovaavatko uudet diskursit esimerkiksi median käyttäjistä olennaisesti toisenlaisia

---

³⁷ Foucault’n ajattelun voidaan myös väittää kehittyneen ’struktuurilistisen vaiheen’ nihilismistä (Dreyfus & Rabinow 1993, 95) tiettyjä universaaleja oikeuksia tunnustavaan ’meidän kaikkien hallittujen solidaarisuuteen’ (ks. esim. Eribon 1993, 345–346)

³⁸ Dispositiivi-käsite kuuluu Foucault’n myöhempään (1980-luvun) tuotantoon. Varhaisemmissa (1970-luvun alun alkupuolen) teksteissä hän viittaa samankaltaisiin kysymyksiin arkisto- ja episteemi -käsitteillä.

³⁹ Foucault itse ei rinnastusta hyväksy (emt., 2002, 229–231).

subjekteja kuin vanhalle järjestykselle ominaiset diskurssit. Ovatko siis kansalaiset todella muuttuneet kuluttajiksi?

Tietämisen muotojen paikallisuutta ja katkoksia korostanut Foucault ei silti ymmärrä dispositiivin vaihtumista absoluuttiseksi epistemologiseksi katkokseksi (ks. Puoskari 2003, 16; Raatikainen 2004, 52–53): vanhan järjestyksen teemat elävät muuntuneina ja uudelleen järjestäytyneinä siirtymien yli. Myös käsillä olevassa tutkimuksessa sähköisen viestinnän murrosta tarkastellaan juuri tämänkaltaisesta näkökulmasta. Tutkimusta ohjaavien teoreettisten kenttien kannalta tarkoituksenmukaisesti valitut empiiriset aineistot antavat mahdollisuuden analysoida toisaalta Yleisradio-diskurssien jatkuvuutta ja toisaalta katkoksia samoin kuin sitä, miten perinteeseen juurtuneet teemat muuntuvat ja saavat uusissa konteksteissa uudenlaisia merkityksiä aikaansaaden samalla myös uudenlaisia vaikutuksia.

1.5.2. Tietovalta ja subjekti

Kysymykset subjektista ja vallasta liittyvät Foucault'n ajattelussa erottamattomasti toisiinsa (emt., 1983, 208–226). Subjektin historian kirjoittaminen on subjektin kieltäväksi teoreetikoksi joskus luonnehditun Foucault'n itsensä mukaan ollut — paradoksaalista kyllä — koko hänen tuotantonsa keskeisin kysymys. Hän haluaa kuitenkin korvata konstitutiivisen subjektin analyysillä subjektin konstituutumisesta historiallisissa viitekehyksissä, aikaan ja paikkaan sidotuissa vallan ja tiedon jännitteisissä suhteissa. Aivan erityisesti hän kokee tehtäväkseen länsimaiselle ajattelulle keskeisen yksilösubjektin historian kirjoittamisen. Monet Foucault'n diskurssiteoriasta vaikutteita ottaneet tutkijat ovat kuitenkin pitäneet hänen näkemyksiään subjektista ja

toimijuudesta ongelmallisina (esim. Hall 1999, 260–267⁴⁰; myös Mills 1997, 34–35). Ennen muuta Foucault'n analyysjä modernista sisäistetyistä kurista ja modernin subjektin hallinnoitavuudesta on arvosteltu totalisoivina ja vastarinnan mahdollisuuden ohittavina.

Foucault'n valta-analyysiä vastarinnan potentiaalin puutteesta arvostelevat sivuuttavat kuitenkin ehkä liian nopeasti hänen käsityksensä vallasta kontekstuaalisena ja tilannekohtaisena (esim. Foucault 1983, 219–222; Gordon 2002, xxiv–xxv; Fornäs 1998, 156–157). Juuri vallan ymmärtäminen tilannekohtaisesti harjoitetuksi ja kontekstisidonnaiseksi (ei siis omistetuksi) erottaa Foucault'n marxilaisen tutkimuksen ja myös kriittisen kulttuurintutkimuksen valtavirrasta, jossa valta ymmärretään enemmän tai vähemmän omistettuna (luokkaan, sukupuoleen tms. automaattisesti sidonnaisena ominaisuutena). Kunelius (2003, 222) toteaa selkokielisessä diskurssin yleismääritelmässään, että kielen ymmärtäminen ilman sen käyttötilanteiden ymmärtämistä ei onnistu. Tilanteet puolestaan ovat yhteiskunnallisesti rakentuneita käytäntöjä, joissa uusinnetaan valtasuhteita. Kunelius (emt., 224–226) korostaa myös sekä diskurssien hidasta historiallista muuttumista että niiden näkökulmaa rajaavaa ja normalisoivaa voimaa.

Foucault tekee kuitenkin eron vapaiden ihmisten välisten toiminnallisten valtasuhteiden, väkivallan ja symbolisten viestintäsuhteiden välille (emt. 1983, 216–219; rinnastuksista ja kommentaista ks. esim. Hutchings 1996, 113–116;

---

⁴⁰ Hall huomioi Foucault'n subjektikäsitteen muuttumisen genealogisen vallan analyysin korostamisen myötä, mutta arvioi näiden Foucault'n myöhempien 'subjektin ongelman' ratkaisuyritysten osittain epäonnistuneen ja osittain jääneen keskeneräisiksi.

Tully 1988, 24–25), vaikka nämä kaikki kolme usein kietoutuvat toisiinsa ja aina vaikuttavat toisiinsa. Foucault'n mukaan käytännössä harjoitettava valta ei silti ole pääsääntöisesti yksinkertaista alistamista vaan tuottavaa hallintaa, joka sekä rajaa että mahdollistaa (emt., 1983, 219–222). Vallan tuottavuudessa ja vallan kaksoisluonteessa on kysymys juuri tästä. Toisaalta vallan konstitutiivisuus tarkoittaa sitä, että vallan voidaan sanoa sekä määrittelevän diskurssien rajat että tuottavan mahdollisuuden puhua. Diskurssit taas voidaan määritellä tämän jakson alussa esitettyyn tapaan myös ei-diskursiivisiin käytäntöihin nivelytyneiksi, vallan muovaamiksi historiallisiksi tietämisen muodoiksi. Tällaisen diskurssin määritelmän on katsottu olevan lähellä Althusserin ideologia-käsitettä, jota Foucault arvostelee ankarasti⁴¹ — se assosioituu hänen mielestään väistämättä vääryyteen tai vääristyneeseen tietoon, jonka vastakohtaksi täytyy olettaa jossain oleva puhdas totuus (emt. 2002, 121).⁴²

Foucault'n ajatukset toiminnallisen vallan kaksoisluonteesta ovat tämän tutkimuksen ja populaarien diskurssien analyysin kannalta erityisen kiinnostavia. Foucault -vaikutteisen metodologian soveltaminen populaarien tekstien tarkasteluun ei kuitenkaan ole ongelmatonta, sillä teoretikko itse oli erityisen kiinnostunut niin sanotusti vakavasti otettavista institutionalisoituneista diskursseista ja tietomuodostumista, joilla on aivan toisella tavalla vakiintunut merkitys kuin arkikielellä (Dreyfus & Rabinow 1983, 49–50). Tämän työn tutkimusaineistot ovat kuitenkin sikäli erityisiä,

⁴¹ Hall puolestaan katsoo molempien törmänneen samoihin ratkaisemattomiin ongelmiin (emt., 1999, 260–262).

⁴² Ideologia- ja diskurssi-käsitteiden suhteista ks. tarkemmin esim. Mills 1997, 29–47.

että puheenvuorojen esittäjien ja päiväkirjan kirjoittajien epävirallisesta ja populaarista statuksesta huolimatta niiden kirjoittamisen kontekstit määrittelevät niille institutionaalisen paikan. Kirjoitushankkeessa haetaan median käyttäjien näkemyksiä ja kokemuksia, nettikeskustelussa kansalaisten mielipiteitä. Molemmat tekstien tuottajille tarjotut roolit ovat siis asiakas- ja yleisökeskeisen orientaation omaksuneessa julkishallinnossa legitiimejä ja potentiaalisesti vaikuttavia. Tässä suhteessa ne muistuttavat jossain määrin institutionaalisia lausumia.

Populaarien Yleisradio-diskurssien tutkimuksen kannalta tämä merkitsee myös sitä, että niin sanottujen tavallisten ihmisten puhetta ei ole syytä tarkastella vallattomana tai vallasta vapaana vaan vakavasti otettavana — eikä sen toisaalta voida myöskään olettaa olevan vallasta vapaata, aitoa ja puhdasta. Tavalliset median käyttäjät ovat osallisia tietämisen käytäntöjen globaaleissa lonkeroissa — itse asiassa he muovautuvat sekä kansalaisina että kuluttajina juuri näissä prosesseissa (esim. Foucault 1980/1998, 89–96). Näin ollen on siis kysyttävä, millaisiksi subjekteiksi median käyttäjät erilaisissa Yleisradio-diskursseissa muotoutuvat.

Vallan käytön käsitteellistäminen tilannekohtaiseksi ja kontekstuaaliseksi vallan harjoittamiseksi pakottaa siis näkemään myös sen, miten suhteellisen heikossa asemassa olevat ryhmät ja yksilötkin osallistuvat vallan tuottamiseen mikropolitikan tasolla. Kysymys vallan käytöstä tulee niin sanotusti iholle — Foucault'n diskurssiteorian onkin joskus tulkittu muovaavan subjektista ennen muuta kamppailujen kentän⁴³ (Heikkinen ym. 1999, 141–157). Lisensiaatintut-

---

⁴³ Foucault suhtautui sotaisiin metaforiin ambivalentisti (esim. 1976/2002, 123–124; 1975/1980, 350).

kimusta varten kerätystä aineistosta löytyy myös useita empiirisiä esimerkkejä diskursiivisista taistelutilanteista, joissa puhuja tarkastelee Yleisradiota kahden keskenään ristiriitaisen diskurssin puitteissa — pystymättä lopulta ratkaisuun, onko Yleisradio ennen kaikkea tehoton byrokraatia vai arvokas julkisen palvelun instituutio.

1.6. Tutkimuksen tavoitteet

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten Yleisradio rakentuu populaareissa diskursseissa toisaalta julkisena instituutiona ja toisaalta mediayrityksenä muiden joukossa. Kokonaisasetelmaa ja kysymyksenasettelua ohjaa aiempiin tutkimuksiin perustuva näkemys julkisen palvelun yleisradiotoiminnan kaksoisluonteesta: monopolikauden jälkeisessä tilanteessa julkisen palvelun yhtiöt voidaan nähdä yhtä aikaa kirjastoihin rinnastuvina julkisina instituutioina ja markkinoilla muiden yritysten kanssa kilpailevina media-konserneina. Mikäli pyritään ymmärtämään julkisen palvelun yleisradiotoimintaa sellaisena kuin se on, kumpaakaan näistä rooleista ei voida sulkea tarkastelun ulkopuolelle. Vastaavasti julkisen palvelun yhtiöiden yleisösuhteita mistä tahansa perspektiivistä tarkasteltaessa molemmat näkökulmat täytyy ottaa huomioon.

Kuluttajuuden ja kansalaisuuden näkökulmia ei kuitenkaan ole otettu annettuina lähtökohtina, vaan niistä on muotoiltu empiirisiä kysymyksiä. Kuluttajuuden ja kansalaisuuden perspektiivejä ei myöskään ole lähtökohtaisesti oletettu toisistaan täysin erillisiksi, vaan niiden suhteutumista toisiinsa kysytään tutkimuksen tavoitteiden kannalta tarkoituksenmukaisilta vaikuttavilta empiirisiltä aineistoilta.

Kansalaisuuden perspektiiviä tarkastellaan ennen kaikkea vuoden 2001 maaliskuussa valtionhallinnon Ota kantaa -foorumilla julkisrahoitteisista televisio-ohjelmistoista käydyn nettikeskustelun valossa. Kuluttajuuden näkökulmaa taas tutkitaan saman vuoden marraskuussa kerättyjen Yksi päivä mediaa -päiväkirjojen avulla. Aineistojen syntykonteksteihin liittyvästä analyttisestä työnjaosta huolimatta teoreettisesti ohjautuneessa strategisessa luennassa on molempien aineistojen kohdalla huomioitu molemmat näkökulmat. Empiirisessä analyysissä kysytään siis,

- a) miten Yleisradio rakentuu kansalaisuuden ja kuluttajuuden diskursseissa,
- b) miten ja minkälaisiin laajempiin diskursiivisiin käytäntöihin Yleisradio-diskurssit liittyvät ja
- c) miten kansalaisuuden ja kuluttajuuden näkökulmat suhteutuvat toisiinsa.

Tutkimuksen tulokset suhteutetaan suomalaiseen viestintäpoliittiseen keskusteluun ja keskusteluun julkisen palvelun yleisradiotoiminnan tulevaisuudesta. Kansainvälisen keskustelun kannalta ongelmana on kuitenkin se, että suomen kielessä monet poliittisesti latautuneet käsitteet ovat saaneet erityisiä kansallisia merkityksiä, jotka eivät aivan helposti käänny muille kielille. Toisaalta juuri tämän vuoksi tutkimuksen tulokset voivat olla erityisen antoisia kotimaisen keskustelun kannalta. Pyrkimyksenä onkin samalla kehittää laajemmin käyttökelpoisia teoreettisia välineitä kuluttajuuden ja kansalaisuuden kenttien tarkasteluun. Tämä edellyttää kuitenkin kuluttajuuden ja kansalaisuuden käsitteiden purkamista sekä aiemmin avatulla teoreettisella tasolla että tutkimusaineistojen empiirisen analyysin avulla.

1.6.1. Tutkimusasetelma

Tutkimusasetelman rakentamisen periaatteet voidaan ilmaista tähän tapaan: tutkijan omaan persoonaan ja elämäntilanteeseen liittyvät taustatekijät ankkuroivat tutkimuksen tiettyyn aikaan, paikkaan ja tilanteeseen. Teoreettinen pohja ja keskeiset käsitteet avaavat ja toisaalta rajaavat jännitekenttiä, joiden puitteissa empiirisille aineistoille asetetaan kysymyksiä. Kenttä-metafora viittaa siis tässä työssä sellaiseen symboliseen toimintakenttään, jota dikotomiset navat organisoivat jättäen kuitenkin tilaa epäjärjestykselle ja uudelleenjärjestäytymisille (vrt. Fornäs 1998, 69–70). Teoreettinen näkemys ohjaa myös aineistojen valintaa ja aineistojen retorista analyysii. Sen ei silti mielestäni tarvitse tarkoittaa etukäteen lukkoon lyötyä tulkintaa, joka ei jätä tilaa yllätyksille. Päinvastoin tässä työssä avainasemassa on juuri aineistolähtöisyys ja käsitteellisten interventioiden välinen jännite.

Tutkimuksen kohteeksi ovat muotoutuneet omaan elämänhistoriaani liittyvistä taustatekijöistä johtuen median käyttäjien Yleisradio-suhteet. Kuluttajuuden ja kansalaisuuden käsitteet ja Yleisradion kaksoisrooli taas rajaavat ja hahmottavat sen jännitteisen kentän, johon empiirisen aineiston toivotaan tuovan valoa. Tämä tarkoittaa sitä, että käsillä olevassa tutkimuksessa kuluttajuuden ja kansalaisuuden suhdetta tarkastellaan lähtökohtaisesti empiirisenä kysymyksenä. Toisaalta empiiristen havaintojen toivotaan ruokkivan teoreettisia pohdintoja. Myös diskurssiteoreettinen metodologia rakentaa tutkimusasetelmaan omia jännitteisiä kenttiään, jotka kohdistavat huomion muun muassa subjektien rakentumiseen liittyviin kysymyksiin.

Koska tutkimuksen teoreettinen tausta — erityisesti oletus Yleisradion ja vastaavasti myös yleisöjen Yleisradio-

suhteiden kaksoisluonteesta — ohjaa tutkimusaineistojen tarkastelua, aineistot on jo alun perin valittu valaisemaan nimenomaan tätä jännitekenttää. Valtionhallinnon Ota kantaa -keskustelufoorumilla maaliskuussa 2001 käyty net-tikeskustelu julkisen palvelun television rahoituksesta kut-suu osanottajia kansalaisen rooliin. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkiston, Jyväskylän yliopiston Nykykulttuurin tutkimusyksikön ja Yleisradion yleisötutkimuksen Yksi päivä mediaa -päiväkirjojen keräys puolestaan virittää kirjoittajia tuottamaan tekstiä ennen muuta oman mediatuotteiden kulutuksen perspektiivistä.

Tutkimusaineistojen empiirisen analyysin perustana on teorian ohjaama strateginen luenta. Tavoitteena ei siis ole kattavan kokonaiskuvan antaminen aineistoista vaan keskittyminen tutkimusaiheen ja tutkimuksen tavoitteiden kannalta olennaisiin näkökohtiin. Diskurssianalyysin tumman eli rakenteellisen version soveltaminen ohjaa huomiota erityisesti aineistokokonaisuuden yhteiskunnallis-historialliseen syntykontekstiin ja aineistoja muovaaviin geneerisiin konventioihin, kun taas kirjoittaviin yksilöihin liittyvät tilanteiset raamit jätetään vähemmälle huomiolle, sillä kysymyksessä ei ole ensisijaisesti sosiaalipsykologinen vuorovai-kutustilanteiden tutkimus. Yhteiskunnallis-historiallinen ulottuvuus on mukana kuvassa myös käsiteanalyysin ja argumentaatioiden analyysin kautta.

Muun muassa käsiteanalyysin mukana tutkimukseen tulee tieteenalarajat ylittäviä näkökulmia. Kansalaisuuden perspektiivin tarkastelussa hyödynnän ennen kaikkea poliittisen filosofian piirissä käytyä keskustelua seuraten erityisesti Pulkkinen (1989, 1998, 2003) jaottelua liberaaliin ja hegeli-läiseen poliittisen filosofian perinteeseen. Toisaalta johtopää-

tösten esittelyn yhteydessä tulee esiin se, että varsin samankaltaisia kysymyksiä markkinoiden logiikan voittokulkuun sopeutuvien julkisten instituutioiden ja niin sanotusti tavallisten ihmisten suhteista on käsitelty varsin samankaltaisilla menetelmillä muiden yhteiskuntatieteiden piirissä: esimerkiksi Dean (2004, 65–82) pohtii sosiaalipolitiikan kontekstissa kansalaisen oikeuksien konstruoitumista populaareissa diskursseissa. Kansalaisuuden artikulaatioita taas on pohdittu myös politiikan tutkimuksessa esimerkiksi käsittehistoriallisesta näkökulmasta (Hyvärinen ym. 2003). Kansalaisuutta artikuloivat Yleisradio-diskurssit näyttävätkin kutoutuvan osaksi laajempia diskurssiivisia muodostumia, joiden keskiössä ovat erilaisiin ontologisiin esioletuksiin kiinnittyneet valtiokäsitykset.

Erilaisista konteksteista peräisin olevien teoreettisten perspektiivien sovittaminen palvelemaan aivan toisista lähtökohdista noussutta kysymyksenasettelua on hankalaa. Se edellyttää useiden laaja-alaisten teoreettisten kenttien jonkinasteista hallintaa, mikä väistämättä altistaa työn erityisasiantuntijoiden kritiikille. Voidaan myös perustellusti kysyä, eikö tutkimusaihetta olisi pitänyt rajata tarkemmin. Tutkimuksen tavoite — pyrkimys ymmärtää suomalaisten 2000-luvun alun Yleisradio-suhteiden diskurssiivista organisoitumista — kuitenkin vaatii laaja-alaista ja jossain määrin myös monitieteistä lähestymistapaa. Sellainen on tarpeen juuri siksi, että Yleisradiolla on tämän johdantoluvun alkupuolella kuvattu kaksoisrooli, jonka kumpaakaan puolta ei kokonaisuutta tutkittaessa voi jättää huomiotta. Tutkimuksen teoreettinen monimuotoisuus — joka voidaan tulkita myös eklektismiksi — on mielestäni tästä näkökulmasta katsoen perusteltua.

1.6.2. Väitöskirjan rakenne

Tavoitteenani on ollut kirjoittaa työ mahdollisimman tiiviiseen muotoon. Tämä johtaa muun muassa siihen, että empiirisen tutkimuksen kenttiä rajaavat kulmakivet on koottu jo käsillä olevaan johdantolukuun. Toisessa luvussa keskustellaan yksityiskohtaisemmin diskurssianalyttisestä lähestymistavasta ja pohditaan retorisen argumentaatioanalyysin soveltuvuutta diskurssiteoreettisesti orientoituneen tutkimuksen välineeksi. Multikontekstuaalisen diskurssianalyysin version soveltaminen taas ohjaa siihen, että aineistojen esittely kolmannessa luvussa on jo olennainen osa tutkimusta — aineistojen syntykonteksti ja niitä muovaavat geneeriset konventiot muodostavat tekstien ymmärtämisen kannalta ratkaisevan tärkeän tulkinnallisen kehityksen.

Empiirisestä aineistosta retorisen analyysin avulla tehtyjä havaintoja tarkastellaan lähemmin kaiken kaikkiaan kolmessa eri luvussa. Neljännessä luvussa avataan kysymys kansalaisuuden artikuloitumisesta Yleisradio-diskursseissa. Tässä suhteessa keskeisiä, karismaattisia avainkäsitteitä ovat laatu ja vapaus, jotka saavat erilaisissa diskursiivisissa muodostelmissa aivan erilaisen merkityksen. Perinteiseen suomalaiskansalliseen kontekstiin kiinnittyneinä avainkäsitteet liittyvät kollektivistisiin valtiokeskeisiin ajatusmuotoihin, kun taas uusliberalistiseksi luonnehdittavissa konteksteissa ne yhdistyvät markkinakeskeiseen individualistiseen ajatteluun. Yleisradio-suhteiden ja viestintäpoliittisen keskustelun kannalta mielenkiintoisia ovat myös niin sanotut uuskeynesiläiset argumentit, joissa individualistinen retoriikka yhdistyy kollektivistisiin arvoihin.

Viidennessä luvussa tutkitaan Yleisradion asemoitumista mediatuotteiden kuluttajuutta artikuloiviin diskursseihin.

hin — rituaaliseen, rationaaliseen ja massakuluttajuuden diskurssiin. Samalla nousee esiin jännite itsekontrollin ja potentiaalisesti addiktiivisen mielihyvän välillä. Tässä yhteydessä keskustellaan mielihyvän monimuotoisuudesta ja sen merkityksestä mediatuotteiden kulutuksen käyttövoimana pohjustaen kysymyksenasettelun kannalta olennaista keskustelua yleisradiotoiminnan ongelmallisena pidetystä suhteesta mielihyvään. Kuluttajuuden kentän diskurssien esittelyyn ja käsittelyyn lyö kuitenkin leimansa se, että kuluttajuuden perspektiivistä Yleisradiota tarkastellaan astetta välillisemmin kuin kansalaisuuden perspektiivistä. Kansalaisuuden diskursseissa Yleisradio näyttäytyy ainutlaatuisena julkisena instituutiona, kun taas kuluttajuuden diskursseissa YLE hahmottuu yhdeksi mediayritykseksi toisten joukossa. Tällöin huomio kiinnittyy ennen kaikkea mediaa kuluttavan subjektin rakentumiseen.

Kuudennessa luvussa tarkastellaan populaarien diskurssien ja institutionaalisten viestintäpoliittisten diskurssien suhdetta ja erilaisten Yleisradio-keskustelua organisoivien diskursiivisten muodostumien viestintäpoliittisia vaikutuksia. Tässä yhteydessä käytetään vuoden 2001 marraskuussa eduskunnassa järjestettyä Yleisradion 75-vuotisjuhlakeskustelua pienimuotoisena vertailuaineistona, jonka avulla pyritään todentamaan populaarien ja institutionaalisten Yleisradio-diskurssien muodostama jatkumo. Seitsemännessä luvussa taas keskityn Yleisradio-diskurssien yhteiskuntafilosofiseen kritiikkiin. Erityisesti kiinnitän feministisen tutkimuksen tarjoamien kriittisten perspektiivien kautta huomiota siihen, miten Yleisradio-diskurssit rakentuvat assosiaatioketjujen tasolla sukupuolittuneiden vastakkainasettelujen varaan.

Kahdeksannessa luvussa esittelen tutkimuksen teoreettiset johtopäätökset, joista keskeinen on kansalaisuuden ja kuluttajuuden kenttiä jakavan kollektivististen ja individualististen diskurssien välisen jännitteen merkityksen osoittaminen. Samalla pyrin havainnollistamaan kollektivististen ja individualististen kuluttajuuden ja kansalaisuuden diskurssien risteytymistä ja toisaalta kansalaisuuden ja kuluttajuuden diskurssien sisäistä ristiriitaisuutta. Empiiristen aineistojen analyysi nimittäin osoittaa, että sekä kansalaisuuden että kuluttajuuden kentillä muodostuu monenlaisia vastakkainasetteluja: siinä kun kansalaisuuden kentän keskeinen jännite rakentuu libertarististen ja snellmanilaisten vapauden diskurssien välille, kuluttajuuden kentällä massakuluttajuus hahmottuu perinteisen yleisradiolaadun Toiseksi. Luvussa kehitellään prosessuaalista yleisradiolaadun käsitettä vastaukseksi populaarin yleisradiolaadun käsitteen ja julkisen palvelun universalistisen tehtävän välisen jännitteen muodostamaan haasteeseen.

Yhdeksännessä luvussa vedetään yhteen tutkimuksen tulokset ja arvioidaan työn onnistumista kokonaisuudessaan. Aivan viimeisessä jaksossa pohditaan vielä kerran praktisesta näkökulmasta, mitä annettavaa tällä tutkimuksella voi olla keskusteltaessa julkisen palvelun YLEn tulevaisuudesta.

2. DISKURSSIEN RAKENTUMINEN KONTEKSTEISSAAN

Kun Yleisradio-diskurssien rakentuminen ymmärretään empiiriseksi kysymykseksi, johon voidaan etsiä vastausta tiettyjä selvärajaisia aineistoja tarkastelemalla, tutkimusaineistojen strategisessa luennassa sovellettujen periaatteiden tunteminen on tulosten luotettavuuden ja merkittävyyden arvioinnin kannalta olennaisen tärkeää. Tässä luvussa kuvaan siis niitä metodologisia näkökulmia, jotka ovat ohjanneet aineistojen luentaa. Ensin hahmottelen sen moninkertaisten viitekehysten mallin, jonka avulla olen asemoinut tutkimusaineistot sekä laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiinsa että osaksi kielen analyysin kautta avautuvaa yhteiskuntafilosofista keskustelua. Sen jälkeen kuvaan sitä uudesta retoriikasta lainattua argumentaatioanalyysin versiota, jota olen käyttänyt tutkimusaineistojen yksityiskohtaisen tutkimuksen työkaluna.

2.1. Diskurssianalyttinen kehys

Vaikka työn metodologinen inspiraatio on löytynyt Foucault'n diskurssiteoriasta, menetelmiä ja aineistoja ei voida pitää erityisen foucault'laisina, sillä tutkin eksplikoituilla (vaikkakaan en eksakteilla) menetelmillä kohtuullisen kokoista ja selvästi rajattua aineistoa. Empiirisessä tutkimuksessa keskityn kielen käytön tarkasteluun, vaikka sisällytän ei-diskursiiviset käytännöt tutkimukseen asemoimalla tutkittavat tekstit institutionaalsiin ja tilanteisiin yhteyk-

siinsä. Juuri keskittyminen tiettyjen yksittäisten tekstien kielen käytön analyysiin erottaa työn tyylipuhtaammin Foucault'n lähestymistapaa soveltavista tutkimuksista (esim. Rose 1999), joissa tiedon muotoja tarkastellaan yleisemmällä ja abstraktimmalla tasolla käyttäen Foucault'n tapaan hyvin laaja-alaisia ja monipuolisia aineistoja.

Empiiristä analyysiä muovaavat vaikutteet ovat tulleet lähinnä Fairclough'n kriittisestä diskurssianalyysistä, jossa pyritään yhdistämään foucault'lainen diskurssiteoreettinen näkökulma ja brittiläiseen lingvistiikkaan pohjautuva diskurssianalyysi. Fairclough'n mukaan *kieli diskurssina on yhtä aikaa sekä sosiaalista vuorovaikutusta että tiedon muoto*. Samalla se on *todellisuuden sosiaalista rakentamista* (emt., 1995/1997⁴⁴, 31; ks. myös Mills 1997, 149–151; Kunelius 2003, 222–225). Fairclough'ta seuraten kiinnitän siis huomioni nimenomaan kielellisiin käytäntöihin olettaen, että *kielen käyttöä tutkimalla voidaan tehdä johtopäätöksiä myös laajemmista yhteiskunnallisista ja kulttuurisista ilmiöistä*. Samoin tämän tutkimuksen aineistojen luonne on samankaltainen kuin Fairclough'n omissa tutkimuksissa: kiinnostuksen kohteena ovat a) arkiset tai ainakin yksityisen ja julkisen rajapintaan sijoittuvat ja b) erikseen määritellyt, rajatut tekstiyksiköt. Tässä suhteessa Fairclough'n samoin kuin diskurssianalyysiä käyttävien sosiaalipsykologien (esim. Jokinen ym.1999) lähestymistapa poikkeaa selvästi Foucault'n tutkimuksista, joissa keskitytään legitimiin ja painokkaiden diskurssien analyysiin (Dreyfus & Rabinow 1983, 47–48).

---

⁴⁴ Käytän lähteenä lähinnä Fairclough'n suomennettua teosta ja pyrin mahdollisuuksien mukaan hyödyntämään käännöksen suomenkielistä käsitteistöä.

Fairclough'n antia on myös tekstien ambivalenttiuden ja intertekstuaalisuuden tai sikermöitymisen (Ronkainen 1999, 33) korostaminen. Sikermöitymisestä ja diskurssi-ryppäistä puhuessani viitataan siihen, että diskurssit verkostoituvat ja nivELYVÄT monin tavoin toisiinsa niin, että yksi ja sama elementti (käsite tai lausuma) saa muuttuvissa konteksteissa hyvinkin erilaisia merkityksiä (Mills 1997, 155). Aineistojen empiirisessä analyysissä kiinnitän huomiota sekä diskursiivisten sikermien muotoutumiseen että niiden rajoihin ja sisäisiin halkeamiin olettaen, että juuri toisiinsa eri tavoin nivELYVÄT ja toisiaan tukevat diskurssit muodostavat sen jokapäiväisen vallan kudoksen, jossa käytännöt joko mahdollistuvat tai käyvät mahdottomiksi. Yhtenäisiltä vaikuttavien diskurssien sisäiset ristiriitaisuudet ja halkeamat puolestaan artikuloivat symbolisia neuvotteluja ja taisteluja ja sisältävät muutoksen mahdollisuuden (Mills 1997, 45 ja 51–52). Yleisradio-diskurssien tutkimuksessa keskeisessä asemassa oleva perinteinen yleisradiolaadun diskurssi on esimerkki juuri tällaisesta ulkoisesti yhtenäisestä ja sisäisesti ristiriitaisesta diskurssisikermästä.

Keskustelu teksteistä hahmotettavissa olevien diskurssien yhtenäisyydestä ja niiden sisäisestä ristiriitaisuudesta nostaa esille diskurssianalyttisiin tutkimuksiin rakentuneen sisäisen jännitteen aineisto- ja teorialähtöisyyden välillä. Aineistolähtöisyyttä korostettaessa tuodaan usein esille epäily, että teoreettisesti perustelluissa luennoissa päädytään herkästi kehäpäätelmiin. Toisaalta aineistolähtöisyys ei ratkaise diskurssianalyttisissä tutkimuksissa väistämätöntä tulkinnan ongelmaa. Juhila (1999, 201–232) korostaakin tutkijan toiminnallisen osallisuuden väistämättömyyttä. Hänen mukaansa tekstiä tuottava tutkija on joka tapauksessa

monipuolisessa vuorovaikutuksessa sekä a) aineistojensa että b) toisten tutkijoiden ja c) tutkimustekstin potentiaalisten yleisöjen kanssa. Toisin sanoen tutkija on väistämättä kulttuurinen toimija siinä kuin kuka tahansa muukin, ja hänellä on käytettävissään tietyn yhteiskunnan ja tietyn yhteiskunnallisen aseman mahdollistamat tulkintaresurssit (ks. myös Alasuutari, esim. 1999, 8).

Juhila määrittelee kolme lähtökohdiltaan erilaista tutkijan ja aineiston välistä suhdetta: analyytikko, asianajaja ja tulkitsija. Analyytikko pyrkii pitämään tutkijan osuuden suhteessa aineistoon mahdollisimman pienenä ja kontrolloituna. Tällöin kysymyksessä on vahvasti aineistolähtöinen tutkimus. Asianajajalla on tietyistä arvoista kasvava, poliittisluontoinen tavoite ja selkeästi rajattu näkökulma. Tulkitsija puolestaan lukee aineistojen moninaisia mahdollisuuksia valitsemistaan näkökulmista, kuitenkin ilman valmista poliittisluontoista tavoitetta. Juhilan mukaan kahdessa jälkimmäisessä tapauksessa analyysin koodi ei ole kokonaan aineistossa itsessään, vaikka sen on ehdottomasti oltava myös siellä (emt., 212). Tällöin tutkimuksen onnistumisen kannalta ratkaisevaa on tutkijan kyky itsereflektioon, mikä mahdollistaa aineiston ja teoreettisten näkökulmien hedelmällisen vuorovaikutuksen.

Itse olen pyrkinyt ottamaan lähinnä tulkitsijan roolin suhteessa aineistoihin. Tällaisessa tutkijan ja aineiston vuorovaikutuksessa on työn luotettavuuden kannalta erityisen tärkeää kirjoittaa ulos tutkijan omat lähtökohdat ja perspektiivit. Sen vuoksi olen pyrkinyt jo johdannossa piirtämään näkyviin ne keskeiset teoreettiset kentät, joista olen kiinnostunut. Tämä tarkoittaa sitä, että empiiristen aineistojen analyysiä ja tulkintaa ohjaa teoreettinen lähtöoletus kansalaisuuden ja kuluttajuuden perspektiivien keskeisyydestä

Yleisradio-suhteissa. Sen sijaan kansalaisuuden ja kuluttajuuden diskurssien muodot ja sisällöt ja niiden keskinäiset kytkennät ymmärretään empiiriseksi kysymykseksi.

Keskusteluun teoria- ja aineistolähtöisyydestä liittyy myös se käsitteellinen ratkaisu, miten tutkijan tutkimusaineistoista esiin nostamien diskurssien suhde toisaalta aineistoon ja toisaalta tutkijan toimijuuteen käsitteellistetään. Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa voidaan puhua joko diskurssien identifioimisesta tai konstruoimisesta. Edellinen viittaa diskurssien vahvaan olemiseen aineistoissa, joista ne voidaan sitten ikään kuin löytää, kun taas jälkimmäinen käsite korostaa tutkijan roolia diskurssien esiinnostamisessa. Omaa tulkitsevaa tutkijanrooliani myötäillen olen ratkaissut asian niin, että puhun toisaalta a) aineistoista tunnistetuista tai identifioiduista lausumista, toisaalta b) diskurssien rakentamisesta tai konstruoinnista aineistoista tunnistettujen lausumien perusteella. Tämä muotoilu viittaa nimenomaan siihen, että — Juhilan sanoin — analyysin koodi ei ole kokonaan aineistoissa, vaikka se ehdottomasti on myös siellä.

2.1.1. Kontekstien rakentaminen

Silloin kun diskurssi määritellään tämän tutkimuksen tapaan foucault'laisittain tunnistettavissa olevien vaikuttavien lausumien ryhmiksi, ollaan väistämättä tekemisissä kielellisten ilmausten kontekstin kanssa. Juuri kontekstien tarkastelun avulla ei-diskursiiviset käytännöt ovat läsnä myös yksinomaan kielen käyttöön keskittyvässä tutkimuksessa. Fairclough'n (1995/1997, 78–82) mediatekstien tutkimista varten kehittämä multikontekstuaalinen viitekehys tarjoaa-kin käyttökelpoisen välineen systemaattiseen tekstien kontekstien tarkasteluun.

Fairclough'n mukaan minkä tahansa diskurssityypin⁴⁵ analysissä pitää lähteä liikkeelle viestintätilanteesta ja diskurssijärjestyksestä (emt., 1995/1997, 78). *Viestintätilanteiden* analyysiin kehitetyssä mallissa olennaista on multi-kontekstuaalisuus tai monikehyksisyys, tekstien tarkastelu useilla eri ulottuvuuksilla. Keskeisiä ulottuvuuksia ovat a) sosiokulttuuristen käytänteiden taso, b) tekstien tuotannon ja kulutuksen prosessien eli diskurssikäytäntöjen taso ja c) itse tekstien taso (emt., 78–79). *Diskurssijärjestyksen* — johonkin yhteisöön, instituutioon tai yhteiskunnan osa-alueeseen liittyvien puhetaiposten verkoston — analysissä taas on kysymys genrejen ja diskurssien muodostelmien ja keskinäisten suhteiden tutkimisesta ja yhden diskurssijärjestyksen vertaamisesta muihin (emt., 77–78).

Omassa työssäni yhdistän nämä tarkastelukulmat kiinnittäen huomiota tutkimuksen aineistojen ja kysymyksenasettelun kannalta tarkoituksenmukaisiin näkökulmiin. Aineistojen sosiokulttuurisen kontekstin tulkitseen näin ollen 2000-luvun alun yhteiskunnallis-historiallisiksi tilanteeksi, jota tutkistelen erityisesti julkisen palvelun yleisradioinstituution kannalta. Toisaalta kiinnitän huomiota itse teksteihin. Niissä minua kiinnostavat sekä niiden sisältämät tietojärjestelmät että niissä rakentuvat sosiaaliset suhteet, joihin Fairclough viittaa puhumalla tekstien ideationaalisesta ja interpersoonallisesta funktiosta (emt., 1995/1997, 80).

Sen sijaan Fairclough'n tekstien kolmanneksi funktioksi määrittelemä tekstuaalinen funktio ja sitä purkava yksityiskohtainen lingvistinen analyysi rajautuvat tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Lingvististen menetelmien käyttäminen ei

---

⁴⁵ Fairclough määrittelee genret ja diskurssit keskeisimmiksi diskurssityyppien kategorioiksi (1995/1997, 77–78).

olisi tarkoituksenmukaista senkään vuoksi, että tutkimusaineistot ovat suhteellisen laajoja (yli sata mediapäiväkirjaa, yli sadan osanottajan nettikeskustelu). Yksityiskohtainen kielen käytön analyysi ei toisaalta ole tarpeen, sillä oma kiinnostukseni kohdentuu ennen kaikkea — Fairclough'n käsitteistöä käyttäkseni — teksteihin sisältyvien representaatioiden eli erityisdiskurssien⁴⁶ muotoutumiseen (emt., 59, 77–81). Niiden tarkastelussa taas sovelletaan myöhemmin kuvattavaa yksinkertaistettua retorista analyysiä.

Tarkoituksenmukaisuuden vuoksi nyt käsillä olevassa työssä yhdistetään siis kaksi Fairclough'n erillisinä pitämää tutkimuksellista perspektiiviä. Mediatekstien tutkimuksessa keskeisen viestintätilanteen kontekstin eli tekstien tuotannon ja kulutuksen prosessien analyysi rajoittuu tässä median käyttäjien käymän nettikeskustelun ja mediapäiväkirjojen tutkimuksessa aineistojen syntyhistorian kuvaamiseen. Siihen yhdistyy tässä työssä luontevasti aineistojen generisten konventioiden tarkastelu, joka on Fairclough'n käsitteistössä osa diskurssijärjestyksen tutkimusta ja sijoittuu siis toiseen tutkimukselliseen ulottuvuuteen.

2.1.2. Subjektien rakentuminen

Fairclough'n kontekstuaalisia kehyksiä voidaan myös yrittää suhteuttaa Foucault'n arkeologisen kauden menetelmälliseen ohjeeseen tarkastella diskurssien ulkoisia ja sisäisiä ehtoja sekä sitä, miten subjekti kussakin diskurssissa rakentuu. Foucault'n ulkoiset ehdot ymmärrän lähinnä diskursseja muovaaviksi instituutioiksi ja rakenteiksi, jotka voidaan rin-

---

⁴⁶ Fairclough puhuu enimmäkseen diskurssista yksikössä viitaten täten laajemmin (tiedotusvälineiden) kielen käyttöön yleensä (vrt. Mills 1997, 6–7).

nastaa Fairclough'n käsitteistössä diskurssien sosiokulttuurisen kontekstin rakentamiseen. Myös tekstien tuotannon ja kulutuksen käytäntöjen voidaan tulkita kuuluvan diskurssien ulkoisten säännösten piiriin. Sen sijaan tekstien geneeriset konventiot ja tietämistä organisoivien erillisdiskurssien säännöt voidaan määritellä diskurssien sisäisiksi ehdoiksi. Foucault'n kiinnostus subjektien muotoutumiseen taas käsitteellistyy Fairclough'lla kysymykseksi teksteissä rakennettavista identiteeteistä (1995/2002, 14)⁴⁷.

Kriittisen diskurssianalyysin kehittelyssä Fairclough'n tavoitteena on ollut ennen kaikkea mediadiskurssin monimuotoisuuden, ristiriitaisuuden ja monitulkintaisuuden sekä muutoksen mahdollisuuksien korostaminen. Paradoksaalista kyllä, mielestäni hänen tutkimusohjelmansa toteutuksen heikkoudet löytyvät juuri näiden kysymysten käsitteilystä. Kaikkein vähimmälle huomiolle Fairclough'n empiirisessä työssä jää nimittäin teksteihin sisältyvien erillisdiskurssien (Fairclough'n käsitteistössä representaatioiden) sisäisten säännösten eli *niiden oman logiikan* tarkastelu⁴⁸. Sen sijaan huomio kiinnitetään mediadiskurssin *ulkoisiin ehtoihin* jopa siinä määrin, että analyysin tuloksia voidaan luonnehtia ennalta arvattaviksi.

⁴⁷ Subjekti, subjektiviteetti- ja identiteetti-käsitteistä ks. esim. Hall 1999, 245–271.

⁴⁸ Se, että Foucault myöhemmässä tuotannossaan luopui yrityksestä työstää (strukturealistisesti sävyttynyttä) teoriaa diskursiivisten muodostumien sisäisistä säännöistä, ei merkinnyt luopumista diskurssien sisäisen logiikan tarkastelusta osana laajempia valtakäytäntöjä; tästä esimerkkinä on ennen muuta hänen analyysinsä ja tulkintansa pastoraalisesta vallasta modernin biovallan perustana (ks. Dreyfus & Rabinow 1983, xxv–xxvii).

Mediadiskurssin (tässä siis yksikössä) ulkoisten ehtojen korostamiseen näyttää liittyvän ideologiakäsitys, jossa tiedon tuottavuuden sijaan tuodaan esille vallan repressiivisyyttä (Fairclough 1995/1997, esim. 66–68). Kriittistä diskurssianalyysiä retoriseen lähestymistapaan vertaavan Kockin (2004) mukaan kriittinen diskurssianalyysi on otanut tehtäväkseen kuvata, miten pienimmätkin kielellisen käytännön piirteet vaikuttavat meihin hallitseville valloille soveltuvalla tavalla⁴⁹. Hänen mielestään kriittinen diskurssianalyysi tällaisenaan on lähinnä kuvaileva projekti, joka ei kuitenkaan tarjoa vaihtoehtoja nykyisille käytännöille⁵⁰ (emt., 2004, 103–104). Vaihtoehdoksi Kock tarjoaa normatiivista retorista lähestymistapaa, jossa määritellään selkeät tavoitteet ja etsitään parannusta median toimintaan suhteessa näihin tavoitteisiin.

Karvonen (1999a, 259–260) puolestaan näkee retorikan tutkimuksen tulevan varsin lähelle Fairclough'n edustamaa diskurssianalyysiä. Hänen mukaansa molemmissa lähestymistavoissa on olennaista valinnanvaraisuuden eli toisin esittämisen mahdollisuuden tutkiminen — mikä Fairclough'n tapauksessa tosin toteutuu enemmän teoriassa kuin empiriassa. Myös omassa analyysissäni pyrin avaamaan tekstien moniäänisyyttä ja ristiriitaisuutta niin sanotun uuden retoriikan kautta. Sen avulla tarkastelen lähemmin tutkimusaineistoista hahmoteltavien diskurssien sisäisiä ehtoja

⁴⁹ Kockin (2004, 103) kritiikin taustalla on kuitenkin ongelmallinen, vallan kaikkivoipaisuutta korostava Foucault-tulkinta.

⁵⁰ Fairclough'n oman kuvauksen mukaan (1992, 73 ja 198–199) tekstien analyysi onkin ensisijaisesti kuvailevaa. Sen sijaan diskursiivisen käytännön analyysi on hänen mukaansa tulkintaa ja sosiaalisen käytännön analyysi selittämistä.

kiinnittäen erityistä huomiota lausumien sisältämien argumentaatioiden esioletuksiin. Tällaista käsitteiden tarkasteluun ja argumentaatioanalyysiin keskittyvää retorista analyysiä ei kuitenkaan voi pitää normatiivisena.

2.1.3. Moninkertaiset kehykset

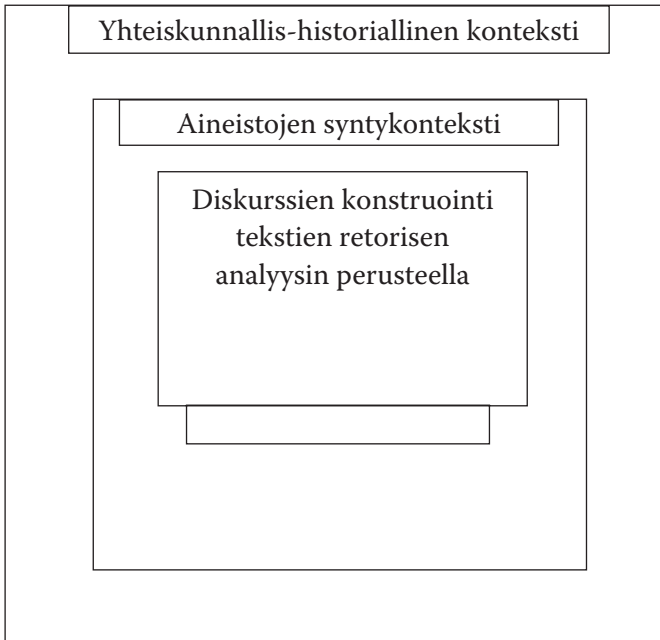
Empiiristen aineistojen analyysin lähestymistapoja kuvaava osuus voidaan tiivistää kaavakuvaan (kuvio 1), joka mukailee Fairclough'n esitystä diskurssianalyttisen tutkimuksen multikonktextuaalisesta viitekehuksesta (emt., 1995/1997, 82). Lähdän siis liikkeelle Fairclough'n ajatuksesta, että tekstejä on aina tarkasteltava kontekstuaalisesti — eikä vain yhdessä kontekstissa vaan asemituna eritasoisten kontekstien kokonaisuuteen. Näiden erilaisten kontekstien hahmottamisessa käytän apuna sovelletusta Fairclough'n mediatekstien tarkastelua varten hahmottelemasta multikonktextuaalisesta tai moninkertaisesta diskurssianalyttisestä viitekehuksesta. Mediatekstien ja omien eriluonteisten tutkimusaineistojeni erojen vuoksi olen kuitenkin muovannut moninkertaisen kehysten mallia omiin tarpeisiini käyttäen juuri tämän tutkimuksen kannalta mielekkäitä tarkastelun tasoja. Olen luopunut esimerkiksi Fairclough'n erottelusta viestintätilanteiden ja diskurssijärjestyksen tutkimuksen välillä.

Moninkertaisten kontekstien mallia soveltaessani tarkastelen siis aluksi a) tutkimusaineistojen sosiokulttuurista kontekstia. Ota kantaa -nettikeskustelun ja Yksi päivä mediaa -päiväkirjojen tapauksessa kysymys on 2000-luvun alun yhteiskunnallisen ja historiallisen tilanteen hahmottamisesta erityisesti julkisen palvelun yleisradioinstituution kannalta. Tämä osa kontekstuaalista analyysiä liittyy kiinteästi aineistojen esittelyyn. Aineistojen esittelyn yhteydessä keskustelen

myös b) erikseen kummankin aineiston syntyhistoriasta ja siitä juurensa juontavista aineistojen geneerisistä konventioista. Aineistojen syntykontekstien tarkastelu rinnastuu lähinnä Fairclough'n diskurssikäytäntöjen eli tekstien tuotannon ja kulutuksen prosessien analyysiin. Kolmas analyyttinen ulottuvuus on c) tekstien ja erityisesti teksteihin sisältyvien tieto/vallan muotojen tutkiminen yksinkertaistetun retorisen argumentaatioanalyysin avulla. Tässä yhteydessä pohdin myös kirjoittajasubjektien ja kirjoittajien yleisöjen rakentumista tutkittavissa teksteissä.

Kuvio 1. Analyysin moninkertaiset kehykset

2.2. Uuden retoriikan näkökulma

Tutkimuksen kolmas menetelmällinen lähestymistapa ammentaa niin sanotun uuden retoriikan perinteestä (uudesta retoriikasta ks. esim. Summa 1996, 59–60, Palonen & Summa 1996, 10)⁵¹, jolle on ominaista huomion kiinnittäminen esitettyjen väitteiden ja näkemysten argumentaatioon. Lyhyesti sanottuna tällaisessa argumentaatorakenteiden analyysissä tarkastellaan sitä, a) mitkä ovat keskustelijoiden yleisesti hyväksyttäviksi tarjoamia/hyväksytyiksi oletettavia lähtökohtia eli esioletuksia ja sitä, b) miten näihin lähtökohtiin kiteytynyt yleensä hyvin yleisluontoinen arvo pyritään siirtämään todisteluketjujen avulla konkreettisempiin väitteisiin.

Viime vuosisadan puolivälin paikkeilla kehittynyttä uutta retoriikkaa voitaneen tällä hetkellä pitää yhtenä retoriikan suuntauksena huolimatta siitä, että jotkut tutkimusotteen kehittäjät katsoivat uuden retoriikan merkinneen selkeää katkosta ja vallankumousta suhteessa perinteiseen retoriikkaan, jonka uuden retoriikan tunnetuimpiin hahmoihin kuuluva Perelman (1996, 171)⁵² määrittelee suostuttelun yleiseksi teoriaksi. Perelmanin edustama niin sanottu uusi retoriikka on kuitenkin pyrkinyt laajentamaan retoriikkakäsitteen soveltamisalaa, joka oli 1900-luvun alussa kaventunut kattamaan vain kaunopuheisuuden keinovalikoiman.

⁵¹ En kuitenkaan käytä tässä työssä kovin laajasti retoriikan käsitteistöä.

⁵² Retoriikka-keskustelussa viitataan jälleen mm. käsitteellisen johdonmukaisuuden vuoksi pääasiassa Perelmanin suomennettuun teokseen (emt., 1996); tarvittaessa tukeudun kuitenkin myös *Retoriikan valtakunnan laajempaan* englantilaiseen käännökseen (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1958/1971).

Uuden retoriikan myötä retorinen näkökulma onkin sittemmin ohittanut logiikan⁵³ luonnollisen kielen argumentaatioiden analyysissä. Tämä merkitsee sitä, että toisilleen loogisesti vastakkaisia väitteitä voidaan pitää yhtä aikaa hyväksyttävänä. Näin ollen uuden retoriikan näkökulma sopii myös perspektivististä diskurssiteoriaa täydentäväksi lähestymistavaksi. Tutkimussuuntaukset jakavat monia epistemologisia lähtöoletuksia ja kiinnostuksen aiheita, kuten totuuden rakentumiseen ja merkitysten kontekstuaalisuuteen liittyvät kysymykset (Puro 2001, esim. 154–156; Jokinen 1999a, 46–49 ja 1999b, 126–159; ks. myös Rose 1999, 8).

Retorinen diskurssianalyysi on myös yksi diskurssianalyttisen tutkimuksen keskeisistä suuntauksista (Jokinen 1999b, 126). Retorisen analyysin avulla on pyritty ennen kaikkea selvittämään sitä, miten näkemyksiä oikeutetaan ja miten ne saadaan näyttämään itsestään selviltä totuuksilta. Jokisen (1999a, 47) mukaan retorisessa analyysissä kiinnitetään enemmän huomiota lausumien muotoiluun ja yleisösuhteisiin kuin sosiaalipsykologisessa diskurssianalyysissä. Diskurssianalyttisessä kontekstissa retoriikan tutkimus onkin yhdistetty kiinnostavalla tavalla arkisen kielen käytön tutkimukseen. Esimerkiksi Billig (1995) tarkastelee retorisen diskurssianalyysin klassikoihin kuuluvassa työssään vaikiintuneiden länsimaiden tavanomaista ja ritualistista nationalismia, jota ei useinkaan nationalismiksi edes mielletä.

---

⁵³ Leiwon ja Pietikäisen (1996, 95) mukaan klassisessa retoriikan perinteessä argumentaatiota on tarkasteltu kolmesta keskeisestä näkökulmasta: retoriikka keskittyy yleisöön vaikuttamisen keinoihin, dialektiikka etsii väittelyn parasta mahdollista päätöstä ja logiikka arvioi argumentin väitteen ja sen premissin hyväksyttävyyttä (vrt. Perelman 1996, 7–12).

Kaiken kaikkiaan retorinen lähestymistapa suuntaa siis huomion kielen *vaikuttavuuteen* (Perelman 1996, 19–20), mikä sopii hyvin Foucault’n innoittamaan tutkimusotteeseen. Esimerkiksi läntisten suurvaltajohtajien retoriikkaa Persianlahden sodan ja Bosnian konfliktin yhteydessä tutkinut Kuusisto (1996, 269) huomauttaa, että politiikan kieli ei ole mitään tyhjänpäiväistä sanahelinää: sillä päätetään sotatilanteissa tuhansien (joskus miljoonien) ihmisten elämästä ja kuolemasta. Kielen vaikuttavuutta ei toisaalta voida rajata suurvaltajohtajien kaltaisiin erikoistapauksiin, vaan kaikki lauseet voidaan ymmärtää kielellisiksi teoksi (Leiwo & Pietikäinen 1996, 87–89; ks. myös Karvonen 1999a, 259). Tässä suhteessa retorinen lähestymistapa jakaa anglo-amerikkalaisten puheaktiteorioiden ja jossain määrin myös Foucault’n näkemykset (Foucault’n ja Searlen vertailusta ks. Dreyfus & Rabinow 1983, 45–48).

Uuden retoriikan piirissä on kuitenkin korostettu perinteisestä retoriikasta poiketen, että vaikuttaminen ei välttämättä ole yksilön tietoista ja tahallista toimintaa: vaikuttamista tapahtuu kieltä käytettäessä väistämättä ja myös puhujan tietoisesta tahdosta riippumatta (Puro 2001, 135; myös Summa 1996, 59–60; Jokinen 1999b, 128). Uuden retoriikan keskeiset teoreetikot tosin eroavat toisistaan yksilöllisten intentioiden merkityksen painottamisen suhteen⁵⁴. Perel-

⁵⁴ Uusi retoriikka on laaja ja moni-ilmeinen tutkimussuuntaus, johon mahtuu monia erilaisia painotuksia ja näkökulmia — teoreettisissa ideoissa on yhtymäkohtia yhtä lailla Habermasin kuin Foucault’n ajatteluun. Puron (2001, 149) mukaan uuteen retoriikkaan tavalla tai toisella nivelytyvien ajattelijoiden sijaan olisi ehkä helpompaa etsiä niitä, jotka eivät ole asemoitavissa uuden retoriikan yhteyteen. Tutkimussuuntauksen klassikkoja myös tulkitaan monin eri tavoin, kuten jo kotimaisten yleiskatsausten vertailu osoittaa (ks. Puro 2001, 133–160; Summa 1996, 51–83).

man lähtee selkeästi liikkeelle yksilöllisistä intentioista, mikä aiheuttaa kieltämättä ongelmia soviteltaessa retorista analyysiä diskurssiteoreettiseen metodologiaan. Mielestäni yhteensovittaminen on silti mahdollista, sillä Perelman (esim. 1996, 17–18) kiinnittää argumentaation yleisön oletuksen kautta tiukasti kontekstiinsa. Hänen mukaansa kulttuuri ja instituutiot edeltävät ja määrittelevät argumentaatiota ja itse asiassa mahdollistavat sen luomalla yhteisymmärrykselle tietyn perustan. Yleisön suostumuksen keskeisyys Perelmanin teoriassa yhdistää lähestymistavan foucault'laiseen valtakäsitykseen — valtaan, jota ei ymmärretä väkivallaksi vaan suhteessa toisiin ihmisiin harjoitettavaksi toiminnaksi, joka usein (joskaan ei aina) edellyttää myös toisen osapuolen suostumusta (Foucault 1983, 219–220).

Perelmanin työn antamien virikkeiden pohjalta olen kehittänyt yksinkertaistettua retorista analyysiä ennen kaikkea diskurssien konstruoimista ja niiden sisäisten ehtojen tutkimista varten. Tämä tarkoittaa sitä, että retorinen näkökulma toimii tässä työssä diskurssiteoreettiselle lähestymistavalle alisteisena instrumenttina. Argumentaatioanalyysi avaa silmät sille, miten kielessä voidaan rakentaa erilaisten ontologisten oletusten varaan monimuotoisia vaihtoehtoisia todellisuuksia. Retorisen näkökulman alistaminen instrumentaaliseen asemaan analyysissä merkitsee kuitenkin myös sitä, että retoriikkaa ei oteta laajemmin teoreettisen reflektoinnin kohteeksi eikä tutkimuksen tuloksia tarkastella sen valossa.

Tätä tutkimusta varten hahmotellun, retorista argumentaatioanalyysiä soveltavan menetelmän keskiössä ovat karismaattiset avainkäsitteet ja esioletukset. Sen sijaan Perelmanin monisyisten argumentaation keinoluokitusten käyttäminen sellaisenaan ei olisi tarkoituksenmukaista, sillä tekstien

yksityiskohtainen retorinen analyysi kiinnittäisi huomion kysymyksenasettelun kannalta vähemmän olennaisiin näkökohtiin. Retoriikan ja mediatutkimuksen suhteita käsittelevässä artikkelissaan Puro (2001, 152–154) korostaakin, että eri tutkijoiden näkökulmat eivät retorisessa lähestymistavassa sulje toisiaan pois ja että erilaiset teoreettiset näkökulmat soveltuvat erilaisten kysymysten tarkasteluun. Käytännön tutkimuksessa voidaan yhdistellä erilaisia menetelmiä ja tilaa jää myös tutkijan persoonalliselle otteelle.

2.2.1. Avainkäsitteet ja esisopimukset

Avainkäsitteillä on varsin keskeinen asema tämän työn tutkimusaineistojen analyysissä. Avainkäsitteellä tarkoitan laadun ja vapauden kaltaisia arvolutautuneita käsitteitä, joiden arvo otetaan kulttuurissamme annettuna ja joihin eri näkökantoja edustavat puhujat yhtä lailla vetoavat. Sisällöllisesti avainkäsite on lähellä Perelmanin (1996, 28–40; 1958/1971, 63–114) premissiä, esisopimusta⁵⁵. Nämä argumentaation lähtökohtina käytettävät esisopimukset perustuvat arvoihin ja *lokuksiin* eli yleisön entuudestaan tunnistamiin ja hyväksymiin, argumentin sisällöstä riippumattomiin arviointiperusteisiin (ks. myös Kuusisto 1996, 277–278). Perelmanin mukaan argumentaatiossa on kysymys ennen kaikkea juuri näiden esisopimusten saaman hyväksynnän siirtämisestä koskemaan myös varsinaisia esitettäviä johtopäätöksiä (emt., 1996, 28–29).

---

⁵⁵ Esisopimus ei kuitenkaan ole sama asia kuin argumentin julkilausuttu lähtökohta; paremminkin esisopimus on sellainen argumentaatioon sisältyvä perustelu, jota ei ’itsestään selvänä’ tarvitse mitenkään selittää (Summa 1996, 79).

Esisopimus-käsite niveltyy siihen Perelmanin lähtökoh-
 taiseen määritelmään, että retoriikka on yhteisymmärryk-
 seen pyrkivää toimintaa. Vakuuttavat argumentit ovat sellai-
 sia, jotka voivat saada universaaliyleisön — eli järjen tai 'ih-
 miskunnan pätevien ja järjellisten jäsenten' — hyväksynnän.
 Summan (1996, 72–73) mukaan Perelmanin yritys määri-
 tellä universaaliyleisön avulla hyvän argumentin mittapuu
 jättää retoriikan pimeän tai manipulatiivisen puolen (esim.
 Karvonen 1999a, 260–261) huomiotta ja redusoi retoriikan
 pelkäksi rationaaliseksi argumentaatioksi. Hän on sitä miel-
 tä, että Perelmanin teoriaa on tämän vuoksi vaikea yhdistää
 vallan analyysiin. Summa painottaa kuitenkin mielestäni lii-
 kaa Perelmanin teorian normatiivista ulottuvuutta. Esisopi-
 muksia vain *tarjotaan* universaalisesti hyväksyttäväiksi, ja toi-
 saalta yleisön merkitystä korostava Perelman korostaa kaiken
 aikaa argumentaation *suhteellisuutta* (emt., 1996, 30–31) ja
totuuden rakentamisen ehtoja. Järkevien argumenttien arvoa
 painottava Perelman myös tunnustaa, että argumentoija ei
 vetoa ainoastaan järkeen tai tahtoon vaan kokonaisvaltaises-
 ti järkeen, tahtoon ja tunteisiin (emt., 19–20).

Perelmanin anti yhteiskuntatutkimukselle ei supistukaan
 argumentaatiotekniikkojen muodolliseen luokitteluun. Esi-
 merkiksi tämän työn näkökulmasta Perelman on kiinnos-
 tava muun muassa siksi, että hänen argumentaatioteoriaansa
 antaa välineitä diskurssien esioletusten ja kilpailevien tietä-
 misen muotojen arvoperustan tutkimiseen (emt., 33–40).
 Yksinkertaistetussa retorisisessa analyysissä huomio kiinnite-
 tään ennen kaikkea juuri näihin argumentaation lähtökoh-
 tiin. Yleisesti hyväksyttäväksi tarjottaviin esisopimuksiin vii-
 tataan usein myös puhumalla esioletuksista. Esisopimukset
 tai esioletukset Perelman jakaa kahteen pääryhmään: a) asioi-

den tilaa koskeviin faktuaalisiin ja totuusarvoa vaativiin ja b) asioiden toivottavaa tilaa ja arvoja koskeviin (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1958/1971, 67–70). Arvot voidaan edelleen jakaa konkreettisiin ja abstrakteihin (emt., 77–80). Esimerkiksi laatu on Yleisradio-diskurssissa abstrakti arvo, kun taas Yleisradio Oy:n toiminnan jatkaminen voi olla paitsi keino myös konkreettinen arvo sinänsä.

Oman tutkimukseni kannalta keskeisimpiä ovat kuitenkin *yleispäteviksi tarjottavia arvoja kiteyttävät avainkäsitteet* ja niiden artikuloituminen eri diskursseissa. Yleispätevät arvot ovat nimittäin yleispäteviä vain niin kauan kuin niitä ei määritellä, ja itse asiassa juuri täsmällisen merkityksen puuttuminen saa arvot näyttämään faktan kaltaisilta universaalisilta totuuksilta (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1958/1971, 76). Kun niitä pyritään täsmentämään soveltamalla niitä johonkin tiettyyn tilanteeseen tai toimintaan, syntyy erimielisyyttä ja erityisryhmien vastakkainasettelua. Yleispäteviksi tarjottavien arvojen artikuloitumisen analyysi soveltuukin mielestäni hyvin tiedon ja vallan suhteiden tarkasteluun. Positiivisten arvojen lisäksi on kuitenkin tärkeää kiinnittää huomiota myös *negatiivisiin avainkäsitteisiin* (esim. massa-), joiden oletetaan itsestään selvästi assosioituvan kielteisiin piirteisiin ja asioihin.

2.2.2. Yleisöjen rakentuminen

Perelmanin argumentaatioteoriassa keskeistä on yleisön vaakuuttaminen tai suostuttelu. Yleisöä ei hänen mukaansa kuitenkaan ole ymmärrettävä tavanomaisessa mielessä kaikiksi puheen kuulijoiksi tai tekstin lukijoiksi: yleisöä ovat ne kuulijat, joihin pyritään vaikuttamaan. Sen sijaan ne kuulijat, jolle puhe muodollisesti kohdistetaan, eivät vält-

tämättä ole tässä mielessä puheen ensisijaista yleisöä. Puhuja voi myös itse olla oma yleisönsä, jos puheen tarkoitus on lähinnä perustella argumentit puhujalle itselleen — mikä on päiväkirjamuotoisen aineiston analyysiä ajatellen tärkeä näkökulma. Perelman — toisin kuin uusi retoriikka -käsitteen kehittäjä Richards (Puro 2001, 135) ja retoriikan salakavaluudesta kiinnostunut Burke (Summa 1996, 59–60) — lähtee siis puheen/tekstin yleisösuhteen tarkastelussa liikkeelle nimenomaan puhujan intentioista. Tässä suhteessa oman tutkimukseni diskurssiteoreettiset lähtökohdat samoin kuin yleensä retorisen diskurssianalyysin lähtökohdat poikkeavat perelmanilaisesta retoriikan teoriasta: kun retorisisessa diskurssianalyysissä retorinen argumentaatio nähdään kaikkeen kielenkäyttöön kuuluvana ulottuvuutena (Jokinen 1999b, 128; Karvonen 1999a, 270), yleisö-käsitettä ei ole mielekästä rajata vain niihin, joihin pyritään tietoisesti vaikuttamaan.

Retorisen diskurssianalyysin kannalta keskeinen kysymys ei siis ole niinkään puhujien tai tekstien tuottajien tavoitteellinen vaan tahaton vaikuttaminen. Siihen liittyy olennaisesti *teksteissä rakentuvien puhujien ja yleisöjen tarkastelu* — foucault'laisessa terminologiassa subjektien muotoutumisen tutkiminen. Puhujan tarkoituserien pohdinnan sijaan pohditaan sitä, millaisina puhujat ja yleisöt teksteissä esitetään. Karvonen (1999a, 266–271) puhuu retoriikasta nimenomaan yleisöjen tuottamisena. Hän määrittelee retoriikan lähtökohtaisesti toiminnaksi, jossa ilmaisujen valinnan avulla aktivoidaan yleisö jossakin tietyssä suhteessa ja esitetään asiat tietyssä valossa. Tällä tavoin määritelty retoriikka tulee hyvin lähelle Kuneliuksen (2003, 224–226) näkökulman rajaamista painottavaa diskurssi-määritelmää.

Yleisön merkityksen korostaminen tarkoittaa toisaalta myös sitä, että vaikuttamisessa yleisön uskomukset ovat ensisijaisia suhteessa puhujan omiin uskomuksiin. (Perelman 1996, 28; Karvonen 1999a, 263) Puhujan täytyy perustella näkemyksensä niin, että omista esioletuksistaan lähtevä yleisö on valmis hyväksymään perustelut. Kun puhutaan perelmanilaisittain universaaliyleisöstä, perustelut kiinnittyvät siis viime kädessä aina yleisesti hyväksyttäviksi oletettuihin/tarjottaviin esioletuksiin. Esimerkiksi perinteistä yleisradioaaltua puoltavissa argumenteissa oletetaan yleensä asiasisältöjen olevan kaikkien mielestä lähtökohtaisesti parempia ja arvokkaampia kuin viihteen. Karvonen (1999a, 263) muistuttaa kuitenkin, että tämä universaaliksi hahmottuva arkijärkinen itsestäänselvyyksien järjestelmä on gramscilaisittain hahmotettuna itsessään aina taistelulenttä, jossa käydään diskursiivista kamppailua normaaliudesta.

Järkevään universaaliyleisöön vetoavan argumentaation ohella Perelman tunnistaa lukemattomien erityisyleisöjen mahdollisuuden. Hänen mukaansa nimenomaan puhujan tarkoitusperät määrittelevät sen, milloin yleisö on rajattu erityisyleisö ja milloin universaaliyleisö: erityisyleisöjä suostutellaan, kun taas universaaliyleisö pyritään vakuuttamaan periaatteessa kaikkien hyväksyttävissä oleviin esioletuksiin vedoten (1996, 21–25). Puhujan intentiot ohittavassa retorisisessa diskurssianalyysissä erityisyleisöjen suostuttelun näkökulma ei ole käyttökelpoinen. Sen sijaan universaaliyleisön oletus näyttää hedelmälliseltä tarkasteltaessa tiettyjä näkökulmia normalisoimaan pyrkivien, jaetuksi oletettuun arkijärkeen vetoavien diskurssien argumentaatiota.

2.2.3. Hyväksynnän siirto

Perelmanin mukaan retorisessa argumentaatiossa on kysymys siitä, miten yleisöjen lähtöoletuksille antama oletettu hyväksyntä siirretään johtopäätöksiin (emt., 1996, 28). Samalla kysymys on myös siitä, miten avainkäsitteisiin kietyttyjä yleispäteviksi oletettuja arvoja konkretisoidaan ja niihin kytkeytyviä tosiasioita rakennetaan. Myös puhe diskurssien sisäisestä logiikasta viittaa mielestäni juuri tällaiseen prosessiin — siihen, miten asioita yhdistetään toisiinsa ja miten näitä todistelu- ja assosiaatioketjuja käytetään. Tässä tutkimuksessa empiirisen analyysin tavoitteena onkin tarkastella sitä, *miten* tarjottujen esisopimusten sisältämät arvot Yleisradioon yhdistetään.

Kysymys on siis siitä, että argumentaatiossa esiintyvät väittämät *eivät useinkaan ole* arkijärkisiä ja itsestään selviä. Tällöin väitteet joudutaan perustelemaan eli johtamaan yleisesti hyväksytyiksi tarjotuista esioletuksista (Karvonen 1999a, 263–264). Perelman ja Olbrechts-Tyteca (1958/1971) esittelevät uuden retoriikan perusteoksessaan laajan joukon erilaisia todisteluketjuja tai argumentaatiotekniikoita, joita en tässä yhteydessä tarkemmin käsittele. Myöskään empiiristen aineistojen analyysi ei tukeudu eksplisiittisesti määritelyihin argumentaatiotekniikkoihin. Yleisesti voidaan kuitenkin todeta, että hyväksyntää voidaan todisteluketjuissa rakentaa esimerkiksi vetoamalla määrällisiin perusteluihin, tarjoamalla esimerkkejä ja rakentamalla rinnastuksia tai analogioita, jotka voivat esiintyä myös metaforien muodossa. (Kaakkuri-Knuutila 2004, 248–255)

Tutkimusaineistojen analyysissä keskeiseen asemaan nousevat erilaiset kategorisoinnit. Jokisen (1999b, 129–130) mukaan kategorisointi on yksi tärkeimmistä todellisuuden

tuottamiseen liittyvistä retorisisista strategioista ja argumentaatiokamppailujen kohteista: kuvaukset rakentavat aina kuvattavan asian joksikin ja jonkinlaiseksi. Argumentaation analyysissä kiinnitetään huomiota myös kategorisointiin kytkeytyviin yhdistämis- ja erottelutekniikoihin. Yhdistämistekniikoita ovat esimerkiksi syy ja seuraus -suhteiden ja keino-tavoite -suhteiden rakentamiset. Myös rinnastuksilla ja metaforilla voidaan rakentaa yhteisyyttä. Aivan erityinen merkitys argumentaation rakentamisessa on kuitenkin yleisesti tunnetuiksi oletettuihin dualismeihin vetoamisella ja niihin perustuvilla erotteluilla — esimerkiksi laadun ja määrän tai asian ja viihteen vastakkainasettelulla. (Kaakkuri-Knuuttila 2004, 150)

3. EMPIIRISET AINEISTOT

Tässä tutkimuksessa aineistojen esittely on siinä mielessä hieman poikkeuksellisessa asemassa, että sitä ei ymmärretä varsinaista tutkimusaineistojen analyysinä edeltäväksi erilliseksi vaiheeksi. Aineistojen kuvaus ja tutkimusmateriaalina käytettyjen tekstien asemoiminen konteksteihinsa nähdään sen sijaan olennaisena osana Fairclough’lta vaikutteita saanutta diskurssianalyttistä tutkimusprosessia. Kontekstiin liittyviin kysymyksiin palataan myös yksityiskohtaisemman tekstianalyysin tulosten esittelyn yhteydessä siinä vaiheessa, kun aineistoista hahmoteltujen diskurssien käyttöä tarkastellaan viestintäpoliittisissa yhteyksissään.

Tässä luvussa selvitän ensin aineistojen valintaprosessia. Sen jälkeen pyrin asemoimaan aineistot ajankohtaan (vuosi 2001) sidoksissa olevaa *yhteiseen yhteiskunnallis-historialliseen kontekstiinsa* pitäen erityisesti silmällä julkisrahoitteisen yleisradiotoiminnan tilannetta. Selostan erikseen kummankin aineiston taustaa ja syntyhistoriaa pohtien samalla kummankin aineiston erityisluonnetta eli *nettikeskustelun ja päiväkirja-aineiston geneerisiä konventioita*. Lopuksi vedän yhteen aineistojen kontekstuaalisen tarkastelun tulokset, jotka paikantavat seuraavassa luvussa esiteltävät kansalaisuutta ja kuluttajuutta artikuloivat Yleisradio-diskurssit tiettyyn historiallis-yhteiskunnalliseen tilanteeseen — joka osaltaan rajaa ja muovaa sitä, miten Yleisradiosta voidaan vuonna 2001 tuotetuissa teksteissä puhua.

3.1. Aineistojen valinta

Empiiristen aineistojen valintaa ovat ohjanneet toisaalta tutkijasta riippumattomat tapahtumakulut, toisaalta teoreettisen pohdinnan ja aiemman tutkimuksen perusteella hahmotellut käsitteelliset kentät eli lähtökohtainen oletus sekä kansalaisuuteen että kuluttajuuteen liittyvien kysymysten keskeytyksestä Yleisradion diskursiivisessa rakentumisessa. Olen myös voinut ennen aineistojen lopullista valintaa tutustua alustavasti molempiin aineistoihin ja tehdä päätelmiä niiden käyttökelpoisuudesta.

Ensimmäinen tutkimusaineisto löytyi helposti ja vaivattomasti. Kun maaliskuussa 2001 viimeistelin lisensiaatintutkimustani kainuulaisten radio- ja Yleisradio-suhteista, törmäsin valtionhallinnon Ota kantaa -keskustelufoorumilla käytävään keskusteluun julkisen palvelun televisiosta ja sen rahoituksesta. Koska tematiikka oli lähellä omaa tutkimuskohdettani, seurasin keskustelua tiiviisti. Käytin Ota kantaa -foorumin keskustelua jo tuolloin eräänlaisena vertailuaineistona, johon peilasin omaa haastatteluaineistoani. Lisensiaatintutkimus oli kuitenkin niin pitkällä, että Ota kantaa -keskustelun perusteellisempi tarkastelu siinä yhteydessä ei enää ollut mielekästä. Päätin palata keskusteluun tarkemmin väitöskirjaprosessin aikana, sillä tiesin aineistolla olevan annettavaa erityisesti kansalaisuuden diskurssien purkamisessa. Ennen yksityiskohtaisempaa luentaa en kuitenkaan tiennyt, kuinka hedelmälliseksi nettikeskustelu osoittautuisi kuluttajuuden diskurssien suhteen. Tämän vuoksi kiinnosuin välittömästi, kun sain syksyllä 2001 kuulla Yleisradion yleisötutkimusosaston, Kansanrunousarkiston ja Jyväskylän yliopiston suunnitelmista järjestää mediapäiväkirjojen kirjoituskilpailu.

Lopullisen ratkaisun toisen — erityisesti kuluttajuuden diskurssiin liittyviä kysymyksiä valaisevan — aineiston käyttämisestä tein kuitenkin vasta loppukesällä 2002 käyttäni nettikeskusteluaineiston yksityiskohtaisesti läpi. Tuolloin totesin, että vaikka kuluttajuuden ja kansalaisuuden diskurssit kutoutuvat Ota kantaa -keskustelussa monin tavoin yhteen, aineistoa jäsentävät ennen kaikkea kansalaisten suhdetta Yleisradioon julkisena instituutiona rakentavat diskurssit. Kun toisaalta oli oletettavissa, että mediapäiväkirjoja hallitsee median käyttäjän/kuluttajan näkökulma, katsoin tarvitsevani Yksi päivä mediaa -päiväkirjoja täydentämään tutkimusasetelmaani.

Tässä vaiheessa potentiaalisten tutkimusaineistojen laajuus alkoi vaikuttaa ongelmalliselta. Nettikeskustelu koostuu yli sadan eri nimellä tai nimimerkillä esiintyvän keskustelijan yhteensä lähes 400 puheenvuorosta, kun taas Yksi päivä mediaa -päiväkirjoja on kaiken kaikkiaan yli tuhat (perusaineistossa yli 700). Yksinkertaistetunkin retorisen analyysin kannalta tämä olisi ollut liikaa, joten valitsin Yksi päivä mediaa -perusaineistosta tutkimukseeni vain mielestäni kaikkein kiinnostavimman osion: yhteensä 124 ambivalenttisen sukupolveksi kuvailtujen 31–44-vuotiaiden (vuosina 1957–70 syntyneiden) haastattelua. Tätä ratkaisua helpotti se käytännöllinen rajoitus, että Yleisradion Yleisötutkimusosaston tuolloisen linjauksen⁵⁶ mukaan saatoin saada sähköisessä muodossa käytettäväkseni vain yhden ikäryhmän Yksi päivä mediaa -keräyksen päiväkirjat⁵⁷.

⁵⁶ Sittemmin koko Yksi päivä mediaa -aineisto on luovutettu Yhteiskuntatieteelliseen tietoaarkistoon tutkijoiden vapaasti käytettäväksi.

⁵⁷ Aineistojen saaminen sähköisessä muodossa helpotti työskentelyä, sillä sähköisessä muodossa olevaa aineistoa saatoin käsitellä kotonani Kuhmossa.

Aineistojen rajaamisen etuna on kuitenkin ollut se, että jotakuinkin kohtuullisen kokoinen aineisto mahdollistaa keskeisten kysymysten melko yksityiskohtaisen tarkastelun. Niinpä esimerkiksi aineistoista esiin nouseviin avainkäsitteisiin (vapaus, laatu, massa-) kytkeytyvää argumentaatiota on luettu retorista näkökulmaa hyödyntäen kattavasti lause lauseelta. Toisaalta kansalaisuuden ja kuluttajuuden diskurssien tarkastelu kahdessa aivan erilaisessa ja erilaisessa kontekstissa syntyneessä aineistossa antaa argumentaatiolle mielestäni riittävästi määrällistä tukea olletikin, kun samankaltaisia kysymyksiä on (tosin eri näkökulmasta) käsitelty myös haastattelumateriaaliin perustuvassa lisensiaattityössä. Tästä huolimatta on selvää, että tämän tutkimuksen tuloksia ei voida muitta mutkitta yleistää ja tulkita ainakaan keskiver-tosuomalaisen Yleisradio-suhteiden organisoitumisperiaatteiden kuvaukseksi. Aineistojeni rajoituksia tässä suhteessa pohdin tarkemmin sekä niiden syntyhistorioita esitellessäni että tutkimuksen yhteenveto-osassa.

Vaikka kahden erityyppisen aineiston rinnakkaisen käytön voidaan katsoa vahvistavan tutkimuksen johtopäätöksiä, eriluonteisten aineistojen käyttöön liittyy myös omat ongelmansa. Erityisen haastava tilanne on silloin, kun niiltä kysytään — niin kuin tässä tutkimuksessa — samoja kysymyksiä. Tällaisessa tapauksessa diskurssien kontekstuaalisuuden huomioiminen on mielestäni aivan erityisen tärkeää. Miten esimerkiksi aineistojen erilaiset geneeriset konventiot vaikuttavat siihen, mitä ja miten kirjoitetaan? Aineistojen kontekstualisointia helpottaa kuitenkin toisaalta se, että samana vuonna (toinen alku-, toinen loppuvuodesta 2001) syntyneiden aineistojen yhteiskunnallis-historiallinen synty-ympäristö on Yleisradio-keskustelun suhteen pitkälti sama.

3.2. Historiallis-yhteiskunnallinen konteksti

Vuonna 2001 julkisrahoitteinen yleisradiotoiminta oli tullut Suomessa sellaiseen vaiheeseen, jota voidaan Søndergaardin (1999a, 2) luokitusta seuraten luonnehtia monopolikauden jälkeisen julkisen palvelun yleisradiotoiminnan toiseksi kriittiseksi sopeutumiskaudeksi. Tämä kriisi liittyy siihen taloudellis-teknologiseen kehitykseen, joka on johtanut mediatuotannon digitalisoitumiseen ja niin sanottuun konvergenssiin⁵⁸. Suomessa vuoden 2001 viestintäpoliittista keskustelua hallitsevat pohdinnat television maanpäällisen lähetyksen digitalisoinnin edellytyksistä ja aikatauluista. Uusi teknologia nostaa esille myös kysymykset television tilausmaksullisuudesta ja vuorovaikutteisuuden mahdollisuuksista. Søndergaardin (emt., ja 2000) mukaan teknologisen kehityksen mukanaan tuomat taloudelliset ja kulttuuriset kehityskulut lisäävät median keskittymistä ja uudentyypistä kaupallistumista. Julkisrahoitteisen yleisradiotoiminnan kohdalla tämä johtaa identiteettikriisiin syvenemiseen⁵⁹.

Nähtävissä olevat (mutta eivät vielä käytännössä toteutuneet) sähköisen median kehityslinjat herättivätkin vuonna 2001 suhteellisen laajaa keskustelua sekä taloudellisen että poliittis-hallinnollisen eliitin keskuudessa. Jossain määrin tämä keskustelu siivilöityi myös yleisjulkisuuteen. Myös molemmat tutkimusaineistot voidaan paikantaa osaksi tätä kokonaisuutta, jossa ne sijoittuvat populaarin ja institutionaalisen keskustelun välimaastoon. Liikenne- ja viestintäministeriö nosti julkisrahoitteisen television roolin Ota kantaa -foorumien aiheeksi pohjustaakseen muun muassa tämän

⁵⁸ Median konvergenssin ulottuvuuksista ks. Nieminen 1999, 4–21.

⁵⁹ Ks. myös Hendy 2000, 213–223.

nettikeskustelun avulla viestintäpoliittisia päätöksiä kaupallisten yhtiöiden ja Yleisradion keskinäisten suhteiden muutoksista. Yksi päivä mediaa -hankkeen tavoitteena taas oli kokonaiskuvan saaminen suomalaisten arkipäiväisestä mediankäytöstä aikana ennen digitaalista televisiota. Molemmissa aineistoissa näkyy selvästi se, että digitaalinen televisio oli vielä vuonna 2001 monien median käyttäjien kannalta lähinnä etäinen ylätason visio. Tämän vuoksi aineistoilla ei ole kovin paljoa annettavaa erityisesti digi-tv:n ja julkisen palvelun Yleisradion suhteisiin liittyvän keskustelun kannalta.

Vuoden 2001 institutionaalisen viestintäpoliittisen keskustelun keskiössä oli kuitenkin Yleisradion digitaalisten televisiolähetysten aloittaminen elokuussa⁶⁰. Yleisradion kohdalla digitaalisen teknologian edistäminen kytkeytyi paitsi yhtiön kilpailustrategiaan myös kansalliseen teknologiseen missioon, jonka tavoitteena oli digi-tv:n kautta toteutettava tietoyhteiskunta (Hujanen 2001, 74-75 ja 2005, 64-66; Blumberg ym. 1998). Television vastaanoton digitalisoinnin yhteiskuntapoliittinen painoarvo näkyy muun muassa siinä, että eduskunta ja hallitus kantoivat huolta kaupallisten toimijoiden valmiudesta investoida digitaalisiin lähetyksiin. Tämän vuoksi kaupallisten toimijoiden talouden heikko kehitys ja televisiomainonnan odotettua hitaampi kasvu nousivat institutionaalisessa viestintäpoliittisessa keskustelussa keskeisiksi teemoiksi (Viestintäviraston vuosikertomus 2001).

---

⁶⁰ Yleisradio vietti 2001 myös 75-vuotisjuhliansa. Tämän juhlan ei voida katsoa merkittävästi vaikuttaneen yleiseen viestintäpoliittiseen keskusteluun. Tässä tutkimuksessa eduskunnan YLE 75 vuotta -juhlakeskustelua käytetään kuitenkin populaarien aineistojen vertailuaineistona.

Pyrkimys edistää television digitalisointia näkyy myös vuoden 2001 aikana aloitetussa laajassa viestintämarkkina-lainsäädännön uudistuksessa. Uudistuksen ensimmäisessä vaiheessa suurin muutos aiempaan tilanteeseen verrattuna oli analogista tekniikkaa käyttävien kaupallisten toimijoiden toimilupamaksujen puolittaminen⁶¹ ja digitaalisen kaupallisen tv-toiminnan vapauttaminen kokonaan toimilupamaksusta. Yleisradio sai eräänlaiseksi vastineeksi oikeuden toteuttaa julkisen palvelun tehtävänsä monimediaisesti eli myös muissa kuin televisio- ja radioverkoissa (HE 241/2001). Joulukuussa 2001 hyväksyttyä lakia valmisteltiin koko vuoden ajan. Tammikuussa 2001 liikenne- ja viestintäministeriö julkaisi tilaustutkimuksen julkisen palvelun yleisradiotoiminnan rahoituksesta (LVM 2/2001), ja maaliskuussa asetettiin työryhmä selvittämään televisiotoiminnan edellytysten parantamista. Uutta viestintämarkkina-lainsäädäntöä kirjoitettiin sitten YLE:n ja kaupallisten yhtiöiden suhteiden osalta edellä mainitun työryhmän esitysten mukaisesti niin, että painopiste oli kaupallisten toimijoiden houkuttelemisessa mukaan television digitalisointiin (LVM 29/2001).

Viestintämarkkinalainsäädännön uudistuksen taustalla vaikutti myös Euroopan Unionissa käyty keskustelu suhtautumisesta julkisen palvelun yleisradiotoimintaan (Euroopan yhteisöjen virallinen lehti 2001/C 320). Digitaalisen teknologian leviämisen onkin katsottu haastavan sekä perinteiset lupamaksurahoitteiset yleisradioyhtiöt että laajemmin koko käyttäjilleen maksuttoman televisiotoiminnan. Hujasen (2005, 62–63) mukaan erityisesti Euroopan Unionin omak-

---

⁶¹ Laki tuli voimaan 1.7.2002 (http://www.yle.fi/yleista/talous_rahoytus.shtml)

suma teknologisen neutraliteetin periaate tarkoittaa käytännössä sitä, että perinteisellä yhdeltä monelle -yleisradiotoiminnalla (broadcasting) ei ole enää ensisijaista asemaa eurooppalaisessa viestintäpolitiikassa.

Ota kantaa -nettikeskustelu asemoituu juuri tähän kontekstiin, sillä tuomalla keskustelu digi-tv:stä ja julkisen palvelun televisiosta valtionhallinnon keskustelufoorumille lakiuudistuksen valmisteluvaiheessa pyrittiin nimenomaan haarukoimaan yleisradiotoimintaan liittyvää kansalaismielipidettä. Samalla viriteltiin keskustelua uuden teknologian mahdollisista vaikutuksista television käytön tilauspohjaisuuteen ja käyttäjämaksuihin. Televisiolähetysten digitalisointiin, konvergenssiin ja monimediaisuuteen liittyviä kysymyksiä löytyy myös Yksi päivä mediaa -aineiston taustalta (Yleisradion yleisökertomus 2001, 7). Näin ollen voidaan sanoa, että nimenomaan digi-tv:n tulo ja siihen liittyvät taloudellis-kulttuuriset kysymykset leimaavat vahvasti molempien aineistojen syntykontekstia.

3.3. Aineistojen synty ja erityispiirteet

Tutkimusaineistojen yhteisestä historiallis-yhteiskunnallisesta kontekstista huolimatta aineistot eroavat toisistaan monin tavoin sekä syntyhistorialtaan että tekstuaalisina lajityypeinä. Tässä jaksossa pyrin antamaan kuvan kummastakin aineistosta omana aikanaan ja paikkaan sidotuissa käytännöissä muodostuneena kokonaisuutenaan. Sen jälkeen pohdin, miten toisaalta nettikeskusteluun ja toisaalta päiväkirjakeräykseen liittyvät geneeriset konventiot muovaavat tutkittavia empiriisiä aineistoja. Tässä yhteydessä keskustelen myös siitä, miten nettikeskustelujen ja mediapäiväkirjojen

konventiot muovaavat ja rajaavat kirjoittavan subjektin ja teksteihin sisään kirjoitetuksi tulevien yleisöjen rakentumista. Tässäkin mielessä aineistojen esittely on olennainen osa niiden analyysyä.

3.3.1. Ota kantaa -keskustelu

Nettikeskustelu julkisen palvelun televisiosta käytiin maaliskuussa 2001 valtionhallinnon Ota kantaa -keskustelufoorumilla. Foorumi perustettiin kokeiluluontoisena vuonna 2000 ja vakinaistettiin kolmen vuoden kuluttua. Keskusteluareenan tavoitteena on saada aikaan kansalaiskeskustelua ja kerätä kansalaisten kommentteja valtionhallinnon hankkeista ja lainsäädännön uudistuksista⁶². Keväällä 2001 foorumi toimi niin, että ministeriöt esittivät vuorokuukausin teemoja keskusteltaviksi. Maaliskuun keskustelun julkisen palvelun televisiosta organisoivat liikenne- ja viestintäministeriö, jossa tuolloin pohdittiin viestintämarkkinalainsäädännön uudistusta ja television digitalisoinnin vaikutuksia Yleisradion viestintäpoliittiseen asemaan.⁶³

Ensimmäisinä toimintavuosina Ota kantaa -foorumille kertyi kuukaudessa keskimäärin pari-kolmesataa puheenvuoroa. Suosituimpiin ja myös muissa medioissa esillä olleisiin keskusteluihin tuli kannanottoja selvästi tätä enemmän. Esimerkiksi aiheesta 'kerro Sailakselle, mistä valtion pitäisi säästää' kirjoitettiin noin 1 500 ja rikoksen uhrien asemasta noin 1 400 puheenvuoroa.⁶⁴ Myös keskusteluun julkisen

⁶² <http://www.otakantaa.fi/>

⁶³ Sittemmin foorumin toimintaperiaatteet ovat muuttuneet.

⁶⁴ Tiedot ovat peräisin foorumin uudistamista suunnittelevan työryhmän puheenjohtajan Katju Holkerin vastauksesta sähköpostitiedusteluuni (toukokuu 2002; päivämäärä ei tallessa).

palvelun televisiosta osallistuttiin keskimääräistä aktiivisemmin, lähes neljänsadan puheenvuoron (392) verran⁶⁵.

Julkisrahoitteisesta televisiosta käydyn keskustelun osanottajista parikymmentä (24) näyttää olevan mukana omalla nimellään, lähes sata (94) keskustelee nimimerkin suojissa. Osa puheenvuoroista esitetään ilman mitään tunnistetietoja, sillä foorumilla keskustelijat voivat halutessaan esiintyä nimettöminä. Nettikeskustelujen käyttöä tutkimusaineistoina on pidetty hankalana juuri siksi, että niissä osanottajat voivat käyttää tekaistuja identiteettejä eikä kirjoittajien motiiveista ole tietoa. Vakavasti otettaviksi tarkoitettuja kannanottoja ei tällöin välttämättä voida erottaa ironiasta eikä edes parodiasta. Kirjoittavan subjektin muotoutumista tutkivan diskurssiteoreettisen lähestymistavan kannalta nettikeskustelun osanottajien identiteetin aitous ei kuitenkaan ole ongelma (vrt. Savolainen 1996, 46–65), sillä tutkimuksen kohteena eivät ole konstitutiiviseksi subjekteiksi ymmärrettyjen kirjoittajien yksilölliset intentiot, keskivertosuomalaisien kokemukselliset Yleisradio-suhteet tai Yleisradiota koskevat mielipiteet. Tämän vuoksi ei ole myöskään tarpeen yrittää ottaa selvää siitä, ovatko keskustelijat oikeasti sitä mieltä, mitä he sanovat olevansa. Tiettyjen diskurssien esiintymisen puheenvuorossa ei nimittäin voida yksioikoisesti katsoa tarkoittavan sitä, että puhuja olisi tietoisesti sitoutunut tiettyihin näkökulmiin (ks. Suoninen 1999, 27).

⁶⁵ Kaikki puheenvuorot eivät näy kaikissa arkistoiduissa versioissa. Aineistoa analysoidessani huomasin, että nettiarkistosta puuttuu joitakin puheenvuoroja. Viittauksista niihin voidaan kuitenkin päätellä, että puuttuvien teemat ovat samantyyppisiä kuin arkistoituneidenkin. Selvitystä puuttuvista puheenvuoroista en pyynnöstäni huolimatta saanut.

Kirjoittajien esittäytymistapojen pohtiminen on kuitenkin paikallaan paitsi subjektien rakentumisen näkökulmasta myös aineiston käyttökelpoisuuden ja relevanttiuden arvioinnin kannalta. Tässä suhteessa huomiota kiinnittää se, että suurin osa kirjoittajista näyttää esiintyvän nimimerkillä — ja että osa näistä nimimerkeistä voidaan tulkita vahvoiksi metaforiksi (esim. *chomsky*). Keskusteluun sisältyy myös noin 35 nimetöntä puheenvuoroa. Toisaalta taas noin viidennes osanottajista käyttää kirjoittaessaan koko nimeä⁶⁶, mikä voidaan tulkita merkiksi vastuullisen kansalaisen roolin rakentamisesta. Intentioiden näkökulmasta keskustelijoiden käyttämien esittäytymistapojen pohdinta jää kuitenkin arvailuksi, mikä tekee tutkimuksen tulosten ja johtopäätösten tarkastelun demografisesta näkökulmasta mahdottomaksi. Sitä, mikä ei ole ongelma diskurssiteoreettisesta näkökulmasta, voidaan näin ollen pitää ongelmana realistisesta faktanäkökulmasta. Onkin myönnettävä, että kirjoittajien taustojen tunteminen helpottaisi tulosten suhteuttamista laajempaan yleisradiokeskusteluun.

Tässä yhteydessä voidaan pohtia myös nettikeskustelujen ja ylipäätään internetin mahdollisuuksia toimia kansalaiskeskustelun foorumina. Esimerkiksi Ridell (2001, 349–350) arvostelee kuntien nettipalveluja palvelujen kuluttajan — asiakkaan — roolin tarjoamisesta kuntalaisille aktiivisen päätöksentekoon osallistujan roolin sijaan. Tämä näkyy muun muassa siinä, että institutionaalista valtaa omaavat päätöksentekijät eivät useinkaan osallistu kansalaisten mieli-

---

⁶⁶ Yhdessä tapauksessa käytetään etunimen ensimmäistä kirjainta ja sukunimeä.

piteenvaihtoon.⁶⁷ Valtionhallinnon Ota kantaa -areena näyttää kuitenkin luonteeltaan toisenlaiselta, sillä sen tavoitteena on nimenomaan ollut saada aikaan kansalaiskeskustelua. Ministeriöiden vuorokuukausina esittämästä ajankohtaisesta keskustelunaiheesta tarjotaan myös taustamateriaalia. Esimerkiksi keskustelussa julkisrahoitteisesta televisiosta taustamateriaaleista löytyi muun muassa laki Yleisradiosta.

Ota kantaa -foorumi ei myöskään sulje pois kansalaisten ja viranhaltijoiden populaarin ja legitiimin rajat ylittävää keskustelua. Foorumin periaatteiden mukaan ministeriön virkamiesten on määrä seurata keskustelua ja tarvittaessa osallistua siihen. Silti ei voida puhua ainakaan tasaveroisesta vuorovaikutuksesta. Esimerkiksi keskusteluun julkisrahoitteisesta televisiosta liikenne- ja viestintäministeriön edustajat osallistuivat yhteensä neljällä puheenvuorolla, minkä lisäksi YLE Viestinnän edustaja esitti yhden puheenvuoron⁶⁸. Näissä väliintuloissa joko vastattiin keskustelijoiden esittämiin suoriin kysymyksiin tai tarjottiin omaehtoisesti taustatietoa. Väliintuloista ja tarjotuista taustatiedoista huolimatta keskustelussa esitettiin useita kertoja fakthanäkökulmasta yksiselitteisesti virheellisiä oletuksia. Jotkut osanottajat esimerkiksi esittivät ministeriön edustajien tietoisukujen jälkeenkin, että YLE saa suoraa budjettirahoitusta (vrt. Mäntymäki 2001, 178–179).

---

⁶⁷ Suomalaisen julkisten organisaatioiden ja kansalaisten suhteita tutkinut Luoma-aho (2005, 94-96) näkee asiakkaan roolin täysin eri näkökulmasta. Hän korostaa asiakkuuden mukanaan tuomaa valitsemisen valtaa.

⁶⁸ Kansalaisena keskusteluun osallistuvista kirjoittajista yksi tuo esiin työsuhteensa YLEen. Muiden keskustelijoiden osalta on mahdotonta tehdä johtopäätöksiä heidän mahdollisista työ- tms. rooleistaan.

Nettikeskusteluille tyypillisestä osanottajien identiteettien hämäryydestä huolimatta foorumilla organisoitua keskustelua voidaan mielestäni eittämättä pitää kansalaisen rooliin asettuvien kirjoittajien keskusteluna. Lähtökohtana oli ministeriön muotoilema kysymys (Digi-TV: Millaista ohjelmaa julkisella rahalla tulisi tuottaa?), johon pyydettiin vastauksia ja kommentteja. Esittelyssä kysymys liitettiin myös konkreettiseen päätöksentekoprosessiin eli ajankohtaiseen lainsäädäntöhankkeeseen. Toisaalta konkreettiseen ohjelmanäkökulmaan kiinnittynyt kysymyksenasettelu virittää keskustelua myös kuluttajuuden perspektiivistä. Tutkimusaineistona Ota kantaa -foorumin mielipiteenvaihto tarjoaa näin ollen hyvän tilaisuuden tarkastella sekä kansalaisuuden diskurssien muotoutumista että kansalaisuuden ja kuluttajuuden diskurssien risteytymisiä.

3.3.2. Nettikeskustelun geneeriset konventiot

Suomessa nettikeskustelujen erityispiirteitä on pohdittu muun muassa suhteessa deliberatiivisen demokratian ihanteisiin (Pietilä 2001, 18–33; Ridell 2001, 341–360; ks. myös Gurevitch & Blumler 2000, 168). Pietilä vertailee nettikeskustelujen ja sanomalehtien yleisönosastojen demokraattista potentiaalia keskittyen nimenomaan siihen, *miten* keskustelua käydään. Hänen mukaansa nettikeskusteluille näyttää olevan tyypillistä osanottajien keskinäisen vuorovaihtuksen korostuminen, kun taas suhde yleisjulkisuuteen tahtoo jäädä etäiseksi. Pietilä toteaa myös, että keskusteluja näyttävät yleensä dominoivan muutamat aktiiviset osanottajat, jotka eivät välttämättä itse tee uusia keskustelunavauksia vaan kommentoivat toisten keskustelijoiden puheenvuoroja (emt., 20–21). Pietilän (2001, 31) havaintojen mukaan

verkkokeskustelut eivät täytäkään harkitsevan demokratian ihanteen mukaisia järkiperäisen julkisen keskustelun kriteerejä, jotka edellyttäisivät osapuolilta toistensa kuuntelemista ja avoimuutta mahdollisille kompromisseille.

Nettikeskusteluja arvioitaessa arvostellaan usein juuri keskustelujen riitaisaa ja inttelevää yleissävyä. Keskusteluisa esiintyvää rasismia tarkastelevan Pekkinen (2005, 51–52) mukaan verkkokeskustelut eivät seuraakaan osanottajien kasvojen säilyttämiseen yleensä pyrkivän arkisen kasvoista kasvoihin -mielipiteenvaihdon vuorovaikutussääntöjä vaan ovat usein avoimen konfliktihakuisia. Hän rinnastaa keskusteluryhmät huonomaineiseen lähiöpubiin ja toteaa, että nettikeskustelujen puheenvuorot sisältävät itse asiassa enemmän yksin- kuin vuoropuhelun elementtejä, sillä osapuolet pitäytyvät yleensä alkuperäisissä kannoissaan.

Erilaisissa internet-keskusteluryhmissä ja erilaisilla foorumeilla keskustelukulttuurit ovat kuitenkin erilaisia. Arpon (2005) verkon keskustelukulttuureja tarkastelevassa väitöstutkimuksessa wicca-uskonnosta keskusteleva ryhmä kuvataan vahvasti yhteisöllisyyttä rakentavana, kun taas tutkimuksessa kirjallisuusaihetta käsittelevässä ryhmässä korostuvat asiakeskeiset kysymys-vastaus -rakenteet. Näissä ryhmissä nettikeskusteluille tyypillisenä pidetty polarisaatio ei näy samalla tavalla kuin Arpon kolmannessa tutkimusaineistossa, Transsilvaniaa käsittelevässä keskusteluryhmässä. Siinä romanialais- ja unkarilaismieliset puhuvat⁶⁹ erottuvat selvästi toisistaan. Molemmista puhetavoista erottuu toisaalta sekä argumentaatiotyyliltään maltillinen että aggressiivinen linja. Keskustelun yleissävyn aggressiivisuutta kuvaa Arpon mu-

⁶⁹ Arpo käyttää puhetapa- ja diskurssi-käsitteitä eri merkityksessä kuin itse olen tässä työssä käyttänyt.

kaan kuitenkin se, että mielipiteenvaihtoa pitkään sivusta seurannut opiskelija ei ollut uskaltanut liittyä mukaan keskusteluun (emt., 214–220).

Keskustelun rakenteen ja keskustelijoiden vuorovaikutuksen suhteen Ota kantaa -aineisto näyttää siis varsin tyyppilliseltä nettikeskustelulta, joka muistuttaa monessa suhteessa Arpon kuvaamaa Transsilvania-keskustelua. Ota kantaa -aineistossa on kaksi dominoivaa osanottajaa, nimimerkit *Rebel* ja *televisionääri*, jotka käyttävät yhdessä lähes puolet⁷⁰ kaikista puheenvuoroista. Kaikkein innokkain kannanottaja on *Rebel*, joka käyttää joka neljännen keskustelupuheenvuoron. Näiden areenan aktiivisimpien keskustelijoiden kannanotot myös edustavat selkeästi vastakkaisia näkökantoja: *Rebel* argumentoi täyden palvelun Yleisradion puolesta, kun taas *televisionääri* vaatii tv-maksujen poistamista ja YLE:n tv-kanavien maksullisuutta. Pietilän mukaan nettikeskusteluissa voidaankin puhua keskustelijoiden *leiriytymisestä*, jolloin yksittäisten keskustelijoiden kautta puhuvat heidän edustamiensa leirien diskurssit (emt. 2001, 30).

Ota kantaa -foorumissa ei näin ollen myöskään voida katsoa kovin hyvin täyttävän järkiperäisen ja kriittisen julkisen keskustelun kriteerejä, jotka edellyttäisivät vastapuolilta kompromissivalmiutta ja toisten kantojen punnitsemista torjumatta niitä suoralta kädeltä (Pietilä 2001, 31). Arvioitaessa ja arvosteltaessa nettikeskusteluja suhteessa demokraattisen keskustelun ihanteisiin on kuitenkin muistettava, että nettikeskustelut eivät ole tässä suhteessa mitenkään ainutlaatuisia. Jokisen (1999, 103) mukaan paikoilleen juutuneet taistelusetelmat ovat tyyppisiä myös poliitikkojen

⁷⁰ Nimimerkit käyttävät yhteensä 159 puheenvuoroa kaikkiaan 392 puheenvuorosta.

keskusteluille. Myyrmannin pommiin liittyvää verkkokeskustelua julkisen tilan rakentumisen näkökulmasta analysoinut Pietikäinen (2003) puolestaan huomauttaa, että verkkokeskustelun spontaanissa ja vapaamuotoisessa vuorovaikutuksessa piilevät (keskustelijoita leireihin jakavat) esioletukset tulevat näkyvämmiksi kuin harkitummassa argumentoinnissa (emt., 50).

Retorisen diskurssianalyysin kannalta nettikeskustelua voidaan pitää erityisen otollisena aineistona sekä keskustelun leiriytymispiirteen että suhteellisen selkeästi esiin tulevien esioletusten vuoksi. Retorisen analyysin yhtenä keskeisenä tavoitteenahan on juuri keskusteluun sisältyvien esioletusten tekeminen näkyviksi. Leiriytyminen taas tekee nettikeskustelun diskurssien tutkimuksen kannalta antoisaksi, sillä vastakkainasettelu ja kannanotoille ominainen ”hyökkäävä, omasta oikeassaolostaan varma ja vastapuolta solvaten nöyryyttämään pyrkivä sävy” (Pietilä 2001, 31) mahdollistaa diskursiivisten muodostumien selkeän hahmottamisen.

Ota kantaa -foorumilla leiriytymistä voidaan tarkastella erityisen selvästi *Rebelin* ja *televisionäärin* kautta koko keskustelun eräänlaisena punaisena lankana juoksevan väittelyn avulla. Tässä kiistelystä argumentoidaan usein perusteellisemmin myös muiden keskustelijoiden vähemmän perusteltuja kannanottoja. Tässä yhteydessä on kuitenkin syytä esittää myös tietty varaus: juuri kannanottojen puhdaslinjaisuus herättää paikka paikoin jopa epäilyksen siitä, että keskustelu saattaisi olla eräänlaista ennalta sovittua leikkiä (ks. myös Pietilä 2001, 20). Juuri tämän vuoksi luovuin myöhemmin alkuperäisestä ajatuksesta tarkastella Yleisradio-keskustelua nimenomaan näiden väittelijöiden kautta. Ratkaisuuni vaikutti tosin myös se havainto, että *Rebelin* ja *televisionäärin*

lukuisissa väittelyissä toistuivat uudelleen ja uudelleen samat perusargumentit hieman eri muodoissa. Sen lisäksi on huomattava, että nämä määrällisesti foorumia hallitsevat keskustelijat eivät tosiaankaan yleensä tuo esille aivan uusia argumentteja vaan enemmänkin kommentoivat toisten esiin nostamia näkökulmia.

3.3.3. Yksi päivä mediaa -päiväkirjat

Toisen tutkimusaineiston — Yksi päivä mediaa -kirjoitus-hankkeessa koottujen mediapäiväkirjojen — avulla pyrin valaisemaan erityisesti kuluttajuuden diskursseihin liittyviä kysymyksiä. Yksi päivä mediaa -hanke oli marraskuussa 2001 (29.11.2001) toteutettu YLEn yleisötutkimusosaston, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkiston ja Jyväskylän yliopiston Nykykulttuurin tutkimusyksikön organisoima suomalaisten mediakokemusten kuvausten keräys. Innoittajana oli Kansanrunousarkiston aiempi, helmikuussa 1999 toteutettu, Suomalaisen päivä -keräys. Siihen lähetetyissä teksteissä sivuttiin usein myös mediaa (Ruohomaa 2002, 1). Yksinomaan mediakokemuksiin keskittyvä Yksi päivä mediaa -hanke asettuu näin kiinteäksi osaksi Kansanrunousarkiston laajaa, monipuolista ja yleisesti tunnettua keräystoimintaa.

Keräyksestä aloitteen tehneen Yleisradion yleisötutkimusosaston kannalta Yksi päivä mediaa -hankkeen keskeisenä tavoitteena oli kuitenkin ennen kaikkea kokonaiskuvan saaminen suomalaisten arkipäiväisestä mediankäytöstä aikana ennen digitaalista televisiota (Ruohomaa 2002, 1). Sen vuoksi pyrittiin kokoamaan mahdollisimman monipuoliselta kirjoittajajoukolta mahdollisimman monipuolisia omakohtaisia kuvauksia median arkisen käytön kokonaisu-

desta. Erityisenä kiinnostuksen kohteena olivat eri medioiden roolit arkipäivässä. Kirjoittajien toivottiinkin kuvaavan mahdollisimman kattavasti päivän kaikkea mediankäyttöä eli sitä, mitä he katsoivat, kuuntelivat ja lukivat.

Keräystä koskevassa tiedotteessa (Ruohomaa 2002, 5) painotetaan henkilökohtaisen näkökulman ja omien kokemusten kiinnostavuutta. Päiväkirjojen toivottiin sisältävän myös kuvauksia siitä, millaisia ajatuksia ja tunteita media herättää. (Yleisökertomus 2001, 7). Samoin tekstien tuottajia ohjataan miettimään, mitä itse kukin mediankäytöstään saa — tietoa, ajattelemisen aihetta, elämyksiä, ärtymystä vai iloa. Tämä kysymyksenasettelu korostaa median käyttäjän ja mediatuotteiden kuluttajan näkökulmaa⁷¹.

Tutkimusasetelmani kannalta Yksi päivä mediaa -aineiston ja Ota kantaa -aineiston keskeinen ero on kuitenkin se, että mediapäiväkirjat eivät ole Yleisradio-keskeisiä — kirjoituskutsuissa ei missään yhteydessä tuoda erikseen esiin Yleisradion palvelujen käyttöön liittyviä kysymyksiä. Näin ollen mediapäiväkirjat tarjoavat tilaisuuden tarkastella YLE:n rakentumista median kuluttajuuden diskursseissa yhtenä mahdollisena mediapalvelujen tarjoajana. Kirjoituskutsussa esiin nostetut median merkityksellisyyteen liittyvät kysymykset avaavat samalla myös mahdollisuuden tutkia kansalaisuuden ja kuluttajuuden diskurssien risteytymistä netti-keskustelusta poikkeavasta näkökulmasta.

Digitaalisen vastaanoton oletetun nopean laajenemisen vuoksi kiireisesti toteutetusta hankkeesta⁷² tiedotettiin kai-

⁷¹ Tässä on tärkeää pitää mielessä johdantoluvussa esitelty erottelu median kuluttajuuden ja konsumerismin välillä.

⁷² Tiedotteissa puhuttiin juuri em. tavoitteiden vuoksi kirjoitushankkeesta eikä kirjoituskilpailusta (Ruohomaa 2002, 4).

killä YLEn viestintäkanavilla (radio, tv, teksti-tv, internet) ja STT:llä. Järjestäjät ottivat myös erikseen yhteyttä suurimpiin lehtiin. Esimerkiksi Helsingin Sanomat julkaisi paria päivää ennen keräyspäivämäärää (27.11.) kulttuurisivulla laajahkon jutun aiheesta. (Ruohomaa 2002, 3–4) Erityisesti keräykseen pyrittiin houkuttelemaan mukaan nuoria ja nuoria perheitä, jotka eivät yleensä ole innokkaita osallistumaan tämänkaltaisiin tutkimuksiin. Tämän vuoksi keräyskutsussa vältettiin kirjoituskilpailu-käsitettä, jota nuorehkojen kirjoittajien epäiltiin vierastavan. Osallistumiskynnystä pyrittiin madaltamaan myös siten, että päiväkirjoja sai lähettää sähköpostilla. (Ruohomaa 2002, 3)

Mediapäiväkirjoja kirjoitettiin kaiken kaikkiaan toisatuhatta, yhteensä 1 526⁷³ kappaletta. Määrää ei voi pitää erityisen suurena, kun sitä verrataan vaikka jo edellä mainittuun Suomalainen päivä-keräykseen, johon osallistui 24 000 kirjoittajaa. Lisäksi vajaa puolet osallistujista (639 kirjoittajaa) oli lähinnä äidinkielen tunneilla päiväkirjansa kirjoittaneita koululaisia. Suhteellisen vähäisen osanottajamäärän arvellaan johtuvan keräyksen lyhyeksi jääneestä markkinointiajasta. Sähköiseen muotoon erityisesti Yleisradion yleisötutkimusosaston käyttöön tallennettiin lähinnä yli 15-vuotiaiden teksteistä koostuva 731 päiväkirjan perusaineisto (Ruohomaa 2002, 7)⁷⁴, josta valitsin analysoitaviksi tutkimusajankohtana 31–44-vuotiaiden (vuosina 1957–70 syntyneet) päiväkirjat. Koko päiväkirja-aineistosta ryhmä

⁷³ Tähän lukuun sisältyvät myös hylätyt tekstit eli sata tutkimuksen näkökulmasta liian lyhyttä päiväkirjaa ja 24 muutoin tutkimuksen ulkopuolelle jätettyä kirjoitusta.

⁷⁴ Valikoituja mediapäiväkirjoja on julkaistu myös erillisenä teoksena (Kytömäki ym. 2003).

edustaa suhteellisen pientä osaa, sillä innokkaimmin media-arjestaan kertoivat 45–64-vuotiaat (290 päiväkirjaa) ja yli 65-vuotiaat (234 päiväkirjaa). Nuorimpien 15–30-vuotiaiden osuus jää vähäisimmäksi (77 päiväkirjaa). Kaikenikäiset naiset olivat miehiä innokkaampia tuottamaan media-arkensa kuvauksia: päiväkirjoista lähes 70 prosenttia on naisten kirjoittamia (Kuokkala 2002, 3).

Tässä tutkimuksessa tarkasteltu yhteensä 124 (83 naisen, 41 miehen) päiväkirjaa⁷⁵ sisältävä otos edustaa perusaineiston järjestäneen Yleisradion yleisötutkimusosaston luokittelussa ambivalenssin sukupolvea, jonka makutottumukset asettuvat nuorisolle tyypillisten mieltymysten ja vanhakan-taisen makuryhmän väliin. Ikäryhmän elämässä keskeistä on pyrkimys arjen hallintaan sekä työ- ja perhe-elämän yhteensovittamiseen. Ikäryhmää YLEn yleisötutkimuksessa tutkinut Haaramo (2002) puhuu ensimmäisestä televisi-osukupolvesta. Kirjoittajat ovat kokeneet nuorina tai nuorina aikuisina myös radiokulttuurin murroksen, paikallisradioiden tulon 1980-luvun jälkipuoliskolla ja Radiomafian synnyttäneen Yleisradion kanavauudistuksen vuonna 1990. Oman työni kannalta ambivalenssin ikäryhmä on kiinnostava ennen kaikkea siksi, että ikäryhmä näyttää sijoittuvan kulttuuristen sukupolvien risteykseen. Esimerkiksi lisensiaattityön haastatteluissa kolmikymmppisten haastateltavien suhtautuminen Yleisradioon näyttää erityisen ambivalentilta (Mäntymäki 2001, esim. 212).

Vaikka tässä tutkimuksessa — kuten vastaaviin päiväkirja-aineistoihin perustuvissa tutkimuksissa yleensäkin

---

⁷⁵ YLEn yleisötutkimusosaston (Ruohomaa 2002, 10; Kuokkala 2002) esittämät luvut ovat tältä osin hieman erilaisia (85 naista ja 45 miestä eli yhteensä 130), mutta tässä käytän itse laskemiani lukuja.

— ei pyritä tavoittamaan edustavaa otosta, on syytä todeta aineiston kirjoittajien olevan joissakin suhteissa selvästi valikoitunut joukko suomalaisia. Ruuhomaan (2002, 9) mukaan kirjoittajat näyttävät olevan keskimääräistä enemmän kirjallisesti harrastuneita, mikä ei (odotusten vastaisesti) kuitenkaan selvästi liity koulutustasoon. Kirjoittajat näyttävät myös käyttävän suhteellisen paljon YLEn kanavia, mikä selittyy kirjoitushankkeen voimallisella markkinoinnilla juuri YLEn kanavien kautta. Oman populaareja Yleisradio-diskursseja käsittelevän tutkimukseni kannalta aineistoa voidaan kuitenkin pitää tässä suhteessa varsin hedelmällisenä ja käyttökelpoisena.

Päiväkirja-aineiston suhteen suurin ongelma on tutkimusaineiston rajaus, joka kohdistaa huomion vain yhteen — vaikka ennakkotietojen perusteella mielenkiintoisen riskitiriitaiseen — ikäryhmään. Rajaus on erityisen hankala siksi, että iän voidaan olettaa vaikuttavan Yleisradio-suhteisiin (esim. Vanhatalo 2004) ja Yleisradio-puheeseen. Laajempi aineisto olisi kuitenkin edellyttänyt joko luentastrategian muuttamista tai kohtuutonta työmäärää, jonka hyöty olisi jäänyt kyseenalaiseksi tutkimuksessa, jonka tavoitteena ei ole kattava kuvaus eri väestöryhmien Yleisradio-suhteista. Tästä huolimatta on syytä todeta, että ikäryhmäkohtainen päiväkirja-aineiston rajaus vaikuttaa tutkimustulosten kannalta samaan suuntaan kuin Ota kantaa -aineiston kirjoittajien taustatietojen puuttuminen. Suhteutettaessa tutkimuksen tuloksia laajempaan yleisradiokeskusteluun on siis muistettava, että tutkimuksessa on tarkasteltu nimenomaan Yleisradio-suhteiden rakentumista kielessä eikä pyritty piirtämään kokonaiskuvaa suomalaisten Yleisradio-suhteista.

3.3.4. *Päiväkirja-aineiston ominaispiirteet*

Keskustelussa Yksi päivä mediaa -aineiston geneerisistä konventioista peruskysymys on, missä määrin ja millä tavoin mediapäiväkirjat ovat tyypillisiä päiväkirjoja. Ensimmäinen huomio tässä suhteessa on se, että yhden päivän mediankäyttöä kuvaavissa päiväkirjoissa ei ole senkaltaista ajallista jatkumoa, mitä päiväkirjoissa sanan laajemmassa ja yleisimmässä merkityksessä on. Toisaalta aineiston tekstit näyttävät monessa suhteessa varsin tyypillisiltä päiväkirjoilta. Niitä voidaan luonnehtia Norkolan (1995, 111–134) luokitusta seuraten lähinnä joko muistikirjamaisiksi, raportoiviksi tai tunnustukselliseksi päiväkirjoiksi.

Yleisellä tasolla päiväkirjaa kirjallisena lajityyppinä pohdittava Norkola (1995, 111–114) toteaa, että päiväkirjan yhteydessä esitetään usein kysymys autenttisuudesta ja kirjoittajan motiiveista. Tämä liittyy lajityypin määrittelyyn arkiiseksi ja puheenomaiseksi, yksityiseksi ja todelliseen elämään rinnastuvaksi. Päiväkirjoille onkin tyypillistä tekstin jäsentymisen aikajärjestyksessä olevien merkintöjen sarjaksi ja kiinnittyminen aikaan tässä ja nyt. Kokonaisuutena päiväkirja ei yleensä olekaan koherentti kokonaisuus, valmis tarina, vaan erilaisten tunnelmien ja yksityiskohtien runsauden kirjoma moniääninen kudelma, johon sisältyy myös paljon vastakohtaisuuksia. Yksityiseksi mieltynään genrenä päiväkirjaa pidetään myös erityisen feminiinisenä kirjoittamisen muotona. (emt., 125)

Norkola jakaa päiväkirjat neljään perustyyppiin: muistikirjamainen, raportoiva, tunnustuksellinen ja estetistinen (emt., 116)⁷⁶. Tähän luokitteluun liittyy olennaisena osana

⁷⁶ Nämä luokittelut eivät kuitenkaan esiinny puhtaina vaan yhdestä ja samasta päiväkirjasta löytyy yleensä usean tyyppin piirteitä.

kuhunkin tyyppiin sisäänrakennetun lukijanroolin analysointi. Päiväkirjoille luonteenomainen fragmentaarisuus on äärimmillään muistikirjamaisessa päiväkirjatyypissä, johon asiat on merkitty lyhyesti muistiin aikajärjestyksessä. Tämä päiväkirjatyypipi toimii ennen kaikkea kirjoittajan muistin tukena — yleisönä on siis lähinnä kirjoittaja itse. Myös raporttipäiväkirjassa luetellaan usein tapahtumia pohdiskelematta niitä laajemmin. Norkola toteaa tällaisen kirjoittamisen voivan kohentaa omanarvontuntoa, sillä kirjaaminen vahvistaa tunnetta omien kokemusten arvosta ja merkittävyydestä. Hierarkkisesti korkeammasta asemasta tulkintoja tekevän kertojan (itsereflektion) puuttuminen hukuttaa kuitenkin Norkolan mukaan tekstistä korkeammat merkitykset (emt., 121).

Kolmanneksi päiväkirjatyypiksi Norkola nimeää itse-tutkistelun välineenä käytetyn tunnustuksellisen päiväkirjan, jossa pyritään paljastamaan ’koko totuus mitään lisäämättä’ tai mitään olennaista pois jättämättä (Norkola 1995, 123)⁷⁷. Tämä kirjoitustyyli implikoi — paradoksaalista kyllä — kirjoittajan toimintaa arvioivan Toisen läsnäoloa. Norkola arvioikin, että tämänkaltainen päiväkirjoittaminen on konventioiltaan lähellä kirjemuotoa. Neljäs päiväkirjan tyyppi on sitten estetistinen päiväkirja, jossa huomio keskitetään muotoon. Tällöin taustalta löytyy ajatus elämän ja (kauno)kirjallisen teoksen samanmuotoisuudesta. Tässä romantiikasta juurensa juontavassa konventiossa tavanomainen arki jää syrjään, kun päiväkirjalle uskoudutaan äärimmäisissä tunnelmissa ja tilanteissa. (emt., 128–129)

---

⁷⁷ Tämänkaltaista päiväkirjamuotoa voidaan siis pitää yhtenä ilmentymänä Foucault’n kuvaamasta maallisessa kontekstissa artikuloituvasta pastoraalisesta vallasta, joka muokkaa meistä moderneja subjekteja.

Päiväkirjan historiallista kehitystä voidaan tulkita myös Foucault'ta seuraten pastoraalisen vallan maallistumisena ja yksilöllisen itsekontrollin rakentumisena. Vatkan (2005, 46) mukaan englantilaisen puritaanit kehittivät 1600-luvulla päiväkirjasta itsetutkiskelun välineen. Tavan omaksuivat myös kveekarit, baptistit ja metodistit. Seuraavalla vuosisadalla yksilölliset päiväkirjat alkoivat maallistua (emt., 52–54). Samalla siirryttiin yhä enemmän perinteisestä päivän tapahtumien raportoinnista itsereflektioon ja persoonallisen kokemisen kuvaamiseen. Tämänkaltaisen päiväkirjamuodon kehkeytyminen voidaan siis liittää ajatukseen modernin yksilöllisen subjektin kehityksestä. Toisaalta päiväkirjojen voidaan katsoa muistuttavan elämäkertoja siinä mielessä, että niihin aina rakentuu jännite tarinan ja kokemuksen — tai fiktiivisen ja non-fiktiivisen — välille (Haavio-Mannila ym. 1995, 9).

Päiväkirjamuotojen luokittelussa useimmat Yksi päivä mediaa -aineistoon kootut päiväkirjat voidaan sijoittaa raportoivan ja tunnustuksellisen päiväkirjan väliin. Jo kirjoituskutsussa kirjoittajilta pyydettiin itse asiassa oikeastaan näiden kahden muodon yhdistelmiä⁷⁸. Päiväkirjat ovat varsin kiintoisia myös retorisen argumentaatioanalyysin kannalta, sillä — toisin kuin ehkä voisi kuvitella — mediapäiväkirjojen syntykonteksti rakentaa teksteille useita yleisöjä. Yleisöiksi hahmottuvat ensinnäkin a) keräyksen järjestäjien tutkimusinstituutioiden edustajat, jotka kertovat tiedot-

---

⁷⁸ Yhtenä kirjoituskutsun muotoilun julkilausuttuna taustapyrkimyksenä oli vähentää ainoastaan palkinnon (kymmenen sadan euron lahjakorttia) toivossa kirjoitettujen, tokaisevan muistikirjamaisten tuotos-ten määrää ja kannustaa osanottajia laveampaan ilmaisuun (Kuokkala 2002).

teessaan olevansa kiinnostuneita mahdollisimman kattavista ja itsereflektiivisistä (pohdintojen ja arviointien säestämistä) mediapäivän kuvauksista. Toisekseen aineiston syntykontekstissa on potentiaalina läsnä myös b) yleisjulkisuuden laaja yleisö, sillä ainakin joissakin lehtijutuissa kerrottiin aineistosta koottavasta kirjasta. Kolmantena yleisönä ovat sitten c) omaa toimintaansa ja omia näkemyksiään argumentoivat tekstien kirjoittajat itse (vrt. Perelman 1996, 21).

Aineiston analyysiin kuitenkin vaikuttaa se, että Yksi päivä mediaa -aineistoon sisältyy suhteellisen paljon muistikirjamaisia päiväkirjoja, joiden arkisia yksityiskohtia lyhyesti ja toteavasti kuvaavan kielen käytön analyysi on eittämättä hankalaa. Mukana on myös paljon raportinluonteisia päiväkirjoja, joista samoin puuttuu itsereflektio. Näissä tapauksissa tulee pohdittavaksi, onko kirjoittajan suhde kuvattuun median käyttöön tulkittavissa reflektioimattomaksi vai onko itsereflektion puute ymmärrettävä lähinnä tyyllilliseksi kysymykseksi. Toisaalta kuitenkin aineistosta löytyy runsaasti myös tunnustukselliseksi luonnehdittavissa olevia päiväkirjoja. Samoin moniin raportinluonteisiin päiväkirjoihin sisältyy tunnustuksellisia piirteitä, mikä ei olekaan keräyksen tehtävänantoa ajatellen yllättävää. Norkolan neljänneksi päiväkirjan tyyppiä luokittelemia estetistisiä päiväkirjoja edustavat lähinnä päiväkirjat, joissa rakennetaan kirjoittavaa subjektia vahvasti uskonnolliseksi toimijaksi.

4. YLEISRADIO KANSALAI- LAISUUDEN KENTÄLLÄ

Tutkiessani Yleisradion rakentumista populaareissa diskursseissa kansalaisuuden kentällä tutkin kansalaisuutta työstäviä ja Yleisradiota julkisena instituutiona rakentavia diskursseja. Käsittelen näitä diskursseja kahden avainkäsitteen — laadun ja vapauden — ympärille rakentuvien diskursisikermien kautta pohtien samalla niiden kytkeytymistä laajempiin diskursiivisiin muodostumiin. Ensin tarkastelen tutkimusaineistosta hahmoteltuja *absoluuttisia* ja *relatiivisia* laadun diskursseja. Sen jälkeen keskustelen erilaisista Yleisradiota rakentavista, erilaisia valtiokäsityksiä artikuloivista vapauden diskursseista. Diskurssien sikermöitymisestä ja kuluttajuuden ja kansalaisuuden diskurssien risteytymisistä kuitenkin seuraa, että tässäkin luvussa ei ole tarkoituksenmukaista keskittyä yksinomaan kansalaisuuden näkökulman tarkasteluun. Kuluttajuuden perspektiiviä tutkistellaan tässä yhteydessä kuitenkin vain siinä määrin kun kansalaisuuden ja kuluttajuuden diskurssien risteytyminen sitä edellyttävät.

Tutkimusaineistojen keskinäisistä eroista taas seuraa, että käsittelen kansalaisuuden diskursseja pääasiassa Ota kantaa -keskustelun perusteella. Se valaisee kansalaisuutta työstäviä Yleisradio-diskursseja yksityiskohtaisemmin ja monipuolisemmin kuin päiväkirja-aineisto, jossa Yleisradio tulee vain harvoin esille yhdeksi kokonaisuudeksi hahmottuvana julkisena instituutiona. Sen sijaan päiväkirjoissa keskustellaan paljon yksittäisistä ohjelmista ja radio- tai televisiokanavista, mikä taas painottaa kuluttajuuden näkökulmaa. Päiväkirjoissa diskurssien risteytyminen näkyy kuitenkin siinä,

että kansalaisuuden diskursseihin juurtuneet laatudiskurssit muotoilevat myös median kuluttajuuteen liittyviä näkökulmia erityisesti Yleisradion osalta.

Tutkimusasetelman rajaus ja strateginen luentatapa puolestaan vaikuttavat aineistojen analyysiin niin, että etsin niitä vain ja *ainoastaan Yleisradiota rakentavia* kansalaisuuden diskursseja. En siis ole kiinnostunut kaikista mahdollisista aineistojen kansalaisuutta artikuloivista lausumista vaan ainoastaan tavalla tai toisella Yleisradiota julkisena instituutiona käsittelevistä tai arvioivista lausumista. Huomioin esimerkiksi kommentaarit ajankohtaisista poliittisista tapahtumista vain silloin ja siinä määrin kun ne liittyvät YLEn representaatioihin tapahtumista. Vastaavasti olen kiinnostunut kuluttajuuden diskursseista nimenomaan siltä osin kun ne työstävät median käyttäjien suhteita YLEen mediayrityksenä.

4.1. Ota kantaa -keskustelun kysymyksenasettelu

Olen tutkinut Ota kantaa -aineiston nettikeskustelua aikajärjestyksessä kiinnittäen erityistä huomiota keskusteluketjuihin ja argumentaation kehittymiseen näissä ketjuissa. Tämä on itse asiassa aineiston tulkinnan kannalta välttämättöntä, koska keskustelussa argumentaatio kehittyy kaiken aikaa vuorovaikutuksellisesti. Retorisessa analyysissä pitää tutkia myös sitä, miten joidenkin lausumien sisältämät esioletukset joko hyväksytään tai hylätään, miten karismaattisten avainkäsitteiden arvonsiirtoketju toimii ja millaisissa yhteyksissä se katkeaa.

Analyysin kronologisen etenemisen vuoksi otan myös useimmat tulkintaani havainnollistavat esimerkit Ota kantaa -keskustelun alussa käytetyistä puheenvuoroista. Erityisen usein siteeraan puheenvuoroja, joissa nousee esille uusi väite tai joissa torjutaan aiemmin yleisesti hyväksyttäviksi tarjottuja esioletuksia. Nettikeskustelun alkuvaiheiden painottaminen on tarkoituksenmukaista myös siksi, että keskeiset väitteet ja niiden vastaväitteet tulevat esiin varsin pian mielipiteenvaihdon päästyä vauhtiin. Voidaan sanoa, että ensimmäisen (8.3. päättyvän) keskusteluviikon loppuun mennessä Ota kantaa -foorumien keskustelu on löytänyt uomansa niin, että perusteemat ovat nousseet esiin ja perusleirit ovat muodostuneet. Jatkossa on kysymys ennen kaikkea kirjoittajaäänien lisääntymisestä, argumentoinnin laajenemisesta sekä suostuttelun ja vakuuttelun keinojen entistä intensiivisemmästä käytöstä.

Ennen varsinaisen keskustelun osanottajien mielipiteenvaihdon alkamista keskustelun kontekstia määrittelevät omalta osaltaan aiheen esittely ja kysymyksenasettelu. Kaksiosainen otsikko (*Digi-TV: Millaista ohjelmaa julkisella rahalla tulisi tuottaa?*)⁷⁹ liittyy tutkimusaineiston kahteen erilliseen, vaikkakin toisiinsa osittain kytkettävissä olevaan, kontekstiin: 1) televisio-ohjelmien jakelun digitalisoimiseen (YLEn digitaaliset lähetykset alkoivat kovan kohun saattelemana vuoden 2001 elokuussa) ja siihen liittyvään tietoyhteiskuntakeskusteluun ja 2) julkisrahoitteisen yleisradiotoiminnan sisältöihin. Kaksiosaisen kysymyksen loppupuoli on muotoiltu niin, että se avaa mahdollisuuden lähestyä aihetta

---

⁷⁹ Otsikointia on siteerattu keskustelusta tehdyn yhteenvedon pohjalta (tulostettu 23.8.2001; sivu ei ole enää näkyvässä) Aihealue/valikko-otsikko: TV-ohjelmat julkisella rahalla.

joko kansalaisuuden tai kuluttajuuden näkökulmasta — toisin sanoen joko periaatteellisemmasta institutionaalista tai käytännönläheisemmästä ohjelmakeskeisestä näkökulmasta.

Kysymyksenasettelun teknologinen näkökulma jää keskustelun kokonaisuudessa suhteellisen vähälle huomiolle, sillä monet keskustelijat näyttävät elävän vielä selkeästi analogisen ajan ehdoilla. Teknologinen näkökulma kuitenkin näkyy muun muassa pohdintoina kanavien maksullisuuden käytännön toteuttamisen mahdollisuuksista. Aineiston analyysissä ohitan kiistelystä teknisistä yksityiskohdista kiinnittäen huomiota ennen kaikkea sellaisiin lausumiin, joista voidaan identifoida esioletuksia teknologian ja julkisen palvelun suhteista. Käsittelen tätä näkökulmaa lupamaksurahoitukseen liittyvän keskustelun yhteydessä, sillä aineistossa olennaiseksi kysymykseksi YLE:n ja teknologian suhteen hahmottuu mahdollisuus muuttaa YLE:n kanavat käyttö- tai tilausmaksullisiksi.

Ota kantaa -foorumissa julkisrahoitteista televisiota käsittelevä kysymyksenasettelu tarjoaa myös lähtökohtaisesti keskustelijoille tietynlaista oletusta kansalaisuudesta. Kun julkista palvelua koskeva kysymys on muotoiltu kysymykseksi julkisen rahan käytöstä, se määrittää kansalaisen ennen kaikkea veronmaksajaksi⁸⁰. Keskustelussa tämä esioletus tulee kuitenkin varsin pian kyseenalaistettua.

4.2. Yleisradio valtiollisena instituutiona

Yleisradiota ei julkisella rahalla tuotettuja televisio-ohjelmia ja digi-tv:tä käsittelevän nettikeskustelun kysymyksenaset-

---

⁸⁰ Kansalaisen suhteesta julkishallintoon toisaalta käyttäjänä, toisaalta veronmaksajana ks. Turtiainen (2000, esim. 86).

telussa mainita suoraan nimeltä, vaikka laki Yleisradiosta olikin linkitetty keskustelun taustatietoihin. Julkisen rahoituksen näkökulma tuo kuitenkin YLEn heti ensimmäisestä lauseesta lähtien keskustelun keskiöön:

Yleisradio vie tonnin vuodessa, vaikka katson telkkarista yleensä vain Salaiset kansiot ja South Parkin (molemmat maikkarilta) ja joskus katson jotain neloselta.

Jos valtio haluaa olla mukana tv-toiminnassa, olisi ihan paikallaan, että rahat tulisivat suoraan valtion budjetista. Nykyinen tilanne luo ainoastaan illuusion että palkansaa-
jalle jää muka enemmän käteen, mutta tv-maksu viedään vielä lisäksi.

[*Doctor Lecter* 2.3.2001]⁸¹

Heti ensimmäisessä puheenvuorossa Yleisradio siis määrittyy valtiolliseksi instituutioksi. Kuten Hujanen (2005, 57) toteaa, Suomessa Yleisradio ei paikannu esimerkiksi brittiläiseen tapaan kansalaisyhteiskuntaan vaan on perinteisesti mielletty julkishallinnolliseksi valtiolliseksi toimijaksi. Tämä esioletus näyttää tutkimusaineiston valossa edelleen erittäin vahvalta. Käsittehistorian tutkijoiden mukaan myös suomen kielen valtio-sanasto poikkeaa soveltamisalaltaan ja sisällöltään monien muiden eurooppalaisten kielten vastaavista käsitteistä. Pulkkinen (2003, 213–255) mukaan suomalaisen valtio-käsitteen erityisyys liittyy nimenomaan siihen, että se kattaa poliittiset toiminnot hyvin laaja-alaisesti. Suomalaisessa kielellisessä käytännössä ei esimerkiksi ole tehty monien muiden eurooppalaisten kielten tapaan selvää eroa toisaalta hallituksen ja hallinnon (toimeenpanovallan) ja toisaalta parlamentin (lainsäädäntövallan) välille.

---

⁸¹ Nettikeskustelun puheenvuoroja siteerataan alkuperäisessä muodossaan. Niiden kieliopillisia virheellisyksiä ei ole korjattu.

Yleisradion hahmottuminen valtiolliseksi instituutioksi näkyy muun muassa siinä, että tv-maksu rinnastuu muihin veroluonteisiin maksuihin eikä käyttäjä maksa -periaatteella määräytyviin muihin asiakasmaksuihin (vrt. Mäntymäki 2001, esim. 251–253, Kytömäki & Ruohomaa 2002, 48). Yleisradion ja valtion tiiviiksi mieltävä kytkös tulee nettikeskustelussa esiin myös toistuvissa ehdotuksissa rahoittaa YLEn toiminta suoraan valtion talousarviosta.⁸² Keskustelu Yleisradion verorahoituksesta (tv-maksujen vaihtoehdona) voidaan näin ollen ymmärtää yhdeksi laaja-alaisen ja suopean valtiokäsityksen ilmentymäksi. Jos YLE nimittäin asemoituu kiinteäksi osaksi valtiollista kollektiivia, valtion budjetti ei rahoitusmuotona erotu millään ratkaisevalla ja poliittisluonteisella tavalla tv-maksurahoituksesta. Sen sijaan kysymys rahoitusmuodosta määrittyy yksinomaan käytännölliseksi kysymykseksi:

Nykyinen käyttömaksuihin pohjautuva systeemi on ajastaan jälkeen jäänyt ja ihmisiä nöyryyttävä (uhkailukirjeet). Varat voisi kustantaa suoraan verovaroista.

[*Jimi* 6.3.2001]

Myös lisenssiaattityötä varten Kainuussa tekemissäni haastatelussa oletettiin usein, että Yleisradion rahoitus tulee ainakin osittain valtion talousarviosta. Tämä oletus saattoi olla niin vahva, että haastateltavat kieltäytyivät uskomasta tutkijan toisenlaista tietoa (Mäntymäki 2001, 178–179).

Yleisradio on kuitenkin myös julkisena instituutiona moniulotteinen: se on toisaalta Fortumiin tai Finnairiin rin-

---

⁸² Ota kantaa -aineistossa puhutaan usein verorahoituksesta, jolla näytetään viitattavan sekä veroluonteisiksi ymmärrettyihin tv-maksuihin että suoran budjettirahoitukseen.

nastuva valtionyhtiö, toisaalta sähköisen viestinnän julkisen palvelun periaatteen toteuttajaksi rakennettu organisaatio. Sisällöllisen ja maantieteellisen universalismin periaatteen mukainen yleisradiotoiminta on näin ollen vain yksi Yleisradio-instituution ulottuvuuksista. Ota kantaa -foorumin avauspuheenvuoron todisteluketjussa Yleisradion irrottamisen universaalista julkisen palvelun periaatteesta⁸³ ei oletetaakaan välttämättä merkitsevän YLE:n irrottautumista valtiosta:

Jollei valtion budjetista löydy rahaa YLE:lle, voisi viimeistään uuden digi-tv:n myötä YLE:n kanavat muuttaa YLE:n kanavat maksullisiksi salaamalla ne niiltä jotka eivät halua niistä maksaa. [*Doctor Lecter* 2.3.2001]

Tätä nykyä Suomen YLE kuuluu Iso-Britannian BBC:n ja Ruotsin SVT:n tavoin niihin suhteellisen harvoihin julkisen palvelun yhtiöihin, joiden toiminta rahoitetaan lähes yksinomaan veroluonteisen lupamaksujärjestelmän kautta (Iosifidis 2005, 11–23)⁸⁴. Lupamaksut olivat silti vuonna 2003 edelleen tärkein eurooppalaisten julkisen palvelun yhtiöiden rahoitusmuoto. Vain Alankomaissa, Belgiassa, Unkarissa ja Liettuassa julkisen palvelun yhtiöiden toiminta rahoitetaan suoralla valtion tuella, kun taas Luxemburgissa, Portugalissa ja Espanjassa julkisen palvelun yleisradiotoiminta ei saa merkittävää taloudellista tukea valtiolta. (Hujanen 2005, 60). Valtion omistamien eurooppalaisten yleisradioyhtiöiden rahoituspohtja vaihtelee niin, että ne toimivat joko

⁸³ Ks. myös Mäntymäki 2001, 206–207.

⁸⁴ YLE:n rahoituksesta noin 90 prosenttia tulee tv-maksuista. Noin 10 % tuloista kertyy vuoteen 2007 saakka kaupallisten yhtiöiden analogisesta toiminnasta maksamista toimilupamaksuista (http://www.yle.fi/yleista/talous_rahoytus.shtml).

a) pelkän julkisen rahoituksen (tv-maksun tai budjettirahoituksen) ja julkisen palvelun velvoitteen turvin tai b) kokonaan tai c) osittain mainosrahoituksen avulla (Paukku 2004, 2).

Myöskään ajatus tilausmaksullisista valtiollisesti omistetuista kanavista ei ole uusi. Britanniassa 1980-luvulla istunut Peacockin komitea esitti Thatcherin hallitukselle tällaista ratkaisua BBC:n suhteen. Hallitus ei kuitenkaan hyväksynyt esitystä (McDonnell 1991, 95–103; Crisell 1998, 114–115). Ajatus julkisrahoitteisten kanavien tilausmaksullisuudesta merkitseekin julkisen palvelun universalistisen toimintaperiaatteen kyseenalaistamista, jolloin julkisen palvelun yhtiö määrittyy markkinoilla muiden mediayritysten kanssa samoilla periaatteilla kilpailevaksi valtionyhtiöksi. Tämä avaa myös keskustelun julkisen palvelun yhtiöiden yksityistämisestä. Mikäli nimittäin esimerkiksi YLE hahmottuu yritykseksi yritysten joukossa, eikä siihen liitetä oletusta julkiseen rahoitukseen perustuvasta erityisluonteesta, Yleisradion yksityistämistä voidaan pohtia yhtä lailla kuin muidenkin valtionyhtiöiden yksityistämistä:

YLE on vai yksi norsu muiden valtionyhtiöiden joukossa
joka käy viimeistä puolustustaistelua. [max 17.3.2001]

Tällaisen argumentaation kannalta keskeinen kysymys liittyy oletuksiin mediatuotteiden ja mediamarkkinoiden luonteesta. Oletetaanko mediatuotteet ja -markkinat perusluonteeltaan samankaltaisiksi kuin muutkin tuotteet ja markkinat, vai hahmottuvatko mediasisällöt erityislaatuiseksi julkishyödykkeiksi (public good)? Yleisradiotoimintaa on perinteisesti pidetty tyypillisenä julkisena hyödykkeenä, jonka saatavuutta ei voida rajoittaa ja joka ei kulu käytössä. Sittemmin tilausmaksullisten kaapeli- ja satelliittikanavien

leviäminen ja digitaaliseen televisiotoimintaan liittyvät visiot ovat haastaneet tämän lähtöoletuksen, joka on vaikuttanut ratkaisevasti myös käsityksiin mediamarkkinoiden toiminnasta. Niin sanotussa uuskeynesiläisessä ajattelussa on lähdetty nimenomaan siitä, että mediamarkkinat toimivat mediahyödykkeiden erityisluonteen vuoksi väistämättä erityisen epätäydellisesti. Tällöin valtion puuttumista markkinamekanismiin voidaan pitää perusteltuna (esim. Collins 2002, 3–7).

Ota kantaa -keskustelun myöhemmässä vaiheessa Yleisradion ja julkisen palvelun periaatteen kytkennän purkaminen johtaa myös ehdotuksiin, että kaupallisille media-yhtiöille pitää maksaa julkisen palvelun toteuttamisesta (vrt. Syvertsen 1999, 7–8). Seuraavasta esimerkistä käy hyvin ilmi se, miten virallisen viestintäpolitiikan käsitteet elävät populaareissa diskursseissa saaden ehkä faktuaalisesta näkökulmasta vääriä, mutta silti selvästi havaittavissa olevan sisäisen logiikan ohjaamia tulkintoja:

Maikkarillekin pitää maksaa julkisen palvelun maksua.
Onhan sen uututislähetyksen ilmaiseksi kaikkien nähtävänä.
[ei nimeä 29.3.2001]⁸⁵

Diskurssiteoreettiselle tutkimukselle tällainen käsitteiden juridis-hallinnollisessa mielessä ilmisevä väärinkäyttö ja epätodet väittämät ovat mielenkiintoinen haaste. Näitä lau-

---

⁸⁵ Ota kantaa -aineistossa muutamit nimimerkit ovat kirjoittajan identiteettiä vahvasti rakentavia intertekstuaalisia metaforia (esim. *chomsky*). Useimmat nimimerkit ovat kuitenkin neutraaleja, ja osa puheenvuoroista on kirjoitettu jopa ilman nimimerkkiä. Muutamista nimimerkeistä ei voida tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä keskustelijoiden kulttuurisesta pääomasta eikä keskustelijoiden populaaria statusta voida tämän vuoksi kyseenalaistaa.

sumia ei mielestäni tulekaan sulkea tarkastelun ulkopuolelle niiden faktuaaliseen virheellisyyteen vedoten. Kuten edellinen esimerkki osoittaa, lausuman sisältämistä juridis-hallinnollisessa mielessä vääristä olettamuksista ja käsitteiden väärinkäytöstä huolimatta argumentaation esioletuksia ja rakennetta voidaan hyvin tutkia. Tässä lausumassa julkinen palvelu yhdistetään siis sekä asiakeskeisyyteen (uutiset) että universalismin periaatteeseen: julkista palvelua ovat uutiset, joita kuka tahansa voi ilmaiseksi tai ainakin kohtuullisina pidettävien ehdoin seurata. Vastaavasti keskustelufoorumilla esiintyy usein lausumia, joissa tv-maksun (johon viitataan useimmiten puhumalla lupamaksusta)⁸⁶ oletetaan kattavan kaiken television kanavatarjonnan:

Lupamaksu on kohtuuton heille, jotka eivät koe saavansa vastinetta rahalla. Kaikki eivät pidä jääkiekosta, formulausta eikä visailusta ja lierosarjoista. Mitä muuta TV:stä sitten tulee? [AA⁸⁷ 7.3.2001]

Televisiomaksun hahmottaminen maksuksi kaikesta televisiotarjonnasta näyttää olevan varsin yleistä (vrt. Mäntymäki 2001, 176–178). Ota kantaa -foorumien vuorovaikutuksellisuus muovaa kuitenkin keskustelua niin, että toiset keskustelijat oikovat faktuaalisesti vääriä väitteitä ja esioletuksia. Samalla keskusteluun tuodaan uusia näkökulmia. Tällä ta-

---

⁸⁶ (Televisio)lupamaksu muuttui virallisesti tv-maksuksi vuonna 1999, (http://www.tv-maksu.fi/navi6_22.html 15.4.2005) joten tv-maksu ei vuoden 2001 maaliskuussa ollut vielä vakiintunut käsite populaareissa diskursseissa.

⁸⁷ Koko nimellä esiintyvien keskustelijoiden (joiden identiteetin aitoutta ei voida nettikeskustelun kontekstissa taata) nimet on tekstissä systemaattisesti lyhennetty nimikirjaimiksi.

voin esimerkiksi ajatus ilmaisten (käyttäjälle maksuttomien) palvelujen mahdollisuudesta kyseenalaistetaan sekä julkisrahoitteisten että kaupallisten yhtiöiden kohdalla.

4.3. Laatudiskurssit

Ota kantaa -keskustelun kysymyksenasettelu näyttää siis kutsuvan esille erityisesti sellaista ekonomistista ja organisaatioita tehokkuuden näkökulmasta tarkastelevaa kansalaisuuden näkökulmaa, joka rakentaa kansalaista nimenomaan veronmaksajaksi. Edellisessä jaksossa keskustelun pohjana olleessa ensimmäisessä puheenvuorossa nämä esioletukset tulevat hyväksytyiksi, mutta keskustelun edetessä ne asetetaan hyvin pian kiistanalaisiksi. Jo toisessa puheenvuorossa taloudelliset ratkaisut esitetään lähinnä keinoiksi, kun taas laadukkaan televisio-ohjelmiston tuottaminen asetetaan televisiotoiminnan keskeiseksi päämääräksi:

Jos TV-lupamaksut poistetaan, täytyy mielekkäiden ja kehittävien ohjelmien tuottaminen taata jollain muilla keinoin. [väliäkö hällä?! 4.3.2001]

Turtiainen (2000, 86) jakaakin julkisen hallinnon palvelun laadun erityispiirteitä pohtiessaan kansalaisuuden perspektiivin kahteen eri näkökulmaan: toisaalta veronmaksajan ja äänestäjän näkökulmaan, toisaalta palvelujen käyttäjän näkökulmaan.⁸⁸ Tätä jaottelua soveltaen voidaan sanoa, että toisessa puheenvuorossa veronmaksajan näkökulma vaihtuu palvelujen käyttäjän näkökulmaksi. Palvelun hintaan ja sen tuottamisen taloudellisiin ehtoihin liittyvät kysymykset jää-

---

⁸⁸ Vrt. Luoma-aho 2005, 94–96.

vät tällöin toissijaisiksi⁸⁹, kun taas sisältöön liittyvät arvot ja kysymys palvelun laadusta nousevat keskeisiksi. Yleisradion tapauksessa tämä merkitsee myös ekonomistisen näkökulman vaihtumista kulttuuris-yhteiskunnalliseen. Vastaava diskursiivinen ristiriitaisuus jäsentää Euroopan Unionin viestintäpolitiikkaa, jossa julkisen palvelun yleisradioyhtiötä voidaan tarkastella joko audiovisuaalisen sektorin kilpailupolitiikan näkökulmasta tai osana eurooppalaista kulttuuripolitiikkaa (Näränen 2003, 58; Paukku 2004, 13–16).

Tutkimusaineistoissa julkisrahoitteisen yleisradiotoiminnan sisältöön ja laatuun vedotaan lukuisissa eri konteksteissa ja monissa erilaisissa merkityksissä. Nettikeskustelussa laatu on Yleisradio-myönteisen leirin⁹⁰ keskeinen argumentti, mutta laatuun vedotaan myös nykyisenkaltaista täyden palvelun Yleisradiota arvostelevissa puheenvuoroissa. Laatudiskurssit organisoivat myös Yleisradiota päiväkirja-aineistossa rakentavia kuluttajuuden diskursseja, joten laatua voidaan pitää Yleisradio-diskursseissa keskeisenä karismaattisena avainkäsitteenä. Tämä tarkoittaa sitä, että laatu on julkisen palvelun yleisradiotoimintaan assosioituva perusarvo, jota ei kyseenalaisteta, vaikka käsitteen sisällöstä ja merkityksestä kiistellään. Diskurssiteoreettisesta näkökulmasta erityisen mielenkiintoista on kuitenkin se, että jopa samaa merkitsevillä laatu-käsitteillä voi erilaisissa konteksteissa ja erilaisten diskursiivisten muodostelmien osana olla erilaisia viestintäpoliittisia vaikutuksia.

⁸⁹ Tässä mielessä julkinen palvelu -määreen liittäminen Yleisradioon vuoden 1993 lakiuudistuksessa näyttäisi merkittävältä.

⁹⁰ Puhumalla Yleisradio-myönteisestä ja Yleisradio-kielteisestä leiristä tässä työssä kuvataan nettikeskustelun luonteeseen kuuluvaa vastakkainasettelua, joka ei yksi yhteen vastaa mitään jäljempänä kuvattujen diskursiivisten sikermiä rajoja.

Tutkimusaineistoista hahmotellut laatudiskurssit voidaan jakaa kahteen ryhmään (vrt. Hawkins 1998, 173): 1) *absoluuttisissa* laatudiskursseissa laatu määrittyy tietyiksi sisällöllisiksi ominaisuuksiksi, jotka ovat laatua aina ja kaikkialla. Perinteinen yleisradiolaadun diskurssi on absoluuttinen, mutta myös median laadukkuuden kiistävää negatiivista laatudiskurssia voidaan luonnehtia absoluuttiseksi. Sen sijaan 2) *relatiivisissa* laatudiskursseissa laatu määrittyy suhteellisesti, ja laatu voi viitata eri yhteyksissä erilaisiin ominaisuuksiin. Tutkimusaineistoissa relatiivinen laatudiskurssi näyttäytyy ennen kaikkea absoluuttisten laatudiskurssien vaihtoehtona. Todettakoon kuitenkin, että myös julkisen palvelun yleisradioyhtiöiden sähköisen median niin sanotun uuden järjestyksen myötä omaksumaa teollista laatukäsitystä voidaan pitää relatiivisena.

4.3.1. Absoluuttinen laatu

Ota kantaa -foorumilla laatu-käsite nousee esiin julkisrahoitteista televisiota käsittelevän keskustelun toisessa puheenvuorossa. Siinä ohjelmien sisältöön liittyvät kysymykset nostetaan rahoitusmalleihin liittyviä kysymyksiä keskeisemmiksi. Puheenvuorossa esitetään myös perinteisen laatudiskurssin perusväittämä — kytkentä laadun ja Yleisradion välillä:

Jos TV-lupamaksut poistetaan, täytyy mielekkäiden ja kehittävien ohjelmien tuottaminen taata jollain muilla keinoin. Ainoat järkevät ohjelmat tulevat ylen kanavilta.

Näin minä ainakin tykkäisin. [väliäkö hällä?! 4.3.2001]

Laadun kriteereiksi määrittyvät tässä mielekkyys, kehittävyys ja järkevyys. Näillä sisällöllisillä arvoilla myös perustellaan laadun ja Yleisradion kytkentää: lausumassa argumentoi-

daan henkilökohtaiseen kokemukseen vedoten, että edellä kuvatulla tavalla laadukkaita ohjelmia tulee vain ja ainoastaan YLE:n kanavilta. Median sisällöllisiä arvoja painottavassa perinteisessä laatudiskurssissa laatu ja Yleisradio kytkeytyvätkin toisiinsa niin tiukasti, että perinteiseen laatudiskurssiin voidaan viitata myös puhumalla *yleisradiolaadusta*.

Sekä arkipuheessa esiintyvään (Mäntymäki 2001, 171–174) että institutionaaliseen kieleen vakiintuneeseen⁹¹ yleisradiolaadun käsitteeseen assosioituu sikermä perinteisiä journalistisia ja julkisen palvelun yleisradiotoimintaan liitettyjä arvoja: ei-kaupallisuus, puolueettomuus, asiallisuus ja yhteiskunnallinen vastuu (Nukari & Ruohomaa 1997, 74–75). Historiallisesti kytkentä laadun ja Yleisradion välillä juontaa juurensa yleisradiotoiminnan alkuaikoihin 1920-luvulle. Suomalaisen radion historiaa kaupallisen radion kehityksen näkökulmasta tarkasteleva Ala-Fossi (2005, 143) on sitä mieltä, että ei-kaupallisen yleisradiotoiminnan ja laadun tuolloinen kytkeytyminen yhteen ei kuitenkaan ollut mitenkään itsestään selvää. Silloisten viestintämarkkinoiden paineet — kuten muun muassa sanomalehtien haluttomuus päästää mainontaa radioon — vaikuttivat poliittiseen päätökseen rajata radiomainonta yleisradiotoiminnan ulkopuolelle. Ala-Fossin mukaan juuri tämä ratkaisu vakiinnutti Suomessa vahvan kytkennän laadun ja Yleisradion välille.

Sisällöllisesti yleisradiolaatu kiteytettiin 1920-luvulla sanapariin sivistys ja valistus. Nämä arvot ohjasivat eurooppalaisten julkisen palvelun yhtiöiden ohjelmistojen rakentamista informoiviksi, kasvattaviksi ja viihdyttäväksi (Lyyti-

---

⁹¹ Tosin käsite on professionaalisisä kielessä menettänyt merkityksensä ns. uuden laatumarkkinoinnin myötä (Mäntymäki 2004, 118).

käinen 1996, 31–32; Scannell & Cardiff 1991, 6–8; Briggs 1985, 53–56). Myös viihteellisten ohjelmistojen suunnittelussa pyrittiin ylemmän keskiluokan arvostuksia myötäilevään, ylevöittäväan ajanvietteeseen. Myöhemmin valistuskäsitteeseen on tarttunut runsaasti kielteisiä konnotaatioita. Valistus mieltyy myöhäismodernissa yhteiskunnassa vanhakantaiseksi ohjaukseksi ja opastukseksi ylhäältä alaspäin. Tällaisena valistus näyttäytyy myös mediakulttuurin muutosta kuvaavissa teorioissa (esim. Hujanen & Jauert 1998, 119). Tätä taustaa vasten näyttää ymmärrettävältä, että netit keskustelussa valistus mainitaan vain yhdessä puheenvuorossa. Siinä valistus tosin esitetään hyvin perinteisessä mielessä valtion velvollisuutena:

Valtiovallalle riittää yksi kanava, jolta se voi lähettää uutisia sekä suomeksi, että ruotsiksi. Yhdellä kavalla voidaan lähettää myös laatuohjelmia (dokumentteja, taidetta, tiedettä jne.) palvelemaan valistustehtäväänsä.

[kansalainen 12.3.2001]

Toisaalta klassisen sanaparin toinen jäsen — sivistys — liitetään keskusteluaineistossa edelleen varsin usein Yleisradioon. Tämä hieman hämmentävä havainto voidaan yhdistää suomalaisessa keskustelussa elävään snellmanilaiseen perintöön. Steniuksen (2003, 258–360) mukaan snellmanilaiseen ajatteluun juurtunut suomalainen kansalaisuuskäsitys on painottanut aivan erityisesti sivistyskansalaisuutta. Ennen kaikkea omaehtoiseksi itsensä kehittämiseksi mieltyvään sivistykseen ei näytä juuri tarttuneen kielteisiä konnotaatioita siinäkään vaiheessa, kun autoritaarinen valistus on assosioitunut kulttuuriseen pakkovaltaan. Tutkimusaineistoissa sivistävyys esiintyy yksiselitteisesti myönteisenä laadun kriteerinä:

Suurimmat erot ylen ja kaupallisten kanavien välillä ovat ehkä ohjelmien kokonaistarjonnassa. Kun yle näyttää laadukkaita ja sivistäviä dokumentteja, näyttää kolmonen onnenpyörää ja salattuja elämiä, joilla on katsojia ja joista saa kyllä rahaa, mutta jotka ovat sisällöllisesti täyttä skei-
daa. [HK 28.3.2001]

Sivistyksen vastapooliksi hahmottuu tutkimusaineistoissa massakulttuuri. Edellistä lausumaa jäsentävä jyrkkä vastakkainasettelu ei-kaupallisen Yleisradion ja kaupallisten toimijoiden välillä onkin yksi perinteisen laatudiskurssin peruspiirre. Toinen tähän vastakkainasetteluun niveltävä perinteisen laatudiskurssin peruspiirre on laadun ja määrän asettaminen vähintään välillisesti toistensa vastakohtiksi (vrt. Wheatley 2004, 330). Perinteisen yleisradiolaadun puolesta argumentoiva kirjoittaja saattaa näin rakentaa omaa identiteettiään vähemmistöön kuuluvana älykkönä, kun taas enemmistö (-Toiset) määrittyy kaupallisen massakulttuurin myötäsukaisiksi massakuluttajiksi. Esimerkiksi tässä Yleisradion yksityistämistä käsittelevään keskusteluketjuun kuuluvassa lausumassa laatu ja määrä asetetaan selkeästi toistensa vaihtoehtoiksi (ks. myös Vanhatalo 2004, 92):

Ajatus johtaisi TV ohjelmien laadun nopeaan heikkene-
miseen. Toimisimme ns. tyhjän enemmistön ehdoilla.
Voitaisiin käyttää myös sanontaa enemmistön diktatuuri.
Saippuaopperat ja sarjat pyörisivät kaikkialla.

[chomsky 7.3.2001]

Kaupallisen ja julkisen yleisradiotoiminnan vastakkainasetteluun liittyvä laadun ja määrän vastakohta-asetelma nousee vahvasti esille myös mediapäiväkirjoissa ja kuluttajuuden diskursseissa. Samalle vastakkainasettelulle perustuva laadun diskurssi jäsentää myös Kainuusta kerättyä haastatteluaineistoa, jossa perinteinen yleisradiolaatu esiintyy itsestään

selvästi jaetuksi oletettuna kollektiivisena arvona (Mäntymäki 2001, esim. 173). Nettikeskustelut ja päiväkirjat eivät kuitenkaan ole tässä suhteessa samalla tavalla yksinäisiä, vaan laatuun liittyvät esioletukset ja dikotomisat jaottelut tulevat myös kiistetyiksi ja haastetuiksi. Keskustelussa kyseenalaistetaan joskus koko kategorisen jaottelun mielekkyys, joskus vain julkiseen ja kaupalliseen liitetty mielleyhtymät:

Eivät kai nyt sentään kaikki kaupalliset tuotteet ole vain hömppää ja houkuttele väkivaltaan.

[kanavat uusiksi 6.3.2001]

Populaaria yleisradiolaadun diskurssia luonnehtivat siis selkeät hierarkkiset vastakohta-asetelmat, joista keskeisiä ovat toisiinsa kytkeytyneet dikotomiat kaupallinen/ei-kaupallinen ja laatu/määrä. Yleisradiolaadun käsitteeseen kiteytyvää perinteistä laatudiskurssia voidaan luonnehtia *absoluuttiseksi*, sillä edellä kuvattuun kategoriseen kahtiajakoon juurtuneet argumentit esitetään lausumissa sekä normatiivisina että universaaleina, aina ja kaikkialla pätevinä ehdottomina sääntöinä. Australian yleisradioyhtiön ABC:n laatakäsityksiä tutkinut Hawkins (1999, 178) kuvaa yhtiön arvoja samaan tapaan absoluuttisiksi, autonomisiksi, sisäsyntyisiksi ja universaaleiksi.

Tässä tutkimuksessa populaariksi yleisradiolaadun diskurssiksi käsitteellistetty kielellinen käytäntö näyttää muotoutuneen ylikansallisesti osana ja osaksi eurooppalaisen⁹²

⁹² Julkisen palvelun yleisradiotoiminta on eurooppalaista nimenomaan aatehistorialtaan. Maantieteellisesti julkisen palvelun idea levisi toisen maailmansodan jälkeen mm. brittiläiseen imperiumiin kuuluneisiin valtioihin Australiasta ja Kanadasta Intiaan. Voittajavallat taas veivät mallin esimerkiksi Japaniin ja Saksaan (Ishikawa 1996, Tracey 1998, Mytton 1999).

julkisen palvelun yleisradiotoiminnan institutionaalisia käytäntöjä (Frith 1983, 101–123; Brunsdon 1990, 66–90; Hawkins 1999, 173–188). Yleisradiolaadun diskurssi näyttää myös kehittyneen tiiviissä yhteydessä laatujournalismin kriteerien muotoutumisen kanssa (Costera Meijer 2001, 189–191), osana usein eurooppalaiseksi kuvatun arvomaailman⁹³ kehitystä (esim. Schröder 1992, 199). Laatudiskurssien analyysi tarjoakin havainnollisen esimerkin siitä, miten tiiviisti populaarit diskurssit voivat kutoutua laajempiin diskursiivisiin muodostumiin. Tämä asettaa vakavasti kyseenalaiseksi sen ajatuksen, että yksityisessä roolissa puhuvilta niin sanotuilta tavallisilta ihmisiltä tai median käyttäjiltä kysyminen tuottaisi jollain tavoin puhdasta ja aitoa autenttista tietoa. Päinvastoin näyttää siltä, että institutionaaliset ja populaarit kielelliset käytännöt nivELYTYVÄT toisiinsa monin tavoin muun muassa mediajulkisuuden kautta (esim. Gripsrud 1999, 1–2; Livingstone 1999, 91–107; McKee 2005, 1–5).

Populaarien laatudiskurssien laadun ja määrän vastakainasettelu voidaan yhdistää myös mediayritysten kaksijakoisiin legitimaatiostrategioihin. Laatuun vetoamista pidetään monopolikauden jälkeisen julkisrahoitteisen yleisradiotoiminnan keskeisenä legitimaatiostrategiana (ks. esim. Ang 1991, 137–138; Hellman 1999b, 116–117), kun taas kaupalliset toimijat ovat vedonneet tarjonnan määrään ja valinnan mahdollisuuksien lisäämiseen. Sekä kaupallisten että julkisrahoitteisten yhtiöiden legitimaatiostrategiat ovat tosin vuosituhanen vaihteeseen mennessä muuntuneet yhteiskunnallisen ilmapiirin muutosten myötä. Myös julkisen

---

⁹³ Eurooppalaisuus hahmottuu tässä yhteydessä amerikkalaisuuden vastapariksi.

palvelun yhtiöiden laatuajattelu on ollut murroksessa, kun perinteisen absoluuttisen laatu-käsitteen tilalle on tuotu relativistista teollista laatuajattelua (esim. Rantala 2004). Tästä huolimatta esimerkiksi vuoden 2003 Yleisradion radiouudistukseen liittyvän keskustelun analyysi osoittaa vastakkainasettelun edelleen jäsentävän sekä poliittisten ja kulttuuristen eliittien julkista keskustelua että populaaria julkisuutta. (Mäntymäki 2004, 111–126)

Seuraavissa jaksoissa tarkastellaan yksityiskohtaisemmin yleisradiolaadun diskurssin muotoutumista Ota kantaa -nettikeskustelussa ja soveltuvien osien myös Yksi päivä mediaa -päiväkirjoissa. Eriteltäessä empiiristen aineistojen valossa tarkemmin laatudiskurssin sisältöä huomiota kiinnitetään ennen kaikkea diskursiivisen sikermän sisäisiin halkeamiin ja ristiriitaisuuksiin. Usein määrittelemättä jäävä ja itsestään selvyydeksi oletettu laatu-käsite⁹⁴ näyttää nimittäin muodostuvan kahdesta osittain esioletuksiltaan toisistaan eroavasta ja ristiriitaisesta ulottuvuudesta. Ne voidaan käsitteellistää Bourdieun (1979/1996, 4-5) makuhierarkian teorian avulla laadun *eettiseksi* ja *esteettiseksi* ulottuvuudeksi⁹⁵ (myös Schröder 1992, 199–219). Laatudiskurssin konstruoinnista kaksijakoiseksi voidaan perustella sillä, että yhteiskunnallis-eettisestä näkökulmasta laatu määrittyy ennen kaikkea sisältöjen ja ulkoisen todellisuuden vastaavuudeksi. Rosengren, Carlsson ja Tägerud (1996, 16–24) puhuvat

⁹⁴ Tracey (1998, 272) on esittänyt, että itse asiassa yleisradiolaadun idea saattaa olla merkityksellinen vain niin kauan kuin sen sisältöä ei tarvitse erikseen määritellä ja eksplikoida.

⁹⁵ Tässä työssä lähtökohdaksi ei oteta Bourdieun makuhierarkiaa sellaisenaan, vaan pyritään ainoastaan soveltamaan erottelua legitiimin (taiteen autonomiaa korostavan) maun ja populaarin (järkipäisen) esteettisen eetoksen välillä.

tällöin deskriptiivisestä laadusta. Tutkimuskirjallisuudessa vähemmälle huomiolle jääneessä laadun esteettisessä ulottuvuudessa taas argumentit liittyvät makua ja muotoa sivuaaviin kysymyksiin.

4.3.1.1. *Eettinen ulottuvuus*

Yleisradiotoiminnan laadun ja sisältöjen noustua esille Ota kantaa -keskustelun toisessa puheenvuorossa laatuksymykset jäävät pitkäksi aikaa keskustelun keskiöön. Kirjoittajat ottavat kantaa siihen, millaisia sisältöjä he julkisrahoitteiselta Yleisradiolta odottavat:

Olen valmis kustantamaan uutiset yhteisillä varoillamme, mutta kaiken maailman kisailuista en ole halukas maksamaan. Mielestäni kisailu/visailupuolen voisi aivan hyvin hoitaa yksinomaan kaupallinen TV-puoli.

[*Katselija* 5.3.2001]

Vastakkainasettelu julkisen ja kaupallisen yleisradiotoiminnan välillä nivoutuu yhteen informaation ja viihteen — tai journalismin ja viihteen — välisen erottelun kanssa. Tämä yleensä tarkemmin määrittelemättömäksi jäävä erottelu jäsentää esimerkiksi Costera Meijerin (2001, 190) mukaan vahvasti keskustelua populaarista ja journalismista⁹⁶. Erityisesti television viihteellistymisestä ja yhteiskunnan tulemisesta ’kuoliaaksi viihdytetyksi’ on kannettu huolta niin Yhdysvalloissa kuin Suomessakin (esim. Putnam 2000). Valaskiven (2002, 1–3) mukaan Suomessa tv:n viihteellistymisestä on puhuttu erityisesti 1980-luvulta lähtien. Aikaisempina

⁹⁶ Costera Meijer (2001, 189–205; ks. myös Hartley 2002) puhuu populaarista journalismista viitaten sillä laajaan kirjoon suosittuja ja vähän arvostettuja journalismin lajityyppejä. (television talk show’sta iltapäivälehtiin).

vuosikymmeninä vastaavaa huolipuhetta ei samassa määrin esiintynyt senkään vuoksi, että viihteen alisteisuus kulttuurille ja informaatiolle miellettiin itsestään selväksi. Myös julkisen ja yksityisen elämäntilanteen erottelu kytkeytyy eettiselle laatudiskurssille ominaiseen vastakkainasetteluun toisaalta julkisrahoituksen ja kaupallisen, toisaalta asian ja viihteen välillä. Journalismi ja informaatio yhdistyvät julkiseen, kun taas viihde assosioituu yksityiseen:

Tarvitsemme laadukkaita ohjelmia, jotka antavat ainespuita maailman ymmärtämiseen. Mainosrahalla näitä ei synny. Markkinavetoinen TV on kuin kioski, jota monikansalliset yhtiöt kansalliset kasinopellet ja Niinistöläiset haluavat, jotta keskustelun taso pysyisi lööppihenkisenä viihdemössönä. Mottona on: elä äänestä, elä ymmärrä, elä vaikuta -- viihdytä itsees kuin lapsi jatkuvasti.

[*chomsky* 7.3.2001]

Ei-kaupallisuus esiintyy siis eettisessä laatudiskurssissa ydinarvona. Epäkaupallisuus ei ole vain yksi laadun kriteeri muiden joukossa, vaan se määrittää julkisen palvelun laadun ehdottomaksi edellytykseksi ja takeeksi (Mäntymäki 2001, 201; 264–265). Julkisen rahoituksen oletetaan tällöin vapauttavan julkisen palvelun yhtiöt markkinavoimista ja rahan vallasta (ks. myös esim. Hawkins 1999, 176–177; Frith 2000, 40). Samalla yleisradiolaatu kiinnittyy vahvoihin assosiatiiivisiin siteihin markkinoiden ja kuluttajuuden vastavoimaksi rakentuvaan demokraattiseen kansalaisuuteen.

Syvertsenin (esim. 1999, 5–7) mukaan yksi yleisradio-toiminnan yhteydessä käytetyn julkisen palvelu -käsitteen perusmerkityksistä on juuri rationaalisesti perusteltua yhteistä hyvää rakentava, sekä valtiosta että markkinoista erottautuva julkisuus. Biltereyst (2004, 343) puolestaan toteaa, että julkisen palvelun eetos muodostuu epämääräisestä sekoi-

tuksesta habermaslaisia julkisuusteorioita ja kulttuurisen demokratian ihannetta. Intresseistä vapaan julkisuuden⁹⁷ normatiivisen ideaalin (Habermas 1962/2004; ks. myös Keane 1998, 17) ja julkisrahoitteisen yleisradiotoiminnan välille rakentuu erityissuhde myös populaarissa eettisen laadun diskurssissa. Ota kantaa -foorumin keskustelussa toimivan demokraattisen julkisuuden kuvaukset ja normatiivinen ideaali liukuvat yhteen niin, että usein jää epäselväksi, kuvataanko toteutunutta tilannetta vai ihanteita ja tavoitteita. Vastaava ilmiö näyttää liittyvän myös aiheesta käytävään akateemiseen keskusteluun (Thomass 2003, 29 ja 34–36). Populaari eettinen laatudiskurssi ei siis poikkea tässäkään suhteessa ratkaisevasti institutionaalisista laatudiskurssista. Sen sijaan ne näyttävät jakavat yhteisinä esioletuksina monia julkilausemattomia kulttuurisia arvoja (vrt. Ang 1985, 86–95; Alasuutari 1991, 35–63; Mäntymäki 2001, esim. 262–264).

Rosengren, Carlsson ja Tägerud (1996, 16–24) yhdistävät julkisen palvelun yleisradiotoimintaan myös objektiivisuuden, mikä heidän mukaansa voidaan jakaa faktuaalisuuden ja puolueettomuuden ulottuvuuksiksi. Faktuaalisuutta voidaan edelleen eritellä niin, että siihen sisältyvät sekä totuudellisuus että olennaisuus. Puolueettomuus taas voidaan määritellä toisaalta tasapuolisuudeksi ja toisaalta neutraaliudeksi, jolla voidaan tarkoittaa myös kannanottojen välttämistä. Yleisradion vuoden 1972 ohjelmatoiminnan säännöstössä puhutaan yhteiskunnallisesta *tasapuolisuudesta* (OTS 1972, 2), joka on säännösten mukaan ymmärrettävä laajemmin kuin vain puoluepoliittisesti. Paukun (2004, 28) mukaan riippumattomuus, puolueettomuus ja tasapuolisuus

---

⁹⁷ Intresseistä vapaa julkisuus voidaan ymmärtää myös kansalaisyhteiskunnan 'puhtaaksi', ei-kaupalliseksi puoleksi.

ovatkin eurooppalaisessa keskustelussa vakiintuneet julkisen palvelun yleisradiotoiminnan määreiksi.

Puolueettomuus, asiallisuus ja yhteiskunnallinen vastuullisuus nousivat myös Kainuun vuoden 2000 haastatteluaiaineistossa esiin keskeisinä Yleisradioon liittyvinä odotuksina (Mäntymäki 2001, esim. 262–264; vrt. Vanhatalo 2004, 91). Ota kantaa -aineistossa laadun kriteerinä esiintyvä yhteiskunnallinen vastuullisuus ei kuitenkaan aina kiinnity perinteiseen poliittisluontoiseen tasapuolisuuteen⁹⁸. Sen sijaan huomio kiinnitetään yksilöiden ja yhteisöjen eettisesti korkeatasoiseen kohteluun:

YLEn eettistä selkärankaa kiitti mielessään tämän jupakan kokeneena. Vain vähän aiemmin kaupallinen kanava oli vetänyt kärkiuutiseksi Kurikassa sattuneen perhetragedian. YLE käsitteli sitä omassa lähetyksessään asiallisesti tekemättä enempää hallaa asianosaisille. [MS 5.3.2001⁹⁹]

Eettiseen vastuulliseen yhdistetään tässä myös tyylillinen asiallisuus. Sekä sisältöä että muotoa säätelevä asiallisuuden normi onkin kirjattu osaksi Yleisradion ohjelmatoiminnan periaatteita muun muassa vuoden 1972 ohjelmatoiminnan säännöstössä (OTS), joka määrittelee Yleisradion ihanteiksi arvokkuuden ja asiallisuuden (ks. myös Salokangas 1996,

⁹⁸ Yleisradiotoiminnan alkuaikoina sekä Yleisradiossa että BBC:ssä tulkittiin puolueettomuuden tarkoittavan ennen kaikkea pidättäytymistä poliittisluontoisesta yhteiskunnallisesta keskustelusta (Lyytinen 1996, 33–35; Scannell & Cardiff 1991, 5). Myöhemmin keskeisenä on pidetty pyrkimystä poliittiseen tasapuolisuuteen, mikä on johtanut usein käytännössä (puolue)poliittiseen tasapainoiluun. Ns. Reporadi-
on aikoina astuttiin askel kohti toisenlaista objektiivisuuden määritelmää, jossa objektiivisuus yhdistyi totuudellisuuteen ja relevanssiin.

⁹⁹ Kirjoittaja kertoo olevansa YLEn työntekijä. Hän esiintyy keskustelussa kuitenkin yksityishenkilönä.

esim. 37–38 ja 65). Nämä tyyli-ihanteet kutoutuvat tasa-puolisuuden vaatimukseen niin tiiviisti, että niiden voidaan katsoa muotoutuneen osaksi yleisradiolaadun eettistä ulottuvuutta. Olen käsitteellistänyt tämän eettisen ulottuvuuden esteettisen aspektin *yhteiskunnallisen vastuun estetiikaksi* (Mäntymäki 2002), sillä neutraalin muotokielen voidaan katsoa tuottavan ja tukevan yhteiskunnallista konsensusta (McQuail 2000, 254–255; ks. myös Frith 1983, 101–123). Julkisen palvelun yhtiöiden asiallisuuteen ja arvokkuuteen assosioituvia tyyllisiä ihanteita saatetaan edelleen luonnehtia myös keskiluokkaisiksi (esim. Dhoest 2004, 319–320; Wheatley 2004, 328–335). Suomalaisessa 2000-luvun alun yhteiskunnallis-kulttuurisessa kontekstissa ’keskiluokkainen’ ei kuitenkaan ole kovin kuvaava eikä erottelukykyinen määre.

Tutkimuksen toisessa aineistossa, Yksi päivä mediaa -päiväkirjoissa, yleisradiolaadun diskurssi rakentuu ennen kaikkea juuri tyylin liittyvissä kommentteissa. Useissa päiväkirjoissa kuvataan esimerkiksi YLE TV 1:n tyyliä asialliseksi¹⁰⁰. Kansalaisuuden kentällä rakentunut laadudiskurssi asettuu näin kuluttajuuden näkökulmaa työstävien lausumien esioletukseksi, mikä tuo näkyviin kansalaisuuden ja kuluttajuuden diskurssien risteytymisen ja yhteenkutoutumisen:

Ykkösen toimittajat on miellyttävämpiä, asiallisia ja neutraaleja mutta uutisia riittäisi vähempikin määrä. Kolmoselle Formula ja jääkiekko sekä iltapäivälehdet nousevat toisinaan elämän tärkeimmiksi asioiksi. [0509N196218]

¹⁰⁰ Hyvin vahva esioletus TV1:n tyylin asiallisuudesta lienee vaikuttanut myös vahvaan reagointiin TV1:n vuoden 2006 presidentinvaalien epäasiallisiksi koettuihin vaalitentteihin (ks. HS 8.1.2006/Rossi).

Julkisuuden ideaaliin ja sen toteutumisen ehtoihin liittyvän keskustelun — ja sitä kautta myös julkisen palvelun laadun kriteerien määrittämisen — kannalta on mielenkiintoista, että Ota kantaa -foorumilla Yleisradio rakentuu nimenomaan valtiolliseksi instituutioksi. Myös laatuksitys kiinnittyy näin ollen erottamattomasti valtion takaamaan eikaupallisuuteen:

Olen samaa mieltä monen valtionTV:n kannattajan kanssa siitä, että jollain tavalla markkinavoimista vapaa tiedonvälitys on taattava. [EN 8.3.2001]

Tältä osin Yleisradion ja demokratian keskinäissuhde rakentuu populaarissa yleisradiolaadun diskurssissa toisin kuin habermaslaisessa julkisuuden ideaalissa, jossa vapaiden kansalaisten rationaalisen keskustelun oletetaan tapahtuvan sekä valtiosta että markkinoista erillisessä kansalaisyhteiskunnassa. Jo aiemmin lyhyesti esiin nostetut käsitehistorialliset tutkimukset antavat olettaa, että tämä saattaa olla erityisesti suomalainen tai ehkä laajemmin pohjoismainen piirre. Pulkkinen (2003, 252) mukaan runsas positiivinen valtio-sanaston käyttö luo suomalaiselle valtio-käsitteelle yleiseurooppalaisesta käytännöstä selvästi poikkeavan sävyn (myös Kettunen 2003, 169–174). Toisaalta myös monet brittitutkijat katsovat valtion ja julkisen palvelun ideaalin kutoutuvan yhteen. Esimerkiksi Keane (1998, 17) toteaa valtio-käsitteen sisällön saattavan itse asiassa muistuttaa vapaan julkisuuden ideaalia.

Yleisradiolaadun diskurssista keskusteltaessa on kuitenkin muistettava, että *yhteisesti hyväksytyt esioletukset ja jaetut merkitykset eivät välttämättä johda kaikissa yhteyksissä samoihin vaikutuksiin*. Lausumien vaikuttavuuden kannalta ratkaisevia ovat esioletusten ohella hyväksyntää siirtävät

päätely- ja todisteluketjut. Seuraava sitaatti on valaiseva esimerkki siitä, miten jaetuista esioletuksista (Yleisradio valtiollisena instituutiona, ei-kaupallinen/valtiollinen media tiedonvälityksen laadun turvaajana) voidaan päätyä erilaisen päätely- ja arvonsiirtoketjun kautta käytännössä täysin erilaiseen lopputulokseen kuin mitä useimmissa lausumissa on päädytty:

Olen samaa mieltä monen valtionTV:n kannattajan kanssa siitä, että jollain tavalla markkinavoimista vapaa tiedonvälitys on taattava. Mutta minusta tiedonvälitystä on uutiset ja dokumentit.

Mutta senkään tiedon ei välttämättä tarvitse tulla TV:sta. Sen voi lukea lehdestä, jos yleisessä jaossa on markkinavoimista ja/tai poliittisista tahoista riippumaton lehti. Turvataan yksi tällainen valtakunnallinen sanomalehti verovaroin. Mutta vain tiedonvälitystä varten.

Jos katsotaan, että nykyaikana lehti on tiedonvälitykseen liian hidas, turvataan yksi valtakunnallinen radio-kanava verovaroin. Vain tiedonvälitystä varten.

[EN 8.3.2001]

Sekä Ota kantaa -aineistossa että laajemmassa viestintäpoliittisessa keskustelussa perinteiseen yleisradiolaatuun vedotaan usein sekä puolustettaessa että vastustettaessa nykyisenkaltaista laaja-alaista ja universalistista julkisen palvelun yleisradiotoimintaa. YLE-myönteisissä puheenvuoroissa perinteinen yleisradiolaatu on keskeinen argumentti, jolloin ei-kaupalliseen rahoitusmuotoon perustuvan laadukkuuden oletetaan muovaavan läpäisyperiaatteella kaikkea Yleisradion toimintaa. Yleisradiolaatuun vedotaan kuitenkin myös silloin, kun vaaditaan YLE:n ohjelmiston säilyttämistä laadukkaana vaihtoehtona kaupallisten yhtiöiden tarjonnalle. Tähän argumenttiin vetoavat usein myös julkisen palvelun

kapeampaa määrittelyä ja Yleisradion pitäytymistä julkisen palvelun tehtävään vaativat kaupalliset yhtiöt.¹⁰¹

4.3.1.2. *Esteettinen ulottuvuus*

Vaikka julkisen palvelun yleisradiotoiminnan perusteluna käytetty laadukkuus jää usein tarkemmin määrittelemättä, Ota kantaa -aineiston vuorovaikutuksellisissa keskusteluketjuissa laadun määritelmiä voidaan haastaa ja täsmentää. Tällöin perinteisestä laatudiskurssista näyttää erottuvan kaksi usein toisiinsa sulautuvaa juonetta tai ulottuvuutta, jotka on tässä tutkimuksessa käsitteellistetty laadun eettiseksi ja esteettiseksi ulottuvuudeksi. Edellä kuvattu eettinen ulottuvuus esitetään normatiivisina ja universaaleina kansalaisuuden arvoina, kun taas esteettinen ulottuvuus tuo argumentaatioon mukaan myös koettua laatua¹⁰²:

Vaikka oma Top 6 -listani (Rauta-aika, Painija, Velipuoli-kuu, Elmo urheilija kuunnelmana, luonto-ilta, RSO) valtaosin onkin takavuosilta, YLE:n ohjelmisto on kokonaisuudessaan nyt monipuolisempaa kuin koskaan.

[MS 5.3.2001]

Tässä lausumassa huomiota kiinnittää laadun määritelmän kokemuksellisuuden ohella laadun yhdistäminen ohjelmiston monipuolisuuteen. Ohjelmiston diversiteetti onkin tällä hetkellä yksi universaaliin julkisen palvelun periaatteeseen kiinnittyneiden institutionaalisten diskurssien keskeisistä laadun kriteereistä (esim. Collins 1998, 62–64; Bardoel &

¹⁰¹ Laatuargumenttien käyttöä viestintäpolitiikassa käsitellään laajemmin kuudennessa luvussa.

¹⁰² Rosengren, Carlsson ja Tägerud (1996, 11–12) erottelevat kokemuksellisen ja arvoista johdetun laadun.

Brants 2003, 167–185; Paukku 2004, 13–28 ja 41; Hujanen 2005, 58), jota myös esimerkiksi Suomessa television osalta säännöllisesti mitataan (Aslama & Wallenius 2003, 2004, 2005). Esteettisen monimuotoisuuden merkityksen kasvu voidaan myös yhdistää kansalaisuuden käsitteen lavenemiseen niin sanotuksi kulttuuriseksi kansalaisuudeksi.

Ota kantaa -aineistossa Yleisradion ohjelmiston monipuolisuus ei kuitenkaan hahmotu samalla tavoin keskeiseksi laadun kriteeriksi kuin asiakeskeinen tiedonvälitys. Tämä saattaa johtua siitä, että monipuolisuus toimii argumenttina ainoastaan selkeästi YLE-myönteisissä lausumissa, kun taas yleisradiolaadun ja tiedonvälityksen assosiaatio taipuu myös niin sanotun täyden julkisen palvelun tulkinnan vastustajien argumentiksi. Tällä perusteella voidaan todeta, että populaarissa yleisradiolaadun diskurssissa *julkisrahoitteista yleisradiotoimintaa legitimoivat argumentit löytyvät ennen kaikkea vastuullisuutta ja asiallisuutta korostavasta laadun eettisestä ulottuvuudesta*. Valistusajatteluun kutoutuneella eettisellä ulottuvuudella on syvät historialliset juuret: julkisen palvelun yleisradiotoiminnan ihanteet ensimmäisenä muotoillut BBC:n ensimmäinen pääjohtaja Reith uskoi lujasti radion kykyyn kasvattaa Britanniaan entistä järkevämpää ja valistuneempaa äänestäjäkuntaa (Briggs 1985, 54). Onkin paradoksaalista, että tämä sama diskursiivinen muodostuma tarjoaa julkisten ja kaupallisten toimijoiden työnjaon kontekstissa argumentteja myös julkisrahoitteisen yleisradiotoiminnan kritiikille.

Myös yleisradiolaadun esteettisellä ulottuvuudella on julkisrahoitteisen yleisradiotoiminnan alkuaikoihin saakka ulottuvat syvät juuret, mutta silti esteettinen ulottuvuus näyttää olevan eettistä huomattavasti kiistanalaisempi. Ota

kantaa -keskustelussa yleisradiolaadun monipuoliseen kulttuuriseen tarjontaan liittännyt lausuma kiistetään heti keskusteluketjun seuraavassa puheenvuorossa. Siinä tartutaan ennen kaikkea yhteen edellisen kirjoittajan (MS) mielihjelmakseen mainitsemaan ohjelmaan. Seuraavassa lausumassa tämä Rauta-aika yhdistyy Yleisradion elitistiseksi mieltävään korkeakulttuuriseen ulottuvuuteen (Salokangas 1996, 117; Mäntymäki 2001, 146–147) ja legitimiin maun erityisasemaan:

Kun mennään varsinaisesta tiedonvälityksestä kulttuuriin, urheiluun ja viihteeseen, tullaan alueelle, jossa ei ole oikeita ja vääriä, vain erilaisia makuja. Kuitenkin meillä on edelleen vahva perinne siitä, että me kaikki tiedämme niin hyvin, mitä muiden pitäisi katsoa ja lukea.

[EN 8.3.2001]

Tässä argumentissa erotetaan siis toisistaan laadun eettinen ja esteettinen ulottuvuus. Tiedonvälitys määritetään kansalaisuutta rakentavaan yhteisölliseen julkisuuteen kuuluvaksi absoluuttiseksi arvoksi. Sen sijaan kulttuuri hahmottuu yksityiseksi makuasiaksi ja esteettiset arvot vastaavasti suhteellisiksi arvoiksi. Argumentissa myös tunnistetaan makumieltymysten erotteluun perustuva kulttuurinen makujen hierarkia (Bourdieu 1996, 11–96). Sen oikeutus — käytännössä siis hyvän maun rajoja määrittelevien instituutioiden legitimitetti — sen sijaan kiistetään.

Ota kantaa -nettikeskustelussa argumentoidaan toisaalta kuitenkin myös hyvin perinteisen, sekä valistukseksi että korkeakulttuurisesti tulkituksi sivistyksen määrittävän yleisradiolaadun puolesta:

Ottakaa mallia Saksan 3-sat'sta, Saksalais-ranskalaisesta Arte'sta, ranskalaisesta Cinquièm'ista (ja miksei myös

BBC Worldista). Julkisrahoituksella tulee lähettää tietoa ja sivistystä. Humpuuki voidaan hoitaa kaupallisesti. Sokea katsojamääriin tuijottaminen ohjaa aivan väärään suuntaan. Jos %'ja mitataan, voisi 3–6 % katsojaosuus olla kelvollinen tavoite. Tai miksei Yle 1:n n 8 %. LAA-TUA määrän sijaan! [RM 20.3.2001]

Lausumaa jäsentävä, korkeakulttuuriseksi hahmottuva yleisradiolaadun esteettinen ulottuvuus rakentuu siis samojen vastakohta-asetelmien varaan kuin eettinen laatudiskurssi. Sen ytimessä on julkisen laadun ja kaupallisen määrän dikotomia, johon sisältyy elitistiseksi luonnehdittavissa oleva esioletus katsojien enemmistön huonosta mausta. Populaarissa esteettisessä laatudiskurssissa korkeakulttuuriseen laatuun keskittyminen ja kulttuurinen diversiteetti määrittävätkin usein toisensa poissulkeviksi arvoiksi.

Ristiriitaisten, mutta silti usein rinnakkain elävien, esteettisen arvon määritelmien voidaan olettaa juurtuneen eri-ikäisiin yleisradiodiskurssin kerrostumiin. Yleisradiotoiminnan historiassa toisaalta esteettisen laadun korkeakulttuuristen elementtien ja toisaalta demokraattisen monimuotoisuuden painoarvo onkin vaihdellut. Alkuvaiheessa keskiluokkaisen kulttuurieliitin määrittelemällä legitimiillä maulla oli nykyistä suurempi painoarvo (Frith 1983, 102–105, Briggs 1985, 123–126; Lyytinen 1996, 53–53; Salokangas 1996, 119–120), sillä julkisrahoitteisten yleisradioyhtiöiden yhtenä perustehtävänä pidettiin juuri korkeakulttuurin (esimerkiksi klassisen musiikin) saattamista laajempien kansankerrosten ulottuville. Ajan paternalistisessa sivistys- ja valistusajattelussa laadun eettistä ja esteettistä ulottuvuutta ei toisaalta eroteltu, sillä legitimiin maun keskiluokkaisen version omaksuminen ymmärrettiin myös merkiksi yhteis-

kuntakelpoisuudesta¹⁰³ (myös Jokinen & Saaristo, 1999, 56).

Vaikka yleisradioyhtiöiden tarjonta popularisoitui erityisesti toisen maailmansodan aikana, kulttuurisen moniarvoisuuden periaate on Hellmanin (1999b, 113–114) mukaan omaksuttu pohjoismaisissa yleisradioyhtiöissä vasta 1980-luvulla. Tutkimuskirjallisuudessa yleisradiolaatu saatetaan edelleenkin yhdistää legitimiin makuun ja korkeakulttuuriin. Esimerkiksi Curran (1998, 192–194) arvostelee BBC:tä tarrautumisesta korkeakulttuuriin arvoihin, jotka estävät yhtiön kehittymisen todella demokraattiseksi koko kansan yleisradioksi. Samoin Hawkinsin mukaan Australian yleisradioyhtiön ABC:n laatukäsityksissä perinteiset esteettiset arvot ovat edelleen keskeisiä (1998, 178).

Sekä julkisen palvelun eurooppalaisia että suomalaisia määritelmiä tarkastelevan Paukun (2004, 13–28, 41–44 ja 48–51) kartoitus osoittaa, että esteettisen laatudiskurssin molemmat ulottuvuudet elävät myös tämän hetken institutionaalisessa viestintäpoliittisessa keskustelussa. Julkisen palvelun yleisradiotoiminta yhdistetään toisaalta kansallisen kulttuurin ja taiteen edistämiseen, toisaalta kulttuuriseen monimuotoisuuteen. Paukun mukaan huomio on kuitenkin siirtynyt perinteisistä kansansivistyksellisistä ja -valituksellisista määritelmistä kohti yksilön sananvapauden ja sivistyksellisten oikeuksien turvaamista, mikä käytännössä tarkoittaa kulttuurista monimuotoisuutta. Koska julkisen palvelun määritelmä kuitenkin on tätä nykyä kiistanalainen,

---

¹⁰³ BBC:n ensimmäinen pääjohtaja Reith symboloi henkilönä tätä ajattelutapaa (esim. Crisell 1998, 116). Suomen Yleisradiossa vastaava rooli oli 1950-luvun vahvalla ohjelmajohtajalla Koskikluomalla (Salokangas 1996, 117).

rajanveto laadun esteettisen ulottuvuuden suhteen on aiempaa keskeisemmässä asemassa viestintäpolitiikassa.

Myös Ota kantaa -keskustelussa yleisradiolaadun esteettisen ulottuvuuden määritelmät ovat selvästi eettisen ulottuvuuden määrittelyä kiistanalaisempia. Yleisradiolaadun diskurssin hierarkkista erottelua sivistävän kulttuurin ja turhan viihteen välillä ei suinkaan välttämättä hyväksytä. Vasta-argumenteissa viihde voidaan puolestaan jakaa hyvään ja huonoon viihteeseen. Kuten absoluuttisten laatudiskurssien argumentaatiossa yleensä, hyvän ja huonon kriteerit jäävät kuitenkin usein tarkemmin määrittelemättä:

Valtion varoilla tuotettavan TV ohjelmamateriaalin tulisi olla mieluiten asiaohjelmia, tai ainakin TASOKASTA viihdettä. Ulkomailta ostettavan materiaalin hankintakriteereinä tulisi olla laatu, toisin kuin esim. nelosella. Määrä ei korvaa laatua, vaikka halvalla saisikin. Huonoa ohjelmaa on tarjolla aivan liikaa. [Jussi 8.3.2001]

Nettikeskustelu eroaa myös tässä suhteessa lisensointityön haastatteluaineistosta, jossa perinteinen laatudiskurssi näyttäytyy lähes itsestäänselvytenä. Kainuun haastatteluissa ei juuri kyseenalaisteta sen enempää laadun ja Yleisradion yhteenkuuluvuutta kuin korkeakulttuurisen legitimiin maun ja laadun kytkeäkään. Mikäli laatuksitykset ovat ristiriidassa omien kokemusten ja mieltymysten kanssa, useat haastateltavat ovat jopa valmiita määrittelemään omat mieltymyksensä ei-laaduksi (Mäntymäki 2001, 262–264).

4.3.1.3. *Negatiivinen laatudiskurssi*

Perinteinen laatudiskurssi esiintyy aineistoissa myös käänteisessä muodossa, negatiivisena laatudiskurssina. Toisin kuin yleisradiolaadun diskurssissa negatiivisessa laatudiskurssissa

ei tehdä eroa Yleisradion ja muiden medioiden välille. Ota kantaa -nettikeskustelun negatiivisessa laatudiskurssissa päinvastoin kiistetään Yleisradion erityisluonne ja erityinen yleisradiolaatu. Argumentaatiossa tehdään tällöin yleensä ero julkisuusideaalin ja Yleisradion käytännön välille. McKee (2005, 1–5) toteaaakin, että median ja julkisuuden rappeutumista murehditaan yhtä lailla sekä arkipuheessa että akateemisessa keskustelussa. Ota kantaa -foorumien keskustelussa julkisrahoitteisesta televisiosta tällainen argumentaatio nousee esiin heti ensimmäisessä, laatua käsittelevässä keskusteluketjussa. Yleisradion ja laadun kytkentä torjutaan rinnastamalla YLE aiemmassa kannanotossa Yleisradion vastakohtaksi asetettuihin sensaationhakuisiin iltapäivälehtiin:

Hyvä *M*, lööppijutut ovat sitä samaa sosiaalipornoa, jota verovaroin – siis minunkin kustantama – YLE syöttää.

[minn 6.3.2001]

Yleisradion käytännön toiminnan erityisyyden kieltäminen johtaa helposti myös YLEn olemassaolon oikeutta koskeviin kysymyksiin. Negatiiviseen laadun diskurssiin tukeutuen Ota kantaa -aineistossa voidaan vaatia joko Yleisradion toiminnan parantamista — keskittymistä perinteiseen yleisradiolaatuun — tai vaihtoehtoisesti yhtiön yksityistämistä.

Negatiivinen laadun diskurssi on konstruoitavissa myös mediapäiväkirjoista, joissa normatiivinen perinteinen laadun oletus rakentuu usein osaksi juuri negatiivista laadun diskurssia. Mikäli laatuun abstraktina ilmiönä tai yleisempiin kriteereihin pohjautuvana määreenä ylipäätään viitataan, laatu esitetään kadotettuna tai kaukaisena ihanteena:

”Laatuohjelma nauhitsee ruudun ääreen”, oli etusivun toinen suurista otsikoista joka osui silmiini jo ennen kuin ehdin edes istua. Hymähdin ja mietin miltä tv-kanavalta

löytyy laadukasta ohjelmaa nykyaikana. Tietokilpailuja ja valmiiksi naurettua amerikkalaista sarjaa. [0199M196907]¹⁰⁴

Laatu rakentuu siis negatiivisessa laatudiskurssissa pitkälti samojen vastakkainasettelujen kautta kuin perinteisessä yleisradiolaadun diskurssissa: laatu on määrän vastakohta, kun taas ei-laatua ovat tyypillisesti viihdeohjelmat ja amerikkalaiset sarjat. Negatiivinen laadun diskurssi voidaan nähdä myös osana myöhäismodernia nostalgiaa (esim. Hujanen 2004a, 25; Mäntymäki 2004, 115), jossa mennyt aika näyttäytyy eräänlaisena kadotettuna paratiisina. Sen sijaan tulevaisuus näyttää joka suhteessa epävarmalta:

”Reality” ohjelmaa sinkkutyttöjä tuli hieman vilkuiltua. Ällöttävä sarja, kaameita tyyppejä. Rasittavia ylipäättään noi ns. reality -jutut. Sosiaalipornoa ja amatööriteatteria. Halpatuotanto-ohjelmaa! Sellaista nähdään varmaan paljon sitten jos DIGI-TV jotenkin toteutuu käytännössä. Paljon ja halpaa. [0006N196301]

Tässä argumentissa kytketään tyypillisesti yhteen koko joukko erilaisia kielteisiä konnotaatioita saavia ja massakulttuuriin assosioituvia määreitä: halpuus, määrä, tosi-televisio, porno ja amatöörimäisyys. Niiden vastakohtaksi hahmot-

¹⁰⁴ Keskusteluaineisto osoittautui argumentaatioanalyysin kannalta päiväkirja-aineistoja hedelmällisemmäksi ja monimuotoisemmaksi, hegemonisten (faktualisoituneiden) diskurssien tarkastelussa taas päiväkirjat taas ovat valaisempia. Päiväkirja-lajityypin yksityiskohtaisesta ja fragmentaarisesta luonteesta johtuen laatu keskustelu ei kuitenkaan ole läsnä kaikissa päiväkirjoissa samalla tavalla: laatuun liittyviä kysymyksiä sivutaan jossain määrin raportinomaisissa päiväkirjoissa, mutta tärkeän aseman laatu keskustelu saa vain luonteeltaan tunnustuksellisissa tai identiteettiä rakentavissa päiväkirjoissa. Sen sijaan osassa teksteistä mediapäivää kuvataan ainoastaan kirjaamalla aikajärjestyksessä kirjoittajan mediankäyttöön liittyvät toimet.

tuu kalliisti tuotettu ja harvinainen, professionaalinen laatu. Negatiivinen laatudiskurssi näyttää myös liittyvän erityisellä tavalla televisioon välineenä (vrt. esim. Putnam 2000, 216–246), joka määrittyy asian ja viihteen hierarkkiseen vastakkainasetteluun perusteella leimallisesti viihteelliseksi. Julkisrahoitteisen television tarjontaa ei myöskään erotella televisiotarjonnan kokonaisuudesta.

Jospa kansa saisi valita : a) teetetäänkö verovaroilla YLEn kanavalle hömppäviihdettä, kun samanlaista voisi katsella toiselta kanavalta, jossa ohjelman tarjoaa mainostaja, VAI b) käytetäänkö sama rahamäärä vaikkapa juuri vanhusten huollon parantamiseen. [EN 6.3.2001]

Television ja laatuikäsitusten suhdetta pohtineen Cornerin (1995, 162) mukaan televisio liitetään huonoon laatuun useilla eri perusteilla. Sen katsotaan muun muassa edustavan huonoa makua ja turruttavan älyllistä harkintaa. Tämän tutkimuksen aineistoissa televisio saatetaan esittää huonon massakulttuurin kuluttamiseen viettelevänä houkuttimena, joka kollektiivisesti manipuloi katsojia — tätä kuluttajuutta artikuloivaa massakulttuuridiskurssia tarkastellaan lähemmin seuraavassa luvussa. Kansalaisuuden artikulaatioiden kannalta erityisen kiinnostavaa on kuitenkin juuri se, että Yleisradion ja muiden mediayritysten tarjonnan välille ei tehdä suurta eroa. Televisio kokonaisuudessaan edustaa huonoa laatua, jolle altistumista vastustetaan jopa pidättäytymällä koko laitteen hankkimisesta:

Tietenkin television katselun voi rajata tarkkaan valikoituihin ohjelmiin, mutta se vaatii jo hieman sellaista itsekuria, jota minulta puuttuu. Olen sellainen, että voin jäädä helposti television 'koukkuun'. Niinpä onkin ollut parasta jättää pois koko väline. [0452M196901]

Kuluttajuuden näkökulmaa työstävissä mediapäiväkirjoissa media esitetäänkin usein yhtenä kokonaisuutena, omana järjestelmänään, joka kutoutuu erottamattomasti yhteen muun yhteiskunnallisen vallankäytön kanssa. Massakuluttajuuden diskurssiin niveltävässä negatiivisessa laatudiskurssissa myös Yleisradio sulautuu osaksi tätä manipulatiivista mediakompleksia niin, että voitaisiin oikeastaan puhua voimattoman kansalaisuuden diskurssista. Siinä media rakentuu arkielämän läpäiseväksi ja sitä muovaavaksi voimaksi, jota yksilö ei voi hallita. Angin (1996, 15–20) mukaan myöhäismodernissa yhteiskunnassa median vaikutus ei perustukaan yksittäisten ohjelmien tai lajityyppien vaikutukseen vaan television ja televisiopuheen konstruoimaan jatkuvaan katsojuuteen.

4.3.2. Relatiivinen laatu

Perinteisessä laatudiskurssissa oletetaan lähtökohtaisesti, että uutiset ja muu asiakeskeinen ohjelmisto edustavat laatua — näitä ohjelmagenrejä ei tämän tutkimuksen aineistoissa arvioida hyvä/huono -akselilla, vaan tietyyntyyppisten sisältöjen oletetaan olevan joka tapauksessa laadukkaita. Toisaalta uutisten erityistä laadukkuutta koskeva lähtöoletus tulee Ota kantaa -keskustelussa myös kiistetyksi nimenomaan massakulttuuriksi määrittävän television yhteydessä:

televisiioviihde (myös uutiset ovat viihdettä) jätettäkseen verorahojen ulkopuolelle, ei ole perusteltua maksaa 700 mk TV-lupaa ja vielä lisäksi muutamaa satasta (YLE:n budjetti) lisää sellaisten ohjelmien tekoon, jota harva haluaa katsella. Kaikki kanavat pitäisi laittaa maksullisiksi ja jokainen päättäkään itse, mistä haluaa mak-

saa. Verorahoilla pitää hoitaa vain välttämätön eli koulu-
tus, terveydenhoito ja toimeentulo.

[*televisionääri* 6.3.2001]¹⁰⁵

Uutisten perinteisessä laatudiskurssissa rakentuvan erityis-
aseman kiistämisen vuoksi luonnehdin tätä lausumaa rela-
tiiviseksi. Relatiivisista laatudiskursseista puhuessani viittaa
absoluuttisen laatudiskurssin vastapooliksi asemoituvaan
diskurssisikermään, jolle on tyypillistä perinteisesti laaduksi
miellettyjen asia- ja kulttuuriohjelmien erityisyyden kieltä-
minen. Relatiiviset laatudiskurssit erottuvat absoluuttisista
myös lähtöoletustensa suhteen sikäli, että *minkään ohjelma-
genren tai -sisällön ei oleteta itsestään selvästi olevan erityisen
arvokasta tai laadukasta*. Tässä suhteessa Ota kantaa -kes-
kustelusta konstruoitu populaari relatiivinen laatudiskurs-
si muistuttaa Yleisradion 1990-luvun aikana omaksumaa,
teolliseen laatuajatteluun pohjautuvaa uutta laatuajattelua¹⁰⁶
(Ruohomaa & Nukari 2003, 88–89; ks. myös Mäntymäki
2004, 119).

Mielenkiintoista kuitenkin on, että todisteluketjuis-
sa uutisten ja muiden perinteisten laatuohjelmien erityisen
arvon kiistäminen tapahtuu yhtä kaikki vahvan asia/viihde-
-jaottelun avulla luokittelemalla uutiset uudelleen viihde-
kategoriaan. Sen vastapainoksi asetetaan sitten yhteiskun-

¹⁰⁵ Lausumassa esitetään siis se suhteellisen yleinen käsitys, että Yleis-
radion toimintaa rahoitetaan sekä tv-maksuilla että suoraan valtion
talousarviosta. (ks. myös Mäntymäki 2001, 178–179)

¹⁰⁶ Tässä Suomessa ennen muuta Lillrankin (erik. 1999) teoreettisesti
kehittelemässä teollisessa laatuajattelussa laatua ei määritellä absoluut-
tisten arvojen perusteella vaan nimenomaan suhteeksi tuotteen/tuot-
tajan ja kuluttajan/asiakkaan välillä. Yleisradiossa uuden laatuajatte-
lun omaksuminen liittyy kiinteästi tuotantokulttuurin 1990-luvulla
tapahtuneeseen murrokseen (ks. esim. Hujanen 2005, 66–67).

nallisen toiminnan kovaksi ytimeksi määritellyt välttämättömät peruspalvelut. Toisaalta voidaan sanoa, että relatiivisessa laatudiskurssissa tunnistetaan uutisten mielihyvävälittömyys, jonka esimerkiksi Jensen (1991, 135–148) on tuonut esille uutisten vastaanottoa käsittelevissä tutkimuksissaan. Myös YLE:n ohjelmatesteihin perustuvassa tutkimusraportissa television katsojat sanovat katsovansa viihtyäkseen kaikenlaisia ohjelmia — siis myös uutisia (Snell ym. 2003, 20–23).

Edellä siteeratussa lausumassa oletetaan myös, että Yleisradion uutisia katsovat vain harvat. Tällä tavoin perinteisen laadun määreet kiistävä lausuma niveltyy perinteisen laatudiskurssin laadun ja määrän vastakkainasetteluun, vaikka laatu ja määrä arvottuvat tässä eri tavoin kuin perinteisessä laatudiskurssissa. Toisaalta populaarissa relatiivisessa laatudiskurssissa laatu pyritään kuitenkin määrittelemään hyvä/huono -kategorisointien ulkopuolelle sijoittuvaksi subjektiiviseksi mielipidekysymykseksi (vrt. Cuilenburg 1998, 45) — laatua on se, mistä itse kukin pitää tai mitä itse kukin arvostaa:

Arvot ja ohjelmien laatu ovat jokaiselle subjektiivisia näkemyksiä ja ihan päivästäisetkin näkökulmat voivat samaan aikaan tosia – katsantokannasta riippuen. Poistun siis tästä ohjelman laatuosuusta. [televisionääri 9.3.2001]

Relatiivinen laadun diskurssi yhdistyy aineistossa lähinnä YLE-kriittisyyteen, mikä kytkee siihen vapauden diskurssiin ja tarkastelevissa jaksoissa tarkemmin käsiteltävän poliittisen filosofian ulottuvuuden. Näin laatu keskustelu niveltyy toisaalta suvereenin kuluttajuuden diskurssiin, toisaalta normatiiviseen oikein/väärin -asetelmaan ja uudelleenmääriteltyyn julkisen laadun ja kaupallisen määrän vastakkainasetteluun. Kun siis suvereenien kuluttajien suosio määritellään laadun

kriteeriksi, relativistinen laatudiskurssi muuntuu demokraattiseksi kansalaisuuden diskurssiksi, kuten seuraavassa yleisradiolaatuun liittyvään keskusteluun sijoittuvassa lausumassa:

Sinua tuntuu sieppovan se, että kaupalliset kanavat näyttävät sitä, mitä ihmiset haluavat katsoa. Mitä väärää siinä on? Voiko mikään olla demokraattisempaa kuin 1,5 miljoonaa eri puoluekannalla olevaa ihmistä, jotka tuojottavat Allyä? [ei nimeä 28.3.2001]

Tässä argumentaatioissa relatiivinen laatudiskurssi muodostuu siis vain tietyssä suhteessa relatiiviseksi: vaikka erilaisia mediasisältöjä ei arvioida absoluuttisin genreperustaisin kriteerein, niitä arvioidaan kuitenkin suosionsa perusteella. Yksi kaupallisen yleisradiotoiminnan legitimaatiostrategian ydinarvoista — määrä (Hellman 1999b, 122–123) — määrittänyt näin laadun mittariksi:

Yksi mittapuu on kysyä katsojilta, mitä he haluavat, tätä tapaa ei suomalaisessa demokratiassa käytä. Ainoat, joiden on pakko näyttää katsojia houkuttelevia ohjelmia, on kaupalliset kanavat. [televisionääri 29.3.2001]

Tässä kokonaan television kontekstissa käytävässä keskustelussa huomiota kiinnittää myös oletus television viihteellisestä perusluonteesta (vrt. Corner 1995, 162). Lähtöoletus on siis tässä suhteessa aivan sama kuin edellisessä jaksossa kuvatussa negatiivisessa laatudiskurssissa. Viihteellisyys arvotetaan kuitenkin toisin, sillä paljon katsojia houkutteleva ohjelma hahmottuu myös demokratian näkökulmasta hyväksi ohjelmaksi. Relatiivinen laatudiskurssi ei silti esiinny aivan yksinomaan YLE-kriittisessä kontekstissa. Joskus myös YLE-myönteisissä puheenvuoroissa puretaan ainakin jossakin määrin perinteisen yleisradiolaadun käsitteeseen sisälty-

viä vastakkainasetteluja, kuten esimerkiksi asian (laadun) ja viihteen (ei-laadun) dikotomiaa. Tällöin myös asiaohjelmien itsestään selvä laadukkuus voidaan asettaa kyseenalaiseksi, ja toisaalta asetetaan kysymys laadukkaan viihteen mahdollisuudesta:

Ylen kanavia ei pidä lopettaa. Ohjelmat ovat siellä laadukkaampia kuin mainoskanavilla. Mutta hämmästelen mielipiteitä, joissa peräänkuulutetaan uutisia, dokumentteja, asiaohjelmia, hyviä elokuvia tai ”laadukasta viihdettä”. Kuka se jaksaa päivästä toiseen tuijottaa dokumenttien puhuvia päitä ja seurata kaiken tietävien julkkisten tai poliitikkojen kuivakiskoista paneelia. Kevennystäkin siis tarvitaan, mutta mitä se voisi olla? Elokuvien laatua ei tunnuta tarkaillevan kukaan ja laadukasta viihdettä ei taida olla olemassakaan. [Hannele 29.3.2001]

Nämä esimerkit Ota kantaa -aineistosta konstruoidusta relatiivisesta laatudiskurssista kuvaavat myös sitä, kuinka vahvasti omista lähtöoletuksistaan tiukasti kiinni pitävät diskursiiviset leirit organisoivat koko nettikeskustelua. Esimerkit on valittu toisaalta aivan keskustelun alusta, jolloin diskursiiviset leirit muotoutuvat ja keskeiset esioletukset ja argumentit tulevat esiin, ja toisaalta aivan keskustelun loppuosasta. Tästä huolimatta kaikkia lausumia jäsentävät samat uudelleen ja uudelleen toistuvat argumentaatio- ja assosiaatioketjut.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Kuvaavaa on myös se, että keskusteluun aktiivisimmin osaa ottavat nimimerkit *televisionääri* ja *Rebel* hallitsevat puheenvuorojen määrän perusteella sekä maaliskuun ensimmäisinä päivinä että kuukauden loppussa kehittyneitä laatukseskusteluja.

4.3.3. *Laadun assosiaatiot*

Nettikeskustelusta ja jossain määrin myös mediapäiväkirjoista konstruoitua perinteistä yleisradiolaadun diskurssia jäsentävät selkeät vastakohta-asetelmat. Niistä keskeisiä ovat a) kaupallisen ja ei-kaupallisen, b) määrän ja laadun sekä c) asian/kulttuurin ja viihteen vastakkainasettelut. Nämä dikotomiat ovat myös selvästi hierarkkisia: ei-kaupallinen edustaa positiivista laatua, valistusta ja sivistystä. Sen vastakohtaksi hahmottuu kaupallisesti tuotettu, heikkolaatuinen massakulttuuri. Nämä populaareja laatudiskurseja organisoivat dikotomiat muistuttavat Angia soveltavan Hellmanin (1999b, 113–124) hahmottelemia kaupallisen ja julkisrahoitteisen median perinteisiä legitimaatiostrategioita. Tämän voidaan olettaa viittaavan näiden diskursiivisten muodostumien yhteisiin juuriin, jotka löytyvät vakiintuneista institutionalisoituneista käytännöistä ja niihin assosioituneista diskursiivisista muodostumista.

Kuvio 2. Populaarien laatudiskurssien peruskategoriat

ei-kaupallinen	kaupallinen
laatu	määrä
asia/kulttuuri	viihde

Nettikeskustelussa kaikki nämä argumentaatioissa itsestään selviksi esioletetuksiksi tarjottavat kategorisaatiot kuitenkin kyseenalaistetaan monella eri tavoin. Vahvimmin nämä jaottelut kiistävät lausumat olen käsitteellistänyt relatiiviseksi laadun diskurssiksi, jossa kielletään kaikkien perinteisen laatudiskurssin absoluuttisten kategorioiden pätevyys. Tästä

huolimatta Yleisradio-keskustelun kannalta keskeiset kaupallisen ja ei-kaupallisen kategoriat organisoivat myös tätä laatudiskurssia kuitenkin niin, että hierarkkinen arvoasetelma kääntyy toisin päin: kaupallinen edustaa suosittua ja nautittavaa valinnan vapautta, ei-kaupallinen ikäviä velvollisuuksia.

Ota kantaa -aineistossa nämä keskeiset kategoriat myös määrittävät nettikeskustelulle tyypillisten vastakkaisten leirien (Pietilä 2001, 30–31) muodostumista. Esimerkiksi kahden foorumille useimmin kirjoittavan kannanottajan, nimimerkkien *Rebel* ja *televisionääri*, puheenvuoroista voidaan tunnistaa esioletuksiltaan olennaisesti toisistaan poikkeavia lausumia. *Rebelin* argumenteista löytyy kiteytyneenä absoluuttisen yleisradiolaadun diskurssin avainkäsitteitä ja todisteluketjuja, kun taas *televisionäärin* argumenteista voidaan identifioida relatiiviselle laatukäsitykselle tyypillisiä vetoomuksia. On silti muistettava, että keskustelua organisoiva leirijako ei vastaa yksi yhteen esimerkiksi jaottelua Yleisradio-myönteisiin ja Yleisradio-kriittisiin kannanottoihin. Absoluuttisia laatudiskursseja voidaan käyttää argumentteina myös YLE-kriittisissä kannanotoissa, kun taas relatiivinen laatudiskurssi voidaan kytkeä YLE-myönteisiin kannanottoihin.

YLE-kriittisten ja YLE-myönteisten kannanottojen erotelu ei kuitenkaan ole tässä tutkimuksessa olennaista, sillä diskurssiteoreettisessa tarkastelussa huomiota ei kiinnitetä keskustelijoihin kantaa ottavina yksilöinä. Sen sijaan huomio kiinnitetään keskustelussa käytettyihin argumentaatorakenteisiin ja niiden sisältämiin esioletuksiin. Yksi keskeisistä vakuuttamisen keinoista on nimenomaan luokittelujen ja kategorioiden luominen, niiden tarkentaminen ja jaka-

minen argumentaation edetessä alakategorioihin (Jokinen 1999b, 142–144). Toisaalta hierarkkisista kategorioista voidaan rakentaa toisiaan tukevia assosiativisia todisteluketjuja, joiden avulla johonkin arvoon tai kategoriaan liitetty hyväksyntä yritetään siirtää myös muihin siihen yhdistettyihin arvoihin tai kategorioihin.

Nettifoorumien keskustelu- ja väittelyketjut ovat tässä suhteessa erittäin mielenkiintoisia: edellä esitettyihin, monia puheenvuoroja organisoiviin peruskategorioihin liitetään keskustelun edetessä muita määreitä, jotka asemoituvat osaksi hierarkkista vastakohta-asetelmaa. Assosiaatioketjuissa esimerkiksi ei-kaupallisen ja kaupallisen kategoriat voivat muotoutua valtiollisen ja kaupallisen kategorioiksi, asian ja viihteen erottelu voi hahmottua uutisten ja kisailujen vastakkainasetteluksi — tai erotteluksi sivistyksen ja hömpän välillä. Argumentaatioissa myös käytetään usein sellaisia luokitteluja, joissa vain yksi kategoria on eksplikoitu, mutta joissa toinen tai toiset kategoriat muotoutuvat tekstuaalisessa kontekstissa julkilausumattomasti. Kun esimerkiksi Yleisradion laadukasta uutisointia luonnehditaan neutraaliksi, millaiseksi määrittyy silloin kaupallisten toimijoiden vähemmän laadukkaaksi väitetty uutisointi?

Tutkiessaan länsimaisissa yhteiskunnissa keskeiseksi koettua yksityinen/julkinen -erottelua Gal (2002, 77–95) kiinnittää huomiota juuri assosiaatioketjuihin, jotka tuottavat tästä erottelusta eri konteksteissa erilaisia tulkintoja jättäen itse erottelun silti näennäisen muuttumattomaksi. Esimerkiksi yksityisen määrittely entisissä sosialistisissa maissa muuttui ratkaisevasti 1990-luvulla ilman, että yksityisen ja julkisen erottelun olisi koettu menettäneen merkityksensä. Vastaavaa ilmiötä voidaan tarkastella myös muiden kulttuuristen erottelujen yhteydessä.

Toisaalta Gal korostaa, että erottelujen muuttumattomuus on ainoastaan näennäistä. Uudet tulkinnat jaottelujen sisällöstä eivät jää sanaleikeiksi vaan muuttavat myös yhteiskunnallisia käytäntöjä. Mediamaisemaa on muovannut varsin paljon esimerkiksi se, että yksityisen ja julkisen raja suhteessa seksuaalisuuden käsittelyyn yleisjulkisuudessa on siirtynyt viimeisten vuosikymmenten aikana (ks. esim. Scannell 1989, 144). Myös Yleisradio-diskurssien kannalta keskeinen erottelu korkeakulttuurin ja populaarikulttuurin välillä on havaittu liukuvaksi (Uusitalo 1998, 224; Hill 2005, 1–2). Katselijoiden suhtautumista Yleisradion ohjelmiin selvittäneessä raportissa todetaankin, että raja asia- ja viihdeohjelmien välillä näyttää olevan katselijoille yhtä aikaa sekä liukuva että tärkeä (Snell ym. 2003).

Tämän tutkimuksen valossa voidaan vastaavasti pohdita, miten esimerkiksi asian ja viihteen vastakkainasettelun erilaiset muotoilut muovaavat käsitystä julkisen palvelun yleisradiotoiminnalle soveliaasta roolista. Hahmottuuko tämä rooli erilaiseksi silloin, jos vastakkain asetetaan uutiset ja kisailut tai toisaalta sivistys ja hömppä? Entä millaisia tulkintoja erottelu ei-kaupallisen ja kaupallisen toiminnan välillä aineistossa saa? Tässä suhteessa erityisen kiinnostavaa on ei-kaupallisen (markkinavoimista vapaan) assosioituminen aineistoissa nimenomaan valtiollisuuteen. Seuraavissa jaksoissa huomio kiinnitetään juuri tähän ei-kaupallisen ja kaupallisen vastakkainasettelun artikulaatioon tarkastelemalla kansalaisuuden perspektiiviin kiinnittyneitä Yleisradio-diskursseja osina laajempia diskursiivisia muodostumia.

4.4. Vapauden diskurssit

Kansalaisuutta artikuloivissa Yleisradio-diskursseissa Yleisradion ja valtion kytkentä otetaan yleensä faktuaalisena lähtökohtana. Erilaisten Yleisradio-näkemyksen puolesta argumentoitaessa tähän esioletukseen yhdistetään sitten erilaisissa kombinaatioissa jaetuiksi oletettuja arvoja, jotka on tässä työssä käsitteellistetty avainkäsitteiksi. Ota kantaa -aineistossa tällaisia karismaattisia avainkäsitteitä ovat laatu ja vapaus, joiden ympärille sikermöityneet diskurssit myös kutoutuvat monin tavoin yhteen. Näin aineistosta voidaan hahmotella kaksi esioletuksiltaan ratkaisevasti erilaista diskursiivista muodostumaa, joista toinen on kiinnittynyt individualistisiin ja toinen kollektivistisiin oletuksiin yksilön ja yhteiskunnan suhteesta. Näitä keskenään kilpailevia metadiskursseja voidaan pitää myös olennaisesti erilaisina tietämisen muotoina, jotka nivELYvät toisistaan poikkeaviin populaareihin poliittisiin filosofioihin.

Nettikeskustelun diskursiivisten perusleirien argumentaatio asemoituu näin jännitteiselle kentälle, jossa käydään keskustelua toisaalta laadun määritelmästä ja toisaalta vapauden luonteesta. Laadun määritelmään sisältyvät jännitteet on edellä käsitteellistetty absoluuttisen ja relatiivisen laatudiskurssin väliseksi jännitteeksi. Seuraavaksi tarkasteltavissa vapauden diskursseissa näyttää sen sijaan olevan kysymys valtion ja vapauden välisen suhteen määrittelystä ja artikulaatioista. Nämä populaareihin poliittisiin filosofioihin nivELYtyneet valtiokäsitykset organisoivat myös kansalaisuutta muotoilevia Yleisradio-diskursseja. Väitänkin, että Ota kantaa -keskustelussa YLEn asemasta suomalaisessa yhteiskunnassa keskustellaan itse asiassa ennen kaikkea siitä, millainen

valtion rooli suomalaisessa yhteiskunnassa on ja millainen sen tulisi olla.

Millainen sitten on laadun diskurssien suhde vapauden diskursseihin? Kuten edellä on jo todettu, ne risteytyvät: erilaisten laadun diskurssien keskiöstä voidaan tunnistaa kilpailevien vapauden diskurssien esioletuksia. Tässä mielessä voidaan ajatella, että nimenomaan kilpailevat vapauden diskurssit muodostavat kansalaisuutta artikuloivien Yleisradio-diskurssien kovan ytimen. Diskursiiviset muodostumat eivät kuitenkaan ole homogeenisiä rakenteita vaan ajassa ja paikassa muuntuvia, tuottavan vallan läpätunkemia käytäntöjä. Tämä merkitsee sitä, että sekä sanojen ja käsitteiden merkitykset että samaa merkitsevien sanojen vaikutukset voivat muuttua kontekstin muuttuessa. Vapauden ja laadun diskurssit eivät siis asemoidu toisiinsa suhteessa yksi yhteen, vaikka perinteinen absoluuttinen laatudiskurssi näyttää kutoutuneen yhteen kollektivistisen snellmanilaisen tradition kanssa. Vastaavasti relatiivisen laatudiskurssin esioletukset ovat kiinnittyneet abstraktin yksilösubjektin olettavaan liberaaliin perinteeseen.

Kansalaisuutta artikuloivia Yleisradio-diskursseja jäsentävät laadun ja vapauden diskurssit eivät myöskään yksiselitteisesti kannu mukanaan tietynlaisia Yleisradio-suhteita. Päinvastoin populaarien diskurssien sisäiset ristiriidat ja halkeamat mahdollistavat hyvin monenlaisia asemoitumisia suhteessa viestintäpoliittisiin kysymyksiin. Tämä tarkoittaa sitä, että jopa samoista ja samalla tavoin käsitteellistetyistä arvoista voidaan päätyä erilaisten argumentaatioketjujen kautta hyvinkin erilaisiin näkemyksiin Yleisradion asemasta ja sen toiminnan suotavasta laajuudesta. Silti voidaan sanoa, että valtion yhteisen hyvän edustajaksi olettavaan traditioon

juurtunut perinteinen *yleisradiolaatu* on nykyisenkaltaista Yleisradiota puoltavassa argumentaatiossa avainkäsite. YLE-vastaisessa argumentaatiossa taas avainkäsite on *negatiiviseksi* — vapaudeksi jostakin — *merkityksellistyyvä vapaus*, jonka taustalta löytyy liberaalille traditiolle tyypillinen oletus, että valtio edustaa vaarallista pakkovaltaa.

Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että keskustelussa esiintyvät nimimerkit kantaa ottaviksi yksilöiksi ymmärrettyinä argumentoisivat loogisesti pitäen koko keskustelun ajan kiinni samoista esioletuksista. Päinvastoin näyttää siltä, että yksilönäkökulmasta katsottuna voitaisiin usein puhua jopa niin sanotusta mustasta tai pimeästä retoriikasta, jossa tiettyyn tavoitteeseen pyritään keinolla millä hyvänsä: keskustelun aikana yksi ja sama nimimerkki voi vedota keskenään loogisesti yhteen sopimattomiin perusteluihin — esimerkiksi toisen kerran absoluuttiseen ja toisen kerran relatiiviseen laadun diskurssiin. Juuri tämä tuo esiin diskursusteoriaan pohjautuvan retorisen tarkastelun vahvuuden, sillä yksilötason tarkastelusta pidättäytyminen kohdistaa oletetun koherentin ja intentionaalisesti toimivan subjektin sijaan huomion Yleisradio-puhetta rakentavien diskurssien sisäiseen logiikkaan.

Ota kantaa -aineistoa jäsentävien vapauden diskurssien suhteuttamisessa osaksi laajempia diskursiivisia muodostumia tukeudun Pulkkinen (1989, 1998, 2000) hahmottelemaan poliittisten filosofioiden ideaalityypiseen jaotteluun angloamerikkalaisiin liberaaleihin ja saksalaiseen perinteesen juurtuneisiin hegeliläisiin (hegeliläis-marxiläisiin) ajatusmuotoihin (emt., 2000, 1–4). Hänen mukaansa nämä kaksi ideaalityyppiä kuvaavat kahta ratkaisevasti erilaista

tapaa rakentaa poliittista tilaa.¹⁰⁸ Analyysissä erottelen toisistaan individualistisiin esioletuksiin kiinnittyneet libertaristisen ja uuskeynesiläisen vapauden diskurssin ja kollektivistisen snellmanilaisen diskurssin (vrt. Heikkilä 2001, 64–78). Tämän työn kannalta Pulkkinen ideaalityyppejä rakentavat tutkimukset ovatkin olleet erityisen hyödyllisiä juuri siksi, että näitä pelkistettyjä tyyppiejä voidaan luontevasti soveltaa myös institutionaalisen politiikan ulkopuolelle jääviin populaareihin diskursseihin¹⁰⁹ — toisin kuin monia kiinteästi virallisen politiikan käytäntöjä työstäviä teoreettisia näkökulmia.

Tässä tutkimuksessa Yleisradio-diskurssien esioletuksia luetaan siis nimenomaan (populaarien) poliittisten filosofien näkökulmasta. Kuitenkin myös aatehistoriallisessa tarkastelussa liberaali traditio käsitteellistyy selkeästi yhdeksi — vaikkakin monimuotoiseksi — vaihtoehdoksi. Sen sijaan muiden aateperinteiden jaottelu ja käsitteellistäminen vaihtelee. Esimerkiksi marxilaisen poliittisen käytännön kuihtuminen 1990-luvulla neuvostokommunismien katoamisen myötä on vaikeuttanut marxilais-hegeliläisen perinteen käsitteellistämistä (Heywood 2004, 47). Heywood (2004, 26–49) kuitenkin nimeää edelleen individualistisen liberaalin perinteen vastakohtaksi kollektivismin ja kolmanneksi keskeiseksi poliittiseksi ajatteluperinteeksi kommuni-

---

¹⁰⁸ Postmoderni poliittinen filosofia taas eroaa molemmista edellä mainituista moderneista filosofioista siinä, että siinä pohditaan ilmiöitä pyrkimättä etsimään ja paljastamaan niiden takana piilevää perustaa tai ydintä. Ota kantaa -keskustelun diskurssiiviset leirit kuitenkin näyttävät rakentuvan nimenomaan modernien poliittisten filosofien perustalle.

¹⁰⁹ Vrt. Heywood 1992, 1–2.

tarismin. Usein käytetään myös suomen kielelle kömpelösti kääntynyttä ja (suhteessa tunnettuihin Yhdysvaltojen poliittisiin käytäntöihin) jopa helposti harhaanjohtavaa jaottelua liberalismiin, kommunitarismiin ja republikanismiin (esim. Van Günsteren 1994, 38–43).

4.4.1. Snellmanilainen vapaus

Ota kantaa -keskustelussa vapaus arvona otetaan suhteellisen nopeasti mukaan argumentaatioon. Eksplisiittisenä käsite esiintyy ensimmäistä kertaa ensimmäisen keskusteluviikon lopulla puheenvuoroketjussa, jonka avaa täyden palvelun yleisradiotoiminnan puolesta argumentoiva puheenvuoro. Vapaus markkinavoimista -luonnehdinta esiintyy tässä siihenastisen keskustelun yhteenvetona, tulkintana ja kommentaarina:

Olen samaa mieltä monen valtionTV:n kannattajan kanssa siitä, että jollain tavalla markkinavoimista vapaa tiedonvälitys on taattava. [EN 8.3.2001]

Vapaus markkinavoimista arvona kytkee lausuman perinteiseen laatudiskurssiin, jossa laadun keskeiseksi kriteeriksi määrittyy julkisrahoitteisen median ei-kaupallisuus. Yleisradion luonnehtiminen valtiolliseksi taas liittää kommentin valtion ja markkinoiden vastakkainasetteluun. Yleisradiota julkisena instituutiona — siis kansalaisuuden perspektiivistä — rakentaville vapauden diskursseille onkin tyypillistä se, että epäkaupallisuuden ja kaupallisuuden vastakkainasettelu eksplikoituu valtion ja markkinoiden vastakkainasetteluksi. On kuitenkin tärkeää muistaa, että tämä asetelma ei ole mikään itsestäänselvyys. Epäkaupallisuus voitaisiin liittää habermaslaisen julkisuuden ideaalin tavoin myös sekä val-

tiosta että markkinoista erillisen kansalaisyhteiskunnan toimintaan.

Julkisen palvelun yleisradioyhtiöt ovat itse korostaneet asemoitumistaan sekä valtiosta että markkinoista erillisiksi toimijoiksi¹¹⁰. Tämä erillisuus muodostuu kahdesta toisistaan osittain riippumattomasta tekijästä: toisaalta yhtiöiden journalistisesta itsenäisyydestä suhteessa valtioon, toisaalta yhtiöiden organisaatiomuodon ja rahoituksen erillisyydestä. Julkisen palvelun yhtiöt haluavat yleensä säilyttää veronkaltaisen lupamaksurahoituksen juuri säilyttääkseen itsenäisyytensä suhteessa kulloiseenkin hallitukseen. Ainakin periaatteessa lupamaksurahoitus rakentaa julkisen palvelu yhtiöille myös asiakassuhteen palvelujen käyttäjiin (Hujanen 2005, 59), jotka eivät tosin käytännössä välttämättä miellä itseään asiakkaiksi (Picard 2004, 8-9; Kytömäki & Ruohomaa 2002, 48; Mäntymäki 2001, esim. 251–253).

Populaareissa diskursseissa julkisen palvelu yleisradio-toiminta kuitenkin kytkeytyy valtiollisuuteen. Kuten suomalaisten poliittisten käsitteiden historia *Käsitteet liikkeessä* (Hyvärinen ym. 2003) useiden tutkijoiden voimin osoittaa, Suomessa ja muissa Pohjoismaissa yhteiskunta- ja valtiokäsitteistö onkin saanut angloamerikkalaisesta käsitteistöstä poikkeavia merkityksiä. Pulkkisen (2003, 252) mukaan erityisesti runsas positiivinen valtio-sanaston käyttö luo suomalaiselle valtio-käsitteelle yleiseurooppalaisesta käytännöstä poikkeavan sävyn. Valtiota saatetaan käyttää hyvin laaja-alaisena kattokäsitteenä, joka viittaa sekä hallitukseen

---

¹¹⁰ Esimerkiksi Scannell (1986, 214–227) kuvaa artikkelissaan BBC:n kamppailua kohti (hallituksen suhteen) itsenäistä roolia 1930-luvun työttömyysongelman käsittelyn yhteydessä.

että parlamenttiin (joita ei siis aseteta vastakkain) ja jopa poliittisiin puolueisiin:

Yleisradio on puolueeton elin, eikä sillä ole mitään poliittisia tavoitteita. Ainut tavoite on tiedon levittäminen. Yleisradiotakin valvovat kaikki puolueet ja etujärjestöt, jotta puolueettomuus säilyisi. [HK 28.3.2001]

Esioletuksena siis on, että kaikki erilaisia ryhmäintressejä ajavat puolueet ja etujärjestöt muodostavat (valtiollisen) kollektiivin, joka täten kokonaisuutena muodostuu puolueettomaksi. Poliittisesti valvottu ja veroiksi miellyvillä tv-maksuilla/lupamaksuilla rahoitettu yhtiö rakentuu tässä snellmanilaisessa diskurssissa näin sekä kaupallisista intresseistä että poliittisista ideologioista vapaaksi toimijaksi:

Verorahoin ylläpidetyn TV-kanavan tehtävänä tulee erityisesti huolehtia siitä, että veronmaksaja saa totuudenmukaista tietoa, jota eivät rajoita ideologiset, kaupalliset tms. sidonnaisuudet. [ei nimeä 17.3.2001]

Stenius (2003, 309–362) kiinnittää käsitehistoriallisessa kansalainen-käsitteen analyysissä huomiota juuri siihen, että suomalainen poliittinen kulttuuri ja poliittinen käsitteistö ovat vahvasti kollektivistisia — jopa niin, että käsitteet valtio, kansakunta ja yhteiskunta ovat itse asiassa keskenään vaihdettavissa. Myös Ota kantaa -aineistosta tunnistetuista lausumista hahmoteltua snellmanilaista vapauden diskurssia voidaan luonnehtia kollektivistiseksi: argumentaatiossa toimijana on hegeliläinen kollektiivisubjekti¹¹¹ valtio/kansa-

¹¹¹ Kollektivismi-käsitettä — kuten useimpia poliittisen filosofian käsitteitä — käytetään useissa eri merkityksissä (Heywood 2004, 41–43). Tässä työssä kollektivismi-käsitteellä viitataan juuri kollektiivisubjektin toimijaksi olettaisiin ajatusperinteisiin, joista individualistiset traditiot erottuvat.

kunta, jota Yleisradio julkisena instituutiona edustaa (myös Kettunen 2003, 169–174).¹¹²

Pulkkinen kuitenkin muistuttaa, että sisällöllisesti Hegelin valtio-käsite ei ole sama kuin nykyinen instituutionaalinen valtio-käsite, sillä se kattaa instituutioiden ja lakien ohella myös kansan keskuudessa vallitsevan moraalin (emt. 1998, 31). Tällä tavalla hegeliläinen valtio-käsite tulee itse asiassa varsin lähelle nykykielen yhteisöä, yhteiskuntaa ja jopa kulttuuria. Pulkkinen muistuttaa myös siitä, että hegeliläisessä ontologiassa yksilö ei ole keskeinen samassa mielessä kuin liberaalissa teoriassa: yksilö tietoisena ja toimivana ihmisyyksilönä ymmärretään mahdolliseksi ainoastaan osana jotakin yhteisöä. Valtio-käsite edeltää kansalainen-käsitettä, joka tosin toteuttaa käytännössä valtion idean nimenomaan poliittisen toiminnan kautta (Pulkkinen 1998, 32–33). Voidaankin sanoa, että populaarissa snellmanilaisessa vapauden diskurssissa muodostuu positiivisia assosiaatioita keräävä, kansansuvereniteettiin ja kansan itsehallintoon perustuva vapauden alue. Sen sijaan suhtautuminen markkinatalouteen on kriittistä:

Nimenomaan yksityistäminen ja kaikenlaisten taloudellisten tavoitteiden ajaminen tiedonvälitykseen olisi todellinen uhka puolueettomuudelle. [HK 28.3.2001]

Pulkkisen (1998, 29–33) mukaan Hegel kuvasi kansalaisyhteiskunnan (ja markkinat niiden osana) aineellisten tarpeiden tyydytyksen kannalta tarpeelliseksi kaikenpuolisten

---

¹¹² Tämän tutkimuksen tavoitteiden kannalta suomen kielen käyttö tutkimuksen kielenä on lähestulkoon välttämätöntä: suomen kieli antaa mahdollisuuden käsitellä suomalaisen viestintäpolitiikan retoriikkaa sivuavia populaareja diskursseja aivan toisella tarkkuudella kuin mikä englanniksi kirjoitetussa tekstissä olisi mahdollista.

riippuvuuksien ja välttämättömyyksien ei-vapaaksi järjestelmäksi. Sen sijaan saksalaisen idealismin perinteen mukaisesti moraalisubjektiksi määritelty valtio, jossa yksilöt toimivat yhteistä hyvää tietoisesti tavoitellen,¹¹³ muodostuu vapauden alueeksi. Myös kansalaisyhteiskunnassa ihmiset tosin tekevät yhteistyötä, mutta tällä yksilön intressien ohjaamalla yhteistoiminnalla käytännön pakosta ei ole Hegelin ajattelussa samaa arvoa kuin yleisen hyvän tietoiseen tavoitteluun perustuvalla valtiollisella toiminnalla¹¹⁴. Snellmanin ajattelu eroaa tässä kohdin hegeliläisestä sikäli, että hän ei sisällyttänyt taloutta kansalaisyhteiskuntaan. Toisaalta Snellman kuitenkin suhtautui Pulkkinen mukaan Hegeliä kriittisemmin markkinatalouteen (emt., 1989, 15–16).

Populaarissa snellmanilaisessa vapauden diskurssissa valtiollinen Yleisradio edustaa vastaavasti vapautta rahan valasta ja kaupallisten yritysten ansaintalogiikoista, jotka tässä nimimerkin *Rebel* tyypillisesti edustaman leirin argumentaatioissa edustavat pakonomaista taloudellisen voiton tavoittelua:

Markkinayrityksen ainoa määräävä tekijä on se, mitä tilikauden päätyttyä jää viivan alle. Totuudella, tasapuolisuudella tai kritiikillä on tekemistä siinä vain niin kauan kuin siitä voi hyötyä. [*Rebel* 8.3.2001]

Valtioon assosioituvan YLEn ymmärtämisestä yleisen ja yhteisen hyvän äänenkannattajaksi seuraa myös se, että kansakunnan yhteistä etua silmällä pitävä julkisen palvelun paternalismi ei määriyty niinkään alamaisten holhoamiseksi

¹¹³ Hegelin valtio-käsite muistuttaa monella tavoin nykyistä yhteiskuntakäsitettä (Pulkinen 1998, 31).

¹¹⁴ Hegel ei kuitenkaan vastustanut markkinataloutta, vaan kannatti taloudellisen liberalismien oppeja (Pulkinen 1988, 15–16).

kuin tarpeelliseksi ja suorastaan välttämättömäksi *yhteiskunnallisen vastuun kantamiseksi* (ks. myös Jääsaari 2004, 60–71). Niemisen (2000, 199–200) mukaan julkisen palvelun yleisradiotoimintaa luonnehtikin maailmansotien välisenä aikana informatiivis-hallinnollinen ja toisen maailmansodan jälkeen sosiaalisen vastuun periaatteeseen tukeutuva paternalismi. (vrt. Hujanen & Jauert 1998, 121; Ang, 1996, 31):

Yleistä yhteistä etua ajavan YLE:n tulisi BOIKOTOIDA selkeästi vahingollista toimintaa ja sen edistämistä.

[*Vastuunsa ottava* 18.3.2001]

YLE asetetaan näin yleisen edun vartijaksi, jolta suorastaan odotetaan tuon yhteisen edun rajaamista ja määrittelyä eli oikean ja väärän välisen rajan piirtämistä. Steniuksen mukaan suomalaisen yhteiskunnan vahvan konsensushakuisuuden taustalla onkin nimenomaan politiikan kollektivistinen perushahmotus. Tähän hahmotustapaan liittyy yksimielisyyden vaatimus, jonka hän arvioi erityisesti katkeroittaneen esimerkiksi vuoden 1918 sisällissodan kahtiajakoa: sodassa taisteltiin siitä, kenellä on oikeus määritellä kansakunnan käsite. Osapuolet olivat hänen mukaansa kuitenkin yksimielisiä siitä, että tällaisia kaikkia sitovia määritelmiä ei voinut olla enempää kuin yksi. Stenius (emt., 359–360) painottaa myös sitä, että 1800-luvun aikana vakiintunut suomalainen kansalaisen käsite viittaa ennen kaikkea snellmanilaiseen siiveelliseen ja sivistykselliseen osallistumiseen eikä niinkään lakiasäättävässä elimessä tapahtuvaan uudistusten ajamiseen. Juuri tähän liittyy Steniuksen tulkinnan mukaan myös suomalaisen kansalaisuuden tietty passiivisuuden juonne samoin kuin väittelyn ja neuvottelutaitojen vähäinen arvostus.

Pulkkista (1998, 91) seuraten voidaan todeta, että julkisen palvelun yleisradiotoiminnan paternalismin kritiikki

perustuu ontologisilta perusoletuksiltaan snellmanilaisesta poikkeavaan liberaaliin valtiokäsitykseen. Sen sijaan diskursissa, missä valtio edustaa vapautta ja kansan itsehallintoa, valtion voidaan todella olettaa kykenevän määrittelemään yleisen ja yhteisen edun. Berlin (1969/2001, 56–60) nimeää tällaisen (myös kollektiiviseksi) itsehallinnaksi tulkitun vapauden käsitteen positiiviseksi vapaudeksi. Collins (1998, 23) puolestaan näkee juuri positiivisen vapauden idean ohjaavan eurooppalaisen julkisen palvelun yleisradiotoiminnan instituutioita ja käytäntöjä.

Hegeliläis-snellmanilaisessa perinteessä positiivinen vapauden käsitys saa muotonsa siitä lähtökohdasta, että kaikkien kansalaisten osallistuminen moraaliyhteisöksi ymmärretyn kansakunnan kehittymiseen on olennaisen tärkeää. Snellmanilaisessa traditiossa kansalaisuus ymmärretään siis kaikille kansan jäsenille kuuluvaksi kehitystehtäväksi: kansalaisen täytyy sivistää ja valistaa itseään kyetäkseen käyttämään vapauttaan eli pyrkimään harkiten yhteiseen hyvään (Stenius 2003, 358–360). Tässä kontekstissa julkisrahoitteinen YLE hahmottuu sekä kansalaisten monipuolisten ja tasaveroisten palvelujen että osallistumisen mahdollisuuksien turvaajaksi, eräänlaiseksi hyvinvointivaltioksi eetterissä:

Näyttää siltä ainakin tällä hetkellä, että julkisella rahalla saadaan lapsille kunnan ohjelmaa. Kaupallisella puolella on vain ulkomailta ostettua piirrosohjelmaa, muttei mitään mitä olisi lapsille erityisesti tehty täällä Suomessa.

Pikku kakkonen kunniaan!

[*Äiti* 6.3.2001]

Tämän saksalaiseen idealismiin juurensa juontavan vapauskäsitteen muotoilijana pidetään Kantia, ja sen lähtökohdana on ajatus moraalista autonomiasta. Kantin mukaan ihminen kuuluu luonnonoliona luonnonlakien alaisuuteen,

mutta autonomisena moraalisena oliona myös luonnollisen itsekkäät pakot ja halut ylittävään vapauden valtakuntaan. Tätä vapauden valtakuntaa hallitsee järjen ohjaama moraalilaki eli kategorinen imperatiivi: toimi tavalla, jonka voit toivoa tulevan yleiseksi inhimillistä kehitystä ohjaavaksi luonnonlaiksi.¹¹⁵ (Pulkkinen 1998, 24–25). Hegelin ajattelussa tämä moraalilaki ja siihen liittyvä itsereflektiivisen autonomian ajatus liitetään valtion käsitteeseen. Valtio oletetaan kollektiivisubjektiksi, joka säätää lain itselleen: valtio on siis moraalinen tahto, jonka olennainen määre on vapaus (Pulkkinen 1998, 30).

Mediatutkimuksessa ideaalityyppeinä vahvasti elänyt kansalaisen ja kuluttajan vastakkainasettelu (ks. esim. Syvertsen 2004, 363–364) näyttää siis juontavan juurensa hegeliläis-marxilaisesta poliittisesta ontologiasta. Pulkkinen (2000, 61–63) mukaan hegeliläis-marxilainen poliittinen ontologia vaikuttaakin eurooppalaisessa ajattelussa hyvin laajasti. Esimerkiksi yleensä postmodernien ajatusmuotojen edustajaksi määritellyn Baudrillardin (1968/1996, 1970/1998) ironinen epätoivo kaiken tuotteistumisen edessä on Pulkkinen mukaan ymmärrettävä ennen kaikkea hegeliläiseen poliittiseen ontologiaan sitoutuneen ajattelijan katkeruudeksi ja turhautuneisuudeksi.

4.4.2. Liberaalit vapaudet

Ota kantaa -foorumien keskustelussa kollektivistinen snellmanilainen vapauden diskurssi myös haastetaan. Toisenlaisista esioletuksista lähteviä, vapauden käsitteen aivan erilaiseen kontekstiin liittäviä ja snellmanilaisen vapauden dis-

---

¹¹⁵ Ks. myös esim. Määttänen 1995, 156–158.

kurssin kanssa kilpailevia diskursseja nimitetään tässä työssä Pulkkinen (1998, 2000) poliittisten ontologioiden perusjaottelua seuraten liberaaleiksi vapauden diskursseiksi. Niille näyttää olevan ominaista yksilökeskeisyys ja markkinoiden hahmottaminen vapauden alueeksi. Myös liberaaleihin vapauden diskursseihin kiinnittyvää argumentaatiota voidaan käyttää sekä nykyisenkaltaisen julkisen palvelun yleisradio-toiminnan vastustamiseen että sen puolustamiseen. Diskursiivisten leirien vastakkainasetteluksi muotoutuvassa Ota kantaa -nettikeskustelussa liberaali vapauden diskurssi kytkeytyy kuitenkin usein vahvasti negatiiviseen vapauden käsitteeseen (Berlin 1969/2001, 53–54) saaden samalla kärkevän libertaristisen ja usein myös selvästi YLE-kriittisen muodon.

Libertaristisissa argumenteissa keskeistä on yksilön vapaus sekä kuluttajana että kansalaisena. Tällöin valtiollinen Yleisradio edustaa pakkovaltaa, jonka vastakohtaksi hahmottuu kuluttajien suvereniteetti markkinoilla. Liberaaleissa vapauden diskursseissa — toisin kuin snellmanilaisissa vapauden diskursseissa — kuluttajuuden ja kansalaisuuden näkökulmat kutoutuvatkin erottamattomasti yhteen. Seuraavassa libertaristiseen diskurssiin kiinnittyvässä lausumassa julkisrahoitteisen yleisradiotoiminnan korkeakulttuurinen laatutarjonta näyttäytyy paternalistisena holhouksena, joka rajoittaa median käyttäjän suvereniteettia sekä kansalaisen että kuluttajan rooleissa:

Nyt joku maksaa veroja ja saa sillä vaikkapa Rauta-Ajan, kun mieluummin maksaisi kaupalliselle kanavalle ja voisi katsella vaikkapa Discovery Chanelia. Hän voisi elää yhtä hyvin ilman Rauta-Aikaa kukin Discoveryakin, mutta toiseen hänellä olisi varaa, jos hänelle annettaisiin mah-

dollisuus valita. Mutta nyt hänelle pakkosyötetään Rauta-Aikaa, halusi hän sitä tai ei. (EN 6.3.2001)

Liberaaleissa vapauden diskursseissa kansalainen rakentuu usein nimenomaan veronmaksajaksi, joka vaatii valtiolliselta toiminnalta tehokkuutta. Tällöin Yleisradio rakentuu vastaavasti yhdeksi valtionyhtiöksi muiden joukossa. Sen sijaan kansalaisuus sivistyksellisenä ja kulttuurisena toimijuutena — samoin kuin julkisen palvelun yleisradiotoiminta kulttuurisena ja/tai demokraattisena instituutiona — rajautuu näkymättömiin tämän perspektiivin ulkopuolelle:

Yle ei saa olla mikään suojelukohde jota kansalaisten verorahoilla ja kaupallisten tv-yhtiöitten tuella tulee ylläpitää sen takia että se olisi jotenkin välttämätön instituutio. Sitä se ei todellakaan ole vaan täysin ajastaan jälkeenyäännyt möhkälemäinen köntys estämässä alan kehitystä kohti todellisia markkinoita ja kuluttajan valinnan vapautta.

[AK¹¹⁶, 30.3.2001]

Kuluttajuuden ja kansalaisuuden näkökulmien kietoutuminen yhteen libertaristisessa diskurssissa juontaa juurensa liberaalin poliittisen filosofian ontologisista esioletuksista. Pulkkinen (1998, 89) mukaan liberaalissa ontologiassa lähtökohtana on aina yksilösubjekti, niin sanottu abstrakti yksilö, jonka myötäsyntyisiksi ja universaaleiksi ominaisuuksiksi oletetaan a) kyky edistää omia yksilöllisiä intressejään ja b) kyky tehdä valintoja. Kun siis markkinat ymmärretään vapauden alueeksi ja vapaus määrittyy yksilön vapaudeksi toimia näillä markkinoilla, poliittisten ja kaupallisten markkinoiden välille ei välttämättä tehdä perustavaa laatua olevaa erottelua. Liberaalin poliittisen filosofian uusliberalistisissa

---

¹¹⁶ Nimikirjaimet (keskustelussa mukana koko nimellään)

versioissa yksilö voikin edistää omia tai ryhmänsä intressejä yhtä hyvin poliittisilla kuin kaupallisilla markkinoilla (Dagger 2003, 6–17).

Liberaalissa poliittisessa ontologiassa etäisyys poliittisen ja taloudellisen toimijuuden välillä on yleensäkin lyhyt, eikä liberaali perinne edellytä omien taloudellisten intressien erottamista yleisestä intressistä samaan tapaan kuin hegeliläinen traditio. Taloudellisessa liberalismissa yksilön taloudellisten intressien edistämisen oletetaan itse asiassa edistävän myös yleistä ja yhteistä etua (Pulkkinen 1989, 131; 1998, 26–29; ks. myös Heywood 2004, 28–31) Yhdistävänä tekijänä on myös kansalaisyhteiskunnan käsite. Liberaalissa ontologiassa nimenomaan kansalaisyhteiskunta (jonka osana markkinat toimivat) ymmärretään vapauden alueeksi, jossa yksilöt kohtaavat toisensa vapaina ja tasa-arvoisina vaihtaakseen sekä ideoita että tavaroita. Lopputuloksen oletetaan tällöin olevan maksimaalisen rationaalinen ja näin ollen myös yhteisen ja yleisen edun mukainen. Liberaalin poliittisen filosofian omista lähtökohdista käsin markkina-liberalismin voidaankin katsoa edistävän sellaisia kansalaisen yksilönvapauden kannalta tärkeitä hyveitä kuin itseluottamusta, itseriittoisuutta, yritteliäisyyttä ja kunnianhimoa (ks. Murdock 1999, 8).

Yleisradio-suhteiden kannalta ratkaisevaa on kuitenkin se, että näkemykset valtion soveliaasta roolista vaihtelevat liberaalin tradition sisällä. Mahdollisimman vähän kansalaisten asioihin puuttuvaa, minimalistista niin sanottua yövar-tijavaltiota kannattavassa libertaristisessa versiossa oletetaan, että valtion interventio lähtökohtaisesti häiritsee markkinoiden yleistä etua jakavan 'näkyvämmän käden' toimintaa. Keynesiläisessä ajattelussa taas valtion interventio nähdään

sekä kansalaisen että kuluttajan edun takaajana (Held 1987, 221–222 ja 245–246, Heywood 2004, 28–31; ks. myös Curran 1998, 189–190). Ota kantaa -nettikeskustelun populaarissa argumentaatiossa myös nämä poliittisen filosofian suuntaukset saavat jopa hämmentävän puhdasoppisia artikulaatioita.

4.4.2.1. *Libertaristinen vapaus*

Libertaristinen vapauden diskurssi esiintyy Ota kantaa -aineistossa nimenomaan julkisen palvelun yleisradiotoiminnan suhteen kriittisissä lausumissa. Argumentaation esioletuksena on siis myös tällöin Yleisradion valtiollisuus. Libertaristisessa ajattelussa valtion rooli pyritään kuitenkin supistamaan mahdollisimman pieneksi (esim. Held 1987, 243–254). Tästä tavoitteesta lähtien Ota kantaa -keskustelussa esitetään sekä YLE:n televisiokanavien yksityistämistä, niiden rahoittamista mainoksilla että niiden muuttamista maksullisiksi:

kaikki kanavat pitäisi laittaa maksullisiksi ja jokainen päättäköön itse, mistä haluaa maksaa. verorahoilla pitää hoitaa vain välttämätön eli koulutus, terveydenhoito ja toimeentulo. [televisionääri 6.3.2001]

Esioletuksena on yleisradiotoiminnan määrittely nimenomaan viihdeksi ja/tai liiketoiminnaksi — ei siis demokraattiseksi tai kulttuuriseksi resurssiksi. Populaarissa libertaristisessa Yleisradio-diskurssissa kansalaisuuden ja kuluttajuuden perspektiivit kytkeytyvätkin tiukasti toisiinsa, ja argumentaation lähtökohtana on usein kuluttajuuden näkökulma. Jos siis Yleisradion kanavat koetaan kuluttajuuden perspektiivistä tarpeettomiksi, tv-maksu hahmottuu

myös kansalaisuuden näkökulmasta epäoikeudenmukaiseksi pakkoveroksi, jolle kansalainen ei saa riittävää vastinetta:

TV-lupa on pakkovero muiden seassa: katson suurimaksi osaksi mainosrahoitteisia kanavia ja siitä huolimatta minulta ulosoton uhalla peritään ”lupamaksu” jolla ylläpidetään varmaankin Suomen suurinta suojatyökustaa. [ei nimeä 13.3.2001]

Valtio rakentuu tässä kontekstissa sopimukseksi, joka tarjoaa kansalais-yksilöjen maksamien verojen vastineeksi tiettyjä palveluja. Käsitys valtiosta yksityisten kansalaisten välisenä sopimuksena, jonka ensisijaisena tavoitteena on yksilöiden intressien varjeleminen, yhdistetäänkin usein liberaaliin poliittiseen ontologiaan (Heywood 2004, 28; Dagger 1997, 83–84). Tässä kontekstissa myöskään Yleisradio ei hahmotu itsestään selvästi yhteistä hyvää generoivaksi instituutioksi vaan mediapalveluja tuottavaksi valtionyhtiöksi, jonka tarjonnasta kansalais-kuluttaja valitsee haluamiaan tai tarvitsemiaan tuotteita.

Myös suhteessa poliittiseen toimintaan liberaali perinne (ideaalityyppinä) eroaa Pulkkinen (1998, 39–42) mukaan selvästi hegeliläis-marxilaisesta perinteestä, joka artikuloituu tässä tutkimuksessa snellmanilaiseksi vapauden diskurssiksi. Kansansuvereeniuteen perustuvassa demokratiakäsityksessä ihanteena on kaikkien kansalaisten osallistuminen laajasti ymmärrettyyn (Stenius 2003, 358–359) poliittiseen toimintaan eli itsensä hallintaan (myös Brants & Siune 1998, 140–141). Sen sijaan liberaalissa perinteessä poliittiseen toimintaan osallistuminen ei ole arvo sinänsä, vaan yksilöllä on luovuttamaton oikeus pysytellä politiikan ulkopuolella. Daggerin (1997, 104–105) mukaan liberaalin tradition libertaristisessa tulkinnassa kaikkien kansalaisten osallistumis-

ta aktiivisesti yhteiskunnalliseen toimintaan ei pidetäkään realistisena tavoitteena. Muutamissa liberaalin perinteen suuntauksissa kansalaisten laajaa osallistumista ei nähdä edes suotavana (Held 1987, 191–192).

Tästä näkökulmasta katsottuna myöskään sillä, tavoit- taako Yleisradio kaikki kansalaiset vai ei, ei ole merkitystä. Toisaalta Yleisradiolle ei myöskään asetu universalistista velvoitetta palvella kaikkia kansalaisia. Oletuksella on kau- askantoisia seurauksia YLEn viestintäpoliittisen aseman suh- teen: jos nimittäin Yleisradiolle ei aseteta velvoitetta palvella myös käytännössä kaikkia kansalaisia, kaupallisten mediayri- tysten esitys työnjaosta julkisten ja kaupallisten toimijoiden välillä alkaa näyttää loogiselta. Ota kantaa -nettikeskustelus- sa libertaristiset esioletukset johtavatkin usein vaatimukseen, että YLE kokonaisuutena tulisi joko yksityistää tai muuttaa yhtiön toiminnat käyttäjämaksullisiksi tai tilauspohjaisiksi. Aina libertaristisista esioletuksista lähtevässä argumentaati- ossa ei kuitenkaan päädytä vaatimaan koko yhtiön yksityis- tämistä. Jos libertaristiset esioletukset kytkeytyvät erityisesti television kielteisiä vaikutuksia korostavaan negatiiviseen laatudiskurssiin, lopputulemana saattaa olla vaatimus julki- sen palvelun television roolin tiukasta rajaamisesta tai julki- sen palvelun hoitamisesta radion kautta:

YKSI kanava riittää valtiollisena kanavana tämänkokoi- ssa maassa kuin Suomessa. Loput rahat terveydenhuol- toon ja puhtaan ruuan kehittämiseen. [ööh 10.3.2001]

Libertaristisessa kansalaisuuden diskurssissa toiminnan on- nistuneisuuden kriteeriksi ja ydinarvoksi nousee tehokkuus. Siitä johdetaan välttämättömyys valvoa tarkasti veronmak- sajien rahojen käyttöä esimerkiksi Yleisradiossa. Aivan eri- tyisesti tehokkuutta vaaditaan julkista rahaa käyttäviltä

instituutioilta, sillä niiden katsotaan muuten jäävän markkinoilla ikään kuin luonnostaan toteutuvan tehokkuusajat-
telun ulkopuolelle. Julkisrahoitteisiin palveluihin lähtökoh-
taisesti yhdistettävään tehottomuuteen assosioituu usein
myös byrokraattisuus. Hujanen (1996, 181–195) toteaa-
kin, että paikallisradioiden toiminnan käynnistämisen yhteydes-
sä Suomessa käydyssä keskustelussa kehkeytyi uusi diskur-
siivinen muodostuma. Siinä julkisrahoitteeseen toimintaan
assosioituneet myönteiset konnotaatiot käännettiin kieltei-
siksi (monopolistinen, poliittinen, elitistinen, konservatii-
vinen, etäinen jne.). Samalla kaupalliseen toimintaan liit-
tyvät konnotaatiot (kilpailullinen, markkinahenkinen, vuo-
rovaikutuksellinen, avoin, kansanomainen, läheinen jne.)
muovautuivat entistä myönteisemmiksi. Tämä näkyy myös
Ota kantaa -keskustelussa, jossa Yleisradioon liitetään koko
joukko kielteisiä määreitä, kuten jälkeenjääneisyudeksi mer-
kityksellistyvä perinteisyys ja jäykkä virkavaltaisuus:

Systeemi jossa tympeän hallintoalamaismenteliteetin voi-
min kerätään rahoitusta pystynkuollelle dinosauruksella
jonka yliturvonnut ja tehoton organisaatio tuhlaa sumei-
lematta veromaksajien rahoja 4600 ”työntekijän” voimin.

[AK 30.3.2001]

Todisteluketjussa kansalaiset veronmaksajina asemoituvat
siis Yleisradion massiivisen ja byrokraattisen koneiston vas-
tavoimaksi. Lähtökohtana on snellmanilaisen vapauden dis-
kurssin premisseistä jyrkästi eroava oletus, että (Yleisradiota
rahoittavan) valtion ja sen (veroa maksavien) kansalaisten
edut ovat a) toisistaan selkeästi erillisiä ja b) vähintään po-
tentiaalisesti ristiriitaisia. Yleisradiotoiminnan laatukäsityk-
siä pohtivan Curranin (1998, 184; myös Burgelman 1999,
125–136; Murdock 1999, 3) mukaan libertaristisen indivi-

dualismin näkökulmasta kaupallinen toiminta ei ole ainoastaan taloudellisesti tehokkaampaa vaan myös moraalisesti parempaa, sillä markkinamekanismi tekee kaupallisesta toiminnasta palautteelle herkempää. Libertaristisen poliittisen ontologian esioletuksiin kiinnittyneissä lausumissa Yleisradio määrittäytyikin pakkovallaksi. Pakko-sana myös toistuu näissä lausumissa usein:

Itse asiassa Ylen kanavat ovat pakkokanavia, jotka ovat pakkomaksullisia. Vähän sama kuin pakkoruotsi.

[ei nimeä 8.3.2001]

Liberaalin (angloamerikkalaisen) tradition mukainen vapauskäsite juontaa Pulkkinen (1998, 22–23) mukaan juurensa Hobbesista, joka sovelsi Galilein ajatusta vapaasta liikkeestä ihmiseen: ihminen on vapaa silloin, kun hän voi toimia oman halunsa mukaisesti ilman esteitä¹¹⁷. Kun vapaus määrittäyty negatiivisesti vastustuksen poissa olemiseksi, yhteiskunta merkitsee tämän vapauskäsitteen omaksuneelle periaatteessa aina vapauden rajoittamista. Valtio ymmärretään liberaalin teorian klassisessa samoin kuin libertaristisessa muodossa Locke¹¹⁸ seuraten auktoriteetiksi ja pakkovallaksi, joka muodostaa potentiaalisen uhan kansalaisten luonnonoikeudesta juurensa juontavalle vapaudelle (Pulkkinen 1989, 28; Held 1987, 51 ja 66–67). Tässä kontekstissa myös politiikka-käsite saa helposti hyvin negatiivisen merkityksen (ks. myös Keane 1998, 79):

---

¹¹⁷ Vapaus ihmisen vapautena toimia halujensa mukaan esiintyy jo esim. Aristoteleen ajatuksissa (Sihvola 2001, 15)

¹¹⁸ Pulkkinen (1989, 139) tosin varoittaa esittämästä Locke ja Hobbesia liberaaleina ajattelijoina; hänen mukaansa liberaali poliittinen filosofia muotoutui vasta myöhemmin, kun ns. utilitaristit korvasivat yhteiskuntateorian moraalitermit käsitteillä etu tai hyöty.

YLE on poliittinen media joka on valjastettu vallanpitäjien käyttöön. Vapaa tiedonvälitys on YLE:lle pelkkä vitsi. Hauskinta on että YLE:n nimitykset ovat yleisesti hyväksytyt poliittisiksi. Korruptio ja korporatismi ovat niin yleisiä että sitä ei edes osata paheksua. Vai voisitteko kuvitella että Yhdysvalloissa republikaanit saisivat miehittää suurimpien TV yhtiöiden hallitukset kun ovat nyt vallassa...” [max 17.3.2001]

Näin ollen demokratiaan kuuluva poliittinen (ryhmä)toiminta hahmottuu libertaristisessa vapauden diskurssissa aivan eri tavoin kuin snellmanilaisessa diskurssissa. Liberaalin valtiokäsityksen mukaan demokraattisen valtion valtiosääntö määrittelee ja takaa edellytykset erilaisten ryhmäintressien sovittelulle, kun taas snellmanilaisen käsityksen mukaan toimijat yhteiskunnallis-/valtiollisessa toiminnassa ajavat vain yhteistä ja yleistä etua eivätkä yksityisiä tai ryhmäintressejään.

Markkinatalous ja markkinat oletetaan siis libertaristisessa vapauden diskurssissa vapauden alueeksi, kun sen sijaan valtio hahmottuu potentiaalisesti uhaksi vapaiden markkinoiden toiminnalle (Held 1987, 243–254). Ota kantaa -aineistossa Yhdysvallat esiintyykin usein libertaristisessa diskurssissa markkinoilla toteutuvan vapauden valtakunnan metaforana¹¹⁹. Tässä kontekstissa valtiollinen yleisradioyhtiö asemoituu ennen kaikkea markkinahäiriköksi:

Yhteiskunnan ylläpitämät palvelut, oma televisiokanava, yrittävät kilpailla yksityisten yritysten kanssa vääristään kilpailua. [RokJ 29.3.2001]

---

¹¹⁹ Vastaavasti britit ja BBC symboloivat eurooppalaisia arvoja ja julkisrahoitteista yleisradiojärjestelmää.

Tässä YLE-kriittisessä lausumassa esioletuksena näyttää olevan, että 'näkömätön käsi' ohjaa markkinoiden toimintaa johtaen viime kädessä yhteisen hyvän toteutumiseen. Paradoksi on kuitenkin siinä, että tämä näkömätön käsi toimii tiedostamatta yhteistä etua tuottaen nimenomaan ja vain silloin, kun markkinoilla toimijat etsivät tietoisesti vain omaa yksityistä etuaan. Smithin 1700-luvulla kiteyttämän klassisen talusteorian oletuksen mukaan tietoinen yhteisen edun tavoittelu siis vain häiritsee ja estää markkinoiden toimintaa (ks. esim. Poole 1991, 7–8; Pulkkinen 1998, 25–26).

Viestintäpoliittinen valinta yleisradiojärjestelmien (kaupallinen/julkisrahoitteinen) välillä voidaan näin esittää jopa valintana yhteiskuntajärjestelmien välillä. Virkaanastujaisesityksessään *Kaksi vapauden käsitettä* Berlin (1958) katsookin, että valinta vapauden negatiivisen ja positiivisen tulkinnan välillä on suuri ideologinen valinta. Vapaudeksi jostakin määrittyvän negatiivisen vapauden kannattajat torjuvat hänen mukaansa vapauden positiivisen tulkinnan, sillä vapaudeksi johonkin määritelty positiivinen vapaus saattaa esiintyä hirmuvallan naamiona (Berlin 1969/2001, 53–56; Pulkkinen 1998, 22–23). Collins (1998, 23) puolestaan yhdistää eurooppalaisen julkisen palvelun perinteen nimenomaan positiivisen vapauden käsitteeseen ja ihmisten itsetoteutukseen. Myös Ota kantaa -keskustelun libertaristisessa diskurssissa julkisen palvelun voidaan sanoa assosioituvan positiiviseen vapauden käsitteeseen, sillä julkisrahoitteinen yleisradiotoiminta yhdistetään aineistossa toistuvasti selvästi negatiivisia assosiaatioita kerääviin vasemmistolaisuuteen, sosialismiin ja jopa kommunismiin:

Yle on SDP:n paras propagandaväline. [ei nimeä 7.3.2001]

”Kuten mielipiteestäni ilmeneekin, on julkisen rahan käyttö tv-ohjelmiin laajempi strateginen kysymys: ollaanko markkinatoudessa vai kommunismissa.” [RokJ 29.3.2001]

YLEn tapauksessa vasemmistolaisen imagon voidaan olettaa juontavan aivan erityisellä tavalla juurensa 1960-luvun niin sanotun Reporadion aikaan. Pääjohtaja Eino S. Revon kaudella (1965–1969) Yleisradion vasemmistolaiseksi koettu ohjelmapolitiikka herätti kiivasta keskustelua päätyen lopulta pääjohtajan syrjäyttämiseen (Salokangas 1996, 151–178). Suoria viittauksia tähän kauteen ei tutkimusaineistosta kuitenkaan löydy. Vasemmistolaisuuden ja YLEn assosioivat todisteluketjut eroavat toisistaan myös siinä, määrittäykö Yleisradio vasemmistolaiseksi ohjelmasisältöjen, toimittajien esiintymisen vai jo sinänsä julkisen rahoitusmuodon perusteella.

4.4.2.2. *Uuskeynesiläinen vapaus*

Ota kantaa -aineiston argumentaatiossa liberaalin poliittisen ontologian premisseistä lähtien voidaan rakentaa myös julkisrahoitteisen yleisradiotoiminnan olemassaoloa tukevia perusteluja. Olen erottanut tämän uuskeynesiläiseksi käsitteellistämäni vapauden diskurssin libertaristisesta diskurssista, sillä tässä positiiviseen vapauden käsitykseen ja niin sanotun modernin liberalismiin (Heywood 2004, 29; Held 1987, esim. 222–223) logiikkaan perustuvassa argumentaatiossa yksilön vapauden ehdot oletetaan olennaisesti erilaisiksi kuin klassisessa liberalismissa ja libertarianismissa. Uuskeynesiläisessä diskurssissa valtion interventio ei näyttäydä uhkana vaan yksilön monipuolisten valinnan mahdollisuuksien (positiivisen vapauden) ja sitä kautta yhteiskunnan hyvinvoinnin takeena.

Monipuolisen ohjelmatarjonnan (diversiteetin) ylläpitämistä pidetään tätä nykyä yhtenä julkisen palvelun yhtiöiden perustehtävistä. Esimerkiksi Hill (2005, 111) määrittelee Collinsia seuraten julkisen palvelun kulmakiviksi diversiteetin, universalismin ja puolueettomuuden. Julkisrahoitteisen yleisradiotoiminnan onkin todettu lisäävän mediamarkkinoiden diversiteettiä tarjoamalla sekä monipuolisen kanavakirjon että monipuolisia sisältöjä (esim. Hellman 1988 ja 1999a; Aslama & Wallenius 2003, 2004 ja 2005):

Yleisellä tasolla ei ole mitään syytä hävetä valtion ropojen mukanaoloa, ilman sitä meillä ei olisi esim. nykyisenkaltaista langattoman viestinnän osaamista ja teollisuutta. YLE pysykööt valtion hoteissa. Tarvitsemme vahvan kansallisen vaikuttajan, jolla on riittävästi kriittistä älyllistä ja taloudellista massaa maailman melskeissä. [Wagner 7.3.2001]

Lausumassa kiinnittää huomiota Ota kantaa -aineistossa harvinainen me-pronominin käyttö. Myös kansalliseen etuun vetoaminen samassa yhteydessä näyttäisi liittävän lausuman snellmanilaiseen vapauden diskurssiin, jossa valtio määrittyy kansansuvereniteetin toteuttajaksi. Tulkintani mukaan tässä lausumassa valtion ja meiksi määritellyn kollektiivin suhde jäsentyy kuitenkin eri tavoin kuin snellmanilaisessa diskurssissa: me-kollektiivin suhde valtioon ja valtiolliseen Yleisradioon esitetään arvioivana ja instrumentaalisenä. Toisin kuin snellmanilaisessa vapauden diskurssissa, tässä ei siis samaisteta valtiota ja kansaa eikä toisaalta eroteta valtiota ja markkinoita kahdeksi toimintalogiikaltaan täysin erilliseksi alueeksi. Tv-maksurahoitteisen Yleisradion ylläpitäminen esitetään näin nimenomaan kuluttajuuden perspektiivistä rationaalisenä valintana:

Kaikkien tv -katsojien kannattaa muistaa se, että eivät MTV3 ja Nelonen ole ilmaisia. Ne vievät kuluttajan ruokapöydästä huomattavasti suuremman osan, kuin myymälävaras. [RW7.3.2001]

Kuluttajuuden ja kansalaisuuden perspektiivejä ei individualistisiin lähtöoletuksiin kiinnittyneessä uuskeynesiläisessä vapauden diskurssissa erotetakaan toisistaan, vaan valtiollinen toiminta hahmottuu sekä kuluttajan että kansalaisen valinnanvapauden takeeksi. Kun seuraavassa siis vedotaan kaikkien etuun, tulkitseen sen sisältävän oletuksen monista yksilöistä koostuvasta ryhmästä (yhteistä etua ei käsitteellistettä esimerkiksi suomalaisten tai koko kansan eduksi):

Jos vähäänkin tajuatte, mitä ongelmia tiedotuksen keskittymisestä seuraa! Ymmärrätte myös että kanavien moninaisuus on kaikkien etu. Moninaisuuden kuulu myös valtiolliset kanavat. Valtiollisen TV-toiminnan laajuus on eri juttu, jota voidaan varmasti pohtia!

[*Don Quijote* 28.3.2001]

Lähtöoletuksena uuskeynesiläisessä diskurssissa on markkinoiden toiminnan epätäydellisyys tai ainakin epävarmuus. Valtion ja valtiollisen yleisradiotoiminnan rooliksi määrittyy tällöin markkinoiden toiminnan tasapainottaminen ja täydentäminen sekä markkinoiden epätäydellisen toiminnan tuottamien vääristymien korjaaminen. Argumentaatio voidaan nimetä uuskeynesiläiseksi diskurssiksi (Curran 1998, 198–190), joka juontaa juurensa Keynesin (1949/1951) talousteoriaan. Siinä valtion intervention oletetaan nimenomaan takaavan markkinoiden toimivuuden (myös esim. Slater & Tonkiss 2001, 125–126).

Kuten edellinen sitaatti osoittaa, Yleisradion tarpeellisuutta markkinoiden toimivuuden kannalta esiin tuovissa

todisteluketjuissa ei kuitenkaan välttämättä päädytä kannattamaan niin sanottua täyttä julkista palvelua. Tästä käy jälleen kerran ilmi, että keskeiset yleisradiodiskurssit voivat nivelyä toisiinsa monin eri tavoin ja monin eri seurauksin. Seuraavassa uuskeynesiläisen diskurssin ja perinteisen laadun diskurssin risteyttävässä lausumassa argumentoidaan nykyisen dualistisen yleisradiojärjestelmän jatkuvuuden puolesta:

Ylen tulee pysyä vaihtoehtona kaupallisten kanavien hömppä- ja visailutarjonnalle. Tutkimuksetkin osoittavat että maissa, joissa ei ole vahvaa julkista kanavaa, myös kaupallisten kanavien tarjonta yksipuoleistuu, kun kaikki kanavat seuraavat vain katsojalukuja ja tarjoavat turvallista kaikkia miellyttävää mainstream-roskaa. Esim. Britit vs. USA. [Jimi 6.3.2001]

Myös Kainuun haastatteluaineistossa suhteellisen yleisiä uuskeynesiläisiä perusteluita käytetään nimenomaan perusteltaessa tyytyväisyyttä nykyiseen dualistiseen järjestelmään (Mäntymäki 2001, esim. 163–165). Edellisessä sitaatissa viitataan tutkimuksiin, joiden mukaan julkisen palvelun yleisradiotoiminnan olemassaolo kansallisessa mediamaise-massa lisää myös kaupallisten yhtiöiden tarjonnan monopoliisuutta (esim. ITC 2001; Collins 2002, 3–7). Toisaalta monopolien murtumisen ja kaupallisten vaihtoehtojen ilmaantumisen on katsottu myös monipuolistaneen julkisen palvelun yhtiöiden tarjontaa (Hujanen & Jauert 1998, 124–128).

4.4.3. Valtiokäsitykset ja vapauden diskurssit

Kansalaisuuden diskurssien kenttää organisoivat vapauden diskurssit voidaan jakaa kahteen perustavalla tavalla erilaiseen ryhmään sen mukaan, ovatko ne kiinnittyneet indivi-

dualistiin vai kollektivistisiin lähtöoletuksiin. Liberaaleissa diskursseissa lähtökohtana on yksilö sekä kuluttajan että kansalaisen rooleissaan, kun taas snellmanilaisessa diskursissa argumentaatio ankkuroituu valtioksi tai kansakunnaksi käsitteellistyvään suvereeniin kollektiivisubjektiin. Keskeiset poliittisen filosofian traditiot saavat näissä diskursseissa populaarit artikulaationsa. Ota kantaa -aineiston keskusteluleireissä ne muotoutuvat suorastaan häkellyttävän ideaalityypisiksi.

Näin ollen snellmanilaisessa ja sen vastapooliksi hahmottuvassa libertaristisessa leirissä argumentaatio perustuu ratkaisevalla erilaisiin käsityksiin valtiosta, vapaudesta ja kansalaisuudesta. Myös markkinat ja kuluttajuus paikantuvat ja hahmottuvat aivan eri tavoin.

Ota kantaa -aineiston keskustelusta konstruoitavissa olevan libertaristisen (liberaalin diskurssin tässä kontekstissa yleisemmän) vapauden diskurssin esioletukset voidaan esittää tiivistetysti tähän tapaan¹²⁰:

- a) keskeinen toimija on rationaaliseen valintaan kykenevä, omia intressejään sekä kansalaisena että kuluttajana edistävä ns. abstrakti yksilö (individualismi)
- b) vapaus on yksilön vapautta markkinoilla (sekä aatteellisilla että taloudellisilla)
- c) markkinat muodostavat viime kädessä yhteistä hyvää maksimoivan vapauden sfäärin, jonka omalakista toimintaa ei saa häiritä

---

¹²⁰ Uuskeynesiläinsessä vapauden diskurssissa taas oletetaan, että valtion puuttuminen (erityisesti mediahyödykkeen julkishyödykeluonteen vuoksi) väistämättä epätäydellisesti toimivien mediamarkkinoiden toimintaan on suotavaa, sillä mahdollisimman monipuolinen tarjonta on myös kuluttajan etu.

- d) sinänsä välttämätön ja yhteiskuntasopimukseen perustuva valtio (~Yleisradio) edustaa potentiaalista pakkovaltaa, joten sen rooli on pidettävä mahdollisimman pieneenä

Populaarin snellmanilaisen vapauden diskurssin premissejä taas ovat:

- a) keskeinen toimija on itseään suvereenisti hallitseva kansakunta/valtio (kollektivismi)
- b) vapaus on kansakunnan kollektiivista vapautta järjestää omat asiansa
- c) valtio (~Yleisradio) on moraalilyhteisö, jossa kaikki toimijat pyrkivät edistämään yleistä ja yhteistä etua eivätkä omia intressejään
- d) kansalaisyhteiskunnan osana toimivilla markkinoilla ihmiset pyrkivät edistämään omia yksityisintressejään eivätkä yhteistä etua

Ota kantaa -nettikeskustelun vastakohta-asetelmaa suosivassa vuorovaikutustilanteessa kehkeytyneet populaarit vapauden diskurssit muistuttavat siis hyvin pitkälle Pulkkinen (1998, 17–45 ja 2000, 7–35; Heywood 27–45) muotoilemia poliittisen filosofian ideaalityyppejä. Toisaalta oma tietoisuuteni¹²¹ näistä ideaalityypisistä jaotteluista on eittämättä ohjannut aineistojen luentaa kohdistamalla huomion tietyyntyyppiin lausumissa esiintyviin premisseihin. Kuten tutkimuksen metodologisessa osiossa totesin, tuon tätä teorian ja empirian vuorovaikutusta esiin käyttämällä toisiaan täydentäen kahta usein toisensa poissulkeviksi ymmärrettyä

---

¹²¹ Tietoisuus näistä jaotteluista on syventynyt vähitellen tutkimusprosessin edetessä. Alun perin kiinnostuin poliittisten ontologioiden eroista lisensiaattityön aineistojen analyysin yhteydessä.

diskurssianalyttistä termiä: viitatessani aineistoista tekemiini empiirisiin havaintoihin puhun lausumien identifioimisesta eli tunnistamisesta, mutta viitatessani diskurssien ja laajempien diskursiivisten muodostumien hahmottamiseen käytän konstruoida-verbiä.

Teoreettisesti ohjautuneen lukutavan orientoivasta vaikutuksesta huolimatta voidaan pohtia, mitä populaarien Yleisradio-diskurssien kiinnittyminen hyvin ideaalityypisiin poliittisen filosofian premisseihin merkitsee. Ainakin siitä voidaan päätellä, että populaareissa Yleisradio-diskurssissa erilaisista yhteiskuntafilosofioista johdetut arvot risteytyvät kokemuksellisten kannanottojen kanssa (vrt. Rosengren ym. 1996, 12). Yleisradio-suhteita kansalaisuuden perspektiivistä artikuloivat populaarit diskurssit eivät olekaan tässä mielessä mitenkään autenttisen kokemuksellisia, vaan — foucault'laisittain — tietovaltojen läpäisemiä, muovaamia ja mahdollistamia.

Siinä, että poliittiset filosofiat muovaavat populaareja diskursseja, ei kuitenkaan ole mitään kovin erikoista. Kuten Heywood (1992, 1–2) toteaa, poliittisia käsitteitä käytetään jatkuvasti arkipäiväisissä yhteyksissä, eikä (myöhäis)modernin yhteiskunnan jäsen voi asettua poliittisluontoisten uskomusjärjestelmien ulkopuolelle. Yleisradio-diskursseja organisoivien lausumien puhdasoppisuus näyttäisi kuitenkin tukevan käsitystä siitä, että kieli kytkee käyttäjänsä hyvin tiiviisti yhteiskunnan ja kulttuurin kollektiivisiin ulottuvuuksiin. Toisaalta se, että populaarit diskurssit muistuttavat niin läheisesti institutionaalisia, korostaa valtaotettavuuden merkitystä diskurssien tarkastelussa: olennaista on se, ketkä ja miten määrittyvät missäkin yhteydessä legitimeiksi puhujiksi.

Missä määrin tässä tutkimuksessa konstruoidut vapauden diskurssit sitten ovat leimallisesti suomalaisia? Lähdän liikkeelle Pulkkinen näkemyksestä, että Suomessa molemmat poliittisen filosofian keskeiset perinteet ovat olleet jo kauan läsnä. Pulkkinen mukaan hegeliläis-marxilainen (tässä: snellmanilainen) traditio on kuitenkin juurtunut suomalaiseen yhteiskuntaan syvemmälle kuin esimerkiksi muiden Pohjoismaiden yhteiskuntiin, anglosaksisesta kulttuurista puhumattakaan (1989, 5–6 ja 131–133; Sassi 2001, 248–249).¹²² Snellmanilaisuus vaikuttaa suomalaisessa poliittisessä kulttuurissa edelleen esimerkiksi ajatuksena yksityisten taloudellisten intressien ja yleisen edun jyrkästä vastakkaisuudesta. Hegeliläisen poliittisen ontologian snellmanilaisessa versiossa myös kansalaisen sivistykselliset velvollisuudet korostuvat erityisellä tavalla (Pulkkinen 1989, 6–22).

Yleisradion ja demokratian keskinäissuhde rakentuu näin ollen populaarissa yleisradiolaadun diskurssissa toisin kuin habermaslaisessa julkisuuden ideaalimallissa, jossa vapaiden kansalaisten rationaalisen keskustelun oletetaan tapahtuvan sekä valtiosta että markkinoista erillisessä kansalaisyhteiskunnassa. Käsitehistorialliset tutkimukset antavat olettaa, että positiivisen valtio-käsitteen laajuus saattaa olla erityisesti suomalainen (tai ehkä laajemmin pohjoismainen) piirre, joka luo suomalaiselle valtio-käsitteelle yleiseurooppalaisesta käytännöstä selvästi poikkeavan sävyn (Kettunen 2003, 169–174; Pulkkinen 2003, 252). Toisaalta kuitenkin myös kansalaisyhteiskunnan näkökulmaa painottava Keane (1998, 17) toteaa, että valtio-käsitteen sisältö saattaa tulla

---

¹²² Ajatustapojen ontologisten esioletusten erojen vuoksi poliittisten käsitteiden kääntäminen saattaa olla varsin hankalaa, ks. Pulkkinen 1998, 5 ja 20; 1988, 31).

lähelle klassista habermaslaista julkisuuden ideaalia, jossa tavoitteena on rationaalisen konsensuksen rakentaminen.

Toinen asia on sitten se, voidaanko toisaalta liberaaliin ja toisaalta hegeliläiseen ontologiaan perustuvista valtiodiskursseista keskustella asettamalla vastakkain eurooppalainen ja amerikkalainen poliittinen ontologia. Benniin viitaten Pulkkinen (1998, 39–42) tekee tällaisen erottelun. Samoilla linjoilla näyttäisi olevan Collins (1998, 23), joka yhdistää eurooppalaisen julkisen palvelun yleisradiotoiminnan positiivisen vapauden käsitteeseen. Toisaalta Collins huomauttaa, että kuitenkin tällä hetkellä sekä Euroopan Unionin että Euroopan Neuvoston viestintäpoliittiset säädökset perustuvat voittopuolisesti negatiiviselle vapauden määritelmälle, ja että niiden tavoitteena on markkinakilpailun esteiden purkaminen. (ks. myös Paukku 2004).

Ajatus eurooppalaisen julkisen palvelun yleisradiotoiminnan yhteisestä, saksalaiseen idealismiin palautuvasta ontologisesta perustasta on kiehtova, mutta kieltämättä hankalasti perusteltavissa. Miksi esimerkiksi julkisen palvelun yleisradiotoiminnan symboliksi muotoutunut BBC kehittyi juuri ajatusperinteeltään liberaaliin Englantiin eikä esimerkiksi valtiokeskeiseen Ranskaan? Samantapainen kysymys voidaan esittää vertailtaessa Yhdysvaltojen ja Englannin yleisradiotoiminnan muotoutumista: miksi kaksi monella tavoin samantyyppistä valtiota päätyi valitsemaan täysin erilaisen sähköisen joukkoviestinnän organisoimisen mallin? (ks. McChesney 1999, 228–230)¹²³.

---

¹²³ Lämpikaupallistuneen amerikkalaisen kulttuurin perspektiivistä puhuvat tutkijat korostavat joskus eurooppalaisia kollegojaan voimakkaammin julkisen palvelun demokraattista potentiaalia (esim. Jhally & Lewis 1998, McChesney 1999).

4.5. Yhteenveto

Yleisradion rakentuminen julkisena instituutiona populaareissa diskursseissa käsitteellistetään tässä tutkimuksessa Yleisradion asemoitumiseksi kansalaisuuden jännitteiselle kentälle. Empiirisessä tutkimuksessa tätä asemoitumista tarkastellaan analysoimalla diskurssiteoreettisesti orientoituneen retorisen analyysin avulla ennen kaikkea vuoden 2001 maaliskuussa valtionhallinnon Ota kantaa -keskustelufoorumilla käytyä nettikeskustelua, jonka otsikko on *Digi-TV: Millaista ohjelmaa julkisella rahalla tulisi tuottaa?* Kansalaisuuden diskursseja on kuitenkin pyritty aineiston asettamisen mahdollisuuksien rajoissa konstruoimaan myös toisesta tutkimusaineistosta, marraskuussa 2001 kootuista mediapäiväkirjoista.

Ota kantaa -aineiston keskeisyys kansalaisuuden diskurskien empiirisessä analyysissä johtuu siitä, että jo keskustelun kysymyksenasettelussa kirjoittajia kutsutaan kansalaisen rooliin. Ohjelmatason ottaminen mukaan avauskysymykseen tuo kuitenkin mukaan median kuluttajuuden näkökulman, joka on vahvasti läsnä toteutuneessa keskustelussa. Yhtenä tämän tutkimuksen keskeisenä tavoitteena onkin ollut vastata empiiristen aineistojen avulla kysymykseen, miten kansalaisuutta ja kuluttajuutta artikuloivat Yleisradio-diskurssit suhteutuvat toisiinsa.

Tutkimusaineistojen valossa voidaan sanoa, että Yleisradio rakentuu populaareissa diskursseissa vahvasti valtiolliseksi instituutioksi. Tämä jaettu lähtöoletus muovaa Yleisradioa koskevaa argumentaatiota hyvinkin erilaisissa ja ristiriitaisissa diskursseissa. Tällä perusteella voidaan myös sanoa, että Ota kantaa -keskustelussa väitellään ensisijaisesti siitä, mikä on valtiolle sopiva rooli suomalaisessa yhteiskunnassa.

Yleisradio-diskurssien kytkeytyminen nimenomaan valtion (eikä kansalaisyhteiskuntaan) näyttää liittyvän siihen suomalaiseen erityispiirteeseen, että valtio-käsite on historiallisesti muotoutunut poikkeuksellisen laajaksi ja positii-viseksi. Suomalaisessa kielenkäytössä käsitteet valtio, kansakunta ja yhteiskunta ovat jopa keskenään vaihdettavissa. Tutkimusaineistossa tämä näkyy muun muassa siinä, että välitöntä budjettirahoitusta ei eroteta rahoitusmuotona vä-lilliseksi veroksi määrittävästä tv-maksusta muuten kuin pragmaattisilla perusteilla: budjettirahoitus olisi kansalaisten kannalta vaivattomampaa.

Suomalaisen politiikan ja valtioajattelun poikkeuksel-lisen vahvana pidetty kollektivistinen juonne artikuloituu tutkimusaineistossa ennen kaikkea snellmanilaiseksi käsit-teellistettynä vapauden diskurssina. Snellmanilaista diskurs-sia rakentavissa lausumissa esioletus on, että yleistä etua ja kansan itsehallintoa edustava suvereeni valtio Yleisradioi-neen muodostaa markkinoiden vastakohtaksi asemoituvan vapaan toiminnan alueen, johon olennaisesti kuuluu myös kansalaisten (itsensä) sivistäminen. Sen sijaan markkinat ja kaupalliset mediayritykset edustavat yksityisiä intressejä ja taloudellisen välttämättömyyden valtakuntaa.

Snellmanilaisen vapauden diskurssin kanssa kilpailee individualististen liberaalien diskurssien rypäs, jossa lähtö-oletuksena on kollektiivisubjekti valtion sijaan omaa etuaan tavoitteleva yksilö. Tässä diskurssissa markkinat ovat vapau-den areena, jossa yksilöt sekä kuluttajina että kansalaisina pyrkivät edistämään omia intressejään. Näin ollen kulut-tajuuden perspektiivit nivELYVÄT ristiriidatta liberaaleihin valtiokäsityksiin. Sen sijaan valtio Yleisradioineen rakentuu Ota kantaa -aineistossa vahvana esiintyvässä libertaristisessa

vapauden diskurssissa kansalaisten oikeuksia ja markkinoiden vapaata kilpailua uhkaavaksi pakkovallaksi. Aineistosta voidaan toisaalta konstruoida liberaalin tradition uuskeynesiläinen versio, jossa valtio asemoituu puutteellisesti toimivien markkinoiden korjaajaksi ja täydentäjäksi.

Vapauden diskurssit, jotka jäsentävät puhetta Yleisradiosta valtiollisena instituutiona, kutoutuvat myös keskeisiin Yleisradio-puhetta jäsentäviin diskurssisikermiin, jotka on tässä tutkimuksessa käsitteellistetty laadun diskursseiksi. Laatudiskurssit voidaan jakaa kahteen ryhmään, joissa laatu-käsite saa olennaisesti erilaisen merkityksen. Absoluuttisissa laatudiskursseissa oletuksena on tiettyjen sisältöjen absoluuttinen, ajasta, paikasta ja kontekstista riippumaton arvo. Relatiivisessa laatudiskurssissa taas laatu määrittellään aikaan, paikkaan ja tilanteeseen sidotuksi kontekstuaaliseksi suhteeksi mediasisältöjen ja median käyttäjien arvojen välillä.

Absoluuttiset laatudiskurssit muodostavat kuitenkin sisäisesti osittain ristiriitaisen diskursiivisen sikermän. Perinteisestä yleisradiolaadun diskurssista voidaan erottaa eettinen ulottuvuus, jossa Yleisradion laadun takeena on valtion turvaama vapaus markkinoiden vallasta. Eettisen laatudiskurssin ydin muodostuu toisaalta ei-kaupallisuudesta keskeisenä arvona, toisaalta klassisesta harkitsevan ja rationaalisen julkisuuden idealista. Eettiseen laatudiskurssiin kutoutuu myös asiallisuuden merkitystä korostava yhteiskunnallisen vastuun estetiikka. Laadun esteettisen ulottuvuuden ytimeistä taas löytyvät legitimiin makuun juurensa juontavat korkeakulttuuriset painotukset. Absoluuttisiin laatudiskursseihin olen luokitellut myös negatiivisen laatudiskurssin, jossa koko media Yleisradio mukaan lukien esitetään nostalgisessa valossa laadun kadottaneena massakulttuurina.

Laadun ja vapauden diskurssit puolestaan risteytyvät monin tavoin sen ulottuvuuden kanssa, joka voidaan käsitteellistää YLE-myönteisyydeksi ja YLE-kriittisyydeksi. Erottelu viittaa ennen kaikkea siihen, päädytäänkö argumentaatioketjuissa puolustamaan vai vastustamaan nykyisenkaltaista täyden palvelun tulkintaa. Ota kantaa -keskustelun punaisena lankana juokseekin laadun ja vapauden vastakkainasettelu: Yleisradio-myönteisessä argumentaatiossa vedotaan ennen kaikkea perinteiseen laatuun, kun taas Yleisradio-kriittisessä argumentaatiossa avainsana on suvereenin yksilön valinnan vapaus. Lähemmin tarkasteltuna asia ei kuitenkaan ole näin yksioikoinen, vaan esimerkiksi perinteiseen yleisradiolaatuun vedoten voidaan puolustaa sekä niin sanottua täyttä palvelua että julkisen palvelun kapeaa tulkintaa.

Toisaalta myös uuskeynesiläisen liberaalin vapauden diskurssin yksilökeskeisistä lähtökohdista käsin voidaan argumentoida julkisrahoitteisen yleisradiotoiminnan ja jopa kuluttajan valinnan mahdollisuuksia parantavan niin sanotun täyden palvelun puolesta. Uuskeynesiläisessä diskurssissa oletetaan nimittäin markkinoiden — ja aivan erityisesti mediamarkkinoiden — toimivan väistämättä puutteellisesti, jolloin vasta valtion interventio takaa kuluttajalle ja kansalaiselle maksimaalisen valinnan vapauden. Kuitenkin julkisrahoitteisen yleisradioyhtiön toimiala voidaan myös tässä kontekstissa rajata perinteisen yleisradiolaadun piiriin, jolloin voidaan päätyä kannattamaan julkisen palvelun niin sanottua kapeaa tulkintaa eli julkisrahoitteisten yhtiöiden keskittymistä asiaohjelmistoihin ja korkeakulttuuriin.

5. YLE KULUTTAJUUDEN KENTÄLLÄ

Kun edellä kartoitetulla kansalaisuuden kentällä Yleisradiota tarkastellaan julkisena instituutiona, kuluttajuuden diskursiivisella kentällä tutkitaan YLEä palvelujen tuottajana ja mediakonsernina muiden mediayritysten joukossa. Kuluttajuuden diskursseja tarkastelevan empiirisen analyysin pääasiallisena aineistona onkin 124 vuosina 1957–1970 syntyneiden kirjoittamaa mediapäiväkirjaa, joiden tehtävänannossa kirjoittajia pyydettiin kuvaamaan mahdollisimman laajasti sekä omaa median käyttöä että median herättämiä ajatuksia ja tunteita. Tämän lisäksi analyysissä otetaan soveltuvilta osiltaan huomioon Ota kantaa -nettikeskustelun kuluttajuuden näkökulmaa työstävät lausumat.

Aineistojen strateginen luenta tarkoittaa tässä yhteydessä juuri sitä, että tutkittava diskursiivinen kenttä on teoreettisesti rajattu ja määritelty. Empiiriset aineistot kuitenkin ohjaavat luentaa, joten kuluttajuuden ja kansalaisuuden diskurssien ja niiden keskinäisten suhteiden rakentumista tutkitaan selkeästä teoreettisesta näkökulmasta huolimatta nimenomaan empiirisenä kysymyksenä. Tässä tutkimuksessa niin kansalaisuuden kuin kuluttajuuden diskurssit ymmärretään kuitenkin sillä tavoin kapeasti, että niitä tarkastellaan vain Yleisradio-suhteiden yhteydessä. Vaikka siis mediapäiväkirjoissa kuluttajuuden perspektiivi on läsnä myös muilla tavoin, näitä kuluttajuuden aspekteja ei ole tässä yhteydessä huomioitu.

Näin ollen kuluttajuuden kentällä tarkastellaan vain sellaisia Yleisradio-diskursseja, joissa artikuloidaan median käyttäjien suhdetta YLEen palveluja tarjoavana mediayrityksenä. Samalla tutkitaan sitä, miten median käyttäjät rakentuvat median kuluttajiksi. Perelmanin inspiroima retorinen analyysi soveltuu mielestäni hyvin tämän näkökulman avaamiseen käytössä olevassa päiväkirja-aineistossa, sillä — toisin kuin ehkä voisi olettaa — myös mediapäiväkirjoissa puhutellaan erilaisia yleisöjä ja myös niihin sisältyy vahva retorisen argumentaation ulottuvuus (Perelman 1996, 21) Subjektien rakentumisen kannalta on erityisen kiinnostavaa tutkia, millaiseksi mediankäytön arvioijaksi teksteihin kirjoittajien itsearvioinneissa rakentuva Toinen muotoutuu.

5.1. YLE ei-kaupallisena brändinä

Yksi päivää mediaa -aineistoa muokkaa tietenkin päiväkirjojen kirjoittajille esitetyn kutsun muotoilu. Siinä mediapäiväkirjat asetetaan ensisijaisesti arkipäivän käytäntöjen ja yksilöllisen kuluttajuuden kontekstiin. Huomiota ei suunnata mihinkään mediapalvelujen tuottajaan erityisesti. Tämän vuoksi päiväkirja-aineistoa ei ole mielekästä analysoida samalla tavoin kuin Yleisradio-keskeisiä kansalaisuuden diskursseja. Sen sijaan kuluttajuuden diskursseja tutkittaessa hahmotellaan empiirisen aineiston valossa ensin sitä, miten median käytöstä ylipäätään puhutaan. Vasta sen jälkeen voidaan tutkia tarkemmin, miten puhe YLEstä rakentuu näissä erilaisissa median käytön diskursseissa.

Jo median käyttöä yleisellä tasolla tarkasteltaessa voidaan kuitenkin tutkia esioletuksia siitä, millaiseksi toimijaksi Yleisradio ylipäätään rakentuu median käytön diskursseis-

sa. Tässä suhteessa huomio kiinnittyy siihen, että — toisin kuin nettikeskustelussa — mediapäiväkirjoissa Yleisradioon viitattaessa käytetään yleensä yhtiön logoksi vakiintunutta lyhennettä YLE:

Torstain työpäivänä luin sähköposteja sekä Congestion Avoidance And Control (Jacobson, V. 1988) teknistä dokumenttia. Työpäivän päätteeksi vierailin YLE:n ja kaupalehden internet kotisivuilla. Kotimatalla kuuntelin musiikkia CD:lta (Alison Krauss and Union Station).

[0159M196322]¹²⁴

Nukarin ja Ruuhomaan (2003, 13–15) mukaan Yleisradion virallista roolia Suomessa kuvaa hyvin se, että Yleisradiosta on myös arkisessa kielenkäytössä puhuttu nimenomaan Yleisradiona — toisin kuin esimerkiksi Britanniassa, jossa lyhenne BBC on ollut 1920-luvulta lähtien aktiivisessa käytössä. Nukarin ja Ruuhomaan mukaan Yleisradiossa tehtiinkin vasta vuonna 1990 virallinen päätös siitä, että lyhennettä YLE voidaan käyttää esimerkiksi painotuotteissa. Tämä päätös liittyi uuden logon hyväksymiseen, ja siinä mielessä se voidaan nähdä myös osana yhä tietoisempaa brändin rakentamista. Yleisradion ja muiden kollektivistiselle aatepohjalle rakentuneiden yritysten pyrkimys suosia logonomaisia lyhenteitä voidaan toisaalta nähdä myös pyrkimyksenä markkinaperusteiseen ajatteluun huonosti sopivan aatepohjan häivyttämiseen (Mäntymäki 2001, 168).

Mediapäiväkirjoissa YLE saattaa esiintyä yksinkertaisesti yrityksen nimenä ilman sen laajempia kommentteja tai luonnehdintoja. Mikäli sellaisia kuitenkin esiintyy, niissä

---

¹²⁴ Päiväkirjojen sitaatteja on käytetty sellaisenaan, kielioppillisia ja muita vastaavia virheitä korjaamatta. Periaate on siis sama kuin nettikeskusteluista otettujen lainausten kohdalla.

rakennetaan YLEä samankaltaisten vastakkainasettelujen (ei-kaupallinen/kaupallinen, laatu/määrä, asia/viihde) varaan kuin nettikeskustelussa ja kansalaisuuden diskursseisakin. Kuluttajuuden diskursseissa epäkaupallisuus saattaa kuitenkin määrittää nimenomaan mainoksettomuudeksi:

Radio on ainoa media-instrumenttini kotona. Sieltä löytyy kuitenkin vain yksi kiinnostava kanava: Ylen 1. Kaupallisia kanavia en yksinkertaisesti jaksa kuunnella niiden mauttoman musiikin ja mainosten vuoksi. [0198M196901]

Kuluttajuuden ja kansalaisuuden diskurssien risteytyminen Yleisradio-puheessa tarkoittaa siis muun muassa sitä, että tv-maksurahoitteista Yleisradiota voidaan yhtä hyvin puolustaa kuluttajuuden näkökulmasta kuin vastustaa kansalaisuuden näkökulmasta. Esimerkiksi sellainen suomalaisen yleisradioperinteeseen erottamattomasti liittyvä piirre kuin mainosten puuttuminen julkisen palvelun kanavilta saattaa median käyttäjän näkökulmasta merkitä nimenomaan kuluttajaystävällisyyttä: radiosta ei tarvitse kuunnella ärsyttäviä mainoksia eikä televisio-ohjelmia tarvitse videoida häiritseviksi koettujen mainosten välttelemiseksi (vrt. Schröder 1999, 64; ks. myös Ruohomaa 2003, 191; Vanhatalo 2004, 64–67).

Kaupallisen ja ei-kaupallisen median vastakkainasettelun kautta edellinen kokemuksellinen, kuluttajuutta artikuloiva lausuma yhdistyy siis perinteiseen yleisradiolaadun diskurssiin. Lausumassa esteettisesti painottuva yleisradiolaadun käsite latautuu positiivisesti. Sisällöllisesti ja tyyllillisesti asialliseksi koettuun, ei-kaupalliseen yleisradiolaatuun voi toisaalta liittyä myös negatiivisia konnotaatioita. Mediapäiväkirjoissa YLE-kriittisyyttä ei kuitenkaan yleensä muotoilla

niin selkeästi kuin seuraavassa kansalaisuuden ja kuluttajuuden näkökulmat yhdistävässä lausumassa:

Nykyinen TV-maksun järjestelmä muistuttaa minusta tilannetta, jossa siihen, että saisi ostaa ”Aku Ankan” tai minkä muun lehden tahansa, pitäisi tilata myös Hesari (Neuvostoliitossakin oli käytössä samanlainen käytäntö, sitä kutsuttiin ”Brezhnevin pakkauksiksi”, esim. jos halusit ostaa jonkun hyvän kirjan, täytyi ostaa myös ”Leninin elämä” tms. kirja, joka muuten vain pölyntyi hyllyllä eikä johon kukaan koskaan edes koskenut.) [0218M197001]

Yleisradiota kokonaisuutena institutionaalisella tasolla (julkisena instituutiona, mediaryityksenä tai brändinä) hahmottelevia lausumia löytyy päiväkirjateksteistä kaiken kaikkiaan suhteellisen vähän. Sen sijaan päiväkirjoissa käsitellään Yleisradiota yleensä televisio-ohjelmien ja tv- tai radiokanavien tasolla. Tällöin viitataan joko a) YLEn eri radio- ja televisio-kanaviin tuotteina tai b) YLEn kanavien tiettyihin ohjelmiin tai esiintyjiin. Näitä elementtejä voidaan sitten verrata jonkun kaupallisen kanavan tuotteisiin, jolloin YLElle rakentuu epäsuorasti tietynlainen imago ja identiteetti:

TV jää kolmoskanavalle jossa on yleensä letkeämpi ja rennompi tunnelma kuin Ylen aamukanavalla. Kanavaa tulee vaihdeltua usein, heti kun toiselta kanavalta tulee jotain tylsää. [0188N195802]

Tässä MTV3:n ja YLEn aamulähetyksiä arvioivassa lausumassa perusarvoksi hahmottuu kiinnostavuus (ei-tylsyys), jonka tarkemmiksi määreiksi nousevat letkeys ja rentous. Vaikka YLEn aamulähetyksiä ei eksplisiittisesti arvioidakaan, vertailuasetelmaa voidaan silti täydentää laajalti jaetun ja vielä laajemmin tunnistetun yleisradiolaadun diskurssin vastakohta-asetelman pohjalta. Tällöin letkeän ja rennon

kaupallisen kanavan vastapooliksi hahmottuu tyyllisesti asiallinen ja sisällöllisesti asiakeskeinen yleisradiolaatu, joka artikuloituu yhteiskunnallisen vastuun estetiikan koodeissa. Edellä tämä yleisradiolaatu kuitenkin määrittyy kuluttajuiden perspektiivistä kielteiseksi ominaisuudeksi, letkeyden ja rentouden puutteeksi.

5.2. Median kuluttajuuden diskurssit

Mediapäiväkirjojen kirjoituskutsussa ei erityisesti nosteta esiin Yleisradiota sen enempää kuin muitakaan palvelujen tuottajia. Kirjoittajan oman ratkaisun varaan jää sekä tarkastelutasojen (mediainstituutiot, kanavat, ohjelmat, esiintyjät tai muut ohjelman elementit) valinta että oman median käytön asettaminen laajempaan kontekstiin kuluttajuuden ja/tai kansalaisuuden perspektiivistä. Molemmissa suhteissa päiväkirjojen väliltä löytyy suuria eroja. Aineisto sisältää suhteellisen paljon muistikirjamaisia päiväkirjoja. Niissä median käyttöä kuvataan täsmällisesti, mutta omaa toimintaa tai mediamaisemaa ei juuri kommentoida. Näiden päiväkirjojen anti käsillä olevalle tutkimukselle jää väistämättä suhteellisen vähäiseksi. Samoin osasta raportinluonteisia päiväkirjoja puuttuu lähes kokonaan itsereflektio, kun taas toisiin raportinluonteisiin teksteihin saattaa sekoittua tunnustuksellisia piirteitä. Osaa Yksi päivä mediaa -teksteistä voidaan toisaalta luonnehtia selkeästi tunnustuksellisiksi. Lisäksi joissakin päiväkirjoissa keskiöön nousee oman identiteetin rakentaminen esimerkiksi tietyn elämäntilanteen tai kristillisen uskon varassa.

Diskurssianalysissä huomiota ei kiinnitetä kirjoittajien motivaatioon liittyviin kysymyksiin sinänsä. Sen sijaan tut-

kitaan sitä, minkälaisilla argumenteilla erilaisia kirjoittavia subjekteja rakennetaan. Strateginen luenta vaikuttaa kuitenkin näiden analyysien käsitteellistämiseen siten, että median käyttäjän ja mediakonserni YLE:n (ja sen tuotteiden ja palvelujen) suhteiden rakentuminen käsitteellistetään tässä luvussa nimenomaan median kuluttajuuden perspektiiviksi. Median kulutuksen käytännöt (katseleminen ja kuunteleminen) ymmärretään tässä kuluttamisen laajassa määritelmässä Edwardsia (2000, 3) seuraten ennen kaikkea prosesseiksi, jotka voidaan rinnastaa kuluttamisen perusmuotoihin syömiseen ja juomiseen. Edwards toteaa kuitenkin, että erilaisia kuluttajuuden määritelmiä yhdistää silti myös ajatus tuotteistumisesta. Näin ollen median käyttäjien Yleisradio-suhteita artikuloivien diskurssien käsitteellistäminen kuluttajuudeksi on erityisen perusteltavissa tilanteessa, jossa Yleisradio on julkisen palvelun roolinsa ohella yksi markkinoilla toimiva mediakonserni ja mediatuotteita tarjoava yritys muiden joukossa.

Käsitteellisen selkeyden vuoksi kuluttajuuteen assosioituvasta kaupallistumisesta puhuttaessa on kuitenkin syytä erottaa toisistaan mediatuotteiden kaksi eri roolia: a) mediatuotteet välittömästi kulutettavina *tavaroina sinänsä* ja b) *kulutusta välillisesti mainonnan avulla edistävinä agentteina*. Suomalaisessa kontekstissa julkisen palvelun yleisradiotoiminnan kaupallistumisesta puhuttaessa viitataan siis nimenomaan YLE:n toiminnan ja yhtiön tuottamien mediasisältöjen tyyllisiin muutoksiin, ei yhtiön tuottamien palvelujen rahoitukseen. Sen sijaan mediamaiseman kaupallistumisesta puhuttaessa viitataan ennen kaikkea tilausmaksu- ja mainosrahoitteisen mediatarjonnan lisääntymiseen. Toisaalta kaupallistuva mediamaisema ja siihen kytkeytyvä kulttuurinen

muutos asemoi myös veroluontoisilla tv-maksuilla rahoitet-
tavan Yleisradion markkinoille aivan uudella tavalla.

Kuluttajuuden kenttää valaisevista aineistoista tunnistetuista lausumista olen hahmotellut kaiken kaikkiaan kolme toisiaan rajaavaa median kuluttajuuden diskurssia: rituaalisen kuluttajuuden, rationaalisen kuluttajuuden ja massakuluttajuuden diskurssit. Näistä rationaalisen kuluttajuuden diskurssi lähtee liikkeelle suvereenin kuluttajan oletuksesta, kun taas massakuluttajuuden diskurssissa kuluttaja rakentuu lähinnä markkinoiden uhriksi. Näitä kahta ajatusmallia pidetään varsin yleisesti populaarien kuluttajakäsitysten perusmalleina (esim. Edwards 2000, 7 ja 10–15; Webster & Phalen 1994, 19–38). Kunkin median kuluttajuuden diskurssin esittelyn yhteydessä on sitten pohdittu laajemmin esimerkkien valossa sitä, miten YLE ja sen kanavat, ohjelmat ja ohjelmistot kytkeytyvät erilaisiin mediaa kuluttavia subjekteja rakentaviin diskursseihin.

5.2.1. Rituaalinen kuluttajuus

Yksi päivä mediaa -aineiston päiväkirjateksteissä median käyttö hahmottuu usein arkipäiväiseksi rutiiniksi, jota ei erityisesti pohdita eikä kommentoida. Tästä ei silti voi tehdä suoria johtopäätöksiä rituaalisen kuluttajuuden diskurssin vahvuudesta, sillä sen yleisyys voidaan yhdistää myös monien mediapäiväkirjojen muistikirjamaiseen tai raportinomaiseen esitystapaan — toisin sanoen mediapäiväkirjojen geneerisiin konventioihin. Kun tutkimuksessa ei kuitenkaan ole tavoitteena sen enempää kirjoittajien autenttisen kokemuksen tavoittaminen kuin eri diskurssien suhteellisen osuuden laskeminenkaan, median käytön syystä tai toisesta

lähinnä rutiinina kuvaavia päiväkirjoja ei tämän vuoksi tarvitse pitää erityisen ongelmallisina.

Monissa päiväkirjoissa arkipäiväinen median käyttö esitetään siis melko lailla reflektoimattomaksi jäävänä tapana ja tottumuksena. Mikäli tottumuksen juuria pohditaan ja tottumusta perustellaan, juuret paikantuvat usein omaan elämänhistoriaan tai perheen perinteeseen:

Kotikadun päälle sitten Ykkösen pääuutislähetys, jolle olen hyvin uskollinen. Puoli yhdeksän uutiset on kuulunut elämäni jo lapsuudenkodista alkaen. Heimo Tauriainen oli lapsuuteni Arvi Lind. [0107N196808]

Perheen ja perinteiden mahdollinen merkitys mediatottumusten muovaamisessa on viime vuosikymmeninä jäänyt yksilöllistyvän median käytön tutkimuksen varjoon, vaikka etnografisessa yleisötutkimuksessa perheet yhteisinä ovat olleetkin tutkimuksen kohteina. Suomessa perheet on huomioitu useimmiten juuri lasten television käytön tutkimuksissa (esim. Kytömäki 1999). Kärki (2004, 72–92) nostaa kuitenkin sanomalehden lukijoiden kertomuksia käsittelevässä väitöskirjassaan esiin sen, että monet kertojat yhdistävät lehden lukemisen kiinteäksi osaksi sukupolvelta toiselle periytyvää perheen tapakulttuuria. Rituaalisessa kuluttajuuden diskurssissa media eri muodoissaan näyttäytyykin ennen muuta arjen rytmittäjänä ja värittäjänä. Eri välineet kuuluvat eri vuorokaudenaikojen rutiineihin. Usein media-päiväkirjat alkavat kuvauksella radion avaamisesta tai aukeamisesta:

Monesti aamulla herättyämme vielä sängyllä loikoillessa 1,5-vuotias tyttärenti konttaa ylitseni isän yöpöydän äärelle ja avaa kelloradion, joka aiemmin, kello 6, on herättänyt isän jo töihin. Sitten tyttäreemme nousee pois

sängystä, panee valot päälle ja sen jälkeen hän tuo keltaisen Ainu-pupun minulle, että laulaisin hänelle ensin sillä leikkien ”Jänis istui maassa”. [0026N197012]

Lausumassa radion avaaminen hahmottuu aikaa jakavaksi rituaaliseksi eleeksi. Sen sijaan radion sisällöt eivät näyttäydy lainkaan merkityksellisinä — tekstissä ei mainita edes sitä, mikä kanava kelloradiossa on päällä. Tällaisena aamuista radionkuuntelua kuvaavat myös sekä Alasuutari (1993) että Steeg Larsen (2000, 259–274). Jälkimmäinen tosin painottaa myös sisältöjen rituaalista merkitystä aamun rytmittäjinä ja perheen ja yhteiskunnan rutiinien välittäjinä.

Sanomalehtien lukijoiden kertomuksia tutkinut Kärki (2004, 60–61) pohtii ajatusta median merkityksettömyydestä tehden eron mediasisältöjen (semanttisen) merkityksen ja median käytön käytäntöjen merkityksellisyyden välille (myös Grossberg 1995, esim. 40–41 ja 88–93). Kärjen mukaan lukijoiden viittaukset (sanoma)lehden lukemiseen velvollisuutena kertovat osaltaan lehden lukemisen merkityksellisyydestä yksilötasolla. Kärki keskustelee myös toistuvan, arkisen ja reflektoimattoman median käytön käsitteellistämisen ongelmasta (emt., 63–67). Hän päätyy käsitteellistämään arkisen ja tavanomaisen median käytön rutiiniksi sillä perusteella, että tutkimuksen keskiössä ovat lukijoiden yksilölliset kokemukset. Itse olen sen sijaan päätenyt käsitteellistämään rituaaliseksi sellaisen median kuluttajuuden diskurssin, jonka lausumissa kirjoittaja kuvaa mediasuhteitaan toistuvina, tavanomaisina ja arkisina tilanteina. *Diskurssin nimeäminen rituaaliseksi korostaa tähän mediasuhteiden kuvaamiseen tapaan sisältyvää yhteisöllisyyden aspektia*¹²⁵.

¹²⁵ Käsillä olevassa työssä kysymys ei tietenkään silti ole varsinaisesta ns. rituaalialyysistä (ks. esim. Kärki 2004, 66).

Se tulee erityisen selvästi esiin silloin, kun tekstissä kuvataan arkea rytmittäviä televisio- ja radio-ohjelmia:

Kuuden uutisista tarkistan aina aamuisin että vieläkö maailma on ehjä – siis onko maapallo vielä olemassa. Tänä aamuna ensimmäinen uutinen ei ollut mitään järkyttävää. Huokasin helpotuksesta. [0545N196814]

Aivan erityisesti rutiinien kuvailun yhteisöllinen ja rituaalinen aspekti kytkeytyy mediapäiväkirjoissa sekä radion että television uutislähetysiin. Myös Ridellin (1998, 233–245) väitöskirjaansa varten tekemissä ryhmähaastatteluissa haastateltavat luonnehtivat tv-uutisten seuraamista toisaalta itsestään selväksi ja arkiseksi, toisaalta jopa pakonomaiseksi tavaksi ja tottumukseksi. Ridellin mukaan uutisten katsomiseen liittyy myös yhteisöllinen ulottuvuus, vaikka katsojat haastattelutilanteessa aktiivisesti kiistävät kokevansa uutisten rakentavan yhteisöllisyyttä. Mediapäiväkirjojen analyysi näyttäisi kuitenkin tukevan yhteisöllisyyden läsnäolon oletusta. Näyttääkin siltä, että sekä radion ja television että sanomalehtien uutisten seuraaminen toimii eräänlaisena julkisen ja yksityisen rajapintana, joka tarjoaa mahdollisuuden kuulua yksilönä yhteisöön. Tiedonvälityksen näkökulmasta uutisia tarkastellut Nordenstreng (1972, 390–391; myös Kärki 2004, 93–97) toteaa Yleisradiossa tuolloin käytössä olleen niin sanotun pitkän tähtäimen suunnittelun (PTS) tueksi tehdyn tutkimuksen perusteella, että uutiset eivät itse asiassa täytä tehtäväänsä tiedon välittäjänä. Sen sijaan uutisten katselusta on muodostunut rituaali, joka antaa television katsojille ennen kaikkea turvallisuuden tunnetta.

Päiväkirja-aineistossa rituaalista kuluttajuuden diskursia ei kuitenkaan voida aina välttämättä luonnehtia reflektiiviseksi. Joskus rutiininomaista uutisten seuraamista

kuvataan varsin eksplisiittisesti rituaaliseksi toimitukseksi tavalla, joka luo kirjoittajasta kuvan mediateorioihin perehtyneenä tietotyöläisenä:

Avaan television uudelleen 1/2 9 uutisten aikaan ja se näyttäytyy yhtä pakollisena ja rituaalisena toimituksena kuten siitä on viime aikoina puhuttukin. En muista uutisista muuta kuin afganistanilaisten savenharmaat vaatteet ja kauniit turbaanit sekä asetelman väriharmonian ympäristön kanssa. [0209N196001]

Tämänkaltaiset kuluttajuuden diskursseja itsereflektiivisesti muovaavat lausumat kertovat siitä, että mediapäiväkirjojen kirjoittajat ovat jossain määrin valikoituneet ennen kaikkea kirjallisen harrastuneisuuden perusteella. Kirjoittajissa on myös sekä tutkijoita että toimittajia, jotka ovat työssään tutustuneet muun muassa median rituaalisen kulutuksen teorioihin. Toisaalta kysymys voi olla myös laajemmasta ilmiöstä: medioituneessa yhteiskunnassa tieteelliset käsitteet ja teoriat siivilöityvät osaksi yleisjulkisuutta, joka muovaa niin sanottujen tavallisten ihmisten puhetta jäsentäviä populaareja diskursseja (ks. myös esim. Gripsrud 1999, 1–2; Livingstone 1999, 91–107; McKee 2005, 1–5). Näin ollen voidaan kysyä, eikö erityisesti niin sanotulle radikaalietnografialle — mutta myös yleisemmin kulttuurintutkimukselle — tyypillinen oletus arjen täysin reflektioimattomista rutiineista ole omiaan konstruoidaan arkea vallasta vapaan viattomuuden ja aitouden sfääriksi (ks. myös Kärki 2004, 61).

Seuraavassa lausumassa nimenomaan mediapäiväkirjan kirjoittamiseen liittyvä oman toiminnan tiedostaminen kyseenalaistaa median käytön rutiininomaisuuden. Samalla kirjoittajasta rakentuu omia käytäntöjään rationalisoiva kuluttaja, joka hakee toiminnalleen rationaalisessa kulutta-

juuden diskurssissa tavanomaista funktionalistista ja järkiperäistä selitystä:

Vasta nyt kun sain mediapäivän paperille huomaa itsekin sen tärkeän roolin arkipäivässä. Uskon että media korvaa osan kotiäidin menetetyistä sosiaalisista kontakteista, ainakin minulla. [0492N196216]

Rituaalisessa kuluttajuuden diskurssissa tyypillisiin kuvauksiin median käytöstä arkielämän tahdittajina ja muiden arkipäiväisten toimintojen osatekijöinä — osana työmatkoja, lasten kanssa olemista, ruuanlaittoa tai syömistä — liittyy usein myös aistimellisen mielihyvän kuvailua. Aivan erityisen usein aisti-ilo näyttää liittyvän kuvauksiin lehtien lukemisesta:

Ihana läiskäys, kun viileä, kylmästä peltilaatikosta juuri haettu lehti lämähdyttää keittiön pöydän kulmalle. Aamulehden tuoksu kuuluu yhteen kahvin ja puuron kanssa. Se on kuin mausteet pipareissa. Jos joku puuttuu, pipari on pilalla. [0241N196301]

Kärjen (emt., 70–71) havaintojen mukaan nautinnollisen lukuelämyksen kannalta pidetään tärkeänä juuri sanomalehden aistimellisuutta: paperin tuntua, lehden selailtavuutta, painomusteen tuoksua ja väriä. Lehden luvun rutiinit liitetään usein myös ruuasta nauttimiseen, mikä ei ehkä olekaan silkkaa sattumaa. Kulutuksen myyntejä, merkityksiä ja konnotaatioita haarukoidessaan myös Edwards (2000, 10) tuo esiin sen, että kaikenlainen kuluttaminen assosioituu helposti kuluttamisen perusprosesseihin syömiseen ja juomiseen samoin kuin erotiikkaan.

Kärjen mielestä (2004, 68) lehden lukemista voidaan pitää merkityksiä luovana rutiinina nimenomaan sen vuoksi, että ontologisen turvallisuuden tunteen ohella se antaa

mahdollisuuden oman rauhallisen hetken valloittamiseen ja samalla yksityisen ja julkisen yksilölliseen linkittämiseen lukijan itse säätelössä kontekstissa. Rituaalisen kuluttajuuden diskurssin sisälle rakentuu samalla jännite yksilölliseen arkeen kiinnittyneen individualistisen näkökulman ja rituaalisen median käytön julkisen ja kollektiivisen ulottuvuuden välille. Yksilön elämää tahdittavien, semanttisesti lähes merkityksettömiksi miellettyjen median käytön tottumusten voidaan näin väittää kiinnittävän median kuluttajan varsin lujin sitein diskursiivisesti muodostuviin yhteisöihin. Refleктоimatonta rituaalista median käyttöä voidaan pitää medioituneessa yhteiskunnassa todennäköisesti tavanomaisimpana kansalaisuuden artikulaatiomuotona, joka ikään kuin huomaamatta muotoilee yhteiskunnallista agendaa. (Kivikuru 1999, 7; Valtonen 1999, 21; ks. myös Anderson 1991; Billig 1995)

Julkisrahoitteista televisiota käsittelevässä Ota kantaa -keskustelussa rituaalisella kuluttajuuden diskurssilla ei kuitenkaan juuri näytä olevan sijaa, mikä on ymmärrettävää aineiston syntyhistoriaa ja geneerisiä konventioita ajatellen. Nettikeskustelussa oman median käytön kuvailu ei ole samaan tapaan itsetarkoituksellista kuin mediapäiväkirjoissa, sillä keskustelua käydään kuitenkin ensisijaisesti kansalaisuuden perspektiivistä käsin. Keskustelun tuoksinassa kuvaukset sekä kirjoittajan omasta että toisten ihmisten median käytöstä asemoituvatkin ennen muuta argumenteiksi siihen väittelyyn, jossa määritellään julkisrahoitteisen television tarpeellisuutta ja tulevaisuutta.

5.2.1.1. Yleisradio perinteenä

Mediapäiväkirjoista konstruoidussa rituaalisen median käytön diskurssissa korostuu YLE:n rooli arkisina ajan käytön

rutiineina ja rituaaleina ilmenevän kansallisen perinteen kantajana. Kuten edellä on todettu, tämä ei suinkaan tarkoita sitä, että YLE instituutiona asemoituisi tässä diskurs-sissa merkityksettömäksi. Esimerkiksi Billigin näkemyksen mukaan juuri reflektioimattomat jaetut käytännöt rakentavat ja pitävät yllä yhteiskunnallista elämää muovaavia perusole-tuksia kaikkein tehokkaimmin (1995, esim. 5–9):

Klo 20.30 katsoimme TV1:n uutiset vähän huolimatto-masti (samaa aikaan kokkiohjelmat kolmosella). Ylen uutiset ovat ne ainoat oikeat, vaikka täydennämme tar-jontaa uutispäivän kiinnostavuudesta riippuen MTV3:n ja Nelosen uutisilla. [0298N196304]

Yleisradion roolia suomalaiskansallisen identiteetin rakenta-misessa on pidetty varsin keskeisenä (esim. Jokinen & Saa-risto 1999, 56–66), ja Yleisradion puoli yhdeksän pääuu-tislähetyksellä on katsottu olleen aina näihin päiviin saakka jopa eräänlaisen kansallisen rituaalin rooli. Tämä tuli selvästi esille vuoden 1993 kanavaudistuksen yhteydessä, kun pää-uutisten ajankohtaa yritettiin muuttaa. Laaja kriittinen pa-laute sai yhtiön palauttamaan uutiset entiselleen (Hujanen 2002, 7¹²⁶). Tässä suhteessa yhtenäiskulttuuri näyttäisi kui-tenkin olevan yhä enemmän murtumassa, sillä tätä nykyä MTV3:n Kymmenen uutiset saattaa ylittää YLEn pääuutiset katselijamäärässä (SK 16/2005, 30–38).

Vaikka yleisradiotoiminnan yhteistä kansallista julki-suutta keskeisesti rakentaneen roolin vuoksi BBC:n ja YLEn kaltaisilla julkisrahoitteisilla mediayhtiöillä on perinteinen erityissuhde kansallisiin rituaaleihin¹²⁷, kansallisen identitee-

¹²⁶ <http://www.yle.fi/yle24/historia.php>

¹²⁷ Yleisradiotoiminnan ja kansallisten rituaalien suhteesta ks. esim. Cha-ney 1986, 247–263.

tin rakentamista ei siis enää voi pitää julkisrahoitteisen median yksinoikeutena. Myös kaupalliset mediarytykset pyrkivät aktiivisesti rakentamaan kansallista viitekehystä (Hellman 1999b, 119–120) huolimatta siitä, että niiden omistus ei välttämättä enää ole suomalaisissa käsissä (esim. MTV3). Toisaalta joidenkin kaupallisten kanavien kansainvälisille formaateille perustuvien ohjelmien (esim. Idols) suosio herättää kysymyksen, voiko kansallisiksi versioiksi tuoteistettu glokaali mediakulttuuri muodostua uudenlaisen yhtenäiskulttuurin pohjaksi. Mediapäiväkirjoissa suomalaiskansallinen näkökulma saatetaankin yhdistää niin YLEn kuin kaupallisten mediarytysten palveluihin ja yhtä lailla fiktion kuin faktaan:

Saunan jälkeen suomalaista perinneruokaa eli ruisleipää kalan kanssa – ja tv:n katsomista. Salatut elämät, tiettenkin. Aluksi en voinut käsittää miksi joku jaksaa katsoa sitä. Nyt ajattelen että on hyvä että suomalaiset ovat tehneet sarjan suomalaisille, joka kiinnostaa suomalaisia. Sarjassa voidaan neuvotella suomalaisesta kulttuurista, meistä itsestämme, suhteestamme toisimme.

[0175N196914]

Toisaalta rutiininomaisena ja ehkä jopa sukupolvelta toiselle periytyneenä esitettävä Yleisradio-suhde saattaa päiväkirjojen lausumissa sisältää piileviä esioletuksia YLEn erityisyydestä mediarytyksenä. Nämä joskus myös suoraan ilmaissut arvostukset liittyvät usein nimenomaan snellmanilaisessa diskurssissa muovautuneeseen positiiviseen valtiokäsitykseen ja markkinakriittisyyteen:

Netistä katsoin DigiTodayn otsikot ja luin surukseni kaupallisten radiokanavien ohittaneen Ylen kanavat ensimmäisen kerran kuuntelutunneissa.

[0136N196401]

Toistuvan ja arkipäiväisen Yleisradion palvelujen käytön kuvauksissa YLEen viitataan kuitenkin yleensä ilman erityisiä luonnehdintoja tai kommentteja. Tällöin lausumasta ei itse asiassa käy ilmi se, hahmotetaanko mediakonserni YLE jollakin tavalla erityisenä yrityksenä vai ei.

YLEn Teksti-TV:ltä haluan tietää heti herättyä, onko jostain isoa tapahtunut vai makaako maailma niin kuin ennenkin. [0031M196501]

Radionkuuntelua identiteettivalintana tutkineen Vanhatalon (2004, 103–105) mukaan ainakaan nuoret eivät tuo kovin usein esille Yleisradion kanavien erityisyyttä. Hänen mukaansa radionkuuntelua jäsentävässä realismidiskurssissa radion kaupallisuus nähdään pääsääntöisesti normaalina ja itsestään selvänä, ja myös YLEn kanavien oletetaan seuraavan samaa yleisömäärien maksimointiin tähtäävää logiikkaa. Yleisradion kanavia ei myöskään usein mielletä sisällöllisesti kaupallisista poikkeaviksi. Tarkasteltaessa Yleisradiota kokonaisuutena ei silti ole itsestään selvää, millainen yhteiskunnallinen merkitys Yleisradion palvelujen usein vähätellyllä rituaalisella käytöllä on. Esimerkiksi YLEn varsin suosittujen tv-kanavien ohjelmistot ovat edelleen selvästi asiapitoisempia ja yhteiskunnallisesti orientoituneempia kuin kaupallisten kanavien ohjelmistot (Aslama ym. 2001, 78–90; Aslama & Wallenius 2003, 7; myös Hellman 1988, 125–126; Kivikuru 1999, 7).

Suomalaisen yhteiskunnan historiassa julkisen palvelun yleisradioyhtiön puolueettomuuden ja asiallisuuden ihanteella ja sitä artikuloivalla yhteiskunnallisen vastuun esteetiikalla on joka tapauksessa ollut merkittävä rooli. Se on kytkeytynyt tiiviisti konsensuksen ilmapiiriin ja siihen perustuvan suomalaisen yhteiskunnan status quon rakentamiseen

(vrt. Carey 1994, 85; myös Kantola 2002, esim. 267). Hujanen (2001, 85–86) puhuu Yleisradiota 1980- ja 1990-lukujen murrokseen saakka ohjanneesta yhteiskuntasopimuksesta. Siinä sopimuksessa Yleisradio ymmärreltiin olennaiseksi osaksi kansallista julkisuutta, jonka keskusteluihin kaikkien yhteiskuntaryhmien oletettiin osallistuvan. Kantolan (2002) analyysi suomalaisen eliitin lamakeskustelusta osoittaa kuitenkin, että yhteiskuntasopimusta perinteisessä mielessä ei Suomessa enää ole. Median kuluttajuuden artikulaatioissa tämä saattaa näkyä siten, että myös Yleisradion yhteiskunnallisen vastuun estetiikka tulee yhä laajemmin kyseenalais-tetuksi:

Olisi hauskaa jos ne kunnolla naureskelsivat joitain tyhmiä juttuja. Eivät taida uskaltaa, jos vaikka joku suuttuu.
Pitääkö YLEn olla aina niin neutraali? [0006N196301]

Toisaalta perinteiseen yleisradiolaadun diskurssiin kytkeytyvä yhteiskunnallisen vastuun esteettinen ulottuvuus organisoii edelleen vahvasti populaareja kuluttajuuden diskursseja. Se toimii päiväkirjoissa yhtenä keskeisenä argumenttina silloin, kun Yleisradion palvelujen käyttö esitetään rationaalisina kulutusvalintoina.

5.2.2. Rationaalinen kuluttajuus

Sekä päiväkirja-aineistossa että nettikeskustelussa mediankäyttö voidaan esittää paitsi arkisena rutiinina myös yksilön tietoisina ja aktiivisina valintoina. Median käyttöä rationaalisina valintoina kuvaavista lausumista olen konstruoinut rituaalista kuluttajuutta rajaavan rationaalisen kuluttajuuden diskurssin. Sen keskiössä on omia moninaisia intressejään, tarpeitaan ja halujaan mediavalintojen avulla edistävä ja tyydyttävä, rationaalisesti valitseva yksilö:

Avaan radion. Se on kuin taustamusiikkia. Teen tilanhallintaa. Keskittymistä vaativaa konttorityötä. Radio rupattelee kuitenkin koko ajan taustalla. [0167M196902]

Kuluttajan rakentuminen rationaaliseksi ei kuitenkaan tässä viittaa kuluttajan valitsemien mediasisältöjen lajityyppisiin vaan nimenomaan tietoiseen ja aktiiviseen valintaan kykenevään kuluttavaan subjektiin. Edellisen esimerkin tavoin rationaalista kuluttajuutta artikuloivissa lausumissa kuvataan usein sellaista median käyttöä, jossa sisällöillä on semanttisessa mielessä vain rajallinen merkitys. Esimerkiksi radion taustakuuntelua voidaan perustella hyvinkin monenlaisilla tarpeilla (Åberg 1999, 47) — sen julkilausuttuna motiivina voi yhtä hyvin olla halu rakentaa omaa identiteettiä kuin pyrkimys muotoilla akustista miljöötä.

Tutkimusaineistossa erilaisia median kuluttaja-subjekteja rakentavat diskurssit eivät kuitenkaan aina esiinny selvärajaisina ja toisensa poissulkevinä. Niiden voidaan pikemminkin sanoa rajaavan toisiaan: esimerkiksi yleisömittauksissa yhtenä ja samana esiintyvää median käyttöä voidaan kuvata jopa samassa lausumassa kahdesta eri näkökulmasta. Seuraavassa esimerkissä median käyttö (radion kuuntelu) kuvataan toistuvana rituaalina, kun taas sitten radion sulkeminen perustellaan tietoiseksi ja rationaaliseksi ratkaisuksi:

Aamu alkoi, kuten tavallisestikin klo 07:00 autoradiouutisilla (Radio Suomi) ja radio meni kiinni, sekin kuten tavallisesti, heti 07:15 kun Ylenaikainen jatkoi. Usein en halua kuunnella aamuisin musiikkia enkä höpinöitä kun ajatukset ovat jo muutenkin kiinni työssäni.

[0064M196001]

Päiväkirja-aineistosta tunnistetuissa, rationaalisen kuluttajuuden diskurssin muodostavissa lausumissa kuluttajuus

hahmottuu kaiken kaikkiaan varsin funktionalistiseksi. Tämä tarkoittaa myös sitä, että esimerkiksi asiaa ja viihdettä ei välttämättä hahmoteta vastakkaisiksi ja toisensa pois sulkeviksi vaihtoehtoiksi — rationaaliseksi ja irrationaaliseksi vaihtoehdoksi. Sen sijaan yksilön intressit oletetaan sekä moninaisiksi että yksilöllisiksi ja tilanteisiksi. Mediavalintojen perusteluissa tulevat vastaavasti esiin kaikki käyttötarkoitustutkimuksissa luetellut median käytön perusmotiivit: rentoutuminen, seuran ja sosiaalisesti käyttökelpoisen tiedon saanti, identiteettityö ja tiedon hankinta (McQuail 2000, 388):

Uutisten seuraamisen pakko on osittain tapa, osittain tiedon halua, halua pysyä kärryllä. Olen huomannut, että työpaikan kahvipöytäkeskusteluissa olisi vaikea pysyä perässä, jollei seuraisi uutisia. [0329N196504]

Lähtöoletuksiltaan individualistisessa rationaaliossa kuluttajuuden diskurssissa kuluttaja rakentuu suvereeniksi valitsijaksi samaan tapaan kuin liberaaliossa kansalaisuuden diskurssissa. Molemmissa esioletuksena näyttää olevan omia intressejään ajava ja valitsemaan kykenevä yksilö, niin sanottu abstrakti yksilö (esim. Poole 1991, 5–8). Tässä suhteessa rationaaliossa kuluttajuuden diskurssi jakaa myös kulutuksen tutkimuksen valtaviiran ja uusklassiossa taloustieteen ontologiset esioletukset: antropologiseksi vakioksi ymmärretty kuluttaja tyydyttää järkipäisesti joko universaaleja biologisia tarpeitaan ja/tai yksilöllisiä halujaan. Tällöin kulutuksen perimmäisenä tavoitteena katsotaan olevan yksilön pyrkimys mielihyvän ja hyödyn maksimointiin (ks. esim. Gualerzi 1998, 46–49; Uusitalo 1998, 216).

Kysymystä mielihyvämästä voidaan pitää median kuluttajuuden kannalta erityisen kiinnostavana. Vaikka myöhäis-

modernissa medioituneessa yhteiskunnassa mielihyvän etsiminen oletetaan yleisesti median käyttöä ohjaavaksi intressiksi (esim. Herkman 2002, 191–194), mediapäiväkirjoissa mielihyvän kokemuksiin liittyvät valintojen perustelut eivät ole kovin keskeisiä. Jossain määrin tietoista valintaa kuvaavissa lausumissa toki esiintyy myös julkilausuttua mielihyvähakuisuutta:

Illalla katselin vielä vähän aikaa telkkaria, yhdentoista aikaan. Olin nauhoittanut Salatut elämät, Kulttuuriuutiset, Valopilkun ja Kirja A&Ö:n. Viimeksi mainitun katsomisen säästin seuraavaan päivään, jolloin katselisin sen kaikessa rauhassa, nauttien. [0080N195905]

Rationaalisen kuluttajuuden diskurssia voidaan tarkastella myös suomalaisen kuluttajavalistuksen ja kuluttajakasvatuksen näkökulmasta. Kansalaisten opettaminen rationaaliseksi kuluttajiksi oli 1900-luvun alkupuolella osa modernisaation ja teollistumisen kansallista projektia. Vuosisadan loppupuolella kansakunnan elinvoiman edistämiseen yhdistetystä rationaalisen kuluttajan ihanteesta kehittyi uudentyypinen kuluttajakansalaisen ihanne, joka kiinnittyy toisaalta nautintojen hallitun käytön velvoitukseen ja toisaalta velvollisuuteen edesauttaa markkinoiden toimintaa (ks. esim. Pantzar 2002; Pantzar & Lammi 2002, 19–45; Eide & Knight 1999, 525–547). Mediapäiväkirjoista konstruoidussa rationaalisen kuluttajuuden diskurssissa *itsekontrollin vaatimus* näyttää vahvalta esioletukselta, vaikka sitä voidaankin kommentoida ironisesti:

Rockin vastaisku martoittumiselle on tietenkin rockin ajankohtaislehti Rumba, jonka valitsen tänään lounasseuraksi. Lihaperunoiden hyväillessä vatsaa silmäilen lehdestä aimo annoksen poppijuttuja, tosin vain kohtuudella ja sieltä täältä näykkien. [0173N196801]

Median käyttäjä esitetään tässä hyvin tietoisena valitsijana ja oman moniulotteisen identiteettinsä rakentajana. Toisaalta lausuma rajautuu jo mediapäiväkirjojen kolmanteen keskeiseen kuluttajuutta artikuloivaan diskurssiin, massakuluttajuuden diskurssiin: populaarikulttuurista kertovia juttuja nautiskellaan vain hallitusti ja kohtuudella, sillä kontrolloimattomana populaarikulttuurista nauttimisena ilmenevä itsekontrollin menetys uhkaa rationaalista ja valikoivaa median kuluttajuutta. Korostunut itsekontrollin vaatimus voidaan Foucault'ta soveltaen yhdistää myös yhteiskunnan markkinoitumiseen ja uusliberalistisen regüimin leviämiseen (Rose 1999; Helén 2004, esim. 220). Siihen on liitetty uudenlaisen, entistä vastuullisemman, subjektiivuden rakentaminen. Seuraavassa esimerkissä huomiota kiinnittää juuri rationaalisen valinnan artikuloituminen normatiivisessa pittäisi -muodossa:

Katson televisiosta lastenohjelmia, uutisia ja säätä ja joskus ajankohtais-, luonto-, ja tiedeohjelmia. Yritän seurata brittiläisiä ja saksalaisia (erityisesti dekkari-) sarjoja ja kotimaisista sarjoista Kotikatsomon ohjelmia ja kakkoselta keskiviikkona klo 21 tulevia sarjoja sekä satunnaisesti elokuvia. [0329N196504]

Tässä lausumassa seurattavien ohjelmien luettelo kytkee rationaalisen kuluttajuuden diskurssin yhteen yleisradiolaudun diskurssin kanssa; sikermässä rakentuvia argumentteja tarkastellaankin lähemmin hieman myöhemmin keskusteltaessa YLE-brändistä laatuvalintana. Rationaalisen valinnan diskurssi muodostaa kuitenkin usein sikermiä myös perinteisen laatukäsityksen haastavan relatiivisen laatudiskurssin kanssa. Seuraavassa esimerkissä sairaalasarja Teho-osaston seuraamista perustellaan — ja puolustetaan — rationaali-

sesti rentoutumisen tarpeella. Ristiriitaisuus omaan mieltymykseen perustuvan relatiivisen laatuarvion ja jaetuksi oletetun perinteisen laatudiskurssin välillä on ilmeinen:

Sitten lopuksi rentoutusta: MTV:n Teho-osasto, joka mun mielestä on vieläkin itse asiassa melko hyvä sarja. Ja vaikkei olisikaan, saa kai sitä saa rentoutua välillä hömpässäkin fiktiomaailmassa. [0006N196301]

Rationaalisen kuluttajuuden diskurssin rajat piirtyvät suhteessa irrationaalisen massakuluttajuuden diskurssiin. Rationaalisen kuluttajan identiteettiä voidaan rakentaa myös tuomalla esiin huolta *toisten* kyvystä tehdä rationaalisia valintoja (vrt. Vanhatalo 2004, 98–100) Ennen kaikkea huolta kannetaan lapsista (Jääsaari 2004, 68–71), mutta negatiivisen laatudiskurssin kanssa risteytyneessä rationaalisen kuluttajuuden diskurssissa viihteellistyneen median oletetaan vaativan kaikilta median käyttäjiltä erityistä vastustuskykyä:

Media tuottaa paljon taustahälyä ja disinformaatiota. Oma vastuu kuulijana, näkijänä, lukijana, kokijana on tärkeä! Miten pitää huolta, että ihmiset oppivat olemaan media- ja lähdekriittisiä? [0243N196413]

Kuluttajan suvereniteetin oletus nostaa väistämättä esiin Yleisradion viestintäpoliittisen aseman kannalta erittäin relevantin kysymyksen kysynnän ja tarjonnan keskinäisestä suhteesta. Ovatko median käyttäjät uhreja vai aktiivisia toimijoita? Websterin ja Phalenin mukaan (1994, 19–38) suvereenia ja aktiivista kuluttajuutta korostavat ennen kaikkea mediamarkkinoiden valtiollisen sääntelyn vastustajat, jotka katsovat markkinamekanismin kykenevän tyydyttämään parhaiten kuluttajan tarpeet ja toiveet. Näkemystä median käyttäjistä markkinoiden uhreina kannattavat taas media-

markkinoiden yhteiskunnallisen sääntelyn kannattajat. Oletuksena on tällöin, että media voi vaikuttaa kasvattamalla median käyttäjissä viehtymystä hedonistisiin, passivoiviin ja väkivaltaisiin sisältöihin. Myös mediapäiväkirjoissa puhutaan usein median ylitarjontaan liittyvistä ongelmista, infoähkystä ja tiedon tulvasta ja niiden hallitsemisesta (myös Mäntymäki 2001, 202–203):

Epätoivoisesti yritän imeä itseeni mahdollisimman paljon tietoa ja elämyksiä mediasta, mutta ei jää sulatteluaikaa. Tunnen tukehtuvani kaikkeen, mutta en osaa panna tiukoja rajoja itselleni, kun samalla pelkään jääväni paitsi jostain korvaamattomasta. [0520N196801]

Rationaalisen kuluttajuuden diskurssin paradoksi piilee siinä, että rationaalinen ja yksilöllinen valinta on modernin ja erityisesti myöhäismodernin yhteiskunnan keskeinen yhteiskunnallinen normi. Baudrillardin (1970/1998) mukaan kuluttaminen ei myöskään rajoitu tavaroiden kuluttamiseen: ihmisestä itsestään tulee tuote, jota pitää jatkuvasti muokata rationaalisilla valinnoilla. Median, muiden tavaroiden ja palvelujen kyllästävässä yhteiskunnassa kuluttajan suvereniteetti esittäytyy näin ollen enemmän valinnan pakkona kuin mahdollisuutena (Baudrillard 1970/1998, 78–90; Ang 1996, esim. 12–15, Ellis 2000, 162–178; Bauman 2002, 90–111).

Myös puhe kulutuksen motivaatioista on muuttanut luonnettaan. Baumanin mukaan myöhäismodernissa on siirrytty kiinteiden ja potentiaalisesti tyydytettävissä olevien tarpeiden retoriikasta puheeseen identiteetin rakentamiseen liittyvistä moninaisista haluista. Sittemmin kulutusta on rakennettu vielä varmemmin aina tyydyttämättä jäävien toiveiden varaan (myös Gualerzi 1998, 46–63). Cro-

nin (2005, 42–46) puolestaan puhuu valinnan politiikasta ja pakkoyksilöllisyydestä. Hän toteaa foucault’laista hallinnan analytiikkaa kehitellyttä Rosea seuraten, että valinnan kautta tapahtuva itsehallinta esitetään tätä nykyä eettisenä velvollisuutena paitsi kuluttajaa itseään myös yhteiskuntaa kohtaan. Kuluttajaa diskursiivisesti rakentuvana subjektina tarkasteltaessa itseään kontrolloiva ja intressejään toteuttava yksilöllinen minä ei kuitenkaan näyttäydy koherenttina ja itseään toteuttavana vaan juuri näissä valinnan diskursseissa rakentuvana esityksenä, performanssina.

5.2.2.1. *YLE-brändi valintana*

Vaikka rationaalisen kuluttajuuden diskurssi risteyytyy mediapäiväkirjoissa eri yhteyksissä erilaisten laatudiskurssien kanssa, Yleisradioon liittyvissä lausumissa rationaalisen kuluttajuuden diskurssi niveltyy yleensä perinteiseen yleisradio-laadun diskurssiin. Tämä tarkoittaa sitä, että YLE:n kanavien ja palvelujen valintaa perustellaan Yleisradion palvelujen laadukkuudella — mikä merkitsee sitä, että myös kuluttajuutta artikuloivia lausumia jäsentävät yleisradiolaadun diskurssia organisoivat vastakohtaisuudet:

Meillä on käytössä kaapeliliittymä, jonka kautta välittyy 12 kanavaa. Käytännössä katson vain Yleis-radion ykkös- ja kakkoskanavia. Meidän mielestä kolmoskanavalta ei tule mitään kunnon ohjelmaa, pelkkiä saippuaopperoita ja kaakattavia amerikkalaisarjoja. [0329N1965049]

Mediapäiväkirjoissa YLEä arvioidaan siis useimmiten yksilöityjen kanavien ja tuotteiden tasolla yksittäisen kuluttajan kokemuksellisesta perspektiivistä. Tästä huolimatta arvostelussa käytettävät kriteerit näyttävät olevan pitkälti samoja kuin valtiökäsityksiin kytkeytyneissä kansalaisuuden dis-

kursseissa. Vahvana argumenttina Yleisradion palvelun vallinnan puolesta esitetään usein perinteiseen laatukäsitykseen assosioitunut ilmaisutyylili, joka on tässä työssä käsitteellistetty yhteiskunnallisen vastuun estetiikaksi:

Ykkösen toimittajat on miellyttävämpiä, asiallisia ja neutraaleja mutta uutisia riittäisi vähempikin määrä. Kolmoselle Formula ja jääkiekko sekä iltapäivälehdet nousevat toisinaan elämän tärkeimmiksi asioiksi. [0509N196218]

Sekä nettikeskustelussa että mediapäiväkirjoissa Yleisradion tuotteiden valintaa perustellaan usein myös sillä, että yhtiö tarjoaa perinteistä asiakaskeistä ja professionalistista journalistista laatua. Seuraavissa esimerkeissä — niin kuin hyvin usein kuluttajuutta artikuloivissa lausumissa — kulutusvalintaa perusteleva argumentaatio rakentuu olemassa olevien palvelujen kokemusperäisen vertailun pohjalle. Tästä huolimatta lausumia jäsentävät samankaltaiset jaottelut ja erotelut kuin kansalaisuuden perspektiiviä artikuloivia lausumia. Kuluttajuuden kontekstissa ne määrittelevät kuitenkin YLEn nimenomaan *laatubrändiksi*:

MTV3:lla on joskus täydentävää urheiluasiaa, mutta sen taso on kaukana YLEstä. Amatöörimäisesti kirjoitettuja juttuja, vääriä sivunumeroita, liikaa turhaa hömppää. [0031M196501]

Ylen kanavat tuottavat hyviä ajankohtaisohjelmia, joissa eri kansalaisryhmät saavat mielipiteensä ja intressinsä esiin ja tulevat kuulluiksi. Kiitos YLEn toimittajien tasapuolisuudesta ja ammattitaidosta. Samaa ei voi sanoa MTV 3:n uutisannista ja ajankohtaisohjelmista, joissa liian usein on havaittavissa miellyttämisen makua, mistä johtuen taas ns. objektiivinen tiedonvälitys joutuu kärsimään uskottavuuden puutetta. [YLE=OK 15.3.2001]

Toisaalta sisällöllisesti asiakeskeinen ja tyyllillisesti asiallinen yleisradiolaatu voi määrittyä liian jäykäksi, tylsäksi ja viralliseksi — siis toisin sanoen kuluttajuuden näkökulmasta vähemmän houkuttelevaksi sekä suhteessa kaupallisten kanavien tarjontaan että median käyttäjien makumieltymyksiin. Tällöin yleensä YLEn vahvuutena näyttäytyvä perinteinen laatu muodostuu julkisen palvelun yleisötavoitteiden kannalta yhtiön suurimmaksi ongelmaksi:

TV jää kolmoskanavalle jossa on yleensä letkeämpi ja rennompia tunnelmia kuin Ylen aamukanavalla. Kanavaa tulee vaihdeltua usein, heti kun toiselta kanavalta tulee jotain tylsää. [0188N195802]

Kuluttajuuden diskursseissa argumentaatio kutoutuu siis usein osaksi samoja hierarkkisia vastakohta-asetelmia, mitkä jäsentävät kansalaisuuden diskursseja. Rationaalisen kuluttajuuden diskursseissa esimerkiksi perinteistä laatudiskurssia organisoivat hierarkiat voivat joko toimia sellaisenaan kuluttajan valintojen perusteluna tai sitten kääntyä ikään kuin vastakohtikseen samaan tapaan kuin Hujasen (1996, 181–195) kuvaamassa diskursiivisessa uudelleenmäärittelyssä, jossa julkisrahoitteiseen toimintaan liitetyt myönteiset konnotaatiot (korkeakulttuurinen, arvokas, tasapuolinen ja asiallinen) kääntyivät ja muovautuivat kielteisiksi (monopolistinen, poliittinen, elitistinen, konservatiivinen, etäinen jne.). Jälkimmäisessä tapauksessa perinteinen laatu, asiallisuus ja puolueettomuus saattavat näyttäytyä suvereenin kuluttajasubjektin makumieltymysten näkökulmasta irratiionaalisin valintoina:

Ylen kanavia ei pidä lopettaa. Ohjelmat ovat siellä laadukkaampia kuin mainoskanavilla. Mutta hämmästelen mielipiteitä, joissa peräänkuulutetaan uutisia, dokument-

teja, asiaohjelmia, hyviä elokuvia tai ”laadukasta viihdetä”. Kuka se jaksaa päivästä toiseen tuijottaa dokumenttien puhuvia päitä ja seurata kaiken tietävien julkkisten tai poliitikkojen kuivakiskoista paneelia. Kevennystäkin siis tarvitaan, mutta mitä se voisi olla? [*Hannele* 29.3.2001]

Yleisradio-diskurssien perusdilemma, asian ja viihteen syvään juurtuneen vastakkainasettelun purkaminen, näyttäytyy siis myös kuluttajuuden näkökulmasta vakavana haasteena. Samalla käy ilmi, että perinteisestä absoluuttisesta laatuikäsituksesta poikkeavien laatuikäsitysten ilmaiseminen on vaikeaa (ks. myös Mäntymäki 2001,175). Näin perinteinen laatudiskurssi rajaa sitä, mitä laadusta ylipäättään voidaan sanoa.

Median kuluttajuuden rationaaliseksi valinnaksi rakentavia lausumia voidaan tunnistaa myös Ota kantaa -foorumin viestintäpoliittisessa keskustelussa. Siellä kuluttajan rationaaliseksi valitsijaksi oletettavia argumentteja voidaan käyttää täysin erilaisten, käytännön vaikutuksiltaan jopa toisilleen aivan vastakkaisten, viestintäpoliittisten ratkaisujen puoltamiseen. Seuraavassa lausumassa argumentoidaan omiin kulutusmielityksiin ja hyötynäkökohtiin vedoten tv-maksun puolesta:

Maksan todella mielelläni nykyisen lupamaksun, koska saan sitä vastaan kolme tv -kanavaa ja useita radiokanavia. Seuraan näistä jotain lähes koko ajan. [*RW* 7.3.2001]

Toisaalta aivan vastaavilla perusteilla voidaan vastustaa Yleisradion tv-maksurahoitusta. Seuraavassa esimerkissä rationaalisen kuluttajuuden diskurssi risteytyy individualistisen kansalaisuuden diskurssin kanssa. Omiin kulutusmielityksiin ja hyötynäkökohtiin vedoten päädytään tällöin selvästi YLE-kriittiseen kantaan:

Maksan tonnin vuodessa kanavista, joita en edes katso.
 [kanavat uusiksi 6.3.2001]

Kuluttajuuden ja kansalaisuuden diskurssien moninaiset risteytymiset näkyvät myös Ota kantaa -nettikeskustelun uuskeynesiläisessä diskurssissa. Julkisrahoitteisen yhtiön ole-massaolon oikeutta voidaan tällöin perustella paitsi omilla kulutusmieltymyksillä myös kuluttajien yhteiseen etuun ja pitkän tähtäimen intresseihin vedoten:

Tarvitsemme vahvan kansallisen vaikuttajan, jolla on riit-tävästi kriittistä älyllistä ja taloudellista massaa maailman melskeissä. YLE on baarikaapin Koskenkorva !

[Wagner 7.3.2001]

Julkisen palvelun esimerkkinä Britanniassa käydyssä keskustelussa on useaan otteeseen todettu, että katselijat ja kuuntelijat saattavat kansalaisina toivoa sellaistenkin palvelujen ylläpitämistä, mitä he eivät kuluttajina aktiivises-ti käytä (esim. Frith 2000, 47; myös Collins 2002, 5–9). Crisellin (1998, 116–117) mukaan jopa julkisen palvelun yleisradiotoiminnan ennen muuta markkinahyödykkeeksi määritellyt niin sanottu Peacockin komitea tunnusti tämän kuluttajuuden ja kansalaisuuden näkökulmien eron. Frithin (2000, 47) mukaan julkisen palvelun yleisradiotoimintaa voidaankin arvostaa samaan tapaan kuin kirjastolaitosta: sitä pidetään tärkeänä potentiaalisena resurssina myös silloin, kun palvelua ei itse aktiivisesti käytetä. Julkisen palvelun ylläpitämisen voidaan tällöin katsoa olevan kuluttajan pitkän tähtäimen intressi. Suomessa tällaista näkökulmaa on nostanut esiin ennen kaikkea Yleisradion vuoden 2003 radiouu-distuksen yhteydessä syntynyt Pro Yleisö -liike.

5.2.3. Massakuluttajuus

Tutkimusaineistoista konstruoituja kuluttajuuden diskursseja ei tule ymmärtää selkeärajaisiksi ja toisensa poissulkeviksi vaan enemmänkin *toisiaan rajaaviksi ja muotoileviksi perspektiiveiksi*, jotka yhdessä rakentavat tietynlaisia mediaa kuluttavia subjekteja. Toisiaan rajaavat diskurssit ovat tässä mielessä toistensa kannalta tarpeellisia, jopa välttämättömiä, ja diskurssien eroavaisuudet tulevat esiin vasta suhteessa vaihtoehtoihin kuluttajuuden hahmotuksiin. Kolmannessa keskeisessä kuluttajuuden diskurssissa, jonka olen nimennyt massakuluttajuuden diskurssiksi, median käyttö esittäytyy irrationaalisenä lankeamisena viettelevän mediatarjonnan houkutuksiin. Median kuluttaja rakentuu siis tavallaan mediamarkkinoiden uhriksi (Webster & Phalen 1994, 19–22). Päiväkirjoissa tämän diskurssin perusmetafora on sanonta 'jäädä koukkuun':

Tietenkin television katselun voi rajata tarkkaan valikoituihin ohjelmiin, mutta se vaatii jo hieman sellaista itsekkyyttä, jota minulta puuttuu. Olen sellainen, että voin jäädä helposti television 'koukkuun'. Niinpä onkin ollut parasta jättää pois koko väline. [0198M196901]

Massakuluttajuus rakentuu kuitenkin vuorovaikutuksessa rationaalisen kuluttajuuden kanssa. Tietoinen ja rationaalinen valinta hahmottuu suvereenin kuluttajan vaikeasti saavutettavaksi normiksi ja ihanteeksi, itsekontrollin tulokseksi. Sen vastakohtaksi muotoutuu massakuluttajuus, joka edustaa hallitsematonta ja kontrolloimatonta median käyttöä. Silloin kun massakuluttajuuden diskurssi risteytyy kansalaisuuden näkökulmaan kiinnittyneen negatiivisen laadun diskurssin kanssa, se tuottaa mediamarkkinoiden toiminnan kokonaisvaltaista kritiikkiä:

Viihdeteollisuus tuottaa tajuntaamme ja tietoisuuttamme vahingoittavaa ala-arvoista tuotetta, joka ei voi olla vaikuttamatta erityisesti nuorison maailmankuvaan kielteisellä tavalla. Tämä näkyy erityisesti nuorten, mutta myös aikuisten yhteiskunnallisena näköalattomuutena. Kun lapseni lähtevät maailmalle, luovun valtaosasta mediasta tarpeettomana. Pidän vain radion, josta kuuntelen uutiset.

[0246M195801]

Nettikeskustelussa massakuluttajuuden diskurssilla on keskeinen asema perinteisen laatudiskurssin vastapoolina. Ei-kaupallisen ja kaupallisen, laadun ja määrän, asian ja viihteen vastakkainasetteluun perustuva argumentaatio perinteisen yleisradiolaadun puolesta lähtee usein liikkeelle nimenomaan massakuluttajuuden kritiikistä. Seuraavassa lausumassa argumentaatioon sisältyy myös massojen yhteiskunnalliseen toimintakykyyn liittyviä esioletuksia, jotka määrittelevät viihteen kuluttamisen demokratian kannalta ongelmalliseksi:

Mikäli laadun heikentämisyritykset onnistuvat – ei takaisin ole helposti paluuta. Lienee voimakas tarve sysätä keskiluokka viihteen suurkuluttajaksi ja harmittomaksi massaksi, joka ei kykene ajattelemaan työn jälkeen mitään (väsyneenä).

[*Harmaa eminenssi* 26.3.2001]

Irrationaalisenä näyttäytyvän kuluttajuuden käsitteellistämistä nimenomaan massakuluttajuudeksi voidaan perustella sillä, että tämän populaarin diskurssin lähtöoletukset näyttävät varsin samankaltaisilta kuin 1900-luvun loppupuolen massakulttuurikritiikin lähtöoletukset. Massakulttuurikritiikin taustalla vaikuttavaa 1800-luvun loppupuoliskolla kehittynyttä massayhteiskuntateoriaa on luonnehdittu läntisen maailman vaikutusvaltaisimmaksi yhteiskuntateoriaksi (Mattelart 2003, 78). Massayhteiskunnan kritiikki eri muo-

doissaan onkin organisoinut sekä populaaria että akateemista keskustelua mediasta siitä saakka, kun teollistumisen ja koulutusvallankumouksen mahdollistama laajalevikkinen ja vähävaraisempien kansankerrosten suosima lehdistö kehittyi (esim. Gorman & McLean 2003, 1–4).

Steinbockin (1983, 2324) mukaan uusien suurten yleisöjen medioiden (elokuva ja radio) kehittyessä massayleisöihin liitettiin niitä mielikuvia, jotka 1800-luvulla olivat leimanneet niin sanottua rahvasta. Sitten televisio hahmotettiin vastaavasti massayleisöjen välineeksi (Williams 1961/1997, 18–27). Suomessa massakulttuurikritiikki hallitsi sotien jälkeisinä vuosikymmeninä mediakeskustelua. Sen voima näkyy selvästi esimerkiksi ohjelmajournalismissa: Elfvingin (2003, 23–25; myös Valaskivi 2002, 1–4) mukaan esimerkiksi 1960-luvun lopulla alkaneen Peyton Placen arvosteluissa sarja tuomittiin nimenomaan kansainvälisen massakulttuurin edustajana (ks. myös Ruoho 2001, 36). Katsojien houkuttelemista henkilöhahmoja kohtaan viriävien tunteiden avulla pidettiin paheksuttavana, sillä tunnevaltaiset identifikaatiot olivat ristiriidassa järjenkäyttöä korostavan julkisuusihanteen kanssa.

Akateemisessa kontekstissa tunnetuimman muotonsa massayhteiskunnan kritiikki on saanut Frankfurtin koulukunnan kriittisessä teoriassa. Koulukunnan keskeisten edustajien Adornon ja Horkheimerin (1944, ks. myös Pieniniemi 2005) mukaan kapitalistisen kulttuuriteollisuuden tuotteet erityisesti juuri kulinarististen esteettisten muotojensa kautta turruttavat ja harhauttavat niiden kuluttajat, jotka eivät suinkaan toimi rationaalisesti omien intressiensä mukaisesti. Populaari massakuluttajuuden diskurssi perustuu pitkälti samankaltaisille esioletuksille. Televisiolla on kuitenkin

kin tässä suhteessa erityisasema, joka korostuu massakulttuurisuuden diskurssin risteytyessä negatiivisen laatudiskurssin kanssa (esim. McQuail 2000¹²⁸, 368–369; Corner 1995, 162). Television ja itsekontrollin jännite näyttää kytkeytyvän myös kysymykseen ajan hallinnasta median kolonisoidussa yhteiskunnassa:

Olenko sittenkin ”sohvaperuna”? Voi ei... [0134N195820]

Alasuutarin (esim. 1991 ja 1993) 1990-luvun alussa tekemien television ja radion yleisötutkimusten mukaan televisiota tarkastellaan katselijoiden diskursseissa moraalisenä kysymyksenä juuri sen vuoksi, että television katselun mielletään kuluttavan aikaa, jonka voisi käyttää hyödyllisemmäksi arvioituun toimintaan. Sen sijaan radion kuuntelua ei mielletä samalla tavalla moraaliseksi kysymykseksi, koska kuuntelu on usein oheistoimintaa. Huolta television joutilaisuuteen viettelevästä vaikutuksesta voidaan tulkita myös foucault’laista hallinnan analytiikkaa soveltaen laajemman, itsekontrolliin liittyvän kysymyksenasettelun yhteydessä. Tällöin ajan käytön hallinta voidaan ymmärtää vain yhdeksi rationaalisesti itseään kontrolloivan subjektin elämän hallinnan ulottuvuudeksi (Foucault 1998, 69–70, 103–104).

Yksi päivä mediaa -aineiston ensimmäistä televisiosukupolvea tutkiva Haaramo (2002, 10) puolestaan tulkitsee mediapäiväkirjojen ambivalentteja kuvauksia toteamalla, että modernissa kulutuksessa syyllisyys ja nautinto näyttävät kietoutuneen erottamattomasti toisiinsa. Massakulttuurisuuden

---

¹²⁸ Kuten McQuail toteaa, samankaltaisia pelkoja liittyi aiemmin myös muihin massamedioihin (radio, elokuvat). Tällä hetkellä riippuvuuden problematiikkaa voidaan liittää myös tietokoneisiin ja ns. uuteen mediaan.

diskurssin yhteydessä voidaan puhua myös itsekontrollin ja (potentiaalisesti addiktiivisen) mielihyvän välille rakentuvasta jännitteestä:

Illan päätteeksi katsoimme mieheni kanssa vielä yhdessä Teho-osaston. Sekin sarja kiehtoo kummallisella tavalla. Joskus oikein ihmettelen miksi. Mieheni katsoi vielä Poliisi-tv:n, jota minäkin kuuntelin puolella korvalla. Oikeastaan inhoan koko ohjelmaa, mutta jostain syystä sitä kuitenkin aina nauliutuu tv:n ääreen sen alkaessa.

[0186N196520]

Massakuluttajuuden diskurssissa median käyttäjä ei siis näyttäydy suvereenina kuluttajana, joka valitsee mitä haluaa ja/tai tarvitsee tai toivoo. Sen sijaan mediamarkkinoiden tarjonnan kuvataan ohjaavan vaikeasti selitettävällä tavalla kuluttaja-subjektin käytöstä ja käytäntöä. Usein lausumat sisältävät myös oletuksia omien tunnistamattomien ja tiedostamattomien (alitajuisten) impulssien ohjaavasta vaikutuksesta:

Kotona katsomme tyttären kanssa ”Salatut elämät” kolmoselta. Sarjan alkaessa tuntui, että se on maailman typerin juttu. Niin vain jäin kuitenkin koukkuun ja joka ilta seuraamme mitä Salinit, Taalasmaat ynnä muut tekevät.

[0134N195820]

Massakulttuurikriittinen Frankfurtin koulukunta näkee niemenomaan populaarin massakulttuurin tuottaman mielihyvän kulttuuriteollisuuden ideologisenä koukkuna, johon atomistisessa massayhteiskunnassa harhailevat yksilöt helposti ja mielellään tarttuvat¹²⁹. Myös tutkimusaineistojen

¹²⁹ Toisin kuin usein oletetaan, Adorno ja Horkheimer eivät kuitenkaan erityisesti arvostelleet viihdettä ja populaarikulttuuria (Pieniniemi 2005).

(sekä eksplisiittisissä että implisiittisissä) irrationaalisen kuluttajuuden kuvauksissa television viihteellisillä ohjelmagenreillä on aivan erityinen asema. Nettikeskustelussa hömpäkösi luonnehditut sarjat asemoituvat perinteisten laatukriteerien mukaisiksi kuvattujen ohjelmien vastapainoksi, kun taas mediapäiväkirjojen oman median käytön kuvauksissa viihteellisten sarjojen seuraaminen saatetaan esittää suoraan addiktoivana käytäntönä:

Salatut elämät, oma saippuasarjamme, tulee sitten heti perään mainosten jälkeen. – Kai olen jäänyt koukkuun salkkareihin. Jakso on nyt kohtalaisen henkevä. Mialla on aivokasvain. [0075N196201]

Edellisen sitaatin viittaus henkevyteen voidaan tässä yhteydessä tulkita sarjan katselua perinteisen laatukäsityksen näkökulmasta perustelevaksi argumentiksi: henkevyys ja vakavan sairauden mainitseminen viittaavat moderniin arvohierarkiaan, jossa syvällisyys asetetaan pinnallisuuden edelle (Pulkinen 1998, 49). Lausumassa kiistetään näin ollen (päiväkirjan yleisöjen oletukseksi hahmottuva) ajatus, että saippuasarjat ohjelmagenrenä olisivat erityisen pinnallisia.

Massakuluttajuuden diskurssi myös poikkeaa muista kuluttajuuden diskursseista siinä, että se näyttää eksplisiittisesti sukupuolittuneelta. Vaikka päiväkirjoja kirjoittaneet miehet voivat ilmaista eri perusteilla haluttomuutensa altistua televisiolle ja ylipäätään niin sanotulle hömpälle, ainoastaan naisten päiväkirjoissa työstetään aktiivisesti oletusta viihteellisten sarjojen pinnallisuudesta. Seuraavassa sitaatissa rationaalisen kuluttajuuden ja massakuluttajuuden diskurssit risteytyvät ja sikermöityvät jälleen kirjoittajan ohjelma-mieltymyksen ironisessa selittelyssä:

Sitten lopuksi rentoutusta: MTV:n Teho-osasto, joka mun mielestä on vieläkin itse asiassa melko hyvä sarja. Ja vaikka olisikaan, saa kai sitä saa rentoutua välillä hömpässäkin fiktiomaailmassa. Mieheni kun välillä irvailee ko. sarjaa, kommentoi ”UUUUUU”, jos on jotain draamaattista. Se on ärsyttävää. Nyt se oli onneksi netissä, ja sain rauhassa vaipua zombiuteen. [0006N196301]

Se, että massakulttuuriin liittyvät kielteiset konnotaatiot muovaavat median kuluttajien puhetta, on tullut esiin lukuisissa tutkimuksissa. Saippuasarja Dallasin katsojia käsittelevässä työssään Ang (1985) käsitteellistää nämä odotukset ja arvostukset massakulttuuri-ideologiaksi, johon monet hänelle kirjoittaneet Dallas-fanit teksteissään reagoivat. Angin mukaan kirjoittajat ovat yleensä tietoisia siitä, että heidän suosikkisarjaansa pidetään heikkolaatuisena massakulttuurina. He voivat kuitenkin käyttää erilaisia retorisia vastastrategioita — esimerkiksi juuri ironiaa — omaa mieltymystään perustellessaan.

Myös televisioon liittyviä puhetapoja tutkinut Alasuutari (1991) toteaa viihteellisten ja fiktiivisten ohjelmagenrejen seuraamisen olevan erityisen paheksuttua. Tämä tuli esiin siinä, että viihteellisiä ohjelmavalintoja seliteltiin enemmän kuin arvostetumpien ohjelmagenrejen (esimerkiksi uutisten ja dokumenttien) seuraamista. Vuosituhannen vaihteen tienoilla massakulttuurikriittisen diskurssin on kuitenkin oletettu jossain määrin menettäneen merkitystään postmodernien kulttuuristen virtausten ja populaarien kulttuurimuotojen lisääntyvän arvostuksen myötä (Fornäs 1998, 151–154). Toisaalta esimerkiksi YLE:n ohjelmatestausten yhteydessä käydyissä keskusteluissa on käynyt ilmi, että ohjelmagenrejen välinen moraalinen hierarkia on suhteellisen pysyvä. Saippuaoopperat ja muu naisten suosima fiktiivinen

viihde arvioidaan kuitenkin nyt suhteellisen harmittomaksi verrattuna suuremmaksi ongelmaksi koettuihin tosi-tv-ohjelmiin, joiden seuraamiseen liitetään usein vaaralliseen ja kontrolloimattomaan riippuvuuteen viittaavaa puhetta koukkuun jäämisestä ja addiktiosta.

Perinteistä yleisradiolaadun diskurssia organisoiva hierarkkinen asia/viihde-dikotomia jäsentää siis vahvasti myös populaaria massakuluttajuuden diskurssia. Massakuluttajuuden diskurssi ja perinteinen laatudiskurssi rakentuvat itse asiassa ikään kuin saman kolikon kahdeksi eri puoleksi, niin että massakulttuurista ja massakuluttajuudesta muodostuu perinteisen laatudiskurssin Toinen. Tässä suhteessa huomiota kiinnittää kuitenkin se, että Yksi päivä mediaa -päiväkirjoissa pohdintaa riippuvuudesta liitetään myös perinteisesti arvostetun ohjelmagenren, uutisten, seuraamiseen:

Nettityhteyden avauduttua luen kuitenkin ensin Jippiin portaalista uutiset. On se kumma, että niitä uutisia on pakko vahdata, vaikka elämä sujui kyllä ihan mukavasti ilmankin. Vain harvoin jäävät televisiouutiset näkemättä. Jos emme ehdi katsoa puoli yhdeksältä, niin viimeistään kymmeneltä. [0120N197001]

Uutisten määrittymisen potentiaalisesti addiktoivaksi ja siis irrationaalisuuteen assosioituvaksi ohjelmagenreksi voidaan olettaa olevan suhteellisen uusi piirre mediadiskursseissa.¹³⁰ Kilpailun kiristytessä sekä perinteiset uutismediat että internet tarjoavat entistä enemmän ja entistä reaaliaikaisempia

¹³¹ Esimerkiksi Alasuutarin 1980- ja 1990-lukujen taitteessa tehdyssä televisio-ohjelmien arvohierarkioita käsittelevässä tutkimuksessa uutiset ja ajankohtaisohjelmat asettuvat vielä selkeästi ohjelmien faktuaalisuuden perusteella määrittyneen arvohierarkian huipulle (esim. Alasuutari 1991, 237–252).

uutisia, samalla kun yhteiskunnan kiihtyvä rytmi rakentaa elämän hallintaan pyrkiville median käyttäjille oletusta reaaliaikaisen uutisten seuraamisen välttämättömyydestä. Hietailan (1996) mukaan myös tv-uutisten esteettistä muotoa voidaan kuvata sarjoittuneeksi. Kansainvälisten ympärivuotisten uutiskanavien (esim. CNN) muotokieli on muuntanut uutisten tyyliä, jota hallitsevat nyt välittömyys (tässä ja nyt), toisto ja päivittäminen (ks. myös MacGregor 1997, esim. 63–65).

Sekä tosi-television ja saippuasarjojen liukuminen ma-kuhierarkioissa että uutisten hahmottuminen addiktiiviseksi kertoo siitä, että hyvin pysyviltä näyttävissä kulttuurisissa vastakohta-asetelmissä tapahtuu kaiken aikaa myös muutoksia. Foucault'ta seuraten (ks. Puoskari 2003, 16; Raatikainen 2004, 52–53) voidaan olettaa, että juuri tällä tavoin diskursiiviset muodostelmat muuntuvat — käsitteet ja hierarkiat pysyvät, mutta niiden sisältö muuttuu käytännössä ratkaisevalla tavalla muotoillen samalla uusia tieto/vallan suhteita. Toisin sanoen vanhan järjestyksen teemat elävät muuntuneina ja uudelleen järjestäytyneinä tieto/vallan murrosten yli.

5.2.3.1. *Koukussa YLEen?*

Massakuluttajuuden diskurssissa Yleisradio asemoituu lähinnä irrationaalista ja potentiaalisesti addiktiivista massakuluttajuutta rajaavaksi vastavoimaksi — YLEn ohjelmien ja kanavien seuraaminen esitetään joko osana päivittäisiä perinteitä ja mediarituaaleja tai sitten tietoisina ja rationaalisinakin kuluttajan valintoina. Tämä voidaan yhdistää sekä yhtiön ohjelmatarjonnan (kokonaisuutena ottaen) ominaispiirteisiin että perinteisiin legitimaatiostrategioihin. Massakuluttajuuden ja valistuksen projektiin kiinnittyneen

julkisen palvelun yleisradiotoiminnan välisen jännitteen voidaankin katsoa rakentuneen jo julkisen palvelun yleisradiotoiminnan syntyvaiheissa (esim. Frith 1983, 101–123). Ensimmäisen maailmansodan tehokkaat ja onnistuneet propagandataistelut siivittivät osaltaan pelkoa median massoja liikuttavasta irrationaalisesta vallasta, jonka vastavoimaksi julkisen palvelun järjestelmää rakennettiin. Euroopassa hallitukset ja kulttuurieliitit katsoivat tarpeelliseksi kontrolloida uutta voimallista joukkoviestintä, radiota, jonka haluttiin tukevan modernien kansallisvaltioiden valistuneiden kansalaisten kasvatusta.

Nykyiset julkisen palvelun yleisradioyhtiöt ovat rakentuneet näiden 1920-luvulla muotoutuneiden yleisradioperiaatteiden varaan, vaikka ajan myötä sekä yhtiöiden kulttuuriset että yhteiskunnalliset tehtävät ovat saaneet uusia tulkintoja. Kuten tässä tutkimuksessa on pyritty osoittamaan, vahvat yleisradioperinteeseen kiinnittyneet diskurssit rakentavat kuitenkin edelleen myös 2000-luvun julkisen palvelun yleisradiotoimintaa — esimerkiksi perinteisen yleisradiolaadun diskurssi organisoi yhä vahvasti Yleisradion tarkastelua sekä kansalaisuuden että kuluttajuuden perspektiiveistä. Tämä tarkoittaa myös sitä, että sekä perinteisissä laatudiskursseissa että massakuluttajuuden diskurssissa viettelevä massakulttuuri näyttäytyy yleisradiolaadun Toisena.

Tässä suhteessa erityisen kiinnostava ristiriitaisuus liittyy julkisen palvelun yleisradiotoiminnan erityiseksi vahvuudeksi hahmottuvan uutistarjonnan kiinnittymiseen myös irrationaalisen kuluttajuuden diskurssiin:

En ole koukussa mihinkään sarjaan, joten ainoa 'pakollinen' ohjelma on päivittäiset uutiset Ylen kanavilta.

[0329N196504]

Lausumassa toisaalta rinnastetaan toistuvat uutislähetykset ja televisiosarjat, toisaalta rakennetaan niiden välille hierarkkinen erottelu: sarjojen suhteen voi jäädä koukkuun, kun taas päivittäisten uutisten katsomisen pakonomaisuus esitetään varauksellisesti. Myös Ridellin (1998, 232–233) mukaan tv-uutisten katsomisesta keskusteltaessa uutisten katsomista saatetaan luonnehtia jotenkin varauksellisella tavalla pakonomaiseksi. Toisaalta haastateltavat saattoivat kuvata kyllästymistään tihein välein toistuviin uutislähetysiin. Uutistarjonnan huomattava lisääntyminen ja uutisten muotokielen muuntuminen viimeisten kymmenen vuoden aikana on joka tapauksessa todennäköisesti muovannut ja arkipäiväistänyt median kuluttajien suhtautumista uutisiin. Samalla toistuvien uutislähetysten yhtäläisyydet fiktiivisten ohjelmagenrejen kanssa ovat saattaneet korostua (Herkman 2002, 140–142; Nieminen & Pantti 2005, 95):

Se on viritetty lyhytaaltotaajuudelle ja nappaa siten enemmän tai vähemmän huojuvan radioäänen Suomesta, Ylen Radio Finlandin. Munaa paistaessa kuuntelen uutisia puolella korvalla, tottumuksesta, mitään erityistä ei jää niistä edes mieleeni. Joskus ihmettelen, miksi olen, miksi ihmiset keskimäärin ovat niin kiinnostuneita näistä ns. uutisista, viimeisistä tapahtumista (mitä niistä meille sitten kerrotaankin). Onko se vain tapa, tai lopultakin salainen toive kuulla jotain erikoista, onnettomuuksista tai mullistuksista oman lattean elämänpiirin ulkopuolelta, ja sitten halu turvassa kauhistella (ehkä ennemminkin nautiskella) kuulemaansa? [0293M196022]

Viettelevän massakulttuurin ja laadun vastakkainasettelu nostaa esiin kysymyksen mielihyvästä. Angin (1991 ja 1996, 34–36) ja Australian yleisradioyhtiön ABC:n laatudiskursseja tutkineen Hawkinsin (1998, 178–179) mukaan julki-

sen palvelun yhtiöt ovat perinteisesti tarjonneet välittyntä ja viivästynyttä mielihyvää, joka liittyy kansalaisten pyrkimykseen kehittää, valistaa ja ylevöittää itseään ja elämäänsä. Markkinavetoinen media tarjoaa välittömämpää ja aistillisempaa, kuluttajia houkuttelevaa ja viettelevää tyydytystä. Angin mukaan monopolien murtumisen jälkeen markkinoilla kaksoisroolissa toimivien julkisen palvelun yleisradioyhtiöiden suurin heikkous mediayrityksinä on juuri niiden haluttomuus ja kyvyttömyys asettaa mielihyvän tuottamista toiminnan itseisarvoiseksi tavoitteeksi. Angin väitteessä ongelmana on kuitenkin hahmoton ja epäanalyttinen mielihyvän käsite, joka näyttää perustuvan Yleisradio-diskursseja joko piilevästi tai julkilausutusti organisoiviin vastakkainasetteluihin (julkinen/kaupallinen, laatu/määrä, asia/viihde).

Kuluttajuuden näkökulmasta mielihyvä on joka tapauksessa olennainen kysymys. Sen vuoksi puran tässä vaiheessa, eli kuluttajuuden diskurssien empiirisen analyysin tulosten esittelyn jälkeen, myös teoreettisella tasolla kysymystä median kuluttamiseen liittyvästä mielihyvästä pohtien aivan erityisesti julkisen palvelun yleisradiotoiminnan ja mielihyvän suhdetta.

5.3. Kuluttajuus, mielihyvä ja itsekontrolli

Mielihyvän kuvaukset eivät hallitse median kuluttajuuden diskursseja, mutta ne kutoutuvat tavalla tai toisella mukaan kaikkiin kuluttajuutta artikuloiviin diskursseihin. Rituaalisessa kuluttajuuden diskurssissa vahvimmat kuvaukset mielihyvästä liittyvät päivittäin toistuviin mediakokemuksiin,

kuten aamulehden lukemiseen. Rationaalisessa kuluttajuuden diskurssissa kuvataan nautinnolliseksi nimenomaan sellaisia mediakokemuksia, jotka on ennalta suunniteltu 'ihan itseä varten'. Tällöin median kulutukseen liittyvä mielihyvä hahmottuu usein Uusitalon (2005, 82) kuvaamaksi sisäisen hyvän kokemukseksi, jota voidaan luonnehtia jopa hyveiden kehittämiseksi. Sen sijaan massakuluttajuuden diskurssissa mielihyvä määrittyy ainakin jossain määrin ongelmalliseksi addiktiiviseksi viehtymykseksi.

Mediapäiväkirjojen valossa mielihyvän kuvaukset kiinnittyvät siis usein nimenomaan tietyn median käyttöön tietystä kontekstista — oli se konteksti sitten toistuva uutis-tuaali, etukäteen suunniteltu nautinnollinen keskusteluohjelman katselukokemus tai tv-sarjan jopa pakonomaiseksi koettu säännöllinen seuraaminen. Sen sijaan mediapäiväkirjoissa kuvailtu mielihyvä ei näytä liittyvän erityisesti mihinkään tietynlaisiin (esimerkiksi tavanomaisesti viihteellisiksi määrittyviin) mediasisältöihin. Nautinnolliseksi voidaan kuvata yhtä hyvin mustelle tuoksuvan aamun lehden lukemista, urheilusuorituksen seuraamista tai klassisen musiikin kuuntelua kuin ihmissuhteita työstävän tv-sarjan katsomista.

Yleisradion ohjelmatestauksiin perustuvassa raportissa (Snell ym. 2003) todetaankin, että raja asia- ja viihdeohjelmien välillä näyttää olevan katsojille toisaalta tärkeä, mutta toisaalta liukuva. Tämä tarkoittaa sitä, että katselijat saattoivat ilmoittaa katsovansa televisiosta viihtyäkseen hyvin monenlaisia ohjelmia. Viihdyttäväksi voidaan siis kokea mielialan ja makutottumusten mukaan yhtä hyvin vakavat keskusteluohjelmat, uutiset ja dokumentit kuin varsinaiset viihdeohjelmatkin. Viihteen ja ei-viihteen rajaa on viime

vuosina liudentanut erityisesti nopeasti yleistynyt tosi-televisiogenre, joka on muovannut hyvin monia perinteisiä lajityyppejä uuteen suuntaan (Hill 2005, 2). Vaikka julkisen palvelun yhtiöt ovat suhtautuneet tosi-tv:n yleistymiseen varauksellisesti, tosi-tv:stä on muokattu myös julkisen palvelun laatukäsitysten kanssa yhteen sovitettavissa olevia versioita. Tällaisia ovat esimerkiksi oppimiseen liittyvät ohjelmaformaatit (YLEn Talo Italiassa) ja erilaiset historiaa elävöittävät sarjat.

5.3.1. Monimuotoinen mielihyvä

Samoin kuin populaareissa diskursseissa, myös tutkimuskirjallisuudessa mielihyvystä keskustellaan monissa eri konteksteissa monin eri tavoin. Fiske (1987, 239–255) luettelee televisiota ja mielihyvää käsittelevässä artikkelissaan kolme erilaista, osittain toisiinsa limittyvää tapaa käsitteellistää mielihyvää: a) psykoanalyttinen lähestymistapa, b) Lacanin ja Barthesin erottelu kulttuurisen (*plaisir*) ja aistimellisen (*jouissance*) mielihyvän välillä ja c) mielihyvän sosiaaliin suhteisiin ja vuorovaikutukseen paikantava keskustelu (myös Herkman 2002, 191–194).

Elokuvatutkimukselle tyypillisessä psykoanalyttisessä lähestymistavassa pyrkimys mielihyvään oletetaan ihmisten toiminnan ja siis myös median käytön universaaliksi, usein tiedostamattomaksi perusmotivaatioksi. Hietala (1993) yhdistää katselun (näkemisen) tuottaman mielihyvän näkemisviettiin, joka on osa seksuaaliviettiä. Median visualisoinnin ja kuvien kasvavan merkityksen kritiikin taustalla Hietala näkee järkeä korostavan kulttuurin tunteiden ja fyysisyyden pelkoa. Herkman (2002, 191) yhdistää Barthesin

erottelussa *jouissance* -käsitteellä kuvatun nautinnon¹³¹ sekä aisteihin ja ruumiillisuuteen että alitajuiseen ja kontrolloimattomaan mielihyvään. Hänen mukaansa populaarikulttuurissa on usein kysymys juuri yksilötasolla toimivasta aistillisesta mielihyvästä: sitä artikuloidaan seksi- ja väkivalta-tarjonnassa, muodin, musiikin ja urheilun speaktaakkeleissa. Populaariin sisältyy hänen mukaansa mahdollisuus irtautua järjen kontrollista ja vaateista ja unohtaa itsensä mielihyvän fantasioissa. Fiske (1987, 244) taas ottaa saippuasarjojen konventionaaliset 'iholle tulevat' lähikuvat esimerkiksi mediakäytännöistä, jotka voivat tuottaa luonteeltaan viime kädessä eroottista *jouissance* -mielihyvää.

Barthesia seuraten Fiske (1987, 243) ja Herkman (2002, 191–192) erottavat ekstaattisesta aistillisesta mielihyvästä monimuotoisemman kontrolloidun ja kulttuurisen mielihyvän (Barthesin *plaisir*). Herkmanin mukaan kontrolloitu mielihyvä viittaa mediasuhteissa informaation, tiedon ja kompetenssien kulttuuris-yhteiskunnalliseen ulottuvuuteen ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen — mielihyvää voi tuottaa esimerkiksi keskustelu televisio-ohjelmista. Fiske (emt., 243–255) puolestaan hahmottaa populaareihin kulttuurimuotoihin (erityisesti televisioon) liittyvän mielihyvän viime kädessä ideologisen vallan ja kontrollin vastavoimaksi. Hänen mukaansa monimuotoiset sosiaaliset ja kulttuuriset populaarit mielihyvät ovat sellaisia, jotka voimauttavat alistettuja ja tarjoavat täten mahdollisuuden (laajasti ymmärrettyyn) poliittiseen vastarintaan. Keskeisessä asemassa näissä

---

¹³¹ Barthesin käsitteiden kääntäminen suomeksi on hankalaa. Herkman puhuu ruumiillisesta mielihyvästä. Mielestäni *jouissance* kääntyy kuitenkin paremmin sensuelliksi, aistillis-eroottiseksi mielihyväksi tai yksinkertaisesti nautinnoksi.

erilaisissa mielihyvän muodoissa on median käyttäjien aktiivinen merkitysten rakentaminen, peli ja leikki tekstien kanssa. Fisksen näkemyksiä on arvosteltu perusteettomasta populaarikulttuurisen mielihyvän juhlinnasta ja sen alistettuja ryhmiä voimauttavan vaikutuksen liioittelusta (esim. Hietala 2004, 286–289).

5.3.2. Mielihyvän murros ja itsekontrolli

Myöhäismodernia koskeviin murroksen teorioihin liitetään usein ajatus mielihyvää organisoivien inhimillisten kokemistapojen murroksesta. Niin sanotun uuden kulutusyhteiskunnan teoriaa hahmottelevat Sulkunen (1997, 1–20) ja Maffesoli (1997, 21–37; ks. myös Turner 1996) esittävät, että post-modernissa kulttuurissa moderni rationaliteetti ja edistysusko murtuu ja hedonistisen nautinnon merkitys korostuu. Samalla kansalainen muuttuu kuluttajaksi ja aistillisten elämysten tavoittelu korvaa rationaalisen harkinnan.

Mielihyvän murrosta on kuvattu myös apollonisen ja dionyysisen periaatteen vastakkainasettelun avulla. Tämän vastakkainasettelun käyttöä eri konteksteissaan jäljittänyt, mainoskuvien ruumiillisuutta tutkinut Sarpavaara (2004, 55–57) liittää apolloniseen ideaaliin kurinalaisuuden, järjestyksen, rationaalisuuden, askeettisuuden ja itsekontrollin. Binaarisen vastakohtaparin dionyysiselle puolelle hän asettaa nautinnon, halun, aistillisuuden, seksuaalisuuden ja (kontrolloimattoman) ekstaasin — dionyysinen periaate näyttää tulevan siis varsin lähelle Barthesin *jouissance* -käsitettä. Mediatutkimuksen kannalta tarina itsekontrollin rappingista ja hedonismien voittokulusta on mielenkiintoinen sen vuoksi, että dionyysinen periaate liitetään aivan erityisellä

tavalla kaupallistuneeseen populaarikulttuuriin ja media-
maisemaan.

Mielihyvän ja itsekontrollin suhteita myöhäismoderneissa yhteiskunnissa voidaan kuitenkin pohtia myös toisenlaisesta näkökulmasta. Campbell (1987, 66–67) rakentaa kaksi toisistaan selvästi poikkeavaa ideaalityyppiä: perinteinen määrällinen ja nykyaikainen laadullinen hedonismi. Perinteisessä hedonismissa nautinnoilla (ruualla, juomalla, seksillä, huvituksilla jne.) mässäillään ja pyritään mahdollisimman suureen nautinnon määrään. Nautinto liittyy tällöin erottamattomasti mielihyvän lähteeseen. Sen sijaan modernissa hedonismissa nautinto liittyy kulutuksen tuottaman elämyksen laatuun, joka pyritään jalostamaan yhä pitemmälle — samalla nautinnosta pyritään ’ottamaan irti’ kaikki mahdollinen (emt., 69). Modernissa hedonismissa nautinto liitetäänkin enemmän nautiskelijaan itseensä kuin mielihyvän lähteeseen, mikä taas edellyttää nautiskelijalta itsekuria — Campbellin mukaan modernin hedonismin perusta on tunteiden rationaalisuudessa, kuluttajan tahdonvaraisessa kyvyssä säädellä tunteitaan (emt., 70–73). Tämän itsekontrollin kehittymisen hän yhdistää modernin yksilösubjektin kehittymiseen hieman samaan tapaan kuin Foucault (esim. 1998; ks. myös Ilmonen 1993, 104), jonka mukaan modernille luonteenomaiset tunnustuksellisen pastoraalisen valvonnan maalliset sovellutukset muovaavat myös tuntevaa ja tunteitaan ilmaisevaa subjektia.

Campbellin (1987, 61) mukaan nimenomaan kuvitteellinen nautiskelu on tunnusomaista modernille hedonismille. Tällöin nautiskelu ei välttämättä edellytä lainkaan konkreettista nautinnon lähdeä, vaan kouliintunut mielikuvitus riittää tuottamaan mielihyvää (tämän näkemyksen kritiikis-

tä ks. Ilmonen 1993, 107)¹³². Ajatus voidaan yhdistää kulutuksen kohteiden symbolisen ulottuvuuden korostumiseen myöhäismodernissa yhteiskunnassa, mikä selittää myös mediatuotteiden symbolisen kulutuksen nousun entistä keskeisemmäksi kulutuksen muodoksi. Samalla myös kuluttajuuden ulottuvuus median käyttäytyessä on korostunut.

Keskustelussa mielihyvän murroksesta pohditaan siis ennen kaikkea sitä, onko kulttuurisessa murroksessa kysymys kontrolloimattoman nautinnon tavoittelun vai pikemminkin yhä parempaa itsekontrollia edellyttävän myöhäismodernin hedonismien muodon yleistymisestä. Tähän liittyy kiinteästi kysymys siitä, missä määrin ja miten aistillista nautintoa ja tunneilmaisua korostavan populaarikulttuurin voittokulku itse asiassa edellyttää yksilösubjektin mielihyvän kontrollointia. Edellä kuvattu itsekontrollin ja mielihyvän jännite näyttää yhtä kaikki organisoivan vahvasti myös tämän tutkimuksen aineistoista konstruoituja kuluttajuuden diskursseja. Foucault'n hallinnallisuuden analytiikkaa soveltaen tätä voidaan tulkita siten, että medioituneessa ja hedonistisen massakulttuurin muovaamassa mediamaisemassa kysymys on kuluttaja-subjektin nautintojen diskurssiivisesta rakentumisesta nimenomaan alati laajenevien itsekontrolli- ja terapiakäytäntöjen kautta.¹³³

¹³² Baumanin (2002, 94) mukaan toiveiden näkeminen (tarpeiden ja halujen jälkeen) kulutuksen moottorina vapauttaa lopullisesti mielihyvän periaatteen todellisuuden nyöreistä ja siirtää sen unen logiikan piiriin.

¹³³ Foucault ja Barthes käsittelevät nautintoa siinä mielessä hyvin eri lähtökohdista, että Barthes puhuu ekstaattisesta nautinnosta yksikössä, eräänlaisena autenttisena peruskokemuksena, kun taas Foucault puhuu kaikentyyppisistä nautinnoista konstruoituina ja kaiken aikaa monikossa.

5.3.3. *Mielihyvä, itsekontrolli ja yleisradiolaatu*

Onko mielihyvä ongelma julkisen palvelun yleisradiotoiminnalle, kuten Ang (1996, 34–36) väittää? Ja jos on, niillä tavoin ja missä suhteessa? Populaarien kuluttajuuden diskurssien valossa voidaan ensinnäkin todeta, että ongelmana ei ole ainakaan se, että mielihyvä ei lainkaan assosioituisi YLE:n palvelujen käyttöön. Toinen kysymys on sitten se, millaiseen mielihyvään milloinkin viitataan.

Hawkinsin (1998, 176–177) mukaan julkisen palvelun yhtiöiden ohjelmistot ovat perinteisesti tarjonneet välillistä ja kurinalaista mielihyvää, joka liittyy kansalaisten pyrkimykseen kehittää, valistaa ja ylevöittää itseään ja elämäänsä. Sen sijaan aistillinen ja ekstaattinen nautinto on rajattu laadun käsitteen ulkopuolelle. Kaupallinen media taas tarjoaa ensisijaisesti välitöntä ja aistillista mielihyvää, joka viirtää median käyttäjiä primitiiviseen massakulttuuriseen vasteeseen. Hawkinsin erottelu voidaan tulkita erotteluksi apollonisen ja dionyyssisen mielihyvän välillä tai Barthesin käsitteistöä soveltaen erotteluksi mielihyvän (*plaisir*) ja nautinnon (*jouissance*) välillä. Tällöin ei-kaupallinen julkinen palvelu edustaa kontrolloitua ja hillittyä mielihyvää, kun taas kaupallinen media edustaa välitöntä aistimellista nautintoa.

Angin (1996, 34–36) näkemys mielihyvän ongelmallisuudesta julkisen palvelun yleisradioyhtiöiden kannalta viittaa nimenomaan siihen, että julkisrahoitteiset yhtiöt eivät ole kaupallisten mediarytysten tavoin ottaneet populaarikulttuurista nautintoa itseisarvoiseksi tavoitteekseen. Myös Van Zoonen (2005, 276–277) ja Bourdon (2005, 283–304) määrittelevät julkisrahoitteisen yleisradiotoiminnan suhteen populaariin yleensä julkisen palvelun kohtalonkysymyk-

seksi. Samaan tapaan yleisölähtöisiä median laatukäsityksiä hahmotteleva Schröder (1992, 210–216) arvostelee eurooppalaista perinteistä laatukäsitystä¹³⁴ kapea-alaiseksi. Hänen mielestään tilannetta voitaisiin parantaa ottamalla perinteisten kriteerien ohella huomioon kolmas — ekstaattinen — laadun ulottuvuus, joka tuo vahvasti mieleen Barthesin *jouissance* -käsitteen.

Tässä tutkimuksessa tarkasteltujen populaarien kuluttajuuden diskurssien valossa ajatus laadun käsitteen laventamisesta julkisen palvelun kontekstissa ei kuitenkaan näytä aivan yksinkertaiselta, sillä juuri perinteistä laatudiskurssia organisoivat kulttuuriset dikotomiat tarjoavat Yleisradion olemassaoloa puoltavia argumentteja. Julkisrahoitteinen YLE rakentuu kaupallistuvassa ja viihteellistyvässä media-maisemassa asiallisten, sivistävien ja yhteiskunnallisesti vastuullisten ohjelmistojen tarjonnan takaajaksi. Toisaalta potentiaalisesti addiktiivinen aistimellinen massakulttuuri näyttäytyy populaareissa Yleisradio-diskursseissa selvästi laadun Toisena.

Kysymys mielihyvän, itsekontrollin ja julkisen palvelun yleisradiotoiminnan suhteutumisesta toisiinsa nostaa esille kysymyksen esteettisen ulottuvuuden merkityksestä julkisen palvelun yleisradiotoiminnassa. Missä määrin etiikka ja estetiikka voidaan erottaa toisistaan? Edellyttääkö yhteiskunnallisesti olennaisten sisältöjen käsittelyä kontrolloitua ja hillittyä muotoa, joka on tässä työssä käsitteellistetty yhteiskunnallisen vastuun estetiikaksi? Millä tavoin ja missä

---

¹³⁴ Eurooppalaisen laatukäsityksen vertailukohtaksi Schröder ottaa amerikkalaisen, professionaalista suoritusta korostavan laatukäsityksen, jota tämän työn käsitteitä sovellettaessa voitaisiin kuvata relativistiseksi teolliseksi laatukäsitykseksi (ks. esim. Ala-Fossi 2005).

määrin on mahdollista yhdistää suuria yleisöjä puhutteleva kulinaristinen populaarikulttuurinen muotokieli universaalin julkisen sfäärin ihanteisiin? Nämä mielihyvään liittyvät kysymykset ovat julkisen palvelun yleisradiotoiminnan tulevaisuuden kannalta varsin keskeisiä — samoin kuin kysymys siitä, minkälaisen kuluttajuuden luonnetta koskevien esioletusten varaan toimintaa suunnitellaan. Oletetaanko median käyttäjät rationaalisesti valitseviksi kuluttajakansalaisiksi (ks. Ruohomaa 1993, 60; Mäntymäki 2001, 23) vai viime kädessä irrationaalisten houkutusten vietävissä olevaksi massaksi?

5.4. Yhteenveto

Yleisradion rakentuminen mediaryitykseksi muiden joukossa käsitteellistetään tässä työssä kuluttajuutta artikuloiviksi Yleisradio-diskursseiksi. Kuluttajuuden perspektiivin ottaminen kansalaisuuden ulottuvuuden rinnalle Yleisradio-diskurssien tutkimuksessa on perusteltua nimenomaan Yleisradion kaksoisroolin vuoksi: monopolien murtumisen jälkeen julkisen palvelun yleisradiotoimintaa harjoittavat yhtiöt ovat toimineet mediemarkkinoilla yhtä aikaa julkisina instituutioina ja mediaryityksinä muiden joukossa. Median käytön käsitteellistäminen median kuluttajuudeksi taas on perusteltua siksi, että sähköisen median uusi järjestys on merkinnyt mediamaiseman yleisilmeen muuttumista vahvasti kaupalliseksi, mikä asettaa Yleisradion uuteen asemaan suhteessa median käyttäjiin. Ennen kaikkea tämä näkyy YLE hahmottumisessa mediamaiseman yleisilmeestä poikkeavaksi mainoksettomaksi ja ei-kaupalliseksi brändiksi.

Yleisradio-diskurssien tarkastelu kuluttajuuden näkökulmasta on kuitenkin ollut sikäli hankalaa, että pääasiallisena tutkimusaineistona olevissa mediapäiväkirjoissa YLEen ei kiinnitetä erityistä huomiota. Aineistossa yhtiötä ei myöskään juuri tarkastella institutionaalisen kokonaisuutena, vaan argumentaatio kiinnittyy ohjelmistoihin ja kanaviin. Tämän vuoksi on ollut perusteltua analysoida kuluttajuutta artikuloivia YLE-diskursseja ikään kuin välillisesti tutkistellamalla ensisijaisesti median ja median kuluttaja-subjektin suhteita. Vasta tämän jälkeen olen suhteuttanut Yleisradiota mediayrityksenä muiden joukossa rakentavat lausumat rituaalisen, rationaalisen ja massakuluttajuuden diskursseihin.

Rituaalisen kuluttajuuden diskurssissa median käyttö esitetään toistuvana ja arkipäiväisenä käytäntönä, jossa semanttisten sisältöjen merkityksettömyys korostuu suhteessa median käytön arkipäivää organisoivaan — ja samalla yksilöä ja yhteiskuntaa yhdistävään — rituaaliseen aspektiin. Rituaalisen kuluttajuuden diskurssissa YLE asemoituukin usein osaksi pitkään jatkuneita perinteitä ja rutiineja. Tällä tavoin voidaan kuitenkin katsoa yhtiön edelleen olevan vahvasti läsnä suomalaisessa yhteiskunnassa.

Rationaalisen kuluttajuuden diskurssissa mediavalinnat esitetään omia intressejään rationaalisesti tyydyttävän suvereenin kuluttajan valintoina. Rationaalisen kuluttajuuden diskurssi risteytyy tutkimusaineistoissa usein relatiiviseen laatudiskurssiin, jolloin kaikki omia tarpeitaan ja toiveitaan tyydyttävän kuluttajan valitsevat mediasisällöt näyttäytyvät yhtä legitimeinä. Mikäli kuitenkin rationaalisen kuluttajuuden diskurssi sikermöityy perinteisen laatudiskurssin kanssa, rationaalinen valinta perustellaan laadukkaiksi arvostetuilla sisällöillä. Tässä kontekstissa YLE esiintyy ennen kaikkea

laatubrändinä, joka tarjoaa valikoivalle kuluttajalle asiallisia ja korkeatasoisia vaihtoehtoja. Toisaalta laatuimagoon saat-
taa kytkeytyä myös kielteisiä konnotaatioita, jolloin asiallinen ja neutraali YLE määrittyy kaikessa laadukkuudessaan ikävystyttäväksi.

Kolmanneksi kuluttajuuden diskurssiksi olen Yksi päivä mediaa -päiväkirjoista tunnistamieni lausumien pohjalta konstruoinut massakuluttajuuden diskurssin. Massakuluttajuus -käsite viittaa tässä yhteydessä siihen massayhteiskuntakeskusteluun ja kulttuuriteollisuuden kritiikkiin perustuvaan popularisoituneeseen ajatusmalliin, jossa määrä hahmottuu laadun ja asia viihteen vastakohtaksi. Tämä kuluttajuuden diskurssi rakentuu tiiviissä vuorovaikutuksessa normatiivisen rationaalisen kuluttajuuden diskurssin kanssa. Massakuluttajuuden diskurssissa median käyttöä kuvataan usein irrationaalisenä 'koukkuun jäämisenä', joka yhdistetään erityisesti viihteellisiin tv-sarjoihin. Kuitenkin mediapäiväkirjoissa kuvaillaan samaan tapaan myös suhdetta usein toistuviin uutislähetyksiin. Tämä perinteisen asia/viihde -jaottelun ylittävä linkki yhdistää myös Yleisradion irrationaaliseksi kuvattuun kuluttajuuteen. Kaiken kaikkiaan sekä sisällöltään asiakeskeiseksi että tyyliltään asialliseksi hahmottuva YLE asemoituu kuitenkin ennen kaikkea massakulttuurin vastavoimaksi, kaupallista Määrää vastaan asettuvaksi Laaduksi.

Kuluttajuutta artikuloivissa populaareissa Yleisradio-diskurssissa keskeinen jännite näyttää siis syntyvän yksilön vapaan tahdon ja mukaansa tempaavan mielihyvän välille, suvereenin kuluttajan yksilöllisen ja rationaalisen toiminnan ja irrationaalisen 'koukkuun jäämisen' välille. Luvun lopussa olenkin erillisessä jaksossa pohtinut juuri tätä julkisen pal-

velun yleisradiotoiminnan kannalta sekä olennaisena että hankalana pidettyä kysymystä. Tämän tutkimuksen ja mielihyvään liittyvien teoreettisten pohdintojen valossa päädyn lopuksi esittämään, että ongelmana ei voida pitää julkisen palvelun ja mielihyvän suhdetta sinänsä vaan nimenomaan perinteisen yleisradiolaadun diskurssin suhdetta yhteen analyttisesti erotettavissa olevaan mielihyvän ulottuvuuteen — populaarikulttuuriin assosioituvaan kontrolloimattomaan ja ekstaattiseen nautintoon. Myöhemmin tutkimuksen johtopäätöksiä esitellessäni pohdin tarkemmin sitä, minkälainen haaste tämä populaareja diskursseja organisoivien kulttuuristen dikotomioiden muotoilema yleisradiolaatu-käsitteen rajaus on kaupallistuvassa mediamaisemassa toimiville julkisen palvelun yleisradioyhtiöille.

6. YLEISRADIO-DISKURSSIT VIESTINTÄPOLITIIKASSA

Tässä luvussa palaan analyysissä sovelletun multikontekstuaalisen viitekehyksen uloimmalle kehälle, sosiokulttuuriin konteksteihin. Kysymys on siis siitä, miten Yleisradio vuonna 2001 asemoitui suomalaiseen mediamaisemaan ja millaisena YLE rakentui ajankohdan institutionaalisissa diskursseissa. Marraskuussa 2001 eduskunnassa käyty Yleisradion 75-vuotisjuhlaistunto tarjoaa tässä suhteessa hyvän vertailukohtan tavallisten median käyttäjien vuonna 2001 tuottamille aineistoille. Populaarien diskurssien suhteuttaminen institutionaalsiin diskursseihin on erityisen tärkeää sen vuoksi, että populaarit diskurssit näyttävät sikermöityvän osaksi laajempia diskursiivisia muodostumia. Nämä laajemmat diskursiiviset muodostumat (kuten liberaalit ja snellmanilaiset vapauden diskurssit, suvereenin kuluttajuuden diskurssi ja massakuluttajuuden diskurssi) puolestaan näyttävät organisoivan hyvin monenlaisia yhteiskunnallisia käytäntöjä, muun muassa akateemisia ja muita institutionaalisia keskusteluja.

Myös tutkimuksen viestintäpoliittisen relevanssin arvioinnin vuoksi on kysyttävä, millaiset Yleisradio-diskurssit vuoden 2001 legitimiä viestintäpoliittista keskustelua jäsenivät. Vastauksen saaminen tähän kysymykseen ei kuitenkaan ollut aivan yksinkertaista. Ongelmana oli toisaalta riittävän laaja-alaisen kokonaiskuvan saaminen viestintäpoliittisesta keskustelusta, toisaalta teoreettis-metodologinen kysymys tietyissä yhteyksistä tuotetuista aineistoista konstruoitu-

jen diskurssien vertailtavuudesta. Vertailuaineistoksi valitsin lopulta Yleisradion 75-vuotisjuhlien kunniaksi eduskunnassa (22.11.2001) käydyn keskustelun (PTK 137/2001), joka on kokonaisuudessaan luettavissa eduskunnan nettisivuilta. Tätä ratkaisua puolsi ennen kaikkea se, että poliittisia markkinoita voidaan pitää lainsäädännössä määritellyn tehtävänannon ohjaaman julkisrahoitteen Yleisradion kannalta keskeisinä (ks. esim. Hellman 1999a, 26–29).

Kaikkien eduskuntapuolueiden ryhmäpuheenvuoroista koostuva istunto tarjoaa tiiviin läpileikkauksen poliittisesta Yleisradio-keskustelusta. Oman erityisen jännitteensä keskusteluun tuo se, että kaikki puhujat ovat itse asiassa myös Yleisradion omistajatahon edustajia. Metodologisesti mielenkiintoista on myös se, että juhlaistunnon keskustelu käydään virallisimmassa mahdollisessa yhteydessä — etäisyyttä varsinaisten tutkimusaineistojen syntykontekstiin voidaan täten pitää maksimaalisena. Vertailuasetelman kannalta on kuitenkin syytä pitää mielessä, että eduskunnan Yleisradioaiheisen keskustelun lähtökohdat ovat luonnollisesti lähempänä valtionhallinnon keskustelufoorumin Ota kantaa -netikeskustelua kuin yksityistä median käyttöä työstäviä Yksi päivä mediaa -päiväkirjoja.

Mitä tulee historiallisuutta ja kontekstuaalisuutta korostavan diskurssiteorian näkökulmasta asettuviin ongelmiin, populaarien ja institutionaalisten diskurssien vertailu samoilla menetelmillä pienimuotoisen empiirisen analyysin avulla on ehkä lähestymistavan metodologisen oikeaoppisuuden kannalta paras mahdollinen ratkaisu. Vertailuaineistoa tarkastellaan omassa kontekstissaan strategisen luennan avulla siten, että luentaa ohjaavat samat teoreettiset lähtöoletukset kuin populaareiksi määriteltyjen aineistojen luentaa.

Lisäksi luentaa ohjaavat väistämättä myös populaareista diskursseista tehdyt havainnot. Eduskunta-aineistolta kysytään tällöin kaksi peruskysymystä: a) millaiset kansalaisuutta ja kuluttajuutta artikuloivat Yleisradio-diskurssit organisoivat eduskuntakeskustelua? ja b) millä tavoin eduskuntakeskustelun Yleisradio-diskurssit eroavat populaareista Yleisradio-diskursseista?

6.1. Laatu ja määrä

Eduskunnan 22.1.2001 75-vuotiaasta Yleisradiosta (PTK 137/2001) käymän ajankohtaiskeskustelun otsikko on *Yleisradio — kansan radioko?* Keskustelu koostuu yksinomaan ryhmäpuheenvuoroista, yksittäiset kansanedustajat eivät puhu tässä istunnossa lainkaan. Ensimmäisenä puhujana esiintyy ulkomaankauppaministeri Kimmo Sasi (kok), joka korvaa aivan äskettäin (7.11.2001) Yleisradion tv-toiminnan johtajaksi nimitetyn liikenne- ja viestintäministeri Olli-Pekka Heinosen. Sasin jälkeen puhuvat eduskuntaryhmien edustajat ryhmien suuruusjärjestyksessä¹³⁵. Keskustelun analyysissä aikajärjestyksen seuraaminen ei kuitenkaan ole ollut mielekästä sikäli, että ennalta valmistellut ja hierarkisessa järjestyksessä esitettävät puheenvuorot eivät oikeastaan muodosta varsinaista vuorovaikutuksellista keskustelua kommentteineen ja vastaväitteineen.

Myös eduskuntakeskustelun analyysissä olen uskollinen puhujan intentioiden näkökulman sivuuttavalle diskurs-

---

¹³⁵ Yhteensä puheenvuoroja pidettiin yhdeksän (Sasi; Jouko Skinnari/sd, Markku Laukkanen/kesk, Leena-Kaisa Harkimo/kok, Annika Lapintie/vas, Margareta Pietikäinen/r, Irina Krohn/vihr, Toimi Kankaanniemi/kd, Raimo Vistbacka/ps).

sianalyttiselle otteelleni. Tämä tarkoittaa sitä, että en tee keskustelussa esitetyistä lausumista laajempia johtopäätöksiä puhujan ja hänen edustamansa puolueen viestintäpoliittisista linjauksista. Tätä ratkaisua voidaan pitää perinteisestä poliittisen puheen tutkimuksen näkökulmasta ongelmallisena ja oudolla tavalla relativistisena. Sitä oikeuttaa kuitenkin se, että vaikka mielipide-eroja ja painotuksia on havaittavissa, ristiriidat eivät paikannu niinkään puhujien väliseksi kuin puheenvuorojen ja lausumien sisäisiksi. Lausumista voidaan konstruoida kahta perustyyppiä olevia diskursiivisia ristiriitaisuuksia, samoin kuin myös yrityksiä sovittaa yhteen kahta tai useampaa — usein lähtöoletuksiltaan ratkaisevasti toisistaan poikkeavaa — diskurssia.

Perinteinen snellmanilais-kansallinen diskurssi paternalistisine sivistys- ja valistuspainotuksineen organisoit vahvasti eduskunnan Yleisradio 75 vuotta -keskustelua. Tässä suhteessa 2000-luvun alun viestintäpoliittinen eduskuntakeskustelu voidaan nähdä jatkumona Silvon (1988, 253–255) suomalaisen viestintäpolitiikan punaiseksi langaksi kuvaa- malle julkisen vastuun korostukselle:

Kansallisen sivistystehtävän ja tiedonvälittämisen toteuttaminen on ollut ja on edelleen kiistatta Yleisradion toiminnan kulmakivi. [Harkimo (kok)]

Yleisradion yhteiskunnallisen vastuun korostus näkyy myös siinä, että television ja suomalaisen kulttuurin suhde on koko suomalaisen television historian ajan herättänyt ristiriitoja (Silvo 1988; Elfving 2003, 23–25). Juhlakeskustelussa sivistystehtävän ja tiedonvälityksen korostaminen näyttää kuitenkin tarkoittavan sitä, että populaareja diskursseja jäsentävä vastakkainasettelu laadun ja määrän välillä rakentaa Yleisradio-puhetta myös eduskunnassa. Seuraavassa kom-

mentissa vastakkainasettelu laadun ja määrän kategorioiden välillä tulee esille hyvin vahvana ja eksplisiittisenä:

Ylen tulee taata ensi sijassa ohjelmistojensa laatu. Sen ei tule sortua täyttämään runsaasti lisääntyvää ohjelma-aikaa halvalla massavihteellä. [Kankaanniemi (kd)]

Määrän ja laadun vastakkainasettelu rakentaa lähes kaikkiin kansanedustajien puheenvuoroihin sisäistä jännitettä elitismien ja populismin välille. Useimmissa puheenvuoroissa tätä kansanedustajan demokraattisen roolin kannalta hankalaa jännitettä pyritään kuitenkin aktiivisesti työstämään niin, että perinteisen laadun ohella korostetaan yleisösuosion merkitystä (vrt. McQuail 2000, 156–157). Paradoksaalista tässä on se, että juuri ristiriidan aktiivinen työstäminen pitää laadun ja määrän vastakkainasettelun vahvasti mukana keskustelussa lausumien jaetuiksi otettujen esioletusten muodossa:

Vaikka Yleisradio suorittaa sille uskottua tehtäväänsä kunnianhimoisesti ja ammattitaitoisesti, siitä ei ole tullut oppineen keskiluokan elitististä viestintävälinettä. Yleisradio tarjoaa palveluja kaikille kansanryhmille, ja tutkimusten mukaan se myös tavoittaa koko Suomen. [Sasi (kok)]

Puheenvuorojen painotukset kuitenkin vaihtelevat sen suhteen, missä määrin ja millä tavoin korostetaan laadun eettistä ja missä määrin esteettistä ulottuvuutta. Yleisradio voidaan määritellä joko keskeiseksi suomalaiseksi kulttuurinstituutioksi tai kaikenkirjavan kansallisen julkisuuden foorumiksi. Seuraavassa lausumassa perinteisen yleisradio-laadun diskurssin demokraattinen eettinen ulottuvuus risteytyy esteettisesti relatiivisen laadun diskurssin kanssa:

Kansan radio voi olla käytännössä kolmella eri tavalla: ensiksi tarjota kansalaisille mahdollisuus nähdä ja kuulla

sitä, mitä he haluavat; toiseksi toimia kansalaisten mielipiteiden suorana esiintuontikanavana silloin, kun heillä on siihen tarvetta; ja kolmanneksi tarjota tasavertaisesti eri kansalaismielipiteitä edustaville tahoille sekä vähemmistöryhmille mahdollisuus saada äänensä kuuluviin.

[*Vistbacka* (ps)]

Julkisrahoitteiseen yleisradiotoiminnan universalismin vaa-
de nousee eduskunta-aineistossa hyvin keskeiseksi. Se tulee
puheenvuoroissa esille kaikissa eri ulottuvuuksissaan: a) si-
sällöllisenä, b) demografisena ja c) maantieteellisenä katta-
vuutena. Lausumat sisältävät myös tehtäväluetteloita, joissa
YLEä rakennetaan hyvin laaja-alaiseksi hyvinvointivaltioksi
eetterissä:

Yleisradiolla on suuri julkisen palvelun vastuu. Se mer-
kitsee vastuuta uutistoiminnasta, sivistys- ja opetusteh-
tävästä, urheilu- ja kulttuuritapahtumien välittämisestä.
Kansalaiset odottavat tasokkaita dokumentteja kotimaas-
ta ja maailmanlaajuisesti ihmisistä, luonnosta, perheistä,
työelämästä ja elämän iloista sekä suruista. Radiolla ja
tv:llä on ollut ja tulee olemaan tärkeä osa paljon puhutun
syrjäytyneisyyden lievittäjänä ja jopa sen estäjänä. Myös
vammainen palveluja tulee parantaa. YLEn ohjelmiston
on kehitettävä ajattelua, haastettava aivot toimimaan täy-
dellä teholla. YLEn on oltava myös hauskuuttaja ja viih-
dyttävä kaiken ikäisille.

[*Skinmari* (sd)]

Lähes kaikissa ryhmäpuheenvuoroissa YLEä tarkastellaan
siis myös kuluttajuuden perspektiivistä, yhtenä Suomes-
sa mediapalveluja tarjoavista yrityksistä. Kuluttajuuden ja
kansalaisuuden perspektiivien risteytyminen johtaa kuiten-
kin usein siihen, että laatu-käsite laajenee sisältämään oi-
keastaan kaiken mahdollisen positiivisen. Tässä suhteessa
eduskuntakeskustelussa artikuloitua laatu-käsite lähenee

toisaalta Syvertsenin (1999, 5–12) kuvaamaa kaikenkattavaa julkinen palvelu -käsitettä ja toisaalta julkisrahoitteisen yleisradioyhtiön toimintaa käytännössä ohjaavaa relatiivista laatu-käsitettä (Mäntymäki 2004, 119):

Erityisesti uusien kanavien ja kovenevan kaupallisen kilpailun paineessa me tarvitsemme laatuohjelmistoja. Yhtiön menestyksekkäs toiminta voi perustua vain siihen, että se koetaan ohjelmistotarjonnaltaan niin arvokkaaksi, että suomalaisten kodeissa äänestetään kaukosäätimellä sen puolesta. Ei ole YLEä ilman yleisöjä. [Laukkanen (kesk)]

Tässä lausumassa laatu näyttäytyy yhtä aikaa arvokkaana ja kaupallistuvan mediatarjonnan uhkaamana. Median käyttäjä nousee suvereeniksi kuluttajaksi, jonka mieltymyksiin perustuvat kulutusvalinnat ratkaisevat Yleisradion kohtalon. Tässä suhteessa laatuikäisyys vaikuttaa siis relatiiviselta, kysynnän ja tarjonnan suhteesta rakentuvalta. Samaan puheenvuoroon sisältyvässä myöhemmässä lausumassa yleisradiolaatu asemoituu kuitenkin selkeästi kaupallisen määrän vastapooliksi samaan tapaan kuin populaareissa Yleisradiodiskursseissa:

”Ohjelmatehtailu on siekailematta kääntänyt selkensä niin sivistykselle kuin valistukselle, hyvälle maulle kuin laatujournalismille”, kirjoittaa kirjailija Eero Silvasti. Tässäpä onkin yhtiön suuri haaste.

Jännite viettelevän mediatarjonnan ja rationaalisen kuluttajan valinnan välillä näyttää siis keskeiseltä myös eduskunnan YLE-keskustelussa. Suomalaisia viestintäpolitiikan tekijöitä perinteisesti askarruttanut kysymys yksilöiden television katselun hallinnan mahdollisuuksista näyttää siis edelleen olevan relevantti (Silvo 1988, 253–255). Markkinoituneessa yhteiskunnassa kansanedustajat Yleisradion toiminnan oh-

jaajina näyttävät jäävän tässä suhteessa puun ja kuoren väliin. Lausumissa työstetäänkin monin tavoin ristiriitaa masakuluttajuuden diskurssin ja perinteisen yleisradiolaadun diskurssin välillä. Seuraavassa asetetaan aluksi vastakkain arvokas julkinen asia ja viettelevä kaupallinen viihde — ja samalla siis myös rationaalinen kansalaisuus ja irrationaalinen kuluttajuus. Lausuman loppuosassa kiistetään kuitenkin tällaisen vastakkainasettelun mielekkyys. Argumentiksi nostetaan tällöin kulutuskäyttäytymisen kanssa osittain yhteismittatun arvostuksen ulottuvuus (Mäntymäki 2001, 254):

Aina toisinaan tv-ruudun ääressä herää epäily, että Yleisradiokin on sortunut mukaan mainoshankinnan tueksi kehitettyyn hömppäviihdekilpailuun, jossa julkisen palvelun velvoite on saanut väistyä korkeiden katsojalukujen tuottaman mielihyvän ja riemun tieltä. Uskon, että suurin osa suomalaisyleisöstä arvostaa kuitenkin enemmän Yleisradion värittömiksi väitetyjä uutisia kuin esimerkiksi nakuna esiintyvää uutistenlukijaa.’ *[Lapintie (vas)]*

Populaareja Yleisradio-diskursseja organisoiva perinteinen laatudiskurssi näyttää näin ollen organisoivan vahvasti myös tämän esimerkin institutionaalista viestintäpoliittista keskustelua. Laadun ja määrän vastakkainasettelun sisältämä elitismien ja populismin välinen jännite hahmottuu kuitenkin eduskunnan keskustelun kontekstissa huomattavasti ongelmallisemmaksi kuin populaareissa diskursseissa, joissa vastakkainasettelu otetaan yleensä argumentaation itsestään selväksi ja kyseenalaistamattomaksi lähtökohdaksi. Risteytyessään kuluttajuuden diskurssien kanssa perinteinen yleisradiolaadun diskurssi asemoituu näin osaksi jännitteistä yhteiskuntapoliittisen tulkintakamppailun kenttää, jossa keskeiseksi kysymykseksi muodostuu käsitys kuluttajuuden

luonteesta: ovatko kansalaiset rationaalisia vai viettelevän viihteen vietävissä olevia massakuluttajia?

6.2. Kansanvalta ja kilpailukyky

Perinteisen laatudiskurssin ohella eduskunnan YLE-keskustelua jäsentää kilpailukyvyn diskurssi (vrt. Kantola 2002), jossa Yleisradiota tarkastellaan ennen kaikkea kaupallisten toimijoiden kanssa kilpailevana valtiollisena mediaryityksenä:

Kansanvaltaisesti johdettu Yleisradio on osoittanut isku-
kykynsä kaupallisiin kilpailijoihinsa nähden. [Skinnari (sd)]

Markkinat keskeiseksi yhteiskunnallisen toiminnan muodoksi oletettavan kilpailukyvyn diskurssin voidaan katsoa kiinnittyneen alun perin individualistisiin liberaaleihin lähtöoletuksiin. Kuten edellinen lausuma osoittaa, suomalaisessa mediamaisemassa ja viestintäpoliittisessa käytännössä kilpailukyvyn diskurssi risteyyt silti myös kollektivistisen snellmanilaisen vapauden diskurssin kanssa. Tällöin Yleisradio Oy hahmottuu erityiseksi valtionyhtiöksi, joka kiinnittyy eduskunnan kautta toimivaan suvereeniin kansa-kollektiiviin. Eduskuntakeskustelussa Yleisradio esitetäänkin habermaslaisen julkisuuden ideaalin mukaisesti sekä markkinoista että hallituksesta riippumattomaksi toimijaksi (vrt. Biltereyst 2004, 343):

Yleisradio toimii eduskunnan alaisuudessa. Se ei ole hallituksen eikä minkään yksityisen tahon hallussa. Tämä on ollut viisas ratkaisu. Toki YLEllä oli oma musta Repokautensa, mutta sittenkin se on kestänyt monenlaiset hyökkäykset ja on yhä voimissaan. [Kankaanniemi (kd)]

Kysymys Yleisradion riippumattomuudesta suhteessa valtioon näyttää institutionaalisissa viestintäpoliittisissa diskursseissa aivan toisella tavoin relevantilta kuin populaareissa diskursseissa. Seuraavassa esimerkissä Yleisradion asema julkisrahoitteisena ja valtio-omisteisena yhtiönä näyttäytyy ongelmallisena juuri suhteessa liberaaliin, negatiiviseen vapauteen kiinnittyneeseen ja valtioon epäluuloisesti suhtautuvaan amerikkalaiseen perinteeseen:

Me olemme tottuneet pitämään melko itsestään selvänä toimituksellista riippumattomuutta myös julkisen palvelun Yleisradiossa. Kuitenkin esimerkiksi amerikkalaisessa keskustelussa eurooppalaisia yleisradioyhtiöitä pidetään selvänä merkinä sananvapauden vajeesta. Amerikkalaisittain nähtynä Yleisradio on hallituksen omistama ja rahoittama yhtiö, joka ei uskalla purra ruokkivaa kättä. Vaikka hallitusta ja eduskuntaa kriittisesti arvioivaa ohjelmistoa ei Yleisradion kanavilta puutu, voisi silti olla hyvä kirjoittaa selvästi ulos Yleisradion julkisen palvelun määritelmään vaatimus toimituksellisesta riippumattomuudesta.

[*Lapintie* (vas)]

Yleisradion olemassaolon perustelut eivät kuitenkaan edes juhlapuheenvuoroissa löydy yksinomaan yleisradioyhtiön roolista valtiosta ja markkinoista riippumattomana, kriittisenä ja demokraattisena kansallisena julkisuutena. Yleisradion kansallista roolia voidaan perustella myös pragmaattisilla uuskeynesiläisillä argumenteilla, kuten pienen kielialueen asettamalla rajoilla kaupallisen yleisradiotoiminnan kannattavuudelle. Edelleen Silvon työhön viitaten voidaan todeta, että myös keskustelu televisiotoiminnan kehityksen edellytyksistä näyttää jatkuvan (Silvo 1988, 253–255). Seuraavassa lausumassa esioletuksena on kaupallisen televisio- ja radiotoiminnan ensisijaisuus, kun taas Yleisradio näyttäytyy

pienten markkinoiden rajoitusten aiheuttamana käytännön välttämättömyytensä:

Suomen pieni kielialue asettaa kaupalliselle televisiotoiminnalle kuitenkin varsin tiukat reunaehdot. Tästä syystä emme voi ajatellakaan sitä, että jättäisimme kansallisen televisio- ja radiotoiminnan pelkästään kaupallisen toiminnan varaan. [Sasi (kok)]

Kilpailukyvyyn diskurssin kautta viestintäpoliittiseen keskusteluun tulee mukaan myös uusliberalistiseen regiimiin sisältyvä tehokkuuden vaatimus, joka kohdistuu aivan erityisellä tavalla julkisrahoitteisiin toimijoihin. Vaatimus pohjautuu uusliberalistiselle ontologialle ominaiseen oletukseen markkinoiden toiminnan luontaisesta tehokkuudesta, joka ikään kuin automaattisesti huolehtii kaupallisten yritysten tehokkuuden toteutumisesta. Sen sijaan osittain markkinaehtojen ulkopuolella toimivien julkisrahoitteisten instituutioiden kohdalla tehokkuutta edistävä mekanismi ei toimi täydellä teholla — niiden suhteen tehokkuuden vaatimus toimii ennen kaikkea moraalisen argumenttina:

Yleisradio on julkisen tehtävänsä takia eri asemassa kuin kilpailijansa, eikä näitä erilaisia toiminnan muotoja voidakaan täysin asettaa samalle lähtöviivalle. Erityisasemastaan huolimatta sen toiminnan on kuitenkin oltava myös taloudellisesti tehokasta ja tuottavasti järjestettyä.

[Harkimo (kok)]

Yleisradion 75-vuotisjuhlien kunniaksi järjestettyä eduskuntakeskustelua tarkasteltaessa on muistettava, että sanomatta jätetty on usein vähintään yhtä olennaista kuin se, mitä ja miten sanotaan. Suomalaisesta viestintäpoliittisesta ilmapiiiristä kertoo paljon se, että populaareissa Yleisradio-diskursseissa suhteellisen usein esiintyvät jyrkän libertaristiset,

Yleisradion yksityistämistä tai YLEn kanavien maksullisuutta vaativat lausumat puuttuvat kokonaan virallisesta eduskuntakeskustelusta. Tällaisia linjauksia ei Suomessa edelleenkään pidetä institutionaalisessa keskustelussa realistisinä viestintäpoliittisina vaihtoehtoina (esim. Laatikainen 2002, 1 ja 3).

Eduskuntakeskustelun tarjoaman vertailuaineiston valossa voidaan siis todeta, että populaareja ja institutionaalisia viestintäpoliittisia keskusteluja näyttävät organisoivan pitkälti samat vastakkainasettelut ja jännitteet. Tämä käy ilmi myös esimerkiksi Yleisradion vuoden 2003 radiouudistuksen jälkeen käydyssä kiihkeässä mielipiteenvaihdossa (ks. Mäntymäki 2004, 111–126). Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että Yleisradio rakentuisi kansalaisten Ota kantaa -keskustelussa aivan samanlaiseksi kuin eduskunnan juhlaistunnon ryhmäpuheenvuoroissa. Populaarien ja institutionaalisten diskurssien keskeisin ero näyttää olevan se, että populaarissa keskustelussa lähtöoletuksista johdetut argumentit voidaan viedä loogisiin johtopäätöksiinsä saakka. Sen sijaan virallisuontoisessa keskustelussa työstetään aktiivisesti Yleisradiota rakentavien — lähtöoletuksiltaan usein aivan erilaisten — diskurssien välisiä ristiriitoja. Myös yleisradioyhtiön omistajuuden näkökulmasta relevantit kilpailukyky- ja imagokysymykset korostuvat eduskuntakeskustelussa toisin kuin populaareissa Yleisradio-diskursseissa.

6.3. Laatu kaksiteräisenä miekkana

Kaiken kaikkiaan on todettava, että perinteinen laatudiskurssi näyttää organisoivan aivan erityisellä tavalla keskustelua julkisen palvelun yleisradiotoiminnasta ja julkisrahoittei-

sista yleisradioyhtiöistä. Se rakenteistaa yhtä lailla Ota kantaa -nettikeskustelua ja Yksi päivä mediaa -päiväkirjoja kuin eduskunnan YLE 75 vuotta -juhlakeskustelua ja kulttuuri-poliittista väittelyä Yleisradiolle sopivasta roolista. Laatuun vetoamista pidetään myös eurooppalaisten julkisen palvelun yleisradioyhtiöiden keskeisenä legitimaatiostrategiana (Hellman 1999, 115–117; Jakubowicz 2003, 154). Erilaisissa konteksteissa laatu kuitenkin määrittyy osittain eri tavoin.

Tässä tutkimuksessa laadun käsitettä ei olekaan otettu annettuna määreenä. Sen sijaan se on asetettu empiirisen tutkimuksen kohteeksi sen jälkeen, kun laatu on tunnistettu Ota kantaa -keskustelua organisoivaksi karismaattiseksi avainkäsitteeksi. Perinteiseksi laatudiskurssiksi käsitteellistetyin yleisradiolaadun diskurssin rakentumista empiirisissä aineistoissa on sitten tarkasteltu retorisen analyysin avulla niin, että populaari laatudiskurssi on purettu osittain keskenään ristiriitaisiksi juonteiksi. Ne on puolestaan eroteltu laadun esteettiseksi ja eettiseksi ulottuvuudeksi. Eettisessä juonteessa laadun keskeiseksi kriteeriksi hahmottuu julkisrahoitteisen yhtiön ei-kaupallisuuteen perustuva yhteiskunnallinen vastuu, joka kiinnittyy rationaalisen julkisuuden ihanteeseen. Esteettisessä juonteessa yleisradiolaatu kiinnittyy toisaalta legitiimiin makuun, toisaalta yhteiskunnallista vastuuta artikuloivaan asialliseen tyyli-ihanteeseen.

Laadun diskursiivisessa rakentumisessa on kysymys myös siitä, mitä laatu-käsite sulkee ulkopuolelleen. Yleisradiolaadun diskurssi rakentuu hyvin vahvojen kulttuuristen dikotomioiden (laatu vastaan määrä, asia/kulttuuri vastaan viihde, ei-kaupallinen vastaan kaupallinen) varaan. Nämä vastakkainasettelut näyttävät yhtä aikaa joustavilta (niiden sisällöt saattavat muuttua kontekstista toiseen siirryttäes-

sä) ja pysyviltä (muuttuvien sisältöjen välinen antagonismi yhtä kaikki säilyy) — jälkimmäisessä merkityksessä vastakainasetteluja voidaan pitää jopa perinteisen laatudiskurssin kannalta perustavina. Moniulotteista ja sisäisesti ristiriitaista yleisradiolaadun käsitettä voidaankin käyttää argumenttina hyvin erilaisten viestintäpoliittisten ratkaisujen puolesta. Näin ollen voidaan sanoa, että yleisradiolaadun käsite on julkisen palvelun yleisradiotoiminnan kannalta kaksiteräinen miekka. Aivan erityisen terävä miekka on silloin, kun keskustellaan eurooppalaisen viestintäpolitiikan kontekstissa julkisen palvelun suppeasta tulkinnasta perinteisen täyden palvelun vaihtoehtona. Tämä tarkoittaa myös sitä, että kysymys julkisen palvelun universalismista nousee tässä keskustelussa keskeiseksi.

Seuraavassa tarkastelen niitä keskeisiä argumentaatiostrategioita, joissa laatuun vetoamalla sekä puolustetaan että vastustetaan julkisen palvelun laajaan tulkintaan perustuvaa viestintäpolitiikkaa. Lähtökohtana ovat tässä tutkimuksessa konstruoidut laatudiskurssit, joita tulkitsen tutkimuskirjallisuuden ja jossain määrin myös viestintäpoliittisen keskustelun valossa.

6.3.1. Luostarimalli

Yleisradiolaadun käsite liitetään tutkimusaineistoissa ennen kaikkea tiettyihin, absoluuttisesti laadukkaaksi miellettyihin sisältöihin: asiaohjelmiin, kulttuuriin, dokumentteihin ja opetusohjelmiin. Tässä suhteessa perinteistä yleisradiolaadun käsitettä voidaan luonnehtia myös genreperustaiseksi. Tällöin julkisen palvelun yleisradiotoiminnan tarpeellisuutta voidaan perustella ennen kaikkea sillä, että julkisrahoitteiset yhtiöt takaavat näiden kaupallisesti kannattamattomien

— eli vähemmän suosituiksi oletettujen — ohjelmatyyppien tarjonnan. BBC:n laatukäsityksiä pohtineen Curranin (1998, 189–192) mukaan tällaiseen laatuun vetoavaan argumentaatioon liittyy kuitenkin suuria ongelmia. Markkinoiden edelleen segmentoituessa julkisrahoitteisten yhtiöiden keskittyminen laadukkaiksi miellettyihin sisältöihin johtaa hänen mukaansa kohti amerikkalaista mallia, julkisen palvelun marginalisoitumista hyvinkoulutetuille yleisöryhmille suunnatuksi erityispalveluksi (ks. myös McChesney 1999 ja 2004).

Jakubowicz (2003, 155) puhuu vastaavasti kaupallista toimintaa täydentävästä luostarimallista, jota kannattavat julkisrahoitteisen yleisradiotoiminnan vastustajien ja kaupallisten kilpailijoiden ohella puhdasoppiset puristit: he perustelevat julkisen palvelun suppeaa tulkintaa nimenomaan tarpeella taata julkisen palvelun sisällöllinen laatu. Frithin (2000, 43) mukaan tällöin tarjotaan 'laatuohjelmia laatu-ihmisille'. Tämä yleensä genreperustaiseen laadun määrittelyyn perustuva logiikka voi johtaa ehdotukseen, että laatu-brändinä tunnetusta julkisen palvelun yhtiöstä muodostetaan maksullinen tilauspalvelu. Iso-Britanniassa Peacockin komitea ehdotti jo 1980-luvulla Thatcherin hallitukselle, että BBC:n televisiokanavat muutettaisiin maksullisiksi tilauskanaviksi. Tuolloin ehdotus kuitenkin torjuttiin (esim. Crisell 1998, 114–115).

Suomessa perinteistä laatudiskurssia on käytetty perusteluna ennen kaikkea niissä kaupallisten toimijoiden puheenvuoroissa, joissa vain osa Yleisradiosta (ennen kaikkea TV1 ja YLE Radio 1, joskus myös YLE Radio Suomi) on määritelty varsinaiseksi laadukkaaksi julkiseksi palveluksi (ks. Mäntymäki 2004, 116–126). Esimerkiksi sanomalehti

Keskisuomalaisen päätoimittaja Laatikainen on esittänyt (20.3.2002), että TV2:sta luopuminen sekä toisi säästöjä että nostaisi Yleisradion tarjonnan laatua. Tässä argumentaatiossa siis osa nykyisen Yleisradion toiminnasta luokitellaan perinteisten laatukriteerien avulla julkisen palvelun mandaatin ulkopuolelle tavanomaiseksi valtionyhtiön yritystoiminnaksi, jonka yksityistämisestä on syytä keskustella.

Absoluuttisiin sisällöllisiin laatukriteereihin kiinnittynyt, massakulttuurin yleisradiolaadun vastakohtaksi määrittävä perinteinen laatudiskurssi toimii myös argumenttina selvästi eriytyneiden, kaksijakoisten mediamarkkinoiden puolesta. Pohjoismaisten yleisradioyhtiöiden selviytymisstrategioita tutkinut Søndergaard (1999b, 21–28) myöntää julkisrahoitteisten asiakeskeisten ja kaupallisten viihteellisten kanavien työnjaon ajatuksen loogisuuden. Hän katsoo kuitenkin, että sinänsä perusteltavissa oleva työnjako merkitsisi julkisrahoitteisten kanavien jäämistä syrjään mediamaiseman valtavirroista — tästä näkökulmasta tarkasteltuna työnjako siis vaarantaisi julkisen palvelun yleisradiotoiminnan kulttuuri- ja yhteiskuntapoliittiset tavoitteet (esim. Scannell 1989, 139; Hujanen 2001, 85–86 ja 2005, 78; Harrison & Woods 2001, 477–504). Toisin sanoen kysymys olisi julkisen palvelun universalistisen periaatteen kriisistä.

6.3.2. Läpäisyperiaate

Populaareissa yleisradiolaadun diskursseissa laadun eettinen ulottuvuus kiinnittyy tiettyihin sisältöihin ja asiakeskeiseen tyyliin. Toisaalta rationaalisuus ja asiakeskeisyys assosioituvat hyvin vahvasti klassiseen kansallisen julkisuuden ihanteeseen. Julkisen palvelun yleisradioyhtiö määrittyy näin

eräänlaiseksi kansakunnan yhteiseksi julkisuusfoorumiksi, mikä taas kytkee yleisradiolaadun diskurssin kattavaan universalismiin.

Hujasen (2005, 73–76; ks. myös Scannell 1989, 137–138; Harrison & Woods 2001, 481–483) mukaan universaalien palvelun velvoite voidaan ymmärtää ensisijaisesti palvelujen saatavuudeksi. Tässä mielessä universalismi tarkoittaa sitä, että julkisen palvelun tulee olla yhteiskuntaluokasta ja asuinpaikasta riippumatta kaikkien saatavilla samoilla ehdoilla. Toinen universalismin ulottuvuus on palvelujen sisällöllinen kattavuus — julkisen palvelun yhtiöiden perinteinen tehtävänanto ’valistaa, kasvattaa ja viihdyttää’ artikuloi juuri tätä näkökulmaa. Sen voidaan myös tulkita merkitsevän niin sanottua täyttä palvelua, joka sisältää sekä palvelujen moniarvoisuuden että monipuolisuuden. Moniarvoisuudella viitataan eri kansalaisryhmien representaatio-oikeuteen, kun taas monipuolisuus eli diversiteetti viittaa ennen kaikkea ohjelmiston monipuolisuuteen ja erilaisten ohjelmatyyppeiden tarjoamiseen. Kilpailullisessa ympäristössä tämä voi tarkoittaa myös eri kohderyhmät kattavaa kanavakirjoa.

Universalismin vaateeseen voidaan sisällyttää myös tavoittavuuden vaatimus, mihin vastaaminen käy digitalisoituvassa mediaympäristössä entistä haastavammaksi (Hujanen 2005, 73–79; Harrison ja Woods 2001, 482–497). Juuri erikoiskanavien kirjon laajentumisen ja yleisöjen fragmentoitumisen vuoksi julkisen palvelun yhtiöiden tulisi kuitenkin Harrison ja Woodsin mukaan rakentaa sosiaalista koheesiota tarjoamalla (television puolella) yleiskanavia, jotka edustavat yhteisen julkisuuden mahdollisuutta. Tässä

suhteessa laajakaan käyttömaksuttomien (free-to-air) erikoiskanavien palvelutarjontaa edes yhdistettynä internet- ja mobiilipalveluihin ei heidän mukaansa vastaa julkisen palvelun universalismin haasteeseen.

Julkisen palvelun ja laadun suhteita pohtivan Curranin (1998, 189–192) mukaan julkisen palvelun yhtiöiden tulee sitoutua selkeästi kollektivistiseen laatuksitykseen. Sen kivijalkana on hänen mukaansa jaettuihin demokraattisiin arvoihin perustuva yhteisöllisyys ja kattona kulttuurinen monimuotoisuus. Hänen mukaansa julkisrahoitteisen mediayhtiön tehtävänä on ennen kaikkea yhteisen (kansallisen) julkisuuden tuottaminen ja ylläpitäminen, jolloin yleisradiolaatu-käsite ei viittaisi niinkään tiettyihin sisältöihin vaan aktiiviseen yhteisyyden rakentamiseen (ks. myös Aslama & Himmelstein 2003, 255–268). Tällöin voidaan puhua itse asiassa läpäisyperiaatteella toteutuvasta laadusta, jonka ydin arvona on demokraattinen universalismi.

Suomalaisessa viestintäpoliittisessa keskustelussa YLE perustelee toimintaansa pitkälti juuri laissa Yleisradiosta julkisen palvelun pykälän alkuosaan kirjatulla täyden palvelun periaatteella (Mäntymäki 2004, 120). Käytännössä universalismia ja täyden palvelun vaadetta on tulkittu yhtiössä 1990-luvulta lähtien teollisen laatuajattelun kontekstissa niin, että painopiste on ollut mahdollisimman hyvin eri makuryhmät kattavien ohjelmistojen tuottamisessa (esim. Nukari & Ruohomaa 2003, 88–89). Tässä yleisökeskeisessä laatuksityksessä yleisöjen erilaiset mieltymykset on otettu ohjelmistojen suunnittelun lähtökohdaksi perinteisen yleisradiolaadun absoluuttisten sisällöllisten arvojen sijaan. Samalla on vähitellen yhä enemmän luovuttu legitimiin maun

erityisasemaan perustuvasta kulttuurisen intervention ajatuksesta (Lowe 1999, 15–26).¹³⁶

Yleisradion siirtyminen yleisömittausten soveltamiseen perustuvaan yleisökeskeiseen ohjelmistosuunnitteluun ei ole kuitenkaan sujunut ongelmitta. Vuoden 2003 radiouudistukseen liittyvä julkinen keskustelu tarjoaa tästä havainnollisen esimerkin: sekä lehtien pääkirjoituksissa että yleisönosastoilla Yleisradiota syytettiin populismista ja julkisen palvelun tehtävän laiminlyömisestä (Mäntymäki 2004, 116–126). Uudistuksen herättämä kohu käy ymmärrettäväksi, kun sitä tarkastellaan suhteessa populaareja Yleisradio-diskurseja rakenteistaviin kulttuurisiin dikotomioihin.

---

¹³⁶ Diskurssiteorian näkökulmasta tätä kulttuurista murrosta voidaan pitää erityisen mielenkiintoisena. Kuten pinnan ja perustan itsestään selvän suhteen kiistävä Foucault toteaa, ulkoiset muodot voivat pysyä samoina, vaikka niiden perusteet muuttuisivat radikaalisti. Vastaavasti voidaan todeta, että julkisen palvelun Yleisradion laatuun vetoava legitimaatiostратегия on säilyttänyt ulkoisen muotonsa, vaikka samaan aikaan yhtiön toimintaa ohjaavan laatu-käsitteen sisältö on radikaalisti muuttunut (Mäntymäki 2004, 119).

7. POPULAARIEN DISKURSSIEN RAJAT

Keskeiset populaarit Yleisradio-diskurssit rakentuvat hierarkkisten dikotomisten vastakkainasettelujen varaan. Tämän tutkimuksen aineistoissa keskeisiä niistä ovat a) kaupallisen ja ei-kaupallisen, b) määrän ja laadun sekä c) asian/kulttuurin ja viihteen vastakkainasettelut. Kuten olen tutkimusaineistojen syntyvuodelta peräisin olevan eduskuntakeskustelun avulla pyrkinyt osoittamaan, nämä dikotomiat jäsentävät myös Yleisradiosta käytävää virallista viestintäpoliittista keskustelua.

Yleisradio-diskursseja organisoivat vastakkainasettelut ovat keskeisiä myös populaarien diskurssien yhteiskuntafilosofisen kritiikin näkökulmasta. Kriittisessä tarkastelussa pohditaan ennen kaikkea sitä, mitä Yleisradio-diskurssit rajaavat ulkopuolelleen ja millä seurauksilla. Jakson alkuosassa tukeudun länsimaisen kulttuurin sukupuolittuneita binaarisia oppositioita arvostelevaan feministiseen kritiikkiin. Toisessa osassa pohdin julkisen palvelun Yleisradioon vahvasti assosioituvan harkitsevan ja rationaalisen julkisuuden idealin rajallisuutta demokratiakritiikin ja poliittisen filosofian näkökulmista. Tässä suhteessa on paradoksaalista, että järkipärisen demokratian ja parhaan argumentin voiman oletukseen sisältyy epäsuoraa mutta eittämätöntä elitismia: laadun ja määrän, järkeen vetoavan laatuohjelmiston ja tunteeseen (tai vietteihin ja vaistoihin) vetoavan massakulttuurin kategoriat jäsentävät vahvasti Yleisradio-diskurssien argumentaatiota. Nämä vastakkainasettelut näyttävät julkisen

palvelun yleisradiotoiminnan kannalta sikäli ongelmallisilta, että ne vaarantavat julkisen palvelun instituutioilta odotetun (kansakunnan) yhteisen symbolisen tilan luomisen mahdollisuudet.

7.1. Sukupuolittunut laatu

Yleisradiota rakentavat populaarit diskurssit perustuvat siis dikotomisille kahtiajaoille, jotka yhdessä muodostavat Yleisradio-keskustelua muovaavan assosiaatioketjun. Yleisradio-keskustelun kahtiajakoja muistuttavat binaariset jaottelut näyttävät kuitenkin jäsentävän myös laajempaa keskustelua sekä journalismista yleensä että julkisen palvelun yleisradiotoiminnasta erityisesti (Costera Meijer 2001, 189–191; Schröder 1992, 199; Hermes 1997, 68–75). Feministiset tutkijat ovat keskustelleet paljon näistä syvälle kulttuuriin juurtuneista sukupuolittuneista assosiaatioketjuista, niiden merkityksestä ja purkamisesta.

Hermes (1997, 73–75) puhuu julkisen palvelun yleisradiotoiminnan yhteydessä piilevästä sukupuolittuneisuudesta. Hänen mukaansa ei-kaupallisia julkisen palvelun yhtiöitä puolustetaan ennen kaikkea klassisen rationaalisen julkisuuden arvoihin vedoten, kun taas kaupallistumisen ja viih-teellistymisen ajatellaan vähentävän perusteltua ja järkevää argumentointia yhteiskunnallisissa kysymyksissä. Hermesin mukaan moderniin valistuksen perintöön (ei-kaupallisuuteen, puolueettomuuteen, yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen) kiinnittynyt julkisen palvelun yleisradiotoiminta torjuu perinteisesti feminiinisyyteen liitettyjä ominaisuuksia (tunteellisuutta, kuluttajuutta, passiivisuutta), joiden nähdään epäsuorasti uhkaavan koko eurooppalaista demokratiaa.

Samantyyppisen analyysin laatujournalismia rakentavasta diskurssista esittää Costera Meijer (emt., 2001, 189–205). Hänen mukaansa arviot televisio-ohjelmiston tasosta perustuvat yleensä tarkemmin yksilöimättömälle erottelulle journalismin ja viihteen välillä, minkä vuoksi populaarin¹³⁷ journalismin laadusta puhuminen vaikuttaa jo lähtökohteisesti paradoksaaliselta. Costera Meijer (emt., 190–191) yhdistää julkisen palvelun yhtiöiden laatujournalismiin (uutiset, taustajutut, ajankohtaisohjelmat, dokumentit) tavoitteet julkiseen, politiikkaan, rationaalisuuteen ja koherentin subjektin mielipiteisiin. Vähemmän arvostettu populaari journalismi (kuten keskusteluohjelmat ja human interest - uutiset) taas liitetään yksityiseen, arkipäivään, tunteisiin ja kokemuksellisuuteen. Samalla yleisesti hyväksytyt laadun kriteerit assosioituvat valkoiseksi keskiluokkaiseksi mieheksi hahmottuvaan kansalaisen ideaalittyppiin.

Myös Cronin (2005, 37–39) nostaa esiin feminiinisen ja kuluttamisen vahvan ja perinteisen assosiaation. Hänen mukaansa sinänsä markkinoiden kannalta tärkeä konsumerismin kenttä hahmotetaan usein halventavalla tavalla feminiiniseksi, pinnalliseksi ja joutavaksi. Slateria seuraten hän esittää, että individualistinen kuluttajuuskäsitys sisältää valistusrationaalisen oletuksen koherentista ja rationaalisesti toimivasta yksilösubjektista, joka kykenee (rationaalisen valinnan edellyttämään) itsehillintään. Croninin mukaan tämä rationaalinen yksilö määrittyy epäsuorasti Mieheksi. Miehen vastakohdaksi hahmottuu pinnallinen, kuluttava ja itsehillinnän puutteesta kärsivä Nainen. Tämä ideaalittyypinen ja sukupuolittunut binaarinen oppositio näyttäisi jos-

---

¹³⁷ Populaari journalismi voitaneen tässä yhteydessä kääntää suosituksi ja kansanläheiseksi journalismiksi.

sain määrin organisoivan myös mediapäiväkirjoista konstruoituja kuluttajuuden diskursseja, sillä massakuluttajuuden diskurssi rakentuu eksplisiittisesti sukupuolittuneeksi.

Naiseus on järjen filosofisia metaforia pohtivan Lloydin (2000) mukaan yhdistetty länsimaisen filosofian historian alusta saakka rationaalisen tiedon kohteeseen — siihen, minkä järki ylittää ja sivuuttaa (esim. emt., 24). Nainen on näin ollen yhdistetty luontoon (/kulttuuri), passiivisuuteen (/aktiivisuus) ja irrationaalisuuteen (/rationaalisuus). Lloyd korostaa kuitenkin, että filosofisen kielen ja käsitteiden sukupuolittuneisuudessa kysymys on nimenomaan filosofista metaforista eikä yksioikoisesti eläviä naisia ja miehiä koskevista oletuksista (myös Hermes 1997, 74–75). Kun konstruktivistisessä ajattelussa kielen käyttöä kuitenkin tarkastellaan identiteettiä rakentavana toimintana, sen oletetaan vaikuttavan yhteiskuntaan ja kulttuuriin eräänlaisella läpäisyperiaatteella.

Lloydin (2000, 13) mukaan myös sukupuolineutraalius sisältää sukupuolen: kun sielun sukupuolettomuus asetetaan ruumiiseen kuuluvan ja täten naiseuteen yhdistetyn sukupuolieron yläpuolelle ja sitä vastaan, sukupuoleton sielu omaksuu eräänlaisen epämääräisen miespuolisuuden vastakohtana naispuoliselle sukupuolierolle. Hyvinvointivaltion feministisessä kritiikissä on vastaavasti korostettu, että retoriseksi strategiaksi omaksuttu sukupuolineutraalius peittää helposti alleen naisten ja miesten käytännössä erilaiset toiminnan ehdot ja kontekstit (esim. Vuori 2001, 84–85; Keränen 2000, 52–53; Heiskanen & Rantalaiho 1997, 191–196).

Muun muassa juuri sukupuolineutraaliuden epäsuoran sukupuolittuneisuuden vuoksi Costera Meijer (2001, 191)

ja Hawkins (1998, 180–181) haastavat kollektivistiseen valtiokäsitykseen toimintansa perustavat julkisen palvelun yhtiöt kehittämään erilaisuutta refleктоivaa, kaikkia kansalaisia voimauttavaa, keskustelua inspiroivaa ja laadukasta populaaria journalismia. Populaarin laatujournalismin kehittelyn kannalta Galin (2002, 77–95) ajatus julkisen ja yksityisen kaltaisten binaaristen oppositioiden luonteesta yhtä aikaa pysyvinä ja muuttuvina on mielenkiintoinen. Tulkinta poliittisoi tehokkaasti asioiden kategorisointiin ja diskursiiviseen rakentamiseen liittyviä kysymyksiä, sillä tästä näkökulmasta ainoaksi tavoitteeksi ei asetu utopia binaaristen oppositioiden purkamisesta (emt., 77–78; vrt. Vuori 2001, 85). Kysymys on pikemminkin vastakohta-asetelmien tulkitsemisesta uudelleen ja rajojen liudentamisesta uudelleen tulkittavissa käytännöissä.

Hartley (2002, 19–21) puolestaan muistuttaa, että kahteen periaatteessa kattavaan kategoriaan pelkistyviä kulttuurisia vastakohtapareja pidetään saussurelaiseen lingvistiikkaan juurensa juontavassa ajattelussa kaiken merkityksenannon perustana: sanat merkitsevät suhteessa siihen, mitä ne eivät ole. Myös identiteetin katsotaan rakentuvan nimenomaan suhteessa Toiseen¹³⁸. Mikäli taipumus ajatella vastakainasettelujen avulla oletetaan näin universaaliksi ominaisuudeksi, binaaristen oppositioiden purkaminen näyttäytyy todella utopiana. Niiden erityinen voima näyttää sitä paitsi liittyvän siihen, että ne ovat alttiita ketjuuntumaan juuri siihen tapaan, kun tässä tutkimuksessa on populaarien Yleisradio-diskurssien yhteydessä havaittu. Binaarista logiikkaa on

---

¹³⁸ Myös Lippmanin kuvaama taipumus stereotyyppiseen ajatteluun voidaan yhdistää ajatuksen merkityksen muodostumisesta kulttuurisissa vastakohta-asetelmissä.

vaikea paeta, vaikka kategorioiden sisällöt ja määritelmät liukuvat kaiken aikaa (Hartley 2002, 21). Toisaalta kuitenkin vastakohta-asetelmat kutsuvat esiin ambivalensseja. Maan ja meren, aikuisen ja nuoren, meidän ja heidän kategorioiden välille muodostuu *tulkinnoille ja kriisiytymiselle alttiita väli-tiloja*, kuten 'rannikko' ja 'nuoruus' ja 'poikkeavat'.

7.2. Valistus ja intohimot

Julkisen palvelun yleisradiotoiminnan diskursiivisen rakentumisen kannalta keskeisiin vastakohta-asetelmiin assosioituu monia muita metaforisia ja käsitteellisiä vastakohtapareja (esim. tunne/järki, luonto/kulttuuri, nainen/mies, yksityinen/julkinen). Tällaisia hierarkkisia erotteluja voidaan pitää erityisen tyypillisinä modernille ajattelulle, olkoonkin että niiden juuria voidaan seurata paljon pitemmälle filosofian historiaan. Foucault'n modernin genealogiasta virikkeitä saaneen Pulkkinen (1998, 49 ja 56–58) mukaan moderni on kuitenkin rakentunut nimenomaan sellaisille erotteluille, jotka muodostavat erottelemiensa asioiden välille arvotus-, painotus-, tai selityssuhteen.

Julkisen palvelun yleisradioyhtiöitä taas pidetään erottamattomana osana modernia, rationaalisen argumentaation etusijalle asettavaa valistuksen projektia (Nieminen 2000, esim. 194–204¹³⁹; Hermes 1997, 73–75). Tässä yhteydessä viittaankin rationaalisuudesta keskustellessani nimenomaan moderniin rationaliteettiin, jolle voidaan pitää ominaisena ainakin oletusta järkeä käyttävästä koherentista subjektista,

---

¹³⁹ Nieminen (2000, 195) asettaa eksplisiittisesti 'lyhytaikaiset tunteukset ja tunteet' järkevän harkinnan ja kriittisen keskustelun vaihtoehdoksi.

oletusta universaalista (ja jaettavissa olevasta) järjestä ja oletusta edistyksen mahdollisuudesta. Populaareissa Yleisradio-diskursseissa moderni rationaalisuus esiintyy ennen kaikkea julkisen palvelun yhtiön asiallisuuteen ja puolueettomuuteen liittyvinä oletuksina — niin että esimerkiksi asiakaskeinen ja järkeen vetoavaan argumentaatioon perustuva keskustelu on arvo sinänsä ja että se voi periaatteessa tuottaa universaalia yhteisymmärrystä.¹⁴⁰

Habermaslaiseen julkisuusihanteeseen assosioituvan julkisen palvelun yleisradiotoiminnan rationaalisuuden ideaali voi kuitenkin saada eri konteksteissa erilaisia merkityksiä. Tutkimusaineistoista konstruoidussa rationaalisen valinnan diskurssissa rationaalisuus kytkeytyy YLE:n yhtiön tarjoamien asiakaskeisten ohjelmistojen kautta, kun taas snellmanilaisessa kansakunnan diskurssissa rationaalisuus muotoutuu Yleisradion sivistävyyteen ja valistavuuteen liittyviksi odotuksiksi. Näiden kahden hahmotustavan välillä on piilevää jännitettä, sillä ajatus järkevien ohjelmien tarjoamisesta järkeville yksilöille johtaa erilaiseen viestintäpolitiikkaan kuin ajatus julkisen palvelun vastuusta kansakunnan valistamisessa. Modernin rationaliteetin ja julkisen palvelun yleisradiotoiminnan suhteista keskustellaan tässä yhteydessä nimenomaan jälkimmäisestä näkökulmasta, sillä käsitykseni mukaan nykyisenkaltainen julkinen palvelu on pitemmän päälle perusteltavissa ainoastaan yhteiseen etuun kiinnittyneestä ja siinä mielessä kollektivistisesta näkökulmasta.

Perinteisesti yhteinen etu on eurooppalaistyyppisessä julkisen palvelun yleisradiotoiminnassa hahmotettu kan-

---

¹⁴⁰ Myös *broadcasting*-tyypistä, keskitettyä ja yksisuuntaista yhdeltä monelle -teknologiaa sinänsä voidaan pitää sinänsä modernia organisaation muotona (Hartley 2000, 25).

sallisvaltion puitteissa olettaen kansakunta suhteellisen yhtenäiseksi — tai ainakin jokseenkin selkeärajaisten ryhmien muodostamaksi kokonaisuudeksi (Hawkins 1998, 177–179). Yhtenäisiksi kuviteltujen ja yhtenäisinä esitettyjen kansakuntien hajoaminen etnisiksi ja kulttuurisiksi yhteisöiksi (median kontekstissa kohderyhmiksi) on kuitenkin haastanut oletuksen kansakunnasta perinteisenä kollektiivisubjektina, jonka piirissä olisi mahdollista saavuttaa yhteisiin etuihin kiinnittynyt konsensus. Tässä suhteessa keskustelu julkisen palvelun yleisradiotoiminnasta kytkeytyy keskusteluun yhtenäisen (kansallisen) julkisuuden mahdollisuudesta (Nieminen 2000, 67–100 ja 212–213; Dahlgren 2001, 33–35). Kysymyksessä voidaan nähdä kaksi toisiinsa kiinteästi liittyvää alakysymystä: ensinnäkin kysymys on siitä, a) millä ehdoilla tällainen kansallinen julkisuus voi toimia — edellyttääk se järkeilyyn perustuvan yhteisymmärryksen mahdollisuutta. Toiseksi kysymys on siitä, b) kuinka laaja-alainen ja kattava tuo yhteinen julkisuus voi olla.

Tähän keskusteluun liittyy myös keskustelu siitä, mikä oikeastaan on poliittis-yhteiskunnallista (esim. Deacon 2003, 217–219). Etsiessään ratkaisua, joka huomioisi sekä perinteisestä politiikkakäsityksestä kiinni pitävien että politiikan käsitettä laajentamaan pyrkivien tutkijoiden näkemykset, Deacon (emt., 218) kiinnittää huomiota poliittisen kommunikaation kahteen eri ulottuvuuteen. Toisaalla on ilmeinen ja itsestään selvästi poliittiseksi määrittyvä politiikka, toisaalla taas ovat poliittisen kommunikaation latentit rituaaliset ja symboliset muodot. Nämä ulottuvuudet hän yhdistää kahteen uskonnollisesta kielestä käännettyyn käsitteeseen *conversion* (käännytys) ja *communion* (jakaminen). Edellinen viittaa tietoiseen ja aktiiviseen poliittiseen

toimintaan, jälkimmäinen rituaaleissa rakentuvaan yhteisyyteen. Julkisen palvelun yleisradiotoiminnan ollessa kyseessä jakamisen ulottuvuus voidaan yhdistää nimenomaan julkisen palvelun median edelleen merkittävään rooliin rituaalissa median kulutuksessa.

Eettisen pluralismin ja järkeilevän deliberatiivisen julkisuusihanteen yhteensovittamista pohtivan Niemisen (2000, 212–213 ja 2001, 33–55) mukaan moniarvoisuus ja harmitseva julkisuusihanne voitaisiin yhdistää niin, että rationaaliseen konsensukseen pyrittäisiin rajatusti vain (kapeasti ymmärretyn) yhteisen poliittisen toiminnan kannalta välttämättömien päätösten tekemisessä. Eettinen pluralismi sen sijaan toteutuisi lukuisissa sen ulkopuolisissa yhteisöllisissä julkisuuksissa, joiden arvopohjat voisivat olla hyvinkin erilaisia. Jos julkisen palvelun yleisradiotoiminta ja kansallinen julkisuus nähdään rinnakkaisina ja toisiaan muistuttavina yhteiskunnallisina muotoina, tämän hahmotuksen voidaan ajatella pitävän sisällään ajatuksen julkisen palvelun niin sanotusta kapeasta tulkinnasta.

Kysymys universaaliin järkeen perustuvan julkisuuden mahdollisuudesta nostaa kuitenkin esille myös kysymyksen universaalien järjen mahdollisuudesta ylipäätään. Kriittisen näkökulman tarjoaa Foucault'n perspektivistinen näkemys tuottavan vallan läpäisemästä tiedosta: hänen mukaansa vallasta vapaata universaalia järkeä ei ole — tieto kytkeytyy aina johonkin näkökulmaan, ja ajatus universaalista järjestä on ymmärrettävä modernia subjektia rakentavien tietovaltojen tuotokseksi (1983, 208–226). Foucault'n postmoderniksi ajattelijaksi tulkitseva Anttonen (1998, jakso 2.5.1) katsookin Foucault'n hylkäävän koko modernin kantavan

voiman, järjen.¹⁴¹ Sen sijaan diskurssiteoreettisessa lähestymistavassa pyritään tutkimaan historiallisesti muotoutuneita erilaisia rationaliteetteja eli järkeilyn muotoja, joista yhdellekään ei anneta itsestään selvää etulyöntiasemaa.

Kysymys rationaalisen julkisuuden ja ylipäätään universaalien yhteisymmärryksen mahdollisuudesta ja ehdoista kytkeytyy edellisessä jaksossa käsiteltyyn järjen ja tunteen epäsuoraan ja sukupuolittuneeseen vastakkainasetteluun. Populaareissa Yleisradio-diskursseissa julkisen palvelun laatu assosioituu ennen muuta asiakeskeisiin sisältöihin ja kontrolloituu yhteiskunnallisen vastuun estetiikkaan. Costera Meijerin ohella myös esimerkiksi Curran (1998, 193–194) on kuitenkin esittänyt epäilyjä siitä, että julkisen palvelun rationaalista yhteisymmärrystä painottava eettinen koodi saattaa olla sokea ihmisiä jakaville rakenteille.

Politologisessa tutkimuksessa muun muassa Mouffe (2000) on pohtinut kollektiivisten intohimojen, kansalaisuuden ja rationaalisuuden suhteita. Mouffe varoittaa länsimaisia demokratioita asettamasta ihanteeksi rationaalisen konsensuksen realisaatiota, sillä hänen mukaansa esimerkiksi Euroopassa laajentunut äärioikeistolainen liikehdintä voidaan nähdä reaktion juuri yhteiskunnallisten instituutioiden pyrkimykseen tukahduttaa yhteiskunnan todellisia vastakkainasetteluja ja niihin liittyviä intohimoja. Rationaaliseen konsensukseen pyrkivän deliberatiivisen ihanteen sijaan Mouffe (emt., 10) haluaa rakentaa agonistiseksi ni-

---

¹⁴¹ Foucault'n kritiikki kuitenkin kohdistuu instrumentaaliseen järkeen (weberiläisittäin päämäärarationaalisuuteen), joka on menettänyt kykynsä erotella järjen ja järjettömyyden välillä — toisin sanoen menettänyt kykynsä arvostella ja arvioida; tässä suhteessa Foucault'n ajattelu on Anttosen mukaan lähellä Habermasin teknisen järjen kritiikkiä.

mettyä poliittista teoriaa, jossa otettaisiin huomioon kansalaisuuden emotionaaliset ja irrationaaliset ulottuvuudet.

Mouffen mukaan kansalaisuus ja yhteisyys eivät perustukaan kansalaisten järjelle ja ymmärrykselle. Sen sijaan ne rakentuvat yhteisyyden tunnetta luovissa demokraattisissa käytännöissä. Silti ristiriidat ja antagonismit ovat olennainen osa yhteiskuntaa ja politiikkaa, eikä niitä tule pyrkiä kieltämään. Mouffen kehittelemässä agonistisen¹⁴² — sovittamattomista ristiriidoista koostuvan — pluralistisen demokratian mallissa ei näin ollen oleteta rationaalista konsensusta eikä ehdottomia oikean kriteerejä. Mouffe erottelee kuitenkin toisistaan a) varsinaisen antagonismin, jolloin vastapuolilla ei ole yhteistä symbolista tilaa, ja b) yhteisessä symbolisessa tilassa toimivien osapuolten agonismin. Agonistisessa tilanteessa vastapuolet ovat niin sanottuja ystävällisiä vihollisia, jotka jakavat yhteisen symbolisen tilan, mutta ovat eri mieltä yhteisen tilan organisaatioon liittyvistä kysymyksistä. (emt. 2000, 11–13).

Julkisen palvelun yleisradiotoiminnalle ajatus ristiriitojen työstämiseen soveltuvasta symbolisesta julkisesta tilasta on haastava, sillä monet tutkijat (esim. Søndergaard 1999b, 26–28; Murdock 1999, 15–16; Harrison & Woods 2001, 477–504; Himmelstein & Aslama 2003, 255–268) tuntuvat näkevän juuri tämänkaltaisten yhteisten symbolisten kent-

---

¹⁴² Pulkkisen (1998) mukaan agonistisesta politiikasta puhutaan myös Lyotardin yhteydessä, vaikka Lyotard itse ei käsitettä juuri käyttänyt. Pulkkisen mukaan Lyotard korosti välttämättömyyttä arvioida poliittista toimintaa ilman pysyvää absoluuttista kriteeriä, paikallisesti 'epäoikeudenmukaisuuden tunteen' perusteella; Foucault taas otti itse useisiin poliittisiin kysymyksiin kantaa tällä perusteella joutuen kuitenkin usein pettymään kannattamansa osapuolen myöhempiin toimintaan.

tien luomisen jatkossa julkisrahoitteisten yleisradioyhtiöiden keskeiseksi tehtäväksi. Tällöin yhtiöiden demokratian näkökulmasta keskeiseksi haasteeksi yksilöllistyneessä mediamaisemassa asettuu median käyttäjien houkutteleminen yhteiselle symboliselle kentälle, jossa sitten voidaan pyrkiä kesyttämään antagonismeja agonismeiksi. Tällaisen tavoitteen omaksuminen merkitsisi kuitenkin perustavaa laatua olevaa katkosta suhteessa julkisen palvelun rationaalisen konsensuksen ihanteeseen kiinnittyneeseen perinteeseen.

JOHTOPÄÄTÖKSET JA

8. KESKUSTELUA: YLEISRADIO JA UNIVERSALISMI

Millaiseksi Yleisradio siis rakentuu populaarien diskurssien kentillä? Miten kansalaisuutta ja kuluttajuutta artikuloivat Yleisradio-diskurssit suhteutuvat toisiinsa? Tässä jaksossa pyritään tiivistetysti esittämään edellisissä luvuissa esitellyn empiirisen tutkimuksen johtopäätökset liittäen ne samalla laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin. Luvun alussa pohditaan tutkimuksen sovellettavuuden ja merkittävyyden kannalta keskeistä kysymystä, populaarien diskurssien rakentumista medioituneessa yhteiskunnassa. Sen jälkeen paikannetaan populaarit Yleisradio-diskurssit osaksi laajempia diskursiivisia muodostumia kiinnittäen erityistä huomiota kollektivismiin ja individualismiin väliseen jännitteeseen. Luvun loppupuolella keskustellaan tutkimuksen johtopäätöksistä suhteessa julkisen palvelun yleisradiotoimintaan. Ennen kaikkea tässä yhteydessä nostetaan esille populaareihin Yleisradio-diskurssiin sisältyvät sisäiset jännitteet, jotka muodostavan vakavan haasteen julkisrahoitteisen Yleisradion tulevaisuudelle.

8.1. Populaarit diskurssit medioituneessa yhteiskunnassa

Suhteutettaessa tutkimusaineistoista konstruoituja populaareja diskursseja tutkimuskirjallisuuteen käy selväksi, että 2000-luvun alun populaarit Yleisradio-diskurssit nivELYvät

osaksi laajempia diskursiivisia muodostumia. Myös pieni-muotoisen vertailuaineiston (eduskunnan Yleisradio-juhla-keskustelun) tarkastelu vahvistaa käsitystä, että institutionaaliset ja ei-institutionaaliset Yleisradio-diskurssit kutoutuvat osaksi samoja laajempia yhteiskunnallis-kulttuurisia hahmotustapoja. Erityisesti julkisen palvelun yleisradio-toimintaa organisoiva vastakkainasettelu perinteisen laatu-diskurssin ja massakuluttauuden diskurssin välillä näyttää artikuloituvan yhtä lailla akateemisissa, viestintäpoliittisissa kuin populaareissakin konteksteissa.

Tämä havainto asettaa kyseenalaiseksi etnografisen kulttuurintutkimuksen viljelemän näkemyksen, jonka mukaan yksityisessä roolissa puhuvilta tavallisilta median käyttäjiltä kysyminen tuottaisi jollain tavoin puhdasta ja aitoa autenttista tietoa. Päinvastoin näyttää siltä, että institutionaaliset ja populaarit kielelliset käytännöt kutoutuvat tiukasti yhteen prosessissa, missä mediajulkisuudella on tätä nykyä hyvin merkittävä välittäjänrooli (Gripsrud 1999, 1-4). Populaarien diskurssien kutoutuminen osaksi yhteiskunnallis-kulttuurisia valta/tiedon muodostumia tarkoittaa myös sitä, että ei voida lähtökohtaisesti olettaa ei-institutionaalisten (populaarien) diskurssien erottuvan sisällöllisesti legitimeistä institutionaalista diskursseista. Sen sijaan niiden voidaan olettaa eroavan toisistaan subjektien puhevallan ja auktoriteetin rakentumisen suhteen. Käsillä olevan tutkimuksen populaari-käsite onkin muotoutunut tässä suhteessa erilaiseksi kuin esimerkiksi Grossbergin (1995, 154–155) populaari-käsite, jossa populaari viittaa legitimeistä poikkeavaan kokemustapaan, jolla on erityisen läheinen suhde affektiivisiin rakenteisiin.

Sen sijaan tutkimusaineistojen analyysi on vahvistanut gramscilaiseksi luonnehdittavissa olevaa ajatusta populaa-

rien diskurssien ja legitiimien institutionaalisten diskurssien muodostamasta jatkumosta. Kuten Gramsci *Vankilavihkoissaan* (Böök 1975/1979, 34–35) toteaa, niin sanottuun terveeseen järkeen (tai arkijärkeen) siivilöityy aina myös tieteellisiä ja poliittisia hahmotustapoja (myös Heywood 1998, 1–2). Läpikotaisin medioituneessa ja populariteettia tavoittelevien medioiden muovaamassa yhteiskunnassa on lisäksi syytä olettaa prosessin toimivan myös toiseen suuntaan (populaarista institutionaaliseen), joten itse asiassa institutionaalisten ja populaarien diskurssien voidaan olettaa viime vuosikymmeninä sekä lähentyneen toisiaan että sekoittuneen keskenään.

Näin ollen jyrkän erottelun tekeminen populaarien ja institutionaalisten diskurssien välille palvelee lähinnä vakiintuneita institutionaalisia valtakeskittymiä. Tällainen erottelu nimittäin tukee epäsuorasti oletusta legitiimien diskurssien rationaalisuudesta ja populaarien diskurssien irratiionaalisuudesta. Foucault'n diskurssiteoriaa soveltaen voidaan sen sijaan todeta, että populaarit diskurssit ovat — erityisesti medioituneissa länsimaisissa demokratioissa — ilman muuta vakavasti otettavia diskursseja, joissa tieto/vallat artikuloituvat. Foucault'laisessa perspektiivissä voidaan puhua populaareista diskursseista myös populaareina rationaliteetteina, jotka kiinnittyvät kilpaileviin poliittisiin ontologioihin ja viime kädessä eettisiin premisseihin (Rose 1999, 26–27; ks. myös Poole 1991, xii).

Populaarien ja legitiimien institutionaalisten diskurssien samankaltaisuuksien ja niiden muodostamien jatkumojen tunnistaminen ei silti tarkoita sitä, että niiden katkokset ja eroavuudet lähtökohtaisesti kiellettäisiin. Jo diskurssien ymmärtäminen aikaan ja paikkaan sidotuissa kielellisissä ja ei-kielellisissä konteksteissa rakentuviksi edellyttää niiden

historiallisen ja paikallisen erityisyyden tunnustamista. Diskursseja ei näin ollen voida tarkastella konteksteistaan kokonaan irrotettuina, erillisinä sosiokulttuurisina rakenteina. Varsinaisten tutkimusaineistojen ja vertailuaineistoksi valitun eduskuntakeskustelun empiirinen vertailu osoittaaakin, että yhtä lailla kaikkia aineistoja organisoivista keskeisistä Yleisradio-diskursseista huolimatta Yleisradio rakentuu kussakin eri kontekstissa jossain määrin erilaiseksi.

Julkisen palvelun Yleisradio rakentuu kansanedustajien puheenvuoroissa toisenlaiseksi kuin populaarissa nettikeskustelussa ensinnäkin sen vuoksi, että eduskuntakeskustelussa perinteisen yleisradiolaadun ja massakuluttajuuden diskurssit risteytyvät 2000-luvun alun legitimeille poliittisille diskursseille ominaisen kilpailukyvyn diskurssin (ks. Kantola 2002) kanssa. Toisaalta Yleisradiosta keskustelevat kansanedustajat hahmottuvat puhujina erilaisiksi kuin populaarin keskustelun kannanottajat. Poliittista vastuuta kantavien Yleisradion omistajien edustajien puheessa Yleisradio-diskurssien sisäisiä ristiriitaisuuksia — kuten esimerkiksi elitismin ja populismin välistä jännitettä — työstetään puheenvuorojen sisällä niin, että kansanedustaja ikään kuin keskustelee itsensä kanssa. Sen sijaan populaareissa diskursseissa kirjoittajien ei-institutionaalinen vallattomuus muo- vaa kannanottoja kärjekkäiksi. Argumentaatio voidaan viedä loogisiin johtopäätöksiinsä saakka, joten esimerkiksi legitimitä viestintäpolitiikasta poissa oleva libertaristinen vaatimus YLEn yksityistämisestä ja yhtiön tv-kanavien muuttamisesta maksukanaviksi esiintyy vahvana populaareissa Yleisradio-diskursseissa.

Median käyttäjien järjestäytymisen kautta institutionaalisoituneet organisaatiot, kuten Pro Yleisö -liike, toimivat

tässä suhteessa mielenkiintoisella välialueella. Liikkeet voidaan nähdä yrityksenä institutionalisoida populaareja diskursseja ja siten rakentaa niille legitimitettä. Toisaalta asiantuntijaroolin omaksuminen edellyttää YLE:n toiminnan kaksoisluonteen ja siihen sisältyvien ristiriitaisuuksien ottamista huomioon, jolloin arvoista johdettujen loogisten johdopäätösten suhteen joudutaan tekemään kompromisseja. Lisäksi erilaisten populaarien diskurssien ontologinen(kin) yhteismitattomuus hankaloittaa kansalaisten ja kuluttajien kannanottojen ottamista huomioon julkisen palvelun yleisradiotoiminnan strategisessa suunnittelussa. Vastaavasti voidaan todeta, että myöskään tässä tutkimuksessa tuotettu populaarien Yleisradio-diskurssien analyysi ei anna yksiselitteistä vastausta kysymykseen, millainen julkisen palvelun Yleisradio on tai millainen sen pitäisi olla. Sen sijaan populaarien diskurssien analyysin avulla on mahdollista paikantaa keskeisiä julkista palvelua muovaavia jännitteitä.

8.2. Kollektivismista individualismiin?

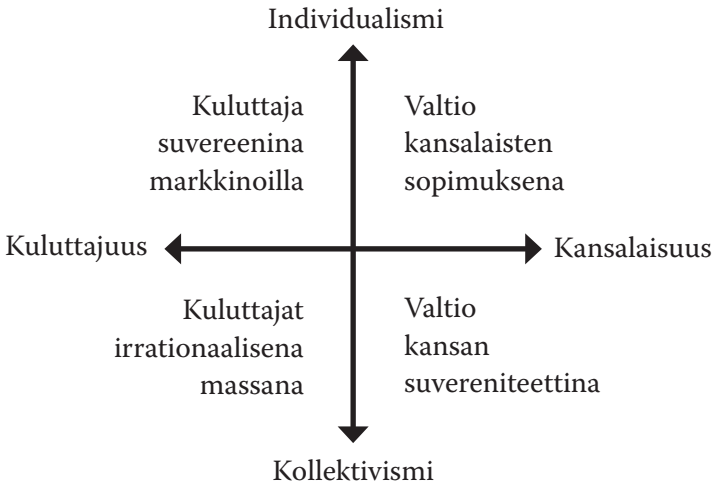
Tämän tutkimuksen keskeiseksi tavoitteeksi on asetettu sen selvittäminen, miten ja millaiseksi Yleisradio rakentuu toisaalta kansalaisuuden ja toisaalta kuluttajuuden diskursseissa — ja miten nämä diskurssiiviset ulottuvuudet suhteutuvat toisiinsa. Toisena tavoitteena on ollut selvittää, miten ja minkälaisiin laajempiin diskurssiivisiin käytäntöihin Yleisradio-diskurssit liittyvät. Tutkimuksen kuluessa on käynyt selväksi, että kuluttajuuden ja kansalaisuuden diskurssit risteytyvät empiirisissä aineistoissa monin tavoin toisiinsa. Toisaalta näyttää siltä, että molemmat keskeiset Yleisradion rakentumisen kentät (sekä kuluttajuuden että kansalaisuuden

kentät) ovat todella hyvin jännitteisiä. Tämän vuoksi ei lopulta olekaan mielekästä tarkastella kuluttajuuden ja kansalaisuuden diskursseja yhtenäisinä ulottuvuuksina. Sen sijaan on syytä tarkastella *erilaisten kuluttajuuksien ja kansalaisuuksien* suhteutumista toisiinsa Yleisradio-kontekstissa.

Keskeisenä erilaisia kuluttajuuden ja kansalaisuuden diskursseja erottavana tekijänä voidaan pitää sitä, minkälaisiin laajempiin diskursiivisiin muodostumiin ne kytkeytyvät. Empiirisissä aineistoissa ratkaiseva jännite rakentuu *individualististen ja kollektivististen* ajatusmuotojen välille. Erilaiset kansalaisuuden ja kuluttajuuden diskurssit ovat kiinnittyneet erilaisiin — joissain tapauksissa jopa suorastaan toisilleen vastakkaisiin ja toisensa poissulkeviin — ontologisiin esioletuksiin. Empiirisistä aineistoista hahmotettavissa oleva individualististen ja kollektivististen diskurssien välinen jännite kertoo myös siitä, että yksilökeskeiset ja yhteiskunnan ensisijaisuuden olettavat tieto/vallan muodot kilpailevat ja taistelevat aktiivisesti keskenään yhteiskunnallisissa ja kulttuurisissa käytänteissä.

Toisaalta erilaisiin esioletuksiin kiinnittyneet diskurssit saattavat yhtä kaikki muodostaa diskursiivisissa käytännöissä yllättäviä ja sisäisesti ristiriitaisia sikermiä, joissa toisenlaisesta kontekstista peräisin olevat argumentit saattavat saada aivan uusia merkityksiä. Esimerkiksi kollektivistiseen positiiviseen valtiokäsitykseen juurtunut perinteinen yleisradio-laadun diskurssi saattaa individualistiseen argumentaatioon kiinnittyessään taipua perusteluksi julkisrahoitteisen yleisradiotoiminnan roolin kaventamisen puolesta. Tällä tavalla esimerkiksi Yleisradiota rakentaviin diskursseihin muodostuu katkoksia, joiden kautta Yleisradio-diskursseja jäsentävät kategoriat (esim. laatu/määrä) voivat saada olennaisesti erilaisia sisältöjä.

Kuvio 3. Kuluttajuuden ja kansalaisuuden diskurssit

Edellisessä kuviossa (kuvio 3) esitetään tutkimusaineistoista hahmotelluista diskursseista jalostettuihin ideaalityypisiin jaotteluihin perustuva malli¹⁴³, jossa individualismin ja kollektivismin välinen jännite jakaa sekä kuluttajuuden että kansalaisuuden perspektiivejä. Kuvio avaa mahdollisuuden tarkastella kuluttajuuden ja kansalaisuuden erilaisten hahmotusten välisiä kytkentöjä ja ristiriitoja — esimerkiksi usein vähälle huomiolle jäänyttä samankaltaisuutta liberaalin ontologian esioletuksiin kiinnittyneiden individualististen kuluttajuus- ja kansalaisuuskäsitysten välillä. Kuvioista hahmotuvat myös populaareja Yleisradio-diskursseja jäsentävät vaihtoehtoiset valtiokäsitykset.

¹⁴³ Näiden ideaalityyppisten jaottelujen muovaamisessa olen tukeutunut myös empiirisessä analyysissä hyödynnetyn Pulkkinen (1989, 1998) erotteluun liberaalien ja hegeliläisten poliittisten ontologioiden välillä.

8.2.1. *Yleisradio-suhteet ja valtiokäsitykset*

Erilaiset kansalaisuutta artikuloivat Yleisradio-diskurssit kiinnittyvät aivan erilaisiin käsityksiin valtiosta, kansalaisuudesta ja demokratiasta. Erilaiset valtiokäsitykset myös muovaavat ratkaisevalla tavalla puhetta Yleisradiosta julkisena instituutiona (ks. myös Raboy 1996, 267). Näin ollen voidaan sanoa, että keskusteltaessa YLEstä keskustellaan usein ennen kaikkea siitä, millainen asema valtiolla suomalaisessa yhteiskunnassa on ja millainen se voisi olla.

Kuvion 3 vertikaalisen ulottuvuuden liberaaliin päähän sijoittuvissa kansalaisuuden ja kuluttajuuden diskursseissa¹⁴⁴ keskiössä on omia intressejään edistämään pyrkivä, rationaaliseen valintaan kykenevä yksilö. Kansalaisuuden diskursseissa valtio ymmärretään tällöin vapaiden yksilöiden väliseksi sopimukseksi, jonka tavoitteena on ennen muuta yksilön vapauksien ja oikeuksien suojaaminen. Liberaalissa yhteiskuntasopimuksessa valtion tehtäväksi asettuu myös yksilöiden ja ryhmien intressien sovittelu valtiosäännön puitteissa. Viime kädessä väkivallan monopoli tekee valtiosta kuitenkin myös potentiaalisen yksilön oikeuksien uhkaajan, joten valtio rakentuu lähtökohtaisesti mahdolliseksi uhkaksi yksilölle.

Individualistisissa diskursseissa suvereenien yksilöiden vapaan toiminnan foorumiksi hahmottuvat markkinat, joilla suvereeni kuluttaja tekee rationaalisia valintoja. Ota kan-

¹⁴⁴ Termillä liberaali viitataan Pulkista seuraten liberalismiin poliittisena filosofiana. 'Liberaali' ei siis tässä viittaa yleisluontoiseen poliittiseen ja kulttuuriseen vapaamielisyyteen eikä myöskään liberalismiin erilaisiin tulkintoihin poliittisten ideologioiden tasolla. Liberalismin erilaisina tulkintoina on kuitenkin aiemmin esitelty klassinen ja moderni liberalismi sekä libertarismi. Uusliberalismi-käsite taas viittaa foucault'laisessa mielessä vastuullista ja erityistä itsekuria harjoittavaa subjektia rakentavaan uusliberaaliin regiimiin.

taa -keskustelua vahvasti jäsentävässä, klassisen liberalismiin talousteoreettisten lähtöoletusten varaan rakentuvassa libertaristisessa diskurssissa markkinoiden oletetaan niin sanotun näkymättömän käden avulla edistävän yhteistä hyvää. Tällöin valtion tehtäväksi jää markkinoiden häiriöttömän toiminnan takaaminen. Kun Yleisradiota arvioidaan tästä näkökulmasta, YLE näyttäytyy sekä taloudellista että poliittista ja kulttuurista vapautta uhkaavana manipulatiivisena markkinahäiriikkönä (vrt. Nieminen & Pantti 2004, 30).

Yksilökeskeiset kuluttajuuden ja kansalaisuuden diskursit risteytyvät helposti keskenään. Libertaristisessa diskurssissa myös politiikan voidaan katsoa toimivan markkinoiden logiikan mukaisesti, sillä valtiolliseen päätöksentekoon osallistuvien poliittisten toimijoiden oletetaan edustavan lähinnä omia ja eturyhmiensä intressejä. Kun Yleisradiota tarkastellaan tällaisesta yksilön intressien näkökulmasta, keskiöön nousee ennen kaikkea tv-maksulle saadun vastikkeen (YLEn palvelujen) riittävyys ja käyttökelpoisuus yksilön kannalta. Valtion interventioon torjuvasti suhtautuvaa libertaristista kansalaisuuden diskurssia voidaankin pitää lähtökohtaisesti YLE-kriittisenä. On hyvin vaikea kuvitella, millaisilla perusteilla toimintaperiaatteiltaan universaalia julkisen palvelun yleisradiotoimintaa voitaisiin puolustaa tällaisiin ontologisiin esioletuksiin kiinnittynyttä argumentaatiota vastaan.

Kuluttajuus kutoutuu yhteen kansalaisuuden kanssa myös individualistiseen liberaaliin ontologiaan kiinnittyneessä uuskeynesiläisessä diskurssissa. Siinä oletetaan markkinoiden toimivan ainakin ajoittain epätäydellisesti, jolloin valtion tulee interventiollaan tukea markkinoiden toimintaa. Tällöin Yleisradiota voidaan pitää yksilöä sekä kuluttajana että kansalaisena hyödyttävänä instituutioon. Uus-

keynesiläisessä diskurssissa YLE asemoituukin journalismin ja perinteisen laadun turvatakuuksi ja laajemmin ei-kaupallisen vaihtoehdon tarjoajaksi kaupallistuvassa ja viihteellistyvässä mediamaisemassa — myös liberaaleista esioletuksista lähtien voidaan siis päätyä tukemaan julkisen palvelun yleisradiotoimintaa.

Suomessa julkisrahoitteinen yleisradiotoiminta on kuitenkin tiukasti juurtunut kollektivistiseen snellmanilaiseen valtioajatteluun. Snellmanilaisessa diskurssissa positiiviseksi mielletty ja laaja-alaisesti ymmärretty valtio (ja Yleisradio valtion osana) edustaa yleistä ja yhteistä etua. Samalla loogiikalla poliittisessa toiminnassa mukana olevien henkilöiden ajatellaan poliittiseen toimintaan osallistuessaan pyrkivän edistämään yleistä ja yhteistä etua — ei omia tai oman eturyhmänsä erityisintressejä. Valtio määrittyy kansalaisten vapauden ja itsehallinnon areenaksi, joka toimii yksityisintressejä edistävien markkinoiden vastavoimana. Näin myös kuluttajuus ja kansalaisuus hahmottuvat toistensa vastapoleiksi — kuluttajana ihminen toteuttaa yksityisiä intressejään, kansalaisena osallistuu yhteisen intressin muotoiluun. Sivistyksen ja valistuksen agentiksi asemoituvalla Yleisradiolla onkin snellmanilaisessa diskurssissa tärkeä kansallinen tehtävä. Yhtiöltä saatetaan odottaa myös paternalistisia, yhteiskuntaa oikeaan suuntaan ohjaavia aloitteita.

Kansalaisuutta artikuloivien populaarien Yleisradio-diskurssien esioletukset poikkeavat näin ollen toisistaan niin paljon, että niitä voidaan pitää yhteismitattomina. Vaikka siis esimerkiksi vapaus näyttyy keskeisenä avainkäsitteenä sekä libertaristisessa että snellmanilaisessa Yleisradio-diskurssissa, vapaus saa eri konteksteissa aivan erilaisen merkityksen. Libertaristisessa poliittisessä ontologiassa vapautta

edustavat markkinat, kun taas snellmanilaisessa ontologiassa valtio muodostaa vapauden sfäärin.

8.2.2. Kuluttajuuden kahdet kasvot

Kuluttajuuden kentällä YLEn asema näyttää yhtä jännitteiseltä kuin kansalaisuuden kentälläkin. Perusjännite muodostuu myös tällä kentällä individualismin ja kollektivismin vastakkainasettelusta. Selkeästi individualistinen rationaalisen kuluttajuuden diskurssi rajaa sekä sen vastapooliksi rakentuvaa kollektivistista massakuluttajuuden diskurssia että refleктоimatonta rituaalisen kuluttajuuden diskurssia. Rajaamisella tarkoitan tässä sitä, että kuluttavaa subjektia rakennetaan diskurssissa suhteessa toisenlaiseen, vaihtoehtoiseen subjektiuteen. Näin ollen voidaan sanoa, että normatiivisena esiintyvä rationaalisen kuluttajuuden tai kuluttajan suvereniteetin diskurssi itse asiassa rakentaa irrationaalisen massakuluttajuuden rationaalisen kuluttajuuden Toiseksi.

Rationaalisen kuluttajuuden diskurssissa suvereeni kuluttaja hahmottuu samaan tapaan kuin liberaaleissa kansalaisuuden diskurssissa — kuluttaja on siis omia intressejään ja omia tarpeitaan rationaalisilla valinnoillaan tyydyttävä yksilö. Mikäli tämä rationaalisen valinnan diskurssi kytkeytyy yhteen perinteisen laatudiskurssin kanssa, YLEn laadukkaiksi miellettyjen ohjelmien seuraaminen näyttäytyy eräänlaisena rationaalisen median käytön ihanteena. Näin kansalaisuuden ja kuluttajuuden perspektiivit risteytyvät. Tässä diskursiivisessa sikermässä korostuvat kuitenkin pitkälti genreperustaisen perinteisen laatudiskurssin eettiset ja jossain määrin myös esteettiset sisällölliset arvot. Sen sijaan laatudiskurssin eettisen ulottuvuuden sisältämä universalismin aspekti rajautuu usein keskustelun ulkopuolelle.

Kun siis Yleisradion asiakeskeisten ja kultivoituneiden laatusisältöjen käyttö hahmottuu laatu/määrä-dikotomian organisoimana valistuneen vähemmistön rationaaliseksi valinnaksi, asetelma sisältää väistämättä vähintään piilevän oletuksen massakulttuurin vulgaaria estetiikkaa suosivasta irrationaalisesta enemmistöstä. Tällöin suhde mediayritysten ja koukkuun jäävän massan välillä oletetaan potentiaalisesti manipulatiiviseksi (esim. Gorman & McLean 2003, 3; The TABLOID Collective 1997, 16–18), mikä rakentaa vahvan jännitteen addiktoituneen massakulutuksen ja itsekuria noudattavan, valistuneen ja valikoivan kuluttajan normatiivisen ideaalin välille. Irrationaalisen kuluttajuuden diskurssissa rationaalisia laatuvalintoja tarjoava YLE edustaakin massakuluttajuuden symbolista vastavoimaa, massakulttuurin Toista.

Yleisradion diskursiivinen rakentuminen massakulutajuuden vastavoimaksi tarkoittaa myös sitä, että massakulutajuuden ja kansalaisuuden suhde on jännitteinen. Kansakunnan itseään sivistäväksi kollektiiviksi oletettavan kansalaisuuden diskurssin yhtenä esioletuksena näyttääkin olevan irrationaalisten massojen pelko (Scannell & Cardiff 1991, 6–10). Näin on siitä huolimatta, että vasta massakulutajuuden kehittyminen vuorovaikutuksessa laajojen kansalaisoikeuksien kanssa on mahdollistanut kollektiivisen kansakunnan rakentamisen siinä mielessä kuin erityisesti toisen maailmansodan jälkeen on rakennettu eurooppalaisia hyvinvointivaltioita.

Kuluttajuuden diskursseissa rakentuvat kuluttajuuden kahdet kasvot — suvereenin, rationaalisen valitsijan ja houkuttelevan median voimattoman uhrin kasvot — kutoutuvat siis länsimaisissa yhteiskunnissa hyvin laajalle levinneisiin

mediasuhteiden perushahmotuksiin. Websterin ja Phalenin (1994, 19–37) mukaan Yhdysvaltojen viestintäpoliittisessa keskustelussa esiintyy kaksi olennaisesti erilaista käsitystä yleisöstä. Markkinoiden vapautta vaalivassa uusklassisessa talousteoriassa median käyttäjät oletetaan suvereneiksi valitsijoiksi, kun taas yhteiskunnallista kontrollia toivovat katsovat yleisöjen tarvitsevan suojelua median potentiaalisilta vahingollisilta vaikutuksilta (emt., 22–29)¹⁴⁵.

8.2.3. Yksilö vastaan yhteiskunta?

Jännite individualististen ja kollektivististen ajatusmuotojen välillä muovaa Yleisradion rakentumista sekä kuluttajuuden että kansalaisuuden kentillä. Kun nämä jännitteet sijoitetaan laajempaan historiallis-yhteiskunnalliseen kontekstiin, esiin nousee kysymys yhteiskunnallisen hiipumisesta ja kulttuurin individualisoitumisesta. Mediatutkimuksessa tätä murrosta on käsitteellistetty puhumalla kansalaisen muuttumisesta kuluttajaksi. Ideaalityyppien avulla kuvattua siirtymää vanhasta uuteen sähköisen viestinnän kulttuuriin voidaan kuitenkin pitää myös teknologisetaloudellisten ja poliittisten tekijöiden aiheuttamia muutoksia oikeuttavana ja perusteltavana hahmotuksena (Hujanen ym. 2004). Ajatusta kansalaisuuden muuttumisesta kuluttajuudeksi voidaan arvostella myös sen vuoksi, että vastakohta-asetelma korostaa muutosta ja sen väijäämättömyyttä sivuuttaen kehityksen monitoisuuden ja kulttuuriset akanvirrat (ks. esim. Kerkelä 2004, 89–90). Tämän tutkimuksen perusteella ajatus kansalaisuuden muuttumisesta kuluttajuudeksi voidaan kyseenalaistaa

---

¹⁴⁵ Angin (1991) mukaan kaupalliset (ja nyttemmin myös julkisrahoitteiset) yleisradioyhtiöt hahmottavat yleisöt ikään kuin villeiksi alkuasukkaiksi, jotka täytyy kesyttää (emt., 23–24).

myös sen vuoksi, että populaareissa Yleisradio-diskursseissa ei näytä niinkään olevan kysymys kansalaisuuden marginalisoinnista kuluttajuuteen nähden kuin kansalaisuuskäsitysten ja valtioajattelun murroksesta (vrt. van Steenberg 1994, 1–9). Kollektivistiseen valtiokäsitykseen juurtuneen kansalaisuuden ohella vaikuttaa liberaalin perinteen yksilökeskeinen kansalaisuuskäsitys, joka libertaristisessa muodossaan tulee hyvin lähelle kuluttajuutta.

Toimintaperiaatteeltaan universalistisen julkisen palvelun yleisradiotoiminnan kannalta olennaista on myös demokraatiakäsityksen murros. Liberaalissa poliittisen filosofian perinteessä kaikkien kansalaisten yhteiskunnallista osallistumista ei pidetä lainkaan samalla tavalla välttämättömänä kuin kansansuvereenisuusteorian omaksuneissa yhteiskunnissa (Pulkkinen 1998, 39–42). Vaikka kysymys yhteisöllisyyden ja samalla demokratian rapautumisesta on nostettu esiin erityisesti Yhdysvalloissa (Putnam 2000; McChesney 1999 ja 2003)¹⁴⁶, ongelman voisi ajatella olevan vielä akuutimpi eurooppalaisessa kontekstissa — mikäli oletetaan, että kansan hahmottaminen kollektiivisubjektiksi on ominaista erityisesti eurooppalaisille poliittisille kulttuureille.

Monet tutkijat korostavat yhteisöllisen demokratian ja yksilön oikeuksia vaalivan liberalismien välille rakennetun yhteyden haurautta ja jännitteisyyttä (esim. Held 1987, 244; Murdock 1999, 7–8; Mouffe 2000). Garnham (2000, 5–12) muotoilee Kantia seuraten kysymyksen yksilöllisen autonomisen toimijuuden ja täyden ihmisyyden edellyttämän sosiaalisuuden välisestä jännitteestä. Hänen mukaansa

¹⁴⁶ Suomessa erityisesti vähän koulutetut ja pienituloiset näyttävät vieraantuneen poliittisesta järjestelmästä. Karvosen ja Paloheimon (2005, 299) mukaan Suomessa ollaankin pikkuhiljaa siirtymässä kohti meritokratiaa.

tämä jännite jäsentää keskeisellä tavalla koko modernia valistuksen projektia, jonka yhtenä muotona julkisen palvelun yleisradiotoimintaa voidaan pitää. Murdock (1999, 8) puolestaan toteaa, että uusliberalismin leviäminen on nostanut kysymyksen yksilön ja yhteiskunnan välisistä suhteista uudelleen esille kollektivismia korostaneiden vuosikymmenten jälkeen. Poliittisen filosofian kontekstissa käydään juuri nyt vilkasta keskustelua veljeyden ja vapauden suhteellisesta painoarvosta. Samaan aikaan kilpailullinen individualismi erottaa kansalaisia yhä enemmän toisistaan. Murdockin mukaan Yhdysvalloissa uusoiikeisto on redusoinnassa myös kansalaisuutta yksilön valinnoiksi markkinoilla (ks. myös Dagger 1997, 98–116; Rose 1999, 165–166). Samalla yhteiskunnalliset ja sosiaaliset hyveet (huolenpitohyveet) asetetaan vastakkain vapailla markkinoilla keskeisten suoritushyveiden (itseluottamus, itseriittoisuus, yritteliäisyys, kunnianhimo) kanssa. Individualismin ja kollektivismin välinen jännite voidaankin tulkita myös erilaisten eetosten, erilaisten moraalisten rationaliteettien tuottamiseksi (vrt. Rose 1999, 26–27).

Myös Ridell (2001, 350) yhdistää individualistisen asiakkuus-retoriikan yleistymisen julkisissa organisaatioissa (kuten kunnissa) kansalaisuuden rappeutumiseen. Asiakas-keskeisen palveluorientaation leviäminen merkitsee hänen mukaansa sitä, että perinteiset kollektiivisesti organisoidut yhteiskunnalliset instituutiot mielletään yhä enemmän yksityisten kanssa kilpaileviksi palvelujen tarjoajiksi eikä niinkään yhteisen osallistumisen foorumeiksi.¹⁴⁷ Tässä mielessä

---

¹⁴⁷ Luoma-aho (2005, 95–96) puolestaan näkee asiakkuusretoriikan avaavan kansalaisille entistä enemmän vaikuttamisen mahdollisuuksia.

voidaan puhua hegemonisen kuluttajuuden logiikan läpäisemästä kansalaisuudesta, jonka kääntöpuolena on kuluttamisen eli markkinoiden toiminnan keskeinen merkitys kansantaloudelle ja sitä kautta koko yhteiskunnalle¹⁴⁸.

Juuri markkinalogiikan leviämiseen liittyvien pohdintojen ja niitä muovaavien yhteiskuntapoliittisten rationaliteettien keskeinen asema yhteiskunnan rakentumisen prosessissa tekee Murdockin (2003) mielestä television — eli olennaisten diskurssien teatterin — organisoinnista koko yhteiskunnan kannalta ratkaisevan kysymyksen. Markkinalogiikan leviämiseen liitetään usein myös hyvinvointivaltion kehitys ja kohtalo. Esimerkiksi Harisalo ja Miettinen (2004, 170–174) esittävät, että suomalainen hyvinvointivaltio on sisäisten ristiriitojensa vuoksi kanonisoitu käsite. He myöntävät, että hyvinvointivaltio näyttää toimivan ihmisten toiveiden mukaisesti, mutta luonnehtivat silti hyvinvointivaltiota metafysisesti unelmaksi, joka pyritään saavuttamaan keinolla millä hyvänsä.¹⁴⁹ Tutkijat tukeutuvat libertarismille luonteenomaisiin argumentteihin katsoessaan ennen kaikkea kansalaisten poliittiset oikeudet legitimeiksi. Sen sijaan taloudelliset oikeudet ovat heidän mukaansa epäeettisiä, sillä niihin vetoamalla ihmiset voivat saada itselleen vastikkeettomia etuja toisten kustannuksella.

Harisalon ja Miettisen ajatukset hyvinvointivaltiosta ovat sikäli kiinnostavia, että he näkevät yhtä kaikki yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden, individualismin ja kollektivismin

---

¹⁴⁸ Kuluttajakansalaisuuden muotoutumisesta osana modernin suomalaisen yhteiskunnan rakentumista ks. Lammi & Pantzar 2002, 19–45.

¹⁴⁹ Skurnikin (2005) tuoreen väitöstutkimuksen mukaan Suomi on siirtynyt amerikkalaistyyppiseen markkinatalousyhteiskuntaan oikeastaan ilman julkista keskustelua.

välisen jännitteen yhteiskunnallisesti keskeisenä. Heidän mukaansa hyvinvointivaltio vahvistaa kuitenkin liikaa yhteisöllisyyttä yksilöllisyyden kustannuksella (emt., 135–148 ja 172–173). Kiinnostavaa on myös se, että he nostavat moraalisen köyhyyden ja piittaamattomuuden toisista ihmisistä esille mahdollisena haittavaikutuksena liiallisesta individualismin vahvistumisesta. Sitä he eivät kuitenkaan pidä suomalaiselle hyvinvointivaltiolle tyypillisenä ongelmana.

8.2.4. Massakulttuuri ja itsekuuri

Individualismin ja kollektivismien välistä jännitettä on tarkasteltu myös foucault'laisen niin sanotun hallinnan analytiikan näkökulmasta. Rosen (1999; ks. myös Helén 2004, 220) mukaan markkinamallin soveltaminen kaikilla inhimillisen toiminnan aloilla hajottaa sosiaalisen ulottuvuuden ja yhteiskunnan niin, että ne eivät enää toimi poliittisia käytäntöjä jäsentävinä käsitteinä. Markkinamallin leviäminen kytkeytyy myös uudenlaisen, entistä vastuullisemman, subjektuuden rakentamiseen. Tulkitsen, että massakulttuurin ja rationaalisen kuluttajuuden diskursseissa rakentuva median kuluttaja kutoutuu osaksi tätä uusliberalistisen disposition muotoutumista.

Erityisesti uusliberalismia tutkivat hallinnan analytiikan teoreetikot eivät kuitenkaan puhu (poliittisen teorian tasolla) uusliberalismista vaan useista erilaisista uusliberalismeista (Helén 2004, 218). Myös Heywoodin (2004, 149–150) mukaan esimerkiksi Yhdysvaltain uusoiikeiston ajattelussa taloudellinen uusliberalismi yhdistyy poliittiseen konservatiivisuuteen. Foucault'n ajatuksia soveltavat hallinnan analytikot (esim. Rose 1999) taas puhuvat uusliberalismista tai edistyneestä liberalismista yksikössä vain viitatessaan

sillä erityisesti käynnissä olevaan, perustavaa laatua olevaan muutokseen hallinnan rationaliteetissa. Tässä muutoksessa ihmiset muovautuvat yhä vastuullisemmiksi yksilösubjekteiksi, jotka kykenevät hallitsemaan itseään ja laskelmoimaan toimintansa tuloksia. Tämä tarkoittaa myös sitä, että hallitseminen muuntuu yhä enemmän hallinnoimiseksi — ulkoisen pakottamisen sijaan vapaat yksilösubjektit ohjaavat entistä enemmän itseään, kun hyvinvointivaltion ristiriitaisuuksiin tarttuva uusliberalismin maallistunut pastoraalinen valvonta tehostuu (vrt. Foucault 1998, 69).

Uusliberalismi vie hallinnan vapauden kautta entistä pitemmälle, mikä nostaa kysymyksen itsehallinnasta ja itsekontrollista yhteiskunnallis-eettisen keskustelun keskiöön. Tarkastellessaan sosiaalipolitiikkaa rakentavien populaarien diskurssien muuntumista Dean (2004, 65–82) huomioi, että brittiläisissä populaareissa diskursseissa painotetaan yhä enemmän yksilön vastuullisuutta. Sen sijaan sosiaalisia kansalaisoikeuksia pidetään yhä harvemmin universaaleina ja ehdottomina. Kollektiivisen kontrollin heikentyminen ei näytäkään johtavan kontrolloimattomuuteen vaan toisenlaisen — sisäistetyn — kontrollin vaatimukseen.¹⁵⁰ Tutkimusaineistoista konstruoitu rationaalinen kuluttajuuden diskurssi voidaan tässä teoreettisessa kontekstissa ymmärtää sisäisen kontrollin artikulaatioksi. Sen sijaan rationaalisen kuluttajuuden vastapooliksi rakentuva irrationaalisen massa-

---

¹⁵⁰ Tilanne rinnastuu keskusteluun viestintäteollisuuden 1980- ja 1990-lukujen de/reregulaatiosta. Monien tutkijoiden tulkinnan mukaan viestintäteollisuuden sääntelyn muutoksessa ei ollut kysymys yksinkertaisesti sääntelyn purkamisesta (kuten tuota kehitystä alussa tulkittiin), vaan nimenomaan valtiollisen sääntelyn muuttumisesta markkinasääteleyksi (esim. Hujanen 2001b, 94).

kuluttajuuden diskurssi hahmottuu ongelmaksi juuri sen vuoksi, että siinä yksilö-subjekti rakentuu epävapaaaksi toiminnan kohteeksi.

Ajatus itsekontrollin keskeisyydestä mediasuhteissa voidaan kytkeä Campbellin (1987) teoriaan modernista nautinnosta. Hän katsoo modernin hedonismin liittyvän enemmän nautiskelijaan itseensä kuin mielihyvän lähteeseen, mikä edellyttää nautiskelijalta itsekuria — kuluttajan rationaalisuus ja kyky säädellä tunteitaan ja tuntemuksiaan on Campbellin mukaan koko modernin hedonismin perusta (emt., 70–73). Myös hän yhdistää tällaisen itsekontrollin kehittymisen modernin yksilösubjektin kehittymiseen samaan tapaan kuin Foucault (ks. myös Ilmonen 1993, 104), jonka mukaan modernille luonteenomaiset pastoraalisen valvonnan maalliset sovellutukset muovaavat myös tuntevaa ja tunteitaan ilmaisevaa subjektia.

Campbellin (1987, 61) teorian valossa median käyttö voidaan myös nähdä entistä keskeisempänä kulutuksen ja nautiskelun muotona, sillä nykyaikainen nautiskelu tapahtuu hänen mukaansa ennen kaikkea kouliintuneen mielikuvituksen avulla. Tämän voisi ajatella vahvistavan kulinaristista ja hedonistista aspektia mediamaiseman ja median kulutuksen kokonaisuudessa. Massakulttuurin Toiseksi rakentuvan julkisen palvelun yleisradiotoiminnan kannalta tämä on kuitenkin ongelmallista. Erityisen haastavana yleisradiolaadun ja massakulttuurisen kulinaristisen estetiikan vastakkainasettelu näyttäytyy silloin, jos julkisen palvelun tehtäväksi mielletään laajojen yleisöjen tavoittaminen ja yhteiskunnallisten antagonismien työstäminen yhteisiä symbolisia tiloja luomalla.

8.3. Yleisradio osana hyvinvointivaltiota

Kollektivistisen ja uuskeynesiläisen kansalaisuuden diskursusin kautta julkisrahoitteinen yleisradiotoiminta rakentuu kolmannen vuosituhatosen alussa osaksi hyvinvointivaltiota. Vaikka julkisen palvelun yleisradiotoiminnan tarpeellisuutta perustelevat argumentit kiinnittyivät alun perin ennen kaikkea kansalliseen valistuksen projektiin, toisen maailmansodan jälkeen julkisen palvelun yhtiöt ovat kehittyneet osana ekspansiivista hyvinvointiyhteiskuntaa nojaten niin sanotun suopean valtion ajatukseen (esim. Held 1987, 221–224; Curran 1998, 181). Valtion intervention katsotaan tällöin tukevan kansalaisten perustavaa laatua olevia oikeuksia (Calabrese 1997, 7–9) samaan tapaan kuin sosiaaliturvan ja julkisrahoitteisen koulutuksen. Sittemmin yksilön vapauteen vetoava uusliberalismi on haastanut sotien jälkeen laajentuneet valtiolliset instituutiot kiistäen paitsi niiden käytännön hyödyn myös niiden moraalisen oikeutuksen (Curran 1998, 184–185; ks. myös Dean 2004, 65–82; Harisalo & Miittinen 2004, esim. 144–148; Helén 2004, 217–227).

Seuraavassa keskustellaan niistä julkisen palvelun yleisradiotoiminnan kannalta keskeisistä kysymyksistä, jotka ovat nousseet esille hyvinvointivaltion kritiikin voimistumisen ja mediamaiseman kaupallistumisen myötä. Institutionaalisia muutoksia tarkastellaan suhteessa Yleisradiota rakentavien populaarien diskurssien katkoksiin, poissulkemisiin ja ristiriitaisuuksiin. Lähtökohtana on havainto, että erilaisiin ontologisiin esioletuksiin kiinnittyneissä kansalaisuuden diskursseissa sekä Yleisradio että Yleisradiota arvioiva kansalainen rakentuvat eri tavoin. Kollektivistinen hyvinvointivaltion eetos ja libertaristinen yksilönvapauden eetos asettuvat diskurssiteoreettisesta tietovallan näkökulmasta

kuitenkin jossain mielessä samalle viivalle. Ne ovat pitkälti yhteismitattomia tietovallan muotoja: se, mikä on toisessa diskursiivisessa muodostumassa keskeinen positiivinen arvo, näyttäytyy toisessa vakavana ongelmana (esimerkiksi markkinakilpailu tai sen rajoittaminen).

Juuri kansalaisuutta artikuloivien Yleisradio-diskurssien potentiaalisesti antagonistisen vastakkainasettelun osoittaminen on tämän tutkimuksen keskeistä antia viestintäpoliittiselle keskustelulle. Täysin toisistaan poikkeavien ontologisten esioletusten merkityksen tunnistaminen, laadun ja vapauden kaltaisten karismaattisten avainkäsitteiden monimerkityksellisyyden ja erilaisissa konteksteissa erilaisten vaikutusten huomioiminen tarjoaa keskustelijoille entistä terävämmät käsitteelliset välineet. Niiden avulla viestintäpoliittisessa mielipiteenvaihdossa voitaisiin ehkä edetä hedelmätömästä vastakkainasettelusta erilaisuudet ja väistämättömät ristiriitaisuudet tunnistavien ja tunnustavien kompromissien suuntaan.

8.3.1. Universalismin rajat

Keskeiset hyvinvointivaltioon ja myös Yleisradion asemaan liittyvät kysymykset kytkeytyvät kansalaisuuden ja kansalaisten oikeuksien määrittelyyn. Alun perin kansalaisuus on liitetty juridis-poliittisiin kansalaisoikeuksiin (omaisuuden suoja, henkilökohtainen koskemattomuus, äänioikeus, oikeus yhdenvertaisuuteen lain edessä jne.), mutta toisen maailmansodan jälkeen Marshallin (1948/1950) hahmottelemat sosiaaliset kansalaisoikeudet laajensivat ratkaisevasti kansalaisuuden käsitettä. Marshallin mukaan vasta valtion takaamat sosiaaliset ja taloudelliset oikeudet mahdollistavat täysipainoisen osallistumisen yhteiskunnalliseen elämään —

siis myös kansalaisuuden ytimen muodostavien juridisten ja poliittisten kansalaisoikeuksien täysipainoisen käyttämisen (van Steenberg 1994, 2-3; Heikkilä 2001, 27). Hyvantahtoisen valtion kaikille kansalaisille takaamien sosiaalisten oikeuksien korostaminen loi pohjan myös hyvinvointivaltioajattelulle.

Erityisesti Pohjoismaissa myös julkisrahoitteisessa yleisradiotoiminnassa keskeinen universalismin periaate on kytkeytynyt erottamattomasti hyvinvointivaltioon (esim. Saari 2005, 26–27; Anttonen 2003; toisaalta esim. Hujanen 2002, 20; Gripsrud 1999, 37–38; Syvertsen 1999, 6–7; Calabrese 1997, 7–9). Sosiaalipolitiikassa universalismi viittaa etuuksien saajan vahvaan oikeudelliseen asemaan, taloudellisen tarveharkinnan puuttumiseen sekä etuuksien ja palvelujen yhtäläiseen saatavuuteen. Anttonen (2003) mukaan hyviä esimerkkejä universaaleista palveluista ovat lapsilisä ja peruskoulu. Kansanopetuksen ja terveydenhuollon periaatteissa universaalit etuudet rakensivat vahvasti myös kansallista valtiota ja kansalaisuutta. Myös yleisradiotoiminnassa universaali palvelu viittaa palvelujen yhtäläiseen saatavuuteen. Toisaalta universalismi yhdistyy myös sisältöihin. Hujanen (2003, 20) mukaan lakiin kirjattua YLEn täyden palvelun velvoitetta voidaan pitää yhtenä osana Yleisradion universalismia, johon nykyään sisältyy myös moniarvoisuuden vaatimus (ks. myös Scannell 1989, 137–138).

Hyvinvointivaltiollisen universalismin kriisiytyminen voidaan liittää kansalaisten oikeuksien jatkuvaan laajenemiseen. Van Steenbergin (1994, 3–4) mukaan tämä on johtanut universaalien oikeuksien uudelleenarviointiin. Toisaalta feministinen ja postmodernistinen kritiikki on kyseenalaistanut universalistisen ajattelun standardoivan ja yh-

denmukaistavan vaikutuksen (Anttonen 2003). Sen sijaan libertaristisessa kritiikissä hyvinvointivaltio hahmottuu yksilöä passivoivana ja siten myös epämoraalisena ilmiönä (esim. Harisalo & Miettinen 2004, 118–120; Kantola 2002, 98–99). Anttonen (2003) näyttääkin uskovan, että universalismin periaatteesta ollaan luopumassa sosiaalipolitiikassa. Hänen mukaansa (yksin) kansalaisuuteen perustuvia lakisääteisiä etuuksia on heikennetty vedoten toisaalta taloudellisiin pakkoihin, toisaalta (yksilön) valinnan vapauteen. Anttonen arvelee, että keskiluokan houkuttelemista universaalietuuksilla kansallisen hyvinvointivaltioprojektin kannattajaksi ei enää pidetä tärkeänä. Toisaalta keskiluokan luopuminen universalismin ihanteesta johtaa väistämättä sekä sosiokulttuurisen monimuotoisuuden että tarvitsevia leimaavan tarveharkinnan lisääntymiseen (myös Kantola 2002, 316).

Julkisen palvelun yleisradiotoiminnan yhteydessä universalismin kriisin työstäminen kulttuurisen kansalaisuuden käsitteen avulla näyttäisi olevan hedelmällistä. Kulttuurinen kansalaisuus yhdistetään kansallisvaltioon kiinnittyneen identifi kaation kriisiytymiseen ja etnisten ryhmien kontekstissa kulttuuriseen ja eettiseen pluralismiin. Käsite viittaa sellaisiin myöhäismodernin yhteiskunnan piirteisiin, jotka ovat haastaneet myös yleisradiotoiminnassa universaalien palvelun periaatteen. Esiin nousevat kysymykset mielihyvystä, heimoutumisesta ja yhteisen kansallisen julkisuuden katoamisesta. Gripsrud (1997, 36–38; 1999/2002, 282–286) ja Murdock (1999, 7–17) näkevät kuitenkin kansalaisten kulttuuriset oikeudet positiivisena haasteena julkisen palvelun yleisradiotoiminnalle. He — tiiviisti tulkittuna — korostavat ennen kaikkea kansalaisten oikeutta olla läsnä yhteisessä kansallisessa julkisuudessa kiinnostavaksi koetuilla tavoilla

ja ymmärrettävissä olevalla kielellä. Tällaisen kansallisen julkisuuden käytännön toteutuksessa julkisrahoitteinen yleisradiotoiminta on molempien mielestä toistaiseksi parhaaksi osoittautunut institutionaalinen järjestely.

Julkisen palvelun yleisradiotoiminnan universalismin periaatteen asemaa mediamaisemassa voidaan tarkastella kahdesta eri näkökulmasta. Toisaalta siitä voidaan keskustella hyvinvointivaltion ja ylipäätään kansallisvaltion rapautumisena, jolloin makukulttuurien eriytymisen ja uusheimoutumisen nähdään vähentävän kansallisen julkisrahoitteisen yleisradiotoiminnan merkitystä (Alasuutari & Ruuska 1999, 221–224). Toisaalta lähtökohdaksi voidaan ottaa se näkemys, että — vahvoista päinvastaisista oletuksista huolimatta — kansallisvaltio näyttää yhtä kaikki säilyttäneen vahvan aseman *yhtenä keskeisenä* poliittisena toimijana ja ihmisten identifikaation ulottuvuutena (esim. Käkönen 2004; Kullberg 2003; myös Canclini 2001, 120–122)¹⁵¹. Jatkossa pohdin julkisrahoitteisen yleisradiotoiminnan universalismin kriisiytymistä nimenomaan jälkimmäisestä näkökulmasta. Tällöin kysymykseksi asettuu ennen kaikkea se, miten ja millaisena kansallisena julkisuutena toimivan julkisen palvelun yleisradiotoiminnan universalismi voi tällä hetkellä toteutua.

Universalismin periaatteen kannalta hankalin kysymys on julkisen palvelun suhde emotionaalisesti latautuneeseen

---

¹⁵¹ Kansallisvaltioon liittyvissä keskusteluissa nähdään kansallinen identiteetti nimenomaan yhtenä keskeisenä identiteetin ulottuvuutena muiden ulottuvuuksien joukossa; tätä näkemystä vahvistavaa myös esimerkiksi vuodelta 1999 peräisin oleva tutkimus nuorten identiteettikokemuksista: kolme neljästä koki itsensä suomalaiseksi ja eurooppalaiseksi; lisäksi 8 % luonnehti itseään eurooppalaiseksi ja suomalaiseksi (tässä järjestyksessä) (NUORA 1999).

vihteeseen ja muihin populaareihin esteettisiin muotoihin, jotka määrittyvät Yleisradio-diskursseja jäsentävissä kahtiajaoissa massakulttuuriksi. Yleisradio edustaa ei-kaupallista, asiakeskeistä ja rationaalista laatua. Sen vastakohtaksi määrittyy kaupallinen ja viihteellinen, emotionaalisesti latautunut massakulttuuri. Tämä vastakkainasettelu on jäsentänyt keskustelua suomalaisesta televisiosta lähes alusta pitäen (Ruoho 2001, 35–37; Valaskivi 2002, 1–4; Elfving 2003, 23–25). Se voidaan käsitteellistää esimerkiksi uuden kulutusyhteiskunnan teoreetikkoja seuraten myös vastakkainasetteluksi dionyysisen ja apollonisen (Sulkunen 1997, 1–20; Maffesoli 1997, 21–37; myös Garnham 2000, 128–129) eli kontrolloidun kulttuurisen mielihyvän ja kontrolloimattoman aistimellisen nautinnon välillä.

Voidaan myös sanoa, että Yleisradio-diskursseissa massakulttuuri rakentuu julkisen palvelun yleisradiotoiminnan Toiseksi. Julkisrahoitteiseen yleisradiotoimintaan liitetty ekstaattisen nautinnon torjunta voidaan myös ymmärtää psykoanalyttistä teoriaa soveltavaa Eliasta (1939/1982, 229–250; Ilmonen 1993, 96) seuraten osaksi länsimaisten yhteiskuntien sivilisaatioprosessia. Eliaksen mukaan persoonallisuuden jako minään, yliminään ja idiin on aikaan ja paikkaan sidonnainen ilmiö. Hän esittää, että kansallismaitioiden muotoutuminen ja niihin rakentunut alamaisten tarkkailu — tai yhteisöllisen kansalaisuuden kehittyminen — on tuottanut yksilötasolla yliminäksi kutsutun ilmiön, joka vaatii itsekuria ja etäisyydenottoa omiin tarpeisiin ja tunteisiin. Tätä hahmotustapaa soveltaen julkisen palvelun yleisradiotoiminta voidaan ymmärtää eräänlaiseksi kollektiiviseksi yliminäksi (myös Hawkins 1998, 176).

Miten ja miksi asian ja viihteen vastakkainasettelu siten on julkisen palvelun yleisradiotoiminnan kannalta on-

gelmallinen? Toisaalta se on julkisen palvelun legitimiteetin kulmakivi. Tässä tutkimuksessa tarkastelluissa populaareissa kansalaisuuden ja kuluttajuuden diskursseissa valistuksen perinteen mukainen, eettinen ja asiakeskeinen yleisradio-laatu on vahvimpien YLE-myönteisten argumenttien perusoletus. Myös useissa median käyttäjien Yleisradio-suhteiden tutkimuksissa (Mäntymäki 2001; Snell ym. 2003; Jääsaari 2004) on käynyt ilmi, että yhteiskunnallisen vastuun etiikkaan ja estetiikkaan sitoutunut ei-kaupallinen Yleisradio koetaan entistä tarpeellisempänä vaihtoehtona eikä YLEn tarjonnan haluta muuttuvan liian viihteelliseksi ja kaupallisten yhtiöiden tarjonnan kaltaiseksi.

Asia/viihde -jaottelua myötäilevä työnjako kaupallisen ja julkisrahoitteisen yleisradiotoiminnan välillä on myös sopu-soinnussa sekä kaupallisten mediayritysten intressien (Mäntymäki 2004, 116–124) että Euroopan Unionin tahtotilan kanssa (Paukku 2004, 1). Työnjako-ajatuksen mukanaan tuoma julkisen palvelun kapea tulkinta johtaisi kuitenkin helposti julkisrahoitteisten yhtiöiden marginalisoitumiseen mediamarkkinoilla, sillä ohjelmistojen puhdistaminen viihteellisistä elementeistä karkottaisi suuret yleisöt julkisrahoitteisten yhtiöiden kanavilta (Søndergaard 1999b, 21–28; Harrison & Woods 2001, 477–504; Jakubowicz 2003, 155). Ruotsissa julkisen palvelun kanavien viihdetarjonnan väheneminen johti yleisönsuosion selvään laskuun vuositu-hannen vaihteen tienoilla (Asp 2002 ja 2005, 12). Vuosina 2003–2004 SVT reagoi tähän kasvattamalla viihde- ja pu-heohjelmien tarjontaa uutisten ja urheilun kustannuksella.

Jos YLEä tarkasteltaisiin vain individualistisen kulutta-juuden näkökulmasta mediayrityksenä muiden joukossa, erikoistuminen asiakeskeisiin ja korkeakulttuurisiin ohjel-

mistoihin ei olisi ongelma. Niin sanottuihin julkisen palvelu ydingenreihin keskittyvä, brändätty laatutarjonta voitaisiin kohdentaa perinteisestä laadusta kiinnostuneille kohderyhmille, aivan kuten puheenvuoroissa Yleisradion tv-kanavien maksullisuuden puolesta vaaditaan. Käytännössä laatutarjonta suunnattaisiin tällöin ensisijaisesti todennäköisesti maksukykyisille ja ennen kaikkea hyvinkoulutetuille laatuyleisöille (vrt. Frith 2000, 43; ks. myös Nieminen & Pantti 2004, 200). Tällaisen julkisen palvelun rajauksen voitaisiin olettaa vahvistavan Suomessa kuten muissakin läntisissä demokratioissa havaittavissa olevaa meritokraattista kehityssuuntaa eli vähänkoulutettujen ja pienituloisten vieraantumista poliittisesta toiminnasta ja aktiivisesta kansalaisuudesta (Karvonen ja Paloheimo 2005, 299; Nieminen 2005, 1–3).

Jos julkisten ja kaupallisten kanavien työnjakoa tarkastellaan kansalaisten kulttuuristen oikeuksien ja julkisen palvelun universalismin odotusten kannalta, vastakkainasettelu viihteen ja asian välillä alkaa näyttää ongelmalliselta. Samaan aikaan kysymys on julkisen palvelun yhtiön olemassaolon oikeudesta, sillä julkisen palvelun tehtävien hoitaminen edellyttää myös riittävää markkinaosuuksilla mitattavaa populariteettia (McQuail 2000, 156–157). Suomessa julkisen palvelun television yleisötavoitteeksi on periaatteessa asetettu 50 prosentin osuus katselusta. Tätä rajaa ei ole koskaan saavutettu, mikä ei toisaalta estänyt tv-maksun korotusta YLEn digitalisointiin liittyvien kustannusten kattamiseksi (Hujanen 2005, 59). Van Zoonen (2005, 276–277) puolestaan huomauttaa, että julkisen palvelun yhtiöiden tarjonnan (tyylillinen) popularisoituminen on tapahtunut ilman laajamittaista keskustelua perinteisen yleisradioetiikan ja popu-

laarin suhteista. Tämä on hänen mielestään hyvin hämmästyttävää, sillä suhteellisen laajojen yleisöjen tavoittaminen populaarilla tarjonnalla on keskeisessä asemassa julkisen palvelun yhtiöiden selviytymisstrategiassa.

Yleisradio-diskursseja organisoiva perinteinen laitudiskurssi on siis julkisen palvelun Yleisradion kannalta kaksiteräinen miekka: toisaalta se tarjoaa arvostusta ja legitimi-teettiä, toisaalta rakentaa universalismille rajoja. Hawkinsin (1998, 179–180) mukaan julkisen palvelun yleisradiotoiminnan kiinnittyminen kansallisesti määrittävään universaaliin ulottuvuuteen onkin johtanut siihen, että julkisen palvelun yhtiö piirtää sekä eettisillä että esteettisillä ratkaisuillaan rajoja sille, ketkä kansakuntaan oikeastaan kuuluvat — ketkä kuuluvat meihin, ketkä heihin. Ulkopuolelle ovat voineet rajautua paitsi julkisuudessa näkymättömiin jääneet ryhmät myös sellaiset ryhmät, jotka ovat asemoituneet valitsevan esteettisen koodin puitteissa poikkeaviksi kuriositeeteiksi. Palvelujen saatavuuteen liittyvien kysymysten ja julkisuudessa näkymisen mahdollisuuksien ohella julkisen palvelun yleisradiotoiminnan universalismin haasteita täytyykin pohtia myös ehkä vähemmän ilmeisestä estetiikan näkökulmasta.

8.3.2. *Demokraattisen estetiikan haasteet*

Mitä ja miten perinteisen yleisradiolaadun diskurssi oikeastaan rajaa ulkopuolelleen? Ensinnäkin on muistettava, että yleensä yhdeksi kokonaisuudeksi hahmottuva perinteinen yleisradiolaadun diskurssi rakentuu keskenään osittain ristiriitaisista eettisestä ja esteettisestä juonteesta. Toisaalta on silti todettava, että juuri eettisen ja esteettisen osittainen yhteensulautuminen näyttää luoneen perustan Yleisradion

institutionaalisesti säännellylle, kontrolloidulle ja asiakkeiselle esteettiselle tyylille. Vuoden 1972 Yleisradion ohjelmatoiminnan säännöstössä todetaan yksiselitteisesti, että yhtiön ohjelmien tulee olla ”esitykseltään arvokkaita, asiallisia ja tasapuolisia” (OTS 1972, 1). Monissa tutkimuksissa (esim. Frith 1983, 101–123; Salokangas 1996) tämä esteettinen ulottuvuus on käsitteellistetty keskiluokkaisuudeksi. Itse puhun kuitenkin mieluummin konsensusihanteeseen ja yhtenäiskulttuuriin juurtuneesta yhteiskunnallisen vastuun estetiikasta.

Paradoksaalista kyllä, tämä habermaslaista julkisuusi-hannetta artikuloiva muotokieli sulkee asiallisessa rationaalisuudessaan alakulttuureja ja makuryhmiä pois universaaliksi tarkoitettun julkisuuden piiristä. Täten se vaikeuttaa sellaisen kansallisen yleisjulkisuuden rakentamista, jossa yhteiskunnallisia antagonismeja voitaisiin työstää — vaikka tällaisen yleisjulkisuuden ylläpitäminen näyttää mediamaiseman pirstaloituminen huomioon ottaen demokratian näkökulmasta tarpeellisemmalla kuin koskaan. Yleisradio-diskursseja organisoivien dikotomioiden kritiikki nostaakin keskiöön kysymyksen demokratian ja estetiikan suhteista. Kansallisena yleisjulkisuutena toimiakseen julkisen palvelun yleisradiotoiminnan täytyy nimittäin ottaa huomioon sekä kansalaisuuden poliittiset että kulttuuriset ulottuvuudet (Murdock 1999, 10–16). Kysymys on siis sekä demokraattisen estetiikan että populaarin laatujournalismin kehittämisestä (Costera Meijer 2001, 191; Hawkins 1998, 180–181).¹⁵²

---

¹⁵² Tardea soveltaen voidaan myös puhua epäpyhästä allianssista: hovin ja järjestyksen, mielihyvän ja informaation profaanista jännitteestä, jonka Tarde sijoittaa osallistuvan demokratian ytimeen (Kivikuru 1999, 8).

Suomessa voidaan historiallisesta näkökulmasta puhua myös paluusta joihinkin Reporadion ideoihin, kuten ajatukseen asian ja viihteen rajan liukuvuudesta (Valaskivi 2002, 13).

Poliittisen journalismin tilannetta pohtivan McNairin (2000, 105–121) mukaan arviot poliittisen journalismin rappeutumisesta kaupallistumisen ja tabloidisaation myötä (esim. Gurevitch & Blumler 1995, esim. 204–212 ja 2000, 155–172) perustuvat osittain juuri korkea- ja populaarikulttuurin rajaa myötäilevälle esteettiselle kritiikille. Toisin sanoen kysymys ei ole vain juttujen ja ohjelmien sisällöistä vaan myös niiden tyylistä ja sävyistä (ks. myös Scannell 1989, 147–153)¹⁵³. McNair esittää myös mielenkiintoisen määritelmän pääsystä (access), joka ymmärretään yleensä oikeudeksi informaatioon ja representaatioon sekä ehkä myös mahdollisuudeksi osallistua mediasisältöjen tuottamiseen. McNairin mukaan pääsy voitaisiin kuitenkin hahmottaa sekä oikeudeksi saada tietoa että oikeudeksi ymmärtää tätä tietoa.¹⁵⁴ Yleisradiotoiminnan perustehtävää pohtivan Scannellin (emt., 149) mukaan tapahtumien ja aiheiden kirjon esittäminen kaikille ymmärrettävällä kielellä onkin nimenomaan yhteistä julkisuutta rakentavan yleisradiotoiminnan vastuulla.

Myös Murdock (1999, 10–16) katsoo, että kaikkien kansalaisten ymmärrettävissä olevat kulttuuriset muodot ja genret ovat avainasemassa silloin, kun kulttuuriset oikeudet sisällytetään osaksi moniulotteista kansalaisuuskäsitys-

¹⁵³ Scannellin mukaan BBC:n tyyli muuttui 1950-luvun lopulla myös poliittisissa ohjelmissa juhlavasta arkiseksi (emt., 151–152)

¹⁵⁴ McNair (1999, 105–121) katsoo, että uusien vuorovaikutteisten teknologioiden leviämisestä huolimatta yleisradiotoiminnan (broadcasting) ydinkysymykset liittyvät edelleen perinteisesti ymmärrettyihin esitysten ja yleisöjen suhteisiin.

tä. Hän muistuttaa, että yhteiskuntapoliittisten ongelmien työstämisen välineinä voidaan käyttää faktuaalisten ohjelmagenrejen ohella myös fiktiivisiä lajityyppejä. Populaarien esteettisten muotojen suosimisen ei kuitenkaan hänen mielestään tarvitse johtaa populismiin eli tavallisuuden aggressiiviseen promootioon (emt., 15). Garnham (1997, 32–33) taas puhuu positiivisen kulttuurisen diskriminaation mahdollisuudesta. Hänen mukaansa pelkkä monipuolisten mediasisältöjen saatavuus ei riitä takaamaan kansalaisten tasa-veroisuutta. Sen lisäksi tulisi ottaa huomioon kansalaisten todelliset mahdollisuudet käyttää näitä sisältöjä. Juuri näitä todellisia mahdollisuuksia voitaisiin pyrkiä edistämään positiivisen diskriminaation avulla.

Globalisoituvien yhteiskuntien toimintakykyä kyselevä Canclini (2001) puolestaan hakee populaaria toimintakykyä mediavälitteisestä ja symbolisesta kulutuksessa artikuloituvasta kulttuurisesta kansalaisuudesta. Rajun uusliberalistisen murroksen läpikäyneen Etelä-Amerikan perspektiivistä kirjoittava Canclini (2001, 24) katsoo, että argumentatiiviset ja kriittiset kansalaisten osallistumisen muodot ovat menettämässä merkitystään samalla kun sähköisen median speaktaakkeliin tuottama mielihyvä tulee yhä tärkeämmäksi. Samaan aikaan päätökset yhteiskunnan kehityksen suurista linjoista ovat globalisoitumisen myötä siirtymässä monikansallisille eliiteille tavallisten ihmisten ulottumattomiin (myös Bauman 2002, 52; Dahlgren 2001, 33–55; McNair 2000, 105–106). Voidaan kysyä, onko kansalaisten vetäytyminen perinteisestä politiikasta tässä tilanteessa itse asiassa rationaalinen valinta.¹⁵⁵

¹⁵⁵ Myös mediapäiväkirjoissa monet kirjoittajat kuvaavat poliittista päätöksentekoa lähinnä farssina ja rinnastavat politiikanteon saippuaoperaatioihin.

Monien muiden kulttuurintutkimuksen teoreetikkojen tavoin Canclini kiinnittää kulttuurisen kansalaisuuden identiteettipolitiikkaan ja kulutuksen kautta muodostuneisiin tulkintayhteisöihin (emt., 2001, esim. 159–161). Monista muista poiketen hän kuitenkin huomioi, että tämä ulottuvuus toimii myös kansallisen identiteetin rakentamisessa: Meksikossa sekä kansakunnan historiaa että nykypäivää refleктоivat elokuvat ovat yhdysvaltalaisen elokuvien ylivallassa huolimatta löytäneet laajat yleisöt (emt., 120–122). Samoin Suomessa tuotetaan jatkuvasti suosittuja, kansallisia teemoja käsitteleviä elokuvia ja tv-sarjoja. Niissä on työstyetty niin sota-ajan traumoja (esim. Kauas pilvet karkaavat/MTV3), yhteiskunnallista rakennemuutosta (Markku Pölösen nostalgiset elokuvat) kuin kansallista heräämistäkin (esim. tv-sarja Venny/YLE TV1).

Löytyykö vastaus demokraattisen estetiikan kehittämisen haasteisiin yhteiskunnallisia teemoja yksityisten kokemusten kautta, draamallisin keinoin ja/tai aisti-iloisesti käsittelevien fiktiivisten lajityyppien suosimisesta? Costera Meijerin (2001, 191; ks. myös Hawkins 1998) populaarin laadun kehittämishjelmassa haastetaan laatujournalismia ylittämään dikotomiset kulttuuriset kahtiajaot ja kehittämään erilaisuutta refleктоivaa, voimauttavaa ja populaaria journalismia. Deacon (2003, 225–226) huomauttaa, että esimerkiksi saippuaopperoihin saatetaan nykyään tietten tahtoen sisällyttää sosiaalisia ja poliittisia aiheita niiden relevanssin ja ristiriitaisuuden osoittamiseksi¹⁵⁶ — laaja-alaisten yhteiskunnallisten

---

¹⁵⁶ Erityisesti menneisyyteen sijoitetuissa sarjoissa on toki aiemminkin käsitelty tarinan tapahtuma-ajan vaikeita yhteiskunnallisia kysymyksiä (esim. BBC:n Astonin perhe/sotavankeus, aseistakieltäytyminen, luokkaerot).

ongelmien käsittelyn voidaan toisaalta olettaa myös herättävän katsojissa laajaa vastakaikua, mikä tuo sarjalle katsojia. Samaan tapaan sarjoittuneiksi ja viettelevän vetovoimaisiksi hahmottuvia uutisia (Herkman 2002, 142) voitaisiin tästä näkökulmasta pitää jopa esimerkkinä onnistuneesti populaarisoidusta vakavasta lajityypistä.

Eryteisesti tosi-tv:n yleistymisen myötä asia ja viihteen raja onkin viimeisen vuosikymmenen aikana nopeasti liudentunut. Samaan aikaan on syntynyt yhä useammanlaisia infotainment- ja edutainment-sovellutuksia. Hillin (2005, 2) mukaan tosi-televisio sijoittuu informaation ja viihteen, dokumentin ja draaman sekä faktan ja fiktion raja-alueelle. Tosi-televisiolla näyttäisi myös olevan erityinen suhde etiikkaan, josta on samalla tullut viihteen olennainen elementti (emt., 120–134). Tosi-tv:n etiikka ei Hillin mukaan kuitenkaan ole julkisen palvelun yleisradiotoiminnalle luonteenomaista universaalia etiikkaa, joka kiinnittyy Kantin moraaliseen imperatiiviin. Sen sijaan hän puhuu kontekstualisoidusta huolenpidon etiikasta (emt., 113–116), joka muistuttaa Foucault'n *Seksuaalisuuden historian* lopussa kehittämää itsestään huolehtimisen etiikkaa.

8.3.2.1. *Etiikka ja estetiikka*

Mediatutkimuksessa ollaan monta mieltä esteettisen muodon itsenäisyydestä suhteessa sisältöihin. Deacon (2003, 213) katsoo, että esteettinen mielihyvä ja eettinen tyydytys voivat olla keskenään ristiriidassa. Monet muut tutkijat kuitenkin painottavat muodon ja sisällön kytkentöjä. Fairclough'n (1995) mukaan esteettisten muotojen muuttuminen — kuten esimerkiksi rupattelukielen yleistyminen — on olennainen osa median kaupallistumista ja sen

myötä julkisuuden rappiota (ns. *dumbing down* -ilmiö). Myös Street (2000, 27–43) ja Hawkins (1998, 173–187) katsovat, että etiikkaa ja estetiikkaa ei voi kokonaan erottaa toisistaan, vaan esteettinen mieltymys sisältää aina myös eettisen arvion. Canclini (2001, 118–120) puolestaan usko kulttuuristen ja poliittisten muotojen muistuttavat usein toisiaan. Hän näkee vastaavuutta esimerkiksi Etelä-Amerikassa suosittu toiminta ja seikkailu -genren ja poliittisten johtajien toiminnan välillä: ratkaisuja etsitään väkivallasta, ei rationaalisista argumenteista. Samankaltainen vastaavuus voidaan nähdä myös julkisissa tiloissa tapahtuvan kulttuurin kuluttamisen (elokuvat, teatterit) merkityksen vähenemisen ja yhteisöllisen poliittisen toiminnan hiipumisen välillä.

Myös taiteen filosofian teoriat eroavat jyrkästi toisistaan etiikan ja estetiikan suhteen hahmotuksessa. Äärimmäistä tulkintaa edustavat formalistit, jotka pyrkivät etsimään puhdasta esteettistä kokemusta. Tällöin ajatellaan, että teoksen muoto ja tyyli määräävät yksin sen sisäisen arvon — esteettinen toisin sanoen erotetaan konteksteistaan itsenäiseksi ulottuvuudeksi. (Eaton 1994, 96–100, 152–154; Kallio 1998, 63–66) Bourdieu liittää tämän muodon etusijalle asettavan legitiimin maun kehityksen historiallisesti taiteen professionaalistumiseen ja taiteilijan ammatin eriytymiseen. Legitiimi maku on institutionalisoitunut omiksi diskursseikseen, joissa määritellään jopa niin sanotun symbolisen väkivallan avulla legitiimin maun rajat ja se, kenellä on oikeus määritellä esteettistä arvoa. (Bourdieu 1979/1996, 11–96; Suominen-Kokkonen 1998, 168–170) Myös Eatonin (1994, 47) mukaan maun käsite kehittyi 1700-luvulla, ja se on edelleen hyvin vaikutusvaltainen.

Yleisradiolla on perinteisesti ollut keskeinen asema legitiimin maun rajojen piirtäjänä, onhan Reithin BBC:ssä

— samoin kuin Suomen Yleisradiossa — yhtenä keskeisenä tavoitteena ollut hyvän maun mukaisen kulttuurin ja viihteen tuominen laajojen yleisöjen käyttöön (esim. Frith 1983, 101–123; Alasuutari & Ruuska 1999, 220–222; OTS 1972, 2). Keskiluokkaiseksi luonnehdittu hyvän maun määritelmä alkoi kuitenkin murtua Britanniassa jo 1930-luvun loppupuolella. Selkein murros osuu 1950-luvun lopulle ja 1960-luvulle, julkisen palvelun tärkeimmäksi uudistajaksi sanotun Greenen pääjohtajakaudelle (Tracey 1983 ja 1998, 71–97; Scannell 1989, 151–152). Suomessa muutos alkoi 1960-luvun lopulla Reporadion myötä (Salokangas 1996, 151–155). Näiden — molemmissa tapauksissa pääjohtajien vaihtamiseen johtaneiden — murroskausien aikana kyseenalaistettiin sekä esteettisiä hyvän maun rajoja että ylemmän keskiluokan vakiintuneita arvoja.

Reporadion aikaisten ohjelmien loukkaavuutta tutkineen Variksen (1971, 122–123) mukaan eliittiryhmät ja yleensä porvarillisten puolueiden äänestäjät kokivat loukkaaviksi porvarillisia arvoja kyseenalaistavat sisällöt, kuten itsenäisyyspäivän ja vuoden 1918 tapahtumien uudenlaiset tulkinnat. Sen sijaan niin sanottu suuri yleisö näytti hänen mukaansa loukkaantuneen ennen kaikkea liian radikaaleiksi, sopimattomiksi tai vaikeaselkoisiksi koettujen tyyllisten ratkaisujen (esimerkiksi poliittisten aiheiden käsittely kabareen keinoin) tai karkealta vaikuttaneen kielenkäytön vuoksi.¹⁵⁷ Variksen tulkinnan mukaan loukkaavaksi koettiin siis 1960-luvun yleinen radikalismi. Hän toteakin ohjelmien saattaneen suhtautua ”joukkojen tapoihin, tottumuksiin ja uskomuksiin liian ivallisesti ja liian ylimielisesti” (emt., 123).

---

¹⁵⁷ Ks. myös Bourdieu 1984, 24–31.

Toisaalta voidaan väittää, että vielä kolmannen vuosituhannen vaihteessa esimerkiksi BBC:ssä ja YLEssä elää vahva legitiimin maun määrittelyn perinne (Curran 1998, 178–179; Hawkins 1999, 173–175; Lowe 1999, 15–26). Yhtä lailla perinteiset eettiset ja esteettiset arvot rakentavat myös populaaria yleisradiolaadun diskurssia. Tästä tuoreena esimerkkinä on TV 1: n vuoden 2006 presidentinvaalien vaalitenteistä käyty keskustelu, jossa niin suuri yleisö kuin poliittisen eliitin edustajat paheksuivat YLE:n vaaliohjelmien tavanomaista päällekkäyvämpää ja ehdokkaiden tunnereaktioita esiin kaivavaa tyyllilajia (esim. Rossi/HS 8.1.2006; Herkman/HS 14.1.2006; Pihlajamäki HS/14.1.2006).

Julkisen palvelun yleisradiotoimintaan yhdistyvien esteettisten laatukäsitysten suhde legitiimiin makuun ei kuitenkaan ole itsestään selvä. Brunsdonin (1990, 72–74) mukaan esteettinen yleisradiolaatu yhdistetään nimenomaan huoliteltuun ja hillittyyn muotokieleen eikä suinkaan esteettistä muotoa itseisarvona korostavaan avantgardeen. Sovinnaisen keskeiseen asemaan esteettisen laadun määrittelyssä viittaa myös se Wheatleyn (2004, 328–335) havainto, että mielikuvat BBC:n kiitettyjen dokumenttien laadusta liittyvät nimenomaan erikoisiin efekteihin ja keskiluokkaisen maun mukaiseen esteettiseen loisteliaisuuteen, kuten muun muassa varta vasten ohjelmaa varten sävellettyyn musiikkiin.

Kulttuurisia hierarkioita rakentavan ja ylläpitävän korkeakulttuurisen orientaation taustalla on perinteisesti ollut ajatus legitiimien esteettisten arvojen eettisestä arvosta. Tämä oletus muovasi hyvin selvästi reithiläistä julkisen palvelun perinnettä BBC:ssä (Scannell & Cardiff 1991, 7–9), jossa kaikille kaikkein parasta -ajatus artikuloi omalla paternalistisella tavallaan kulttuurisen demokratian ihannetta.

Lisensiaattityötä varten kerätyssä Kainuun haastatteluaineistossa esteettisen yleisradiolaadun diskurssin eettinen ulottuvuus näkyy muun muassa siinä, että median käyttäjät saattavat hyväksyä esteettisen arvon legitiimit määritelmät silloinkin, kun eivät itse koe arvokkaiksi miellettyjen asioiden esteettistä arvoa. Radio YLE Ykkösen klassinen musiikki saattaa edustaa edelleen laatua jopa niille, jotka eivät siitä nauti. Toisaalta eettisten argumenttien perusteella voidaan myös kyseenalaistaa ja kiistää esteettisten hierarkioiden arvo ja oikeutus (Mäntymäki 2001, 174–175).

Estetiikan välinearvoa painottavissa teorioissa esteettinen arvo yhdistetäänkin tavalla tai toisella hyvyyteen ja totuuteen. Niiden klassisessa muodossa kauneuden, hyvyyden ja totuuden oletetaan kuuluvan erottamattomasti yhteen. Vielä 1950-luvulla BBC:n pääjohtaja saattoi muotoilla yhtiön toiminnan peruseriaatteeksi ja laadun kriteeriksi Totuuden ja Kauneuden palvelemisen (Tracey 1998, 66). Tätä nykyä totuuden ja kauneuden yhteenkuuluvuus ymmärretään ehdolliseksi — mikäli niiden ylipäätään katsotaan kuuluvan yhteen. Kuitenkin ainakin hyväksi määritellyn taiteen voidaan uskoa kykenevän herkistämään sekä aisteja että eettistä tajua (Eaton 1994, 154–163)¹⁵⁸. Tällaisia esteettisiä teorioita voidaan luonnehtia aiemmin esiteltyä kategorisointia seuraten välineellisiksi tai apollonisiksi, sillä niiden mukaan pelkkä mielihyvän kokemus — olkoon miten ekstaattinen hyvänsä — ei riitä luomaan teokselle esteettistä(kään) arvoa. Toisaalta tosin myös formalistisia taideteorioita voidaan pi-

---

¹⁵⁸ Kauneuden määrittelyn vaikeuden vuoksi tämän hetken estetiikan teorit puhuvat mieluummin taiteesta eivätkä kauneudesta (Eaton 1994, 13–16) — olkoonkin, että osa taiteen filosofian tutkijoista pitää myös taiteen määrittelyä mahdottomana.

tää sikäli apollonisina, että ne edellyttävät esteettisen muodon tiukkaa kontrollia.

Joka tapauksessa kysymys muodon ja sisällön — etiikan ja estetiikan — suhteesta näyttää olevan julkisrahoitteisen yleisradiotoiminnan kannalta keskeinen. Sekä kuluttajuuden että kansalaisuuden Yleisradio-diskursseissa rakentuu jännite erityisesti massakulttuurisen, välittömän ja jossain mielessä anarkistisen mielihyvän ja julkisen rahoituksen välille. Julkinen rahoitus näyttääkin edellyttävän myöhäismodernissa yhteiskunnassa myös esteettisiltä ratkaisuilta eettistä perusteltavuutta, mikä nostaa yleisradiolaadun käsitteen uudelleen keskustelun keskiöön.

Miten julkisen palvelun Yleisradion esteettisiä linjauksia sitten voidaan perustella? Mielestäni ratkaisun avaimet löytyvät yleisradiotoiminnan perinteen alkujuurilta. On kysyttävä, millaiset esteettiset linjaukset kullakin hetkellä palvelevat parhaiten julkisen palvelun demokraattisen eetoksen toteuttamista. Tällöin esteettisiä kysymyksiä tarkastellaan kokonaisyhteiskunnallisessa kontekstissa ja kysytään esteettisten linjausten vaikuttavuutta toiminnan tavoitteiden näkökulmasta. Tämä edellyttää kuitenkin väistämättä myös julkisrahoitteisen yleisradiotoiminnan interventionistisen roolin hyväksymistä.

8.3.3. Prosessuaalinen yleisradiolaatu

Julkkisen palvelun yleisradiotoimintaa voidaan kuvata lähtökohtaisesti interventionistiseksi, sillä perinteinen yleisradiolaadun käsite kiinnittyy tiukasti sekä valistukseen ja sivistykseen että kollektivistiseen kansakunta-ajatteluun. Angin (1991, 102 ja 119–120) mukaan julkisen palvelun yleisradiotyöiden tehtävänä on perinteisesti ollut muovata laatu-

kansalaisia eikä vain uusintaa kansakuntaa sellaisena kuin se on.

Monopolikauden päätyttyä muotoutuneessa kaksoisroolissa julkisen palvelun yhtiöt ovat kuitenkin omaksuneet yleisöjen palvelun retoriikan ja relatiivisen laatukäsityksen. Kriitikkojen mukaan tämä on ollut omiaan purkamaan pohjaa niiden legitimitetiltä, sillä relatiivisessa teollisessa laatuajattelussa tavoitteena ei ole olosuhteiden muuttaminen tai muovaaminen vaan niihin mukautuminen (vrt. Tracey 1998, 272–276). Uudessa laatukulttuurissa yleisöjä ei siis pyritä ylevöittämään, vaan tarjonta muovataan olemassa olevien makumieltymysten mukaiseksi. Käytännön kanava- ja ohjelmistosuunnittelussa perinteinen absoluuttinen laatukäsitys elää kuitenkin yleisradioyhtiöissä edelleen relatiivisen laatukäsityksen rinnalla (esim. Lowe 1999, 15–26). Kuitenkin uudessa kilpailutilanteessa julkisen palvelun yhtiöiden institutionaalisen jatkuvuuden turvaamisesta on tullut uudella tavalla itseisarvoinen tavoite, mikä tuo yleisöjen palvelua korostavaan retoriikkaan populistisen ulottuvuuden.

Tässä tutkimuksessa tarkastelluissa populaareissa diskursseissa Yleisradio rakentuu yhtä kaikki kuitenkin edelleen usein interventionistiseksi — julkisen palvelun YLEn oletetaan ja odotetaan esimerkiksi sitoutuvan absoluuttisiin laatukriteereihin (Mäntymäki 2004, 119). Samalla julkinen palvelu asemoituu kansakunnan yhteisen hyvän ja pahan vartijaksi (Biltereyst 2004, 351; Jääsaari 2004, 60–71), jonka tehtävänä on hyväksyttävyyden ja laadun rajojen piirtäminen. Hawkins (1998, 178–179) ottaa tästä esimerkiksi sen, miten voimakkaita vastareaktioita homoseksuaalien riehakkaan Mardi Gras -karnevaalin huomioiminen Australian televisiossa vielä viime vuosikymmenellä herätti (vrt.

Scannell 1989, 144). Tässä nimenomaisessa suhteessa tilanne saattaa olla sittemmin muuttunut, mutta odotukset hyvän ja huonon laadun välisen rajan vartioimisesta ovat joka tapauksessa ristiriidassa universaalien tavoitavuuden vaatimuksen kanssa.

Ristiriitaisten odotusten vuoksi julkisen palvelun yleisradio toiminnan ei silti tarvitse välttämättä luopua interventionismistaan. Myös tutkimuskirjallisuudessa jaetaan varsin laajasti näkemys, jonka mukaan julkisen palvelun yleisradio toiminnan olemassaolon oikeus voi tulevaisuuden runsailla ja monimuotoisilla mediamarkkinoilla perustua ainoastaan selkeästi ilmaistuun yhteiskunnalliseen sitoumukseen, joka väistämättä on jossain mielessä sekä normatiivinen että interventionistinen. (Burgelman 1997, 130–131; De Bens 1998, 34–35; Curran 1998, 189–192; Søndergaard 1999b, 21–28; Murdock 1999, 7–16; Harrison & Woods 2001, 477–504; Himmelstein & Aslama 2003, 255–268)

Erilaisista teoreettisista lähtökohdista huolimatta tutkijat näyttävät ymmärtävän tämän yhteiskunnallisen sitoumuksen eettisen laadun jokseenkin samaan tapaan: sen nähdään kiinnittyvän eurooppalaiseen humanismin perinteeseen ja pluralististen demokraattisten arvojen aktiiviseen edistämiseen. Tällöin yleisradiolaatu-käsite ei viittaa niinkään tiettyihin sisältöihin kuin yhteisen symbolisen foorumin tai symbolisten foorumien rakentamiseen. Biltereyst (2004, 345–355) näkeekin julkisen palvelun tehtävänä ja tulevaisuuden haasteena nimenomaan luottamuksen ja sosiaalisen pääoman rakentamisen myöhäismoderniin riskiyhteiskuntaan. Luottamuksen rakentamisen ei silti tarvitse välttämättä merkitä perinteisen asiakaskeksen laadun implikoimaa etäisyyden pitoa populaariin. Se sijaan voidaan puhua lä-

päisyperiaatteella toteutuvasta laadusta ja arvojen ohjaamasta *prosessuaalisesta* laatukäsityksestä (ks. myös Street 2000, 27–43), mikä tarkoittaa ennen kaikkea toiminnan arvioimista *vaikuttavuuden* näkökulmasta. Julkisrahoitteisia yleisradioyhtiöitä ja myös muita julkisinstituutioita viime aikoina yhä enemmän kiinnostaneessa vaikuttavuuden (ks. esim. Building Public Value, BBC 2004) käsitteessä yhdistyvätkin toisaalta tavoiteltavat arvot ja toisaalta näiden tavoitteiden saavuttamiseksi käytetyt menetelmät. Arvioita toiminnan onnistumisesta ei tällöin tehdä suoraviivaisesti esimerkiksi yleisömittausten perusteella vaan toimintojen kokonaisuhyteiskunnallista merkittävyyttä haarukoiden. Vaikuttavuuden arviointi edellyttää kuitenkin tavoitteiden ja normatiivisten arvopäämäärien selkeää julkilausumista.

Miten prosessuaalinen laatukäsitys sitten oikeastaan eroaa toisaalta perinteisestä absoluuttisesta ja toisaalta relatiivisesta laatukäsityksestä? Toisin kuin perinteisessä laatukäsityksessä, prosessuaalisessa ajattelussa laadun kriteerit eivät kiinnity periaatteessa aina ja kaikkialla samoina pysyviin (ohjelmistojen) tyylillisiin ja sisällöllisiin arvoihin. Erilaisia tyylilajeja ja ohjelmistogenerjejä ei siis aseteta lähtökohtaisesti hierarkkiseen arvojärjestykseen. Toisin kuin relatiivisessa teollisessa laatukäsityksessä, yleisöjen tavoittaminen makuryhmien omilla ehdoilla ei kuitenkaan ole arvo sinänsä. Sen sijaan yhteiskunnallis-kulttuurisiin jakoihin ja erilaisiin kohderyhmiin reagoimisen arvo määräytyy sen mukaan, missä määrin sitä voidaan pitää yhteisten symbolisten foorumien toimivuuden ja sosiokulttuurisen luottamuksen rakentamisen kannalta tarkoituksenmukaisena. Tässä mielessä kysymys on toisaalta myös palaamisesta julkisen palvelun yleisradiotoiminnan kansallisiin lähtökohtiin.

Vaikuttavuuden keskiöön asettavassa prosessuaalisessa laatuajattelussa voidaan ajatella olevan kyse myös toiminnan arvioimisesta prosesseina. Tällöin esimerkiksi Jääsaaren (2004) julkisen palvelun yleisradiotoiminnan ydinkysymykseksi määrittelemää avoimuutta voidaan pitää keskeisenä arvona. Samoin yhtiön voidaan edellyttää toteuttavan omassa toiminnassaan ja tuotantoprosesseissaan yhteiskunnallista vastuullisuutta. Tämä ajatus sitoo prosessuaaliseen laatuikäsitukseen esimerkiksi työntekijöiden arvostuksen ja huomion kiinnittämisen johtamiskäytäntöihin.

9. YLEISRADIO: HYVINVOINTI- VALTIO EETTERISSÄ

Tämän tutkimuksen kokonaisasetelmaa ja kysymyksenasettelua on ohjannut aiempiin tutkimuksiin perustuva näkemys julkisen palvelun yleisradiotoiminnan kaksoisluonteesta. Monopolikauden jälkeisessä tilanteessa julkisen palvelun yhtiöt voidaan nimittäin nähdä yhtä aikaa kunnallisiin kirjastoihin rinnastuvina julkisina palveluinstituutioina ja markkinoilla muiden yritysten kanssa kilpailevina media-konserneina. Mikäli pyritään ymmärtämään julkisen palvelun yleisradiotoimintaa sellaisena kuin se on, kumpaakaan näistä rooleista ei voida sulkea tarkastelun ulkopuolelle. Vastaavasti julkisen palvelun yhtiöiden yleisösuhteita tarkasteltaessa molemmat näkökulmat täytyy ottaa huomioon.

Juuri tämän vuoksi myös käsillä olevassa diskurssi-teoreettisesti orientoituneessa tutkimuksessa tarkastellaan Yleisradion rakentumista populaareissa diskursseissa sekä kuluttajuuden että kansalaisuuden kentällä. Kuluttajuuden ja kansalaisuuden näkökulmia ei kuitenkaan ole tässä tutkimuksessa otettu annettuina lähtökohtina. Sen sijaan niistä on muotoiltu empiirisiä kysymyksiä, joista keskeinen on kysymys siitä, miten Yleisradio rakentuu populaareissa diskursseissa toisaalta julkisena instituutiona, toisaalta media-yrityksenä muiden joukossa. Kuluttajuuden ja kansalaisuuden perspektiivejä ei myöskään ole lähtökohtaisesti oletettu toisistaan täysin erillisiksi, vaan empiirisessä analyysissä on kiinnitetty huomiota myös siihen, miten ne suhteutuvat toisiinsa.

Tutkimuksen aineistot on valittu pitäen silmällä kysymyksenasettelun erityispiirteitä. Kansalaisuuden perspektiiviä tarkastellaan ennen kaikkea vuoden 2001 maaliskuussa valtionhallinnon Ota kantaa -foorumilla julkisrahoitteisista televisio-ohjelmistoista käydyin nettikeskustelun valossa. Kuluttajuuden näkökulmaa taas tutkitaan saman vuoden marraskuussa kerättyjen Yksi päivä mediaa -päiväkirjojen avulla. Aineistojen syntykontekstiin liittyvästä analyyttisestä työnjaosta huolimatta molempien aineistojen luennassa on huomioitu sekä kansalaisuuden että kuluttajuuden näkökulmat. Tällainen 'ristiin lukeminen' on osoittanut, että kansalaisuuden ja kuluttajuuden diskurssit risteytyvät aineistoissa alinomaan ja monin eri tavoin. Samoin on käynyt ilmi, että molempia kenttiä organisoivat vahvat sisäiset jännitteet.

9.1. Yleisradio-diskurssien jännitteet

Sekä kuluttajuuden että kansalaisuuden kentällä perusjännitte muodostuu yksilökeskeisten ja yhteisöllisten diskurssien välille. Yleisradio rakentuukin molemmilla kentillä osaksi laajoja diskursiivisia muodostelmia, jotka kutoutuvat populaareihin poliittisiin filosofioihin ja länsimaissa laajalti jaettuuihin oletuksiin yksilön ja yhteiskunnan perusluonteesta. Silti tutkimusaineistoista konstruoidut populaarit Yleisradio-diskurssit ja niistä muodostuvat sikermät kiinnittyvät kansallisesti erityiseen poliittiseen kulttuuriin ja suomalaisen yleisradiohistorian käytäntöihin. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että kansalaisuutta artikuloivissa Yleisradio-diskurssissa vastakkain asettuu laadun ja vapauden perusarvojen ohella kaksi olennaisesti erilaista vapauden käsitystä.

9.1.1. *Laatu ja vapaus*

Lähinnä Ota kantaa -keskustelun perusteella muodostetuissa, kansalaisuuden perspektiiviä artikuloivissa Yleisradio-diskursseissa keskeisiä avainkäsitteitä ovat laatu ja vapaus. Vapaus-käsite saa kuitenkin erilaisiin poliittisiin ontologioihin kiinnittyneenä täysin erilaisia merkityksiä. Individualistisessa liberaalissa ontologiassa vapaus on ennen kaikkea kuluttajan ja kansalaisen vapautta markkinoilla. Libertaris-tisessa kontekstissa tämä tarkoittaa sitä, että julkisrahoit-teinen Yleisradio määrittyy markkinahäiriköksi. Sen sijaan suomalaisessa poliittisessa kulttuurissa perinteisesti vahvassa snellmanilaisessa ontologiassa valtio ja valtiota edustava jul-kisrahoitteinen Yleisradio edustavat yksityisistä intresseistä vapaata yleistä ja yhteistä etua.

Toisaalta individualistisiin ja toisaalta kollektivistisiin diskurssiivisiin muodostumiin kiinnittyneet, kansalaisuut-ta artikuloivat Yleisradio-diskurssit näyttävät olevan tältä osin yhteismitattomia. Yleisradio-keskustelu voidaan näin ollen yhdistää osaksi laajempaa hyvinvointivaltioista käytyä keskustelua, jossa on viime kädessä kysymys erilaisiin poliittisiin ontologioihin kiinnittyneistä vastakkainasetteluis-ta. Tämä tarkoittaa myös sitä, että kansalaisuuden kentällä erilaiset valtiokäsitykset näyttävät määrittävän ratkaisevalla tavalla Yleisradio-suhteita.

Populaareja Yleisradio-diskursseja jäsentävät laatudis-kurssit puolestaan tarjoavat esimerkkejä siitä, miten samaa merkitsevät käsitteet saavat erilaisissa diskurssiivisissa muo-dostumissa aikaan aivan erilaisia vaikutuksia. Individualisti-siin liberaaleihin diskursseihin kytkeytyneenä rationaalisuut-ta ja korkeakulttuurista estetiikkaa painottava yleisradiolaatu toimii argumenttina kaupallisten ja julkisen palvelun yhtiöi-

den työnjaon puolesta. Toisin sanoen perinteiseen yleisradiolaatuun vedoten voidaan vaatia Yleisradiota keskittymään niin sanottuun julkisen palvelun ohjelmistoon, millä tarkoitetaan yleensä erityisesti asiakeskeisiä ja korkeakulttuurisia sisältöjä. Tämän julkisen palvelun genreperustaisen kapean tulkinnan arvioidaan kuitenkin (ennen kaikkea Yhdysvaltojen esimerkkiin tukeutuen) johtavan julkisrahoitteisen yleisradiotoiminnan marginalisoitumiseen.

Kollektivistisessä snellmanilaisessa kontekstissa perinteinen laatudiskurssi assosioituu yhteisösubjektiksi ymmärrettyä kansakuntaa rakentavaan julkisuuteen. Tällöin perinteiset laadun kriteerit — ei-kaupallisuus, asiakeskeisyys ja kontrolloitu muotokieli — asemoituvat ennen muuta kansakunnan yhteisen hyvän rakentamisen keinoiksi ja välineiksi. Samalla perinteinen yleisradiolaatu hahmottuu ei-kaupalliseen ja kansakuntaan samaistuvaa valtiota edustavaan Yleisradioon lähtökohtaisesti sisäänrakennetuksi ominaisuudeksi. Loogiseen äärimmäisyyteen vietyinä tämä tarkoittaa sitä, että Yleisradion toiminta — olipa se sitten millaista tahansa — on lähtökohtaisesti parempaa kuin kaupallinen. Niinpä esimerkiksi YLEn uutiset saatetaan mieltää lähtökohtaisesti kaupallisten kanavien uutisia luotettavammiksi, kun taas libertaristisessa argumentaatiossa YLEn uutisia saatetaan täsmälleen samasta syystä epäillä vasemmistolaisiksi.

9.1.2. Valinta ja houkutus

Myös kuluttajuutta artikuloivat populaarit Yleisradio-diskurssit jakautuvat individualistisiin ja kollektivistisiin, ja ne risteytyvät ja sikermöityvät monin tavoin kansalaisuuden diskurssien kanssa. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että individualistinen rationaalisen kuluttajuuden diskurssi

jakaa liberaalien kansalaisuuden diskurssien lähtöoletukset: keskiössä on omia intressejään toteuttava, suvereeni ja rationaaliseen valintaan kykenevä kuluttaja ja/tai kansalainen. Ennen kaikkea mediapäiväkirjoihin pohjautuvan analyysin valossa voidaan sanoa, että rationaalisessa kuluttajuuden diskurssissa suvereeniksi rakentuvan kuluttaja-subjektin mediasuhteita kuvataan nimenomaan kuluttajan tarpeita ja toiveita tyydyttävinä valintoina. Tässä kontekstissa perinteiseen laatukäsitykseen yhdistetty YLE asemoituu ennen kaikkea rationaaliseksi valinnaksi ja laatubrändiksi, mutta toisaalta myös vähemmän houkuttelevaksi — ehkä suorastaan tylsäksi — vaihtoehdoksi.

Toisessa keskeisessä kuluttajuuden diskurssissa, tietyillä varauksilla kollektivistiseksi luonnehdittavassa massakuluttajuuden diskurssissa YLE rakentuu ikään kuin massakulttuurin Toiseksi. Irrationaalisen massakuluttajuuden diskurssissa kuluttaja nimittäin rakentuu potentiaalisesti median uhriksi, joka saattaa jäädä koukkuun ja addiktoitua houkutteleviin ohjelmasisältöihin. Asian ja viihteen, laadun ja määrän sekä kaupallisen ja ei-kaupallisen vastakkainasettelujen vahvasti organisoimissa YLE-diskursseissa tämä koukuttava massakuluttajuus sitten hahmottuu julkisen palvelun yleisradiotoiminnan vastapooliksi. Silti myös YLE kytkeytyy massakuluttajuuden diskurssiin lähinnä yhden julkiselle palvelulle keskeisenä pidetyn lajityypin kautta: tutkimusaineistoissa nousee toistuvasti esiin hahmotus, jossa uutisten seuraaminen esitetään vähintään potentiaalisena addiktiona. Tämä voidaan yhdistää uutisten määrän lisääntymiseen ja eräänlaiseen sarjoittumiseen. Havaintoa voidaan kuitenkin pitää erityisen mielenkiintoisena siksi, että se tarjoaa esimerkiksi näennäisesti muuttumattomina pysyvien kulttuuristen dikotomioiden jatkuvasta muuntumisesta.

Kolmas tutkimusaineistoista konstruoitu kuluttajuuden diskurssi — rituaalisen kuluttajuuden diskurssi — eroaa sitä rajaavista rationaalisen ja irrationaalisen kuluttajuuden diskursseista sikäli, että siinä ei työsetä kuluttajuuden kentän keskeistä jännitettä mielihyvän ja itsekontrollin välillä. Sen sijaan arkiset rutiinit esitetään toistuvina ja refleктоimattomina, mahdollisesti perinteeseen perustuvina. Rituaalista kuluttajuuden diskurssia voidaan kuitenkin luonnehtia individualististen ja kollektivististen diskurssien risteytymäksi: se kiinnittyy lujasti yksilöllisiin arkisiin rutiineihin, mutta sisältää kuitenkin juuri ajan ja paikan organisoitumisen kautta vahvan yhteisöllisen ulottuvuuden. Julkisen palvelun yleisradiotoiminnan kannalta rituaalinen kuluttajuuden diskurssi näyttää kaikessa arkisessa banaaliudessaan keskeiseltä, sillä esimerkiksi YLE:n pääuutisten päivittäin toistuvan rituaalin voidaan olettaa ankkuroivan median kuluttajan julkisen palvelun kontekstissa rakentuvaan kansalliseen yhteisyyteen.

9.1.3. Legitimiteetti ja suosio

Käsillä olevan työn loppupuolella nettikeskustelusta ja mediapäiväkirjoista konstruoiduista populaareista Yleisradio-diskursseista on keskusteltu kriittisesti kahdessa erilaisessa kontekstissa. Toisaalta on pohdittu, miten populaarit diskurssit suhteutuvat virallisiin viestintäpoliittisiin diskursseihin — ja toisaalta on tarkasteltu sitä, miten populaarien diskurssien sisäinen logiikka niitä rajaa ja muovaa.

Populaarien ja legitiimien Yleisradio-diskurssien suhdetta pyritään avaamaan muun muassa pienimuotoisen vertailuaineiston analyysin avulla niin, että varsinaisista tutkimusaineistoista tehdyt havainnot suhteutetaan eduskunnassa

marraskuussa 2001 käytyyn YLEn 75-vuotisjuhlakeskusteluun. Tämä vertailu tuo muun muassa esiin perinteisen yleisradiolaadun keskeisen aseman legitimiissä viestintäpoliittisessa keskustelussa, mikä tukee ajatusta populaarien ja legitimiiden diskurssien muodostamasta jatkumosta. Toisaalta eduskuntakeskustelun tarkastelu havainnollistaa sitä, miten yhtiön omistajan edustajat pyrkivät työstämään populaareissa diskursseissa kärjekkäästi esiin tulevia vastakkainasetteluja, kuten esimerkiksi laadun ja määrän vastakkainasetteluun sisältäviä ristiriitaa elitismien ja populismin välillä.

Lähinnä feministiseen näkökulmaan kiinnittyneessä Yleisradio-diskurssien yhteiskuntafilosofisessa kritiikissä nostetaan esiin niitä organisoivat hierarkkiset sukupuolittuneet dikotomiat. Ennen kaikkea asian ja viihteen vastakkainasetteluun niveltäviä ei-kaupallisen laadun ja kaupallisen määrän vastakkainasettelu rakentaa Yleisradio-keskusteluun sisäistä dilemmaa: samalla kun julkisen palvelun olemassaolon oikeus perustetaan valtaviirroista poikkeavien asiakeskeisten sisältöjen tarjoamiseen, asian ja viihteen vastakkainasettelu näyttää rajaavan laajat massakulttuurin estetiikkaa suosivat makuryhmät pois lähtöoletuksiltaan universaalista kansallisesta julkisuudesta.

9.2. Tutkimuskäytännön rajat

Tämän diskurssiteoriasta inspiraationsa löytäneen työn tutkimuskäytännön arvioinnin keskeiset kysymykset liittyvät kolmeen peruskysymykseen: 1) kuluttajuuden ja kansalaisuuden perspektiivien yhdistämisen onnistumiseen, 2) tutkimuksen tulosten ja johtopäätösten yleistettävyyteen ja 3) konstruktivistisen teoreettisen otteen ja praktisen tiedonintressin väliseen jännitteeseen.

Kysymys kansalaisuuden ja kuluttajuuden perspektiivien yhdistämisestä voidaan jakaa kahteen alakysymykseen: onko Yleisradio-diskurssien tarkasteleminen yhdessä tutkimuksessa kahdessa lähtökohtaisesti erilaisesta teoreettisesta perspektiivistä a) ylipäätään mahdollista ja b) tutkimuksellisesti hedelmällistä. Erilaisilta tieteenaloilta peräisin olevien näkökulmien sovittaminen palvelemaan aivan toisista lähtökohdista noussutta kysymyksenasettelua edellyttää nimittäin laaja-alaisten teoreettisten kenttien jonkinasteista hallintaa, mikä altistaa työn erityisasiantuntijoiden kritiikille ja syytöksille teoreettisesta eklektismistä. Kuitenkin käsillä olevan tutkimuksen tavoite — pyrkimys ymmärtää 2000-luvun alun Yleisradion diskursiivista rakentumista — vaatii mielestäni välttämättä laaja-alaista ja jossain määrin monitieteistä lähestymistapaa. Sellainen on tarpeen juuri siksi, että Yleisradiolla voidaan sanoa olevan kaksoisrooli toisaalta julkisena instituutiona ja toisaalta mediayrityksenä. Pyrittäessä ymmärtämään Yleisradiota kokonaisuutena kolikon kumppaakaan puolta ei siis voi jättää huomiotta.

Toinen kysymys on sitten se, onko kahden erilaisen teoreettisen perspektiivin yhdistäminen ollut tutkimuksellisesti hedelmällistä. Tässä suhteessa avainasemassa on kuluttajuuden ja kansalaisuuden ymmärtäminen nimenomaan aineistoille asetetuiksi empiirisiksi kysymyksiksi — eikä siis annetuiksi kategorioiksi. Kuluttajuuden ja kansalaisuuden perspektiivejä ei myöskään ole lähtökohtaisesti oletettu toisistaan erillisiksi, vaan niiden suhteutumista toisiinsa on kysytty empiirisiltä aineistoilta. Käsitteellisten kenttien empiirinen purkaminen on mielestäni osoittautunut toimivaksi strategiaksi, sillä tällä tavoin on saatu näkyviin kuluttajuuden ja kansalaisuuden diskurssien välisiä jatkumojia, kuten

esimerkiksi sekä rationaalista kuluttajuuden diskurssia että liberaaleja kansalaisuuden diskursseja yhdistävät individualistiset esioletukset. Tässä suhteessa työ tarjoaa yhden vastauksen toivomukseen sellaisen tutkimuksen tekemisestä, jossa ylitettäisiin kansalaisuuden ja kuluttajuuden välinen kahtiajako ja otettaisiin yhtä aikaa vakavasti sekä kysymykset mie-
lihyvästä että demokratiasta ja viestintäpolitiikasta (Gripsrud 1997, 37–42; Koivunen & Lehtonen 2005, 15–17).

9.2.1. Tulosten suhteuttaminen

Kielellisten käytäntöjen ajallista ja paikallista rakentumista korostavissa tutkimuksissa yksi keskeisistä kysymyksistä on aina se, missä määrin tutkijan aikaan ja paikkaan sidotuista aineistoista tehdyt ja tiettyihin teoreettisiin perspektiiveihin kiinnittyneet tulkinnat ovat yleistettävissä ja sovellettavissa näiden erityisten aineistojen ulkopuolella. Missä määrin sekä tekstit että niiden tulkinnat ovat tilannesidonnaisia, missä määrin osa kulttuuria ja laajempaa yhteiskuntakokonaisuutta?

Kysymystä voidaan lähestyä soveltamalla Juhilan (1999, 160–200) erottelua ontologisen ja epistemologisen konstruktivismien välillä. Ontologisessa konstruktivismissa ei katsota maailman kokonaisuudessaan palautuvan kieleen, kun taas epistemologisessa konstruktivismissa kysymys kiel-
len ulkopuolisesta todellisuudesta jätetään auki. Tämän työn Foucault'n inspiroima diskurssiteoreettinen näkökulma sitoo osaksi ontologista konstruktivismia. Olen toisin sanoen läh-
tenyt liikkeelle oletuksesta, että diskurssikäytäntöjen lisäksi on olemassa myös niiden kanssa tiiviissä vuorovaikutuksessa olevia ei-diskursiivisia käytäntöjä. Näin ollen tutkimuskoh-
teena eivät voi olla yksinomaan kielelliset käytännöt, vaikka

ne ovatkin ensisijainen tutkimuksen kohde. Juhilan mukaan tämän kannan omaksuminen tarkoittaa suhteessa merkitysten tilanteisuuteen ja kulttuuriseen jatkuvuuteen myös sitä, että yksittäisten puhetilanteiden tai tekstien rajat voidaan ylittää suhteuttamalla aineistosta konstruoitavat diskurssit esimerkiksi laajempiin yhteiskunnallisiin rakenteisiin (emt., 1999, 162–163; ks. myös Alasuutari 1995)¹⁵⁹ tai tutkimuskirjallisuuden avulla tunnistettuihin laajempiin diskursiivisiin muodostelmiin.

Etnografisten yleisötutkimusten partikularismia ja havaintojen yleistettävyyden ongelmaa yleisemmällä tasolla pohtivan Schröderin (1999, 43–48) mukaan myös laadullisia lähestymistapoja soveltavassa yhteiskuntatutkimuksessa täytyy jo tutkimuksen perusteltavuuden ja relevanssin vuoksi olettaa, että tutkimuksen havainnoilla on merkitystä oman erityisen kontekstinsa ulkopuolella. Käsillä olevaa tutkimusta tehdessäni olenkin olettanut, että Yleisradio-diskurssien konstruointi tutkimusaineistoista voi sekä lisätä ymmärrystä median käyttäjien Yleisradio-suhteiden rakentumisesta että antaa välineitä ymmärtää 2000-luvun viestintäpoliittista keskustelua ja siihen sisältyviä, osin perustavaa laatua olevia ristiriitaisuuksia. Populaarien ja legitiimien institutionaalisten diskurssien suhteuttamisen kannalta pienimuotoisen vertailuaineiston analyysi onkin pienimuotoisuudestaan huolimatta kokonaisuuden kannalta varsin merkittävä osa.

---

¹⁵⁹ Brittiläisissä koulukuntakiistoissa ontologinen konstruktivismi ja realistinen diskurssianalyysi paikantuvat Manchesterin yliopistoon, kun taas epistemologinen konstruktivismi ja relativistinen suhtautuminen diskursiivisiin käytäntöihin yhdistetään ns. Longborough'n koulukuntaan (Juhila 1999, 161).

Tutkimustulosten yleistettävyyden ongelmaan liittyvät myös kysymykset aineistojen relevanttiudesta ja riittävydestä. Laajuutensa puolesta aineistot ovat käytännössä osoittautuneet vähintään riittäviksi. Laadullisessa tutkimuksessa aineistojen riittävyden kriteerinä usein käytetty, kokemusperäisesti määriteltävissä oleva kyllästymispiste on ilman muuta saavutettu kaikkien tutkimustuloksina esitelyjen diskurssien suhteen. Itse asiassa kohtuullisen yksityiskohdasta tarkastelua edellyttävää retorista tutkimusotetta ajatellen varsinaisia tutkimusaineistoja (392 nettikeskustelun puheenvuoroa, 124 mediapäiväkirjaa) voidaan pitää työskenteilyn mielekkyyden kannalta jopa liian laajoina.

Tutkimusaineistojen relevanssia voidaan pohtia kahdesta eri näkökulmasta. Toinen liittyy aikatekijään — vuodelta 2001 peräisin olevat aineistot ovat tässä vaiheessa viitisen vuotta vanhoja, eikä niistä konstruoitujen diskurssien ajallista kestävyyttä voida pitää nopeasti muuttuvassa mediamaisemassa itsestään selvänä. Täytyy siis erikseen pohtia, ovatko tutkimuksen tulokset vuonna 2006 edelleen viestintäpoliittisesta näkökulmasta relevantteja. Mediamaiseman muutoksen arvioinnin kannalta ratkaisevaa on mielestäni se, että molempien varsinaisten tutkimusaineistojen syntykontekstit kiinnittyvät television digitalisoinnin alkuvaiheisiin. Digi-tv-lähetykset aloitettiin elokuussa 2001, ja LVM:n organisoiman Ota kantaa -keskustelun kysymyksenasettelu (*Digi-TV: Millaista ohjelmaa julkisella rahalla tulisi tuottaa?*) niveltyy välittömästi keskusteluun digitaalisen siirtymän taloudellisten edellytysten turvaamisesta. Myös mediapäiväkirjojen keräys ajoitettiin niin, että kerätyt päiväkirjat kuvaavat aikaa ennen laajamittaista digi-tv-siirtymää. Tutkimusaineistojen synty sijoittuu siis edelleen muotoutumassa olevan ke-

hityskaaren alkuun, mikä yhdistää niitä myös tämän päivän keskusteluun.

Toinen relevanssin suhteen keskeinen kysymys on aineistojen luonne — se, ovatko ne ja millä tavoin ne ovat — populaareja. Tutkimuksen lähtökohtia esitellessäni olen määritellyt populaariuden niin, että se kiinnittyy nimenomaan puhuvien subjektien diskursiiviseen rakentumiseen. Teoreettis-metodologisesti tilanne on mielestäni ongelmaton: sekä kansalaisten kannanottoihin varattu nettikeskustelufoorumi että YLEn yleisötutkimuksen ja Kansanrunousarkiston toteuttama mediapäiväkirjojen keräys rakentavat näissä konteksteissa tuotetuille teksteille eittämättä populaarin aseman. Tutkimusaineistojen relevanssin kannalta jonkinlaisena haasteena on kuitenkin tutkimusaineistojen populaariuden perustelu tutkimuksen praktiseen tiedonintressiin liittyvästä näkökulmasta.

9.2.2. Diskurssiteoria ja praktinen tiedonintressi

Tutkimusta inspiroineiden peruskysymysten yhteydet alun perin varsin käytännöllisiin pohdintoihin ovat muovanneet tutkimuksen tiedonintressiä, jota luonnehdin johdannossa Habermasia seuraten praktiseksi ja hermeneuttiseksi. Kaiken kaikkiaan varsin pitkän tutkimusprosessin aikana käytännön journalistisesta työstä kaukana olevat kysymykset alkoivat kuitenkin vaikuttaa yhä kiinnostavammilta ja myös keskeisemmiltä. Vasta aivan loppuvaiheessa tutkimuksen tulosten mahdollinen sovellettavuus alkoi uudelleen askarruttaa. Jopa antihumanistiseksi luonnehditun diskurssiteorian ja praktisen tiedonintressin yhteensovittaminen onkin rakentanut työhön vahvan sisäisen jännitteen.

Esimerkiksi realistiseen ontologiaan¹⁶⁰ kiinnittyneen praktisen tiedonintressin ja konstruktivistisen diskurssiteoreettisen lähestymistavan kitkasta voidaan ottaa kysymys tutkimusaineistojen populaariudesta. Diskurssiteoreettisessa perspektiivissä tutkimusaineistojen (osittain tuntemattomien) kirjoittajien yhteiskunnallis-kulttuurinen asema ei ole oleellinen kysymys, sillä tutkimuksessa käytettävän populaarin määritelmän puitteissa ja aineistojen rakentumisen tavat huomioon ottaen aineistot ovat eittämättä populaareja. Praktis-realistisesta näkökulmasta kysymys tutkimusaineistoina käytettyjen tekstien kirjoittajien demografisista ominaisuuksista nousee kuitenkin väistämättä esiin.

Toki kysymykseen tekstien kirjoittajien demografisista ominaisuuksista voidaan yrittää vastata ainakin mediapäiväkirjojen osalta. Tiedetään, että kirjoittajien ammattikirjo on laaja: mukana on työttömiä työläisiä, maanviljelijöitä, kotiäitejä, toimittajia, tutkijoita ja ATK-alan asiantuntijoita. Ruohomaan (2002, 9) mukaan monia kirjoittajia näyttää kuitenkin yhdistävän kiinnostus kirjoittamista kohtaan — siinä suhteessa voidaan olettaa kirjoittajien ryhmänä poikkeavan keskivertosuomalaisista. Nettikeskustelun osalta kysymys kirjoittajien demografisista ominaisuuksista on monimutkaisempi. Keskustelun osanottajista ei tiedetä muuta kuin se, mitä he itse itsestään kertovat — eikä siihen taas voi mitenkään ehdottomasti luottaa. Nimimerkeistä ja puheenvuorojen sisällöistä voi silti päätellä, että myös tämän aineiston kirjoittajat muodostavat taloudellisen ja yhteiskunnallisen asemansa, koulutustaustansa ja mediaorientaationsa suhteen heterogeenisen ryhmän. Tähän suuntaan

---

¹⁶⁰ Realististen ja konstruktivistisen lähestymistapojen suhteesta ks. Karvonen (1999b, 44–59).

viittaa esimerkiksi se, että läheskään kaikki kirjoittajat eivät ole tietoisia tv-maksujen ja Yleisradion kytköksestä. Mielestäni voidaanakin riittäväällä varmuudella olettaa, että myös demografisten ominaisuuksiensa puolesta tutkimusaineistojen kirjoittajia voidaan luonnehtia tavallisiksi median käyttäjiksi.

Tutkimusaineistojen kirjoittajien ominaisuuksien pohdiminen nostaa kuitenkin esiin tutkimuksen tulosten yleistettävyyden kannalta mielenkiintoisen kysymyksen kirjoittajien iästä. Päiväkirja-aineiston osalta myös tämä on varsin tarkoin tiedossa: tutkimuksen kohteena ovat vuosina 1957–70 syntyneiden päiväkirjat. Sen sijaan nettikeskustelijoiden iästä ei ole saatavissa tietoja. Puheenvuoroista syntyvien mielikuvien hataralla perusteella oletan kirjoittajat kuitenkin enimmäkseen joko nuoriksi aikuisiksi tai keski-ikäisiksi. Tämä merkitsee sitä, että monien kirjoittajien voidaan olettaa jakavan yhteisiä sukupolvikokemuksia, kuten elämän hyvinvointivaltion ekspansiivisen kauden Suomessa — minkä taas voidaan ounastella muovaavan myös heidän Yleisradio-suhteitaan (vrt. Vanhatalo 2004).

Vaikka praktis-realistista näkökulmaa ja diskurssiteoreettista otetta voidaan siis tarkastella ikään kuin rinnakkaisina näkökulmina, niiden ontologiset eroavaisuudet aiheuttavat väistämättä kitkaa: se, mikä on toisesta näkökulmasta olennaista, saattaa olla toisesta aivan epäolennaista. Karvonen (1999b) katsoo kuitenkin realististen ja konstruktivististen lähestymistapojen vastakkaisuuden olevan ylitettävissä perspektiivisen tai relatiivisen realismin avulla. Siinä on hänen mukaansa kysymys prosessuaalisesta ja kontekstuaalisesta todellisuuskäsityksestä, joka ei oleta sen enempää täysin autonomista subjektia kuin täysin diskursiivista toimijuut-

takaan. Karvosen mukaan perspektiivisen näkemyksen soveltaminen kieleen ja retoriikkaan tukeekin esimerkiksi journalismin kehittämistä. Vastaavasti Yleisradio-diskurssien ja niiden lähtökohtana olevien, usein julkilausumattomiksi jäävien, esioletusten tunnistaminen edesauttaa julkisen palvelun yleisradiotoimintaan liittyvien haasteiden paikantamista, ymmärtämistä ja työstämistä — vaikka ei tarjoakaan niihin liittyviin kysymyksiin valmiita ja selkeitä vastauksia.

Toinen kipupiste löytyy teorian ja empirian suhteesta. Juhilaa (1999, 201–232) seuraten olen määritellyt oman suhteeni aineistoihin tulkitseväksi. Tämä tarkoittaa sitä, että luen aineistojen moninaisia mahdollisuuksia valitsemistani kuluttajuuden ja kansalaisuuden näkökulmista. En kuitenkaan ole sitoutunut mihinkään valmiiseen poliittisluontoiseen tavoitteeseen. Tällöin analyysin koodi ei — Juhilan sanoin — ole kokonaan aineistossa itsessään, vaikka sen on ehdottomasti oltava myös siellä (emt., 212).

Tutkimuksen parissa vietettyjen vuosien aikana olen kuitenkin monta kertaa joutunut pohtimaan omien tulkintojeni syntyä ja kehkeytymistä, sillä käyttämäni retorinen diskurssianalyysi antaa varsin paljon tilaa tutkijan sosiologiselle mielikuvitukselle. Millä tavoin siis esimerkiksi tutkimustyön aikana luettu kirjallisuus suuntaa luentaa? Omassa työssäni esimerkiksi Pulkkinen (1989, 1998 ja 2000) esittämä erotte lu liberaaliin ja hegeliläis-snellmanilaiseen poliittiseen ontologiaan on epäilemättä muovannut varsin paljon omaa tulkintani kansalaisuuden diskursseista. Vastaavasti mielihyvien kategorisointi apolloniseen ja dionyysiseen mielihyvään on ohjannut ajatteluani julkisen palvelun Yleisradion ja median käyttäjien suhteesta. Toisaalta tutkijan irrottautuminen yhteiskunnallis-kulttuurisista konteksteista ja yleisesti käytössä

olevista tulkintaresursseista ei ole mahdollista. Viime kädessä tutkimuksen lukijoiden pitää annettujen esimerkkien valossa päätellä, missä määrin aineistojen analyysin koodi on myös aineistossa itsessään.

9.3. Julkisen palvelun tulevaisuus

Tässä tutkimuksessa on pyritty osoittamaan, että Yleisradion tulevaisuus on pitkälti myös diskursiivinen ja retorinen kysymys. Sekä arkipäiväisessä kansanomaisessa että virallisessa viestintäpoliittisessa keskustelussa käytetyt käsitteet muovaavat ratkaisevalla tavalla julkisen palvelun yhtiöiden toimintaympäristöä. Yksilökeskeisissä ajattelu- ja puhetavoissa kysymys Yleisradion legitimitetistä asettuu eri tavalla kuin kansakunnan poliittisen ajattelun peruskäsitteeksi olettavassa yhteisöllisessä puhetavassa. Käytetyn kielen havainnointi on haaste viestintäpoliittisen keskustelun kaikille osapuolille, mutta aivan erityisesti markkinoituneessa yhteiskunnassa helposti altavastaajan asemaan joutuvalle Yleisradiolle.

Julkisrahoitteisen YLE:n tulevaisuus on siis syvästi ja aidosti sekä kielellinen että poliittinen kysymys, joka kytkeytyy laajoihin yhteiskunnallisiin muutosprosesseihin. Niin kuin jo koko työn otsikko antaa ymmärtää, katson tämän tutkimuksen havaintojen ja niihin liittyvien pohdintojen perusteella julkisen palvelun yleisradiotoiminnan aseman kytkeytyvän niin sanotun pohjoismaisen hyvinvointimallin asemaan ja kehitykseen. Esimerkiksi libertaristisessa diskursissa julkisrahoitteinen Yleisradio määrittyy lähtökohtaisesti ongelmalliseksi markkinahäiriköksi, kun taas suomalaista poliittista kulttuuria edelleen muovaavassa snellmanilaisessa diskurssissa julkisrahoitteista yleisradiotoimintaa pidetään jo periaatteellisista syistä kaupallista parempana.

Yleisradio-diskurssien rakentuminen näin tiukasti osaksi laajempia yhteiskunnallisia ajatusmuotoja viittaa myös siihen, että yhtiön oma toiminta ei välttämättä aina ole ratkaiseva tekijä sitä koskevien mielipiteiden muodostuksessa. On esimerkiksi vaikea kuvitella mitään, mitä YLE yhtiönä voisi tehdä saadakseen periaatteellisista syistä tv-maksua vastustavan, libertaristisen poliittisen doktriinin omaksuneen kansalaisen kannattamaan tv-maksurahoitusta. Jos ohjelmistoja muunnetaan suuria yleisöjä houkutteleviksi, julkisrahoitteinen yhtiö näyttäytyy entistä enemmän markkinahäirikönä ja perinteistä yleisradiolaatua odottavat kuluttajat pettyvät. Jos taas veroluontoisilla tv-maksuilla rahoitetaan vain yleisömittauksissa heikosti menestyviä asiakeskeisiä ja korkeakulttuurisia ohjelmistoja, elitistiseksi leimautuvien kanavien julkisen rahoituksen mielekkyys voidaan kyseenalaistaa. McChesneyn (2004) mukaan Yhdysvalloissa television niin sanotut julkiskanavat ovat uusoikeistolaisuuden leimaamassa ilmapiirissä joutuneet kohtaamaan juuri tällaisen dilemman.

Julkisrahoitteisen yleisradiotoiminnan olemassaolon oikeudesta käydyn keskustelun kannalta on toisaalta tärkeää huomata, että — toisin kuin kansalaisen ja kuluttajan vastakkainasetteluun nojaavissa teksteissä näytetään yleisesti oletettavan — Yleisradion olemassaolon oikeutta voidaan sekä epäillä että kannattaa yhtä hyvin kansalaisuuden kuin kuluttajuuden näkökulmasta. Pyrittäessä ymmärtämään julkisen palvelun yleisradiotoiminnan asemaa ja merkitystä ei voidakaan asettaa yksioikoisesti vastakkain moraalisten arvojen perusteella julkista palvelua puolustavaa kansalaista ja itsekästä tv-maksuhalutonta kuluttajaa. Jos nimittäin kansalaisuuden näkökulma kiinnittyy voimakkaan individualistisiin libertaristisiin lähtöoletuksiin, julkisrahoitteinen

yleisradiotoiminta ei hahmotu ainoastaan tehokkuudeltaan kyseenalaiseksi veronmaksajien rahojen käytöksi vaan myös moraaliltaan kyseenalaiseksi poliittiseksi manipulaaatioksi. Tämä näkökulma suomalaisessa keskustelussa usein unohdetaan — todennäköisesti lähinnä sen vuoksi, että virallisessa viestintäpoliittisessa keskustelussa tällaisia puhtaan libertaristisia näkemyksiä ei oikeastaan esiinny. Sen sijaan Yleisradion pitkälti hyväntahtoiseen valtioon samaistavalla snellmanilaisella perinteellä on edelleen Suomessa vahvaa kaikupohjaa.

Toisaalta Yleisradion olemassaolon tarpeellisuutta voidaan puolustaa myös kuluttajuuden näkökulmasta. Niin sanotussa uuskeynesiläisessä argumentaatiossa oletetaan markkinoiden toimivan epätäydellisesti, jolloin valtion intervention esimerkiksi julkisrahoitteisen yleisradiotoiminnan muodossa ajatellaan turvaavan myös kuluttajien edut. Viime vuosikymmeninä radikaalisti uudelleen muovautuneessa, kaupallistuneessa ja viihteellistyneessä mediamaisemassa myös YLE:n ei-kaupallisuuden kokemuksellinen merkitys kuluttajille onkin todennäköisesti muuttunut: konsumerismin läpätunkeman tarjonnan keskellä YLE:n palvelujen mainoksettomuus rakentaa yhtiölle erottautumisen mahdollistavaa brändiä, jota yhä useammat kuluttajat saattavat jatkossa arvostaa.

Tässä suhteessa Suomen YLE:n, Ruotsin SVT:n, Iso-Britannian BBC:n ja muiden mainosrahoituksesta pidättäytyvien julkisen palvelun yhtiöiden aseman voisikin olettaa olevan vahvempi kuin tulonsa osittain mainosrahoituksesta saavien julkisen palvelun yhtiöiden. Näin on ensinnäkin sen vuoksi, että mainosrahoituksesta pidättäytyvät yhtiöt eivät kilpaile välittömästi samoista tulolähteistä kuin kaupalliset

mediayritykset. Toisaalta mainoksettomuus tukee yhtiöiden mahdollisuutta rakentaa selvästi erottautuvaa, ei-kaupallista brändiä — mikä on tosin siinä mielessä paradoksaalista, että näin ollen ei-kaupallinen toimija kilpailee läpikaupallistuneilla markkinoilla juuri ei-kaupallisuudellaan.

Populaarit Yleisradio-diskurssit rakentuvat kuitenkin jyrkkien vastakohta-asetelmien varaan. Erityisen vahvalta vaikuttaa ei-kaupallisen asian ja kaupallisen viihteen vastakkainasettelu, joka ymmärretään usein samalla laadun ja määrän vastakkainasetteluksi. YLEn asiakeskeisen laatuimagon keskeisyys tekeekin laadusta Yleisradion kannalta kaksiteräisen miekan: jyrkän rajan vetäminen ei-kaupallisen asian ja kaupallisen viihteen välille johtaa väistämättä ajatukseen julkisrahoitteisten ja kaupallisten sähköisen viestinnän yritysten työnjaon loogisuudesta. Kuten Aslaman ja Walleniuksen (2003, 7) suomalaisten tv-kanavien ohjelmasisällöistä ja niiden muutoksista tekemät selvitykset osoittavat, tällainen työnjako näyttääkin itse asiassa olevan vahvistumassa.

Mikäli YLEä tarkasteltaisiin ainoastaan mediayrityksenä, tämä kaupallisten ja julkisrahoitteisten kanavien työnjako ei olisi ongelma. Ongelmaksi selkeä työnjako saattaa kuitenkin muodostua Yleisradion toisen roolin — julkisen instituution — näkökulmasta erityisesti perinteisen suomalaisen kansakunta-ajattelun yhteydessä, sillä julkisen palvelun Yleisradion odotetaan tarjoavan sekä maantieteellisesti että kulttuurisesti universaalia palvelua ja rakentavan kansalaisuuteen kannustavaa kansallista julkisuutta. Kysymys onkin nyt siitä, sulkevatko YLEn asialliseen tyyliin tuotetut kansalaisuuteen virittävät ohjelmistot itse asiassa osan kansalaisista ulkopuolelleen. Tämän tutkimuksen tulokset näyttäisivät osaltaan viittaavan tähän suuntaan, ja samansuuntaisia joh-

topäätöksiä voidaan tehdä myös yleisömittausten perusteella (ks. esim. Yleisökertomus 2004).¹⁶¹

Näyttää siis siltä, että populaareissa diskursseissa artikuloituvat Yleisradioon kohdistuvat odotukset ovat sisäisesti ristiriitaisia. Toisaalta järkipäisen ja maltillisen keskustelun edistämiseen ja toisaalta kaikki ikä- ja makuryhmät kattavaan universaaliin palveluun kohdistuvia odotuksia ei ole helppoa sovittaa yhteen (ks. myös Mäntymäki 2004, 114–115). Tämä tarkoittaa myös sitä, että yhteiskunnallisesti vastuullisen kompromissin sorvaaminen jää yhtä kaikki palvelujen tuottajan kontrolle. Tässä mielessä koko tutkimusprojektiä inspiroinut kysymys — mitä ihmiset oikein Yleisradiolta haluavat — asettuu uuteen valoon: tekijän ja tuottajan vastuuta ei voi paeta kysymällä median käyttäjiltä, mitä he itse asiassa haluavat.

Tämän vuoksi olen esittänyt, että julkisen palvelun Yleisradion tulisi jälleen selkeästi ja julkisesti sitoutua perinteiseen interventionistiseen rooliinsa. Tällöin yhtiön toiminnan tavoitteena ei olisi vain annettuina otettuihin olosuhteisiin ja yleisöjen makumieltymyksiin reagoiminen vaan aktiivinen toiminta yhteisesti sovittujen arvojen ja päämäärien edistämiseksi. Tällainen tavoiteltava päämäärä voisi olla todella toimivien symbolisten foorumien rakentaminen ja yhteiskunnallisen perspektiivin tukeminen individualisoidussa mediakulttuurissa. Tässä yhteydessä voidaan puhua

---

¹⁶¹ Tämän diskurssien analyysiin keskittyneen tutkimuksen tuloksista ei luonnollisestikaan voida suoraan päätellä, että tietyt median käyttäjien ryhmät karttelisivat YLE:n tarjontaa. Diskursseja jäsentävät dikotomisot vastakkainasettelut kuitenkin viittaavat tähän suuntaan, samoin kuluttajuuden ja kansalaisuuden perspektiivien risteytyminen YLE-kriittisessä argumentaatiossa.

myös luottamuksen rakentamisesta ja sosiaalisen pääoman kasvattamisesta. Yleisradion kannalta prosessuaalisen laatu-käsityksen omaksuminen voisi täten tarkoittaa yhtä aikaa paluuta Reporadion parhaisiin perinteisiin — kuten eettiin ja esteettiseen haastavuuteen — ja sitoutumista julkisen palvelun yleisradiotoiminnan perinteiseen kansalliseen tehtävään.

Yleisradion interventionistista toimintaa ohjattaisiin arvoihin ankkuroituneen *prosessuaalisen* laatuajattelun avulla. Julkisen palvelun yleisradiotoiminnan kontekstissa tämä tarkoittaa sitä, että toimintaa arvioitaisiin ennen muuta *vai-kuttavuuden* näkökulmasta julkilausuttuja ja normatiiviseksi ymmärrettyjä arvoja silmällä pitäen. Sen sijaan niitä keinoja ja tyyllilajeja, joita tavoitteiden saavuttamisessa käytetään, ei asetettaisi lähtökohtaisesti hierarkkiseen arvojärjestykseen. Tällä tavoin julkisen palvelun yhtiön toimintaa voitaisiin ohjata moniarvoisessa yhteiskunnassa yhtä aikaa tavoitteellisesti ja kompromissihakuisesti.

LÄHTEET

Kirjallisuus

*(myös tieteellisten tutkimusten nettijulkaisut)*¹⁶²:

- Adorno, Theodor & Horkheimer, Max (1944/1993) 'The culture industry. Enlightenment as mass deception' teoksessa *Dialectic of enlightenment*. New York: Continuum. <http://www.msu.edu/user/sullivan/TangCritTheoryAdornoCultInd.html>
- Ala-Fossi, Marko (1999) *Tähden kylmä loiste. Radio Novan markkinoille tulon vaikutus Suomen kaupallisten paikallisradioiden toimintaan*. Tampere: Tampereen yliopisto/Tiedotusopin laitos A 92/1999.
- Ala-Fossi, Marko (2005) *Saleable compromises. Quality cultures in Finnish and US commercial radio*. Tampere: Tampere University Press.
- Alasuutari, Pertti (1991) 'The value hierarchy of TV programs. An analysis of discourses on viewing habits', s. 35–63 teoksessa Alasuutari, Pertti & Armstrong, Karen & Kytömäki, Juha (1991) *Reality and fiction in Finnish TV viewing*. Helsinki: YLE.
- Alasuutari, Pertti (1993) *Radiosuomalaisten arkielämässä*. Tutkimusraportti 3/1993. Helsinki: Yleisradio.
- Alasuutari, Pertti (1995) *Laadullinen tutkimus* (3. painos). Tampere: Vastapaino.
- Alasuutari, Pertti (1999) 'Introduction: three phases of reception studies', s. 1–21 teoksessa Alasuutari, Pertti (toim.) *Rethinking the media audience*. London: Sage.
- Alasuutari, Pertti & Ruuska, Petri (1999) *Post-Patria? Globalisaation kulttuuri Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Alm, Ari & Lowe, Gregory Ferrell (1997) 'Public service broadcasting as cultural industry. Value transformation in the Finnish market-place'. *European Journal of Communication* 12(2): 169–191.
- Anderson, Benedict (1983/1991) *Imagined communities. Reflections on the origin and spread of nationalism*. London: Verso.

---

¹⁶² Linkkien toimivuus on tarkistettu 24.5.2006.

- Ang, Ien (1985) *Watching Dallas. Soap opera and the melodramatic imagination*. London: Methuen.
- Ang, Ien (1991) *Desperately seeking the audience*. London: Routledge.
- Ang, Ien (1996) *Living room wars. Rethinking media audiences for a postmodern world*. London: Routledge.
- Anttonen, Saira (1998) *Valta, moraali ja yhteiskunnallis-historiallinen oppiminen. Sivistyshistoriallinen tie kansallissosialistisesta totuuden politiikasta demokratisoiviin uudelleenkasvatustavoitteisiin*. Acta Universitatis Tamperensis 639. Tampere: Tampereen yliopisto.
<http://herkules oulu.fi/isbn9514251105>
- Arpo, Robert (2005) *Internetin keskustelukulttuurit. Tutkimus internet-keskusteluryhmien viesteissä rakentuvista puhetoista, tulkinnoista ja tulkinnan kehyksistä kommunikaatioyhteiskunnassa*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja N:O 39.
- Aslama, Minna & Hellman, Heikki & Sauri, Tuomo (2001) 'Tv-ohjelmisto digiajan kynnyksellä: ohjelmarakenne ja monipuolisuus 1997–2000'. *Tiedotustutkimus* 24(3): 78–90.
- Aslama, Minna & Wallenius, Jaana (2004) *Suomalainen televisiotarjonta 2003*. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 58/2004.
http://www.mintc.fi/oliver/upl935-58_2004.pdf
- Aslama, Minna & Wallenius, Jaana (2005) *Suomalainen tv-tarjonta 2004*. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 47/2005.
http://www.mintc.fi/oliver/upl656-Julkaisuja%2047_2005.pdf
- Asp, Kenneth (2005) *Svenskt TV-utbud 2004*. Granskningsnämndens rapportserie – rapport nr 17. <http://www.grn.se/upload/PDF-filer/info/Svenskt%20TV-utbud%202004.pdf>
- Avery, Robert K. (toim.) (1993) *Public service broadcasting in a multichannel environment — the history and survival of an ideal*. London: Longman.
- Bardoel, Jo & Brants, Kees (2003) 'From ritual to reality. Public broadcasters and social responsibility in the Netherlands', s. 167–186 teoksessa Hujanen, Taisto & Lowe, Gregory (toim.) *Broadcasting & convergence. New articulations of the public service remit*. Göteborg: Nordicom.

- Baudrillard, Jean (1968/1996) *The system of objects*. London: Verso.
- Baudrillard, Jean (1970/1998) *The consumer society. Myths and structures*. London: Sage.
- Bauman, Zygmunt (2000/2002) *Notkea moderni*. Tampere: Vastapaino.
- Beck, Ulrich (1994/1995) 'Politiikan uudelleen keksiminen: kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa', s. 11–82 teoksessa Beck, Ulrich & Giddens, Anthony & Lash, Scott *Nykyajan jäljillä*. Tampere: Vastapaino.
- Beck, Ulrich (2000) 'Living your own life in a runaway world: Individualisation, globalisation and politics', s. 164–174 teoksessa Hutton, Will & Giddens, Anthony (toim.) *On the edge. Living with global capitalism*. London: Sage.
- Berlin, Isaiah (1969/2001) 'Kaksi vapauden käsitettä', s. 44–102 teoksessa Berlin, Isaiah *Vapaus, ihmisyyys ja historia* (kokoelma) Helsinki: Gaudeamus.
- Bianchi, Marina (1998) 'Introduction', s. 1-18 teoksessa Bianchi, Marina (toim.) *The active consumer. Novelty and surprise in consumer choice*. London: Routledge.
- Billig, Michael (1995) *Banal nationalism*. London: Sage.
- Biltereyst, Daniel (2004) 'Public service broadcasting, popular entertainment and the construction of trust'. *European Journal of Cultural Studies* 7(3): 341–362.
- Blumberg, Esa & Silvo, Ismo & Soramäki, Martti & Vakkilainen, Mauri & Wiio, Juhani (1998) *Yleisradiotoiminta tietoyhteiskunnassa*. Helsinki: SITRA. <http://194.100.30.11/tietoyhteiskunta/suomi/st21/sitra1732.htm>
- Blumler, Jay G. & Gurevitch, Michael (1995) *The crisis of public communication*. London: Routledge.
- Blumler, Jay G. & Gurevitch, Michael (2000) *Rethinking the study of political communication*, s. 155-172 teoksessa Curran, J. & Gurevitch, M. (toim.) *Mass media and society* (3. painos). London: Arnold.
- Blumer, Herbert (1946/1999) 'Joukko, massa ja julkiso'. *Tiedotustutkimus* 22(3): 14–27.

- Blåfield, Ville (2005) 'Hyvää iltaa, hyvää iltaa, hyvää iltaa!'. *Suomen Kuvalehti* 16/2005: 30–38. (22.4.2005).
- Borg, Sami & Moring, Tom (2005) 'Vaalikampanja', s. 47–72 teoksessa Paloheimo, Heikki (toim.) *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Helsinki: WSOY.
- Bourdieu, Pierre (1979/1996) *Distinction. A social critique of the judgement of taste* (8. painos). London: Routledge.
- Brants, Kees (1998) 'With the benefit of hindsight: Old nightmares and new dreams', s. 169-179 teoksessa Brants, Kees & Hermes, Joke & Van Zoonen, Liesbet (toim.) *The media in question. Popular cultures and public interests*. London: Sage.
- Brants, Kees & Siune, Karen (1998): 'Politicization in decline?', s. 128–143 in McQuail, Denis & Siune, Karen (toim.) *Media policy. Convergence, concentration & commerce*. London: Sage.
- Briggs, Asa (1985) *The BBC. The first fifty years*. Oxford: Oxford University Press.
- Briggs, Asa & Burke, Peter (2002) *A social history of the media. From Gutenberg to the internet*. Cambridge: Polity.
- Brunsdon, Charlotte (1990) 'Problems with Quality'. *Screen* 31(1): 67–90.
- Building public value. Renewing the BBC for a digital world*. (2004) BBC.
- Burgelman, Jean-Claude (1997) 'Issues and assumptions in communications policy and research in Western Europe. A critical analysis', s. 123-153 teoksessa Corner, John & Schlesinger, Philip & Silverstone, Roger (toim.) *International media research. A critical survey*. London: Routledge.
- Burgelman, Jean-Claude (1999) 'The future of the welfare state and its challenges for communication policy', s. 125-136 teoksessa Calabrese, Andrew & Burgelman, Jean-Claude (toim.) *Communication, citizenship, and social policy*. Oxford: Rowman & Littlefield.
- Calabrese, Andrew (1997) 'Creative destruction? From the welfare state to the global information society'. *Javnost* IV[1997]/4: 7-24.

- Campbell, Colin (1987) *The romantic ethic and the spirit of modern consumerism*. Oxford: Blackwell.
- Canclini, Nestor Garcia (1995/2001) *Consumers and citizens. Globalization and multicultural conflicts*. London: University of Minnesota Press.
- Carey, James W. (1994) 'Viestintä kulttuurisesta näkökulmasta'. *Tiedotustutkimus* 17(2): 81–97.
- Chaney, David (1986) 'A symbolic mirror of ourselves: civic ritual in mass society', s. 247–263 teoksessa Collins, Richard & Curran, James & Garnham, Nicholas & Scannell, Paddy & Schlesinger, Philip & Sparks, Colin (toim.) *Media, Culture and Society. A critical reader*. London: Sage.
- Collins, Richard (1998) *From satellite to single market. New communication technology and European public service television*. London: Routledge.
- Connell, Ian (1998) 'Mistaken identities. Tabloid and broadsheet news discourse'. *Javnost* V[1998]/3: 11–32.
- Corner, John (1995) *Television form and public address*. Lontoo: Edward Arnold.
- Corner, John (1998) 'Meaning, genre and context. The problematics of 'public knowledge' in the new audience studies', s. 68–75 teoksessa Corner, John *Studying media. Problems of theory and method*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Costera Meijer, Irene (2001) 'The public quality of popular journalism. Developing a normative framework'. *Journalism Studies* 2(2): 189–205.
- Crisell, Andrew (1998) 'Radio: Public Service, Commercialism and the Paradox of Choice', s. 114–126 teoksessa Briggs, Adam & Copley, Paul (toim.) *The media. An introduction*. Essex: Longman.
- Cronin, Anne M. (2005) 'Konsumerismin "pakkoyksilöllisyys": Naiset, tahto ja mahdollisuus'. *Lähikuva* (2)2005: 37–51.
- Curran, James (1998) 'Crisis of public communication: A reappraisal', s. 175–202 teoksessa Curran, James & Liebes, Tamar (toim.) *Media, ritual and identity*. London: Routledge.
- Dagger, Richard (1997) *Civic virtues. Rights, citizenship, and republican liberalism*. Oxford: Oxford University Press.

- Dahlgren, Peter (1995) *Television and the public sphere. Citizenship, democracy and the media*. London: Sage.
- Dahlgren, Peter (2000) 'Media, citizenship and civic culture', s. 310–328 teoksessa Curran, J. & Gurevitch, M. (toim.) *Mass media and society* (3. painos). London: Arnold.
- Dahlgren, Peter (2001) 'The public sphere and the net. Structure, space and communication', s. 33–55 teoksessa Bennett, Lance W. & Entman, Robert M. (toim.) *Mediated politics. Communication in the future of democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- De Bens, Els (1998) 'Television programming. More diversity, more convergence', s. 27–37 teoksessa Brants, Kees, Hermes, Joke & van Zoonen, Liesbet (toim.) *The media in question*. London: Sage.
- Deacon, David (2003) 'Holism, communion and conversion. Integrating media consumption and production research'. *Media, Culture & Society* 25(2); 209–231.
- Dean, Hartley (2004) 'Popular discourse and the ethical deficiency of 'third way' conceptions of citizenship'. *Citizenship Studies* 8(1): 65–82.
- Dreyfus, Hubert. L. & Rabinow, Paul (toim.) (1982/1983) *Michel Foucault. Beyond structuralism and hermeneutics*. (2. painos). Chicago: The University of Chicago Press.
- Eaton, Marcia Muelder (1994) *Estetiikan ydinkysmyksiä*. Helsinki: Helsingin yliopisto. Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Edin, Anna (2000) *Den föreställda publiken. Programpolitik, publikbilder och tilltalsformer I svensk public service -television*. Stockholm: Symposion.
- Edwards, Tim (2000) *Contradictions of consumption*. Buckingham: Open University Press.
- Eide, Martin & Knight, Graham (1999) 'Public/private service: Service journalism and the problems of everyday life'. *European Journal of Communication* 14(4): 525–547.
- Elfving, Sari (2003) 'Peyton Placen lähikuvien vaara ja viettelys. Suomalainen lehdistö television katsojuutta määrittelemässä'. *Lähi kuva* 3/2003: 19–36.

- Ellis, John (2000) *Seeing things. Television in the age of uncertainty*. London: Tauris.
- Eribon, Didier (1991/1993) *Michel Foucault*. Tampere: Vastapaino.
- Fairclough, Norman (1995/1997) *Miten media puhuu*. Tampere: Vastapaino.
- Fiske, John (1994) *Reading the popular*. London: Routledge.
- Fiske, John (1994) 'Television Pleasures', s. 239–255 teoksessa Graddol, David & Boyd-Barrett, Oliver (toim.) *Media texts. Authors and readers*. Clevedon: Multilingual Matters/ Open University.
- Fornäs, Johan (1995/1998) *Kulttuuriteoria*. Tampere: Vastapaino.
- Foucault, Michel (1969/1972) *The archaeology of knowledge*. London: Routledge.
- Foucault, Michel (1975/1980) *Tarkkailla ja rangaista*. Helsinki: Otava.
- Foucault, Michel (1983) 'The subject and power', s. 208–226 teoksessa Dreyfus, Hubert. L. & Rabinow, Paul (toim.) *Michel Foucault. Beyond structuralism and hermeneutics*. (2. painos). Chicago: The University of Chicago Press.
- Foucault, Michel (1976–1984/1998) *Seksuaalisuuden historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Foucault, Michel (1994/2002) *Essential works of Foucault 1954–1984. Volume 3: power*. Toim. Faubion, James D. London: Penguin Books.
- Frith, Simon (1983) 'The pleasures of the hearth', s. 101–123 teoksessa *Formations of Pleasure*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Frith, Simon (2000) 'The Black Box. The Value of Television and the Future of Television Research'. *Screen* 41(1): 33–50.
- Gal, Susan (2002) 'A semiotics of the public/private distinction'. *Differences* 13.1.2002.
- Garcia Canclini, Nestor (1995/2001) *Consumers and citizens. Globalization and multicultural conflicts*. London: University of Minnesota Press.
- Garnham, Nicholas (1979) 'Contribution to a political economy of Mass Communication'. *Media, Culture & Society* 1(2): 123–146.

- Garnham, Nicholas (1997) 'Amartya Sen's "capabilities" approach to the evaluation of welfare and its application to communications'. *Javnost* IV[1997]/4: 25–34.
- Garnham, Nicholas (2000) *Emancipation, the media, and modernity. Arguments about the media and social theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Gorman, Lyn & McLean, David (2003) *Media and society in the twentieth century. A historical introduction*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Gramsci, Antonio (1975/1979) *Vankilavihkot*. Valikoiman toim. Böök, Mikael. Helsinki: Kansankulttuuri Oy.
- Gray, Ann (1999) 'Audience and reception research in retrospect. The trouble with audiences, s. 22–37 teoksessa Alasuutari, Pertti (toim.) *Rethinking the media audience*. London: Sage.
- Gripsrud, Jostein (1997) 'Kulttuurintutkimus ja interventio televisiopolitiikkaan'. *Tiedotustutkimus* 20(1): 34–43.
- Gripsrud, Jostein (1999) 'Television and common knowledge. An introduction', s. 1–4 teoksessa Gripsrud, Jostein (toim.) *Television and common knowledge*. London: Routledge.
- Gripsrud, Jostein (1999) 'Scholars, journalism, television. Notes on some conditions for mediation and intervention', s. 34–52 teoksessa Gripsrud, Jostein (toim.) *Television and common knowledge*. London: Routledge.
- Gripsrud, Jostein (1999/2002) *Understanding media culture*. London: Arnold.
- Grossberg, Lawrence (1995) *Mielihyvän kytkennät*. Tampere: Vastapaino.
- Gualerzi, Davide (1998) 'Economic change, choice and innovation in consumption', s. 46–63 teoksessa Bianchi, Marina (toim.) *The active consumer. Novelty and surprise in consumer choice*. London: Routledge.
- Haaramo, Juha (2002) 'Ensimmäisen televisiosukupolven mediaelämää'. *Yksi päivä mediaa -kirjoitushankkeen satoa*. Helsinki: Yleisradio.
- Haavio-Mannila, Elina & Peltonen, Eeva & Hoikkala, Tommi & Vilkkö, Anni (1995) 'Esipuhe', s. 7–9 teoksessa Haavio-Mannila ym. (toim.)

- Kerro vain totuus. Elämäkertatutkimuksen omaelämäkerrallisuus.* Helsinki: Gaudeamus.
- Hagen, Ingunn (1992) *News viewing ideals and everyday practices. The ambivalences of watching Dagsrevyen.* Report no. 15. Bergen: University of Bergen.
- Habermas, Jürgen (1965/76) 'Tieto ja intressi', s. 123–141 teoksessa Tuomela, Raimo & Patoluoto, Ilkka (toim.) *Yhteiskuntatieteiden filosofiset perusteet*, osa 1. Helsinki: Gaudeamus.
- Habermas, Jürgen (1994) 'Citizenship and national identity', s. 20–35 teoksessa van Steenberg, Bart (toim.) *The conditions of citizenship.* London: Sage.
- Habermas, Jürgen (1962/2004) *Julkisuuden rakennemuutos. Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta.* Tampere: Vastapaino.
- Habermas, Jürgen (1990/2004) 'Jälkisanat vuoden 1990 uusintapainokseen', s. 357–397 teoksessa Habermas, Jürgen *Julkisuuden rakennemuutos. Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta.* Tampere: Vastapaino.
- Hall, Stuart (1992) *Kulttuurin ja politiikan murroksia.* (toim. Koivisto, Juha & Lehtonen, Mikko & Uusitupa, Timo & Grossberg, Lawrence). Tampere: Vastapaino.
- Hall, Stuart (1999) 'Kuka tarvitsee identiteetin käsitettä?', s. 245–271 teoksessa Hall, Stuart (toim. Lehtonen, Mikko & Herkman, Juha) *Identiteetti.* Tampere: Vastapaino.
- Harisalo, Risto & Miettinen, Ensio (2004) *Hyvinvointivaltio. Houkutteleva lupaus vai karvas pettymys.* Tampere: Tampere University Press.
- Harrison, J. & Woods, L.M. (2001) 'Defining European public service broadcasting'. *European Journal of Communication.* 16(4): 477–504.
- Hartley, John (2002) *Communication, cultural and media studies. The key concepts.* London: Routledge.
- Hawkins, Gay (1998) 'Public service broadcasting in Australia: Value and difference', s. 173–187 teoksessa Calabrese, Andrew & Burgelman, Jean-Claude (toim.) *Communication, citizenship, and social policy.* Oxford: Rowman & Littlefield.

- Heikkilä, Heikki (2001) *Obut ja vankka journalismi*. Tampere: Tampere University Press.
- Heino, Timo-Erkki (2005) 'Kanadan yleisöliikkeellä 60 000 kannattajaa'. *Journalisti* 6/2005: 12 (18.3.2005).
- Heinonen, Visa (2003) 'Työläiskansalaisista "kuluttajakansalaisia"'. *Työväentutkimus* 2003, 5–7.
- Heiskanen, Tuula & Rantalaiho, Liisa (1997) *Gendered practices in working life*. London: Palgrave.
- Held, David (1987) *Models of democracy*. Polity Press: Cambridge.
- Hélén, Ilpo (1998) 'Elämä seksuaalisuudessa', s. 495–512; jälkisanat teoksessa Foucault, Michel *Seksuaalisuuden historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hélén, Ilpo (2004) 'Hyvinvointi, vapaus ja elämän politiikka: foucaultlainen hallinnan analytiikka', s. 206–236 teoksessa Rahkonen, Keijo (toim.) *Sosiologia nykykeskusteluja*. Helsinki: Gaudeamus.
- Helimäki, Liisa Mirjam & Pavas, Petteri & Riuttu, Pentti (toim.) (2004) *Yleisön puolesta. Puheenvuoroja mediakeskusteluun*. PS-kustannus: Jyväskylä.
- Hellman, Heikki (1988) *Uustelevisiion aika? Yleisradiotoiminnan edellytykset televisiion rakennemuutoksessa*. Helsinki: Hanki ja Jää.
- Hellman, Heikki (1999a) *From companions to competitors*. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis 652.
- Hellman, Heikki (1999b) 'Legitimation of television programme policies. Patterns of argumentation and discursive convergencies in a multichannel age', s. 105–129 teoksessa Alasuutari, Pertti (toim.) *Rethinking the media audience*. London: Sage.
- Hellman, Heikki & Sauri, Tuomo (1988) *Suomalainen prime-time. Tutkimus televisiion uudesta kilpailutilanteesta sekä Yleisradion ja MTV:n parhaan katseluajan ohjelmarakenteesta vuosina 1970–1986*. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 10. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Hendy, David (2000) 'A political economy of radio in the digital age'. *Journal of Radio Studies* 7(1): 213–234.

- Herkman, Juha (2002) *Audiovisuaalinen mediakulttuuri*. Tampere: Vastapaino.
- Herkman, Juha (2006) 'TV1:n vaalititit ovat tosi-televisiota'. (Puheenvuoro-juttu). *Helsingin Sanomat* 14.1.2006.
- Hermes, Joke (1997) 'Gender and media studies: No women no cry', s. 65–95 teoksessa Corner, John & Schlesinger, Philip & Silverstone, Roger (toim.) *International media research. A critical survey*. London: Routledge.
- Hermes, Joke (1998) 'Cultural citizenship and popular fiction', s. 157–167 teoksessa Brants, Kees & Hermes, Joke & Van Zoonen, Liesbet (toim.) *The media in question. Popular cultures and public interests*. London: Sage.
- Heywood, Andrew (1992) *Political ideologies. An introduction*. London: Macmillan.
- Heywood, Andrew (1994/2004) *Political theory. An introduction*. 3. painos. London: Palgrave Macmillan.
- Hietala, Veijo (1996) *Ruudun hurma*. Helsinki: YLE-Opetuspalvelut.
- Hietala, Veijo (1996b) *Kuvien todellisuus*. Helsinki: Kirjastopalvelu.
- Hietala, Veijo (2004) 'Kevyestä vakavaa. John Fiske ja populaarikulttuuri tutkimuskohteena', s. 274–290 teoksessa Mörä, Tuomo & Salovaara-Moring, Inka & Valtonen, Sanna (toim.) *Mediatutkimuksen vaeltava teoria*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hill, Annette (2005) *Reality TV. Audiences and popular factual television*. London: Routledge.
- Himmelstein, Hal & Aslama, Minna (2003) 'From service to access. Re-conceiving public television's role in the new media era', s. 255–268 teoksessa Hujanen, Taisto & Lowe, Gregory (toim.) *Broadcasting & convergence: new articulations of the public service remit*. Göteborg: Nordicom.
- Hujanen, Taisto (1993a) 'Radiotutkimuksen suuri linja: yleisradio-tutkimuksesta kulttuuritutkimukseen', s. 9–42 teoksessa Hujanen, Taisto (toim.) *Radiotutkimusta kohti*. Tampere: Tampereen yliopisto.

- Hujanen, Taisto (1993b) 'Ajankohtaisen kakkosen henki pihisee. Tulkintoja TV2:n ajankohtaisohjelmien historiasta'. *Tiedotustutkimus* 16(2): 59–72.
- Hujanen, Taisto (1996) 'Democratization of communication as a utopia. The experience from the Finnish radio reform in the 1980's'. *Gazette* 57: 181–195.
- Hujanen, Taisto (2001a) 'Digi tulee, oletko valmis? Tulevaisuuden televisio rakennetaan nykyisten arvojen varaan'. *Tiedotustutkimus* 1(24): 74–89.
- Hujanen, Taisto (2001b) 'Ääniradio', s 93–113 teoksessa Nordenstreng, Kaarle & Wiio, Osmo A. (toim.) *Suomen mediamaisema*. Helsinki: WSOY.
- Hujanen, Taisto (2002) *The power of schedule*. Tampere: Tampere University Press.
- Hujanen, Taisto (2004a) 'Medialukutaidosta vaikuttamiseen', s. 19–36 teoksessa Helimäki, Liisa Mirjam & Pavas, Petteri & Riuttu, Pentti (toim.) *Yleisön puolesta. Puheenvuoroja mediakeskusteluun*. PS-kustannus: Jyväskylä.
- Hujanen, Taisto (2004b) 'Radio- ja TV-tutkimus Suomessa: yleisradio-tutkimuksesta radio- ja tv-opin kautta mediatutkimukseen', tiedotusopin laitoksen opetusmonisteessa Nordenstreng, Kaarle & Ruoho, Iris (toim.) *Tiedotusopin peruskurssin lukemisto*. http://www.uta.fi/laitokset/tiedotus/opiskelu/P1_2004slk.html
- Hujanen, Taisto (2005) 'Implications for Public service broadcasters', s. 57–84 teoksessa Brown, Allan & Picard, Robert R. (toim.) *Digital terrestrial television in Europe*. London: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Hujanen, Taisto & Jauert, Per (1998) 'The new competitive environment of radio broadcasting in the Nordic countries: A short history of deregulation and analysis'. *Journal of Radio Studies* 5(1): 103–131.
- Hutchings, Kimberly (1996) *Kant, critique and politics*. London: Routledge.
- Hyvärinen, Matti & Kurunmäki, Jussi & Palonen, Kari & Pulkkinen, Tuija & Stenius, Henrik (toim.) (2003) *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Tampere: Vastapaino.

- Ilmonen, Kaj (1993) *Tavaroiden taikamaailma*. Tampere: Vastapaino.
- Iosifidis, Petros & Steemers, Jeanette & Wheeler, Mark (2005) *European television industries*. London: British Film Institute.
- ITC (2001) *Public service broadcasting. What viewers want*. London: Independent Television Commission.
- Jakubowicz, Karol (2003) 'Bringing public service broadcasting to account', s. 147–166 teoksessa Hujanen, Taisto & Lowe, Gregory (toim.) *Broadcasting & convergence. New articulations of the public service remit*. Göteborg: Nordicom.
- Jauert, Per (2003) 'Policy developments in Danish radio broadcasting 1980–2002', s. 187–203 teoksessa Hujanen, Taisto & Lowe, Gregory (toim.) *Broadcasting & convergence. New articulations of the public service remit*. Göteborg: Nordicom.
- Jensen, Klaus Bruhn (1991) 'Media audiences. Reception analysis. Mass communication as the social production of meaning', s. 135–148 teoksessa Jensen, Klaus Bruhn & Jankowski, Nicholas A. *A handbook of qualitative methodologies for mass communication research*. London. Routledge.
- Jhally, S. & Lewis, J. (1998) 'Unpopular messages in an age of popularity', s. 50–60 teoksessa Dickinson, Roger & Ramaswam, Harindranath & Linne, Olga (toim.) *Approaches to audiences. A reader*. London: Arnold.
- Jokinen, Arja (1999a) 'Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin', s. 37–53 teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino
- Jokinen, Arja (1999b) 'Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen', s. 126–159 teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Kimmo & Saaristo, Kimmo (2002) *Suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: WSOY.
- Juhila, Kirsi (1999) 'Tutkijan positiot', s. 201–232 teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.

- Julkunen, Raija (2005) 'Hyvinvointivaltion uusi politiikka — Paul Piersonin historiallinen institutionalismi', s. 332–359 teoksessa Saari, Juho (toim.) *Hyvinvointivaltio. Suomen mallia analysoimassa*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Jääsaari, Johanna (2004) *YLE yleisön ehdoilla*. Helsinki: YLE Yleisötutkimus.
- Jääsaari, Johanna & Kytömäki, Juha & Ruohomaa, Erja (toim.) (2004) *Yleisökertomus 03*. Helsinki: YLE Yleisötutkimus.
- Jääsaari, Johanna & Kytömäki, Juha & Ruohomaa, Erja (toim.) (2005) *Yleisökertomus 04*. Helsinki: YLE Yleisötutkimus.
- Kaakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (2004) 'Retoriikka', s. 233–272 teoksessa Kaakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (toim.) *Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, suostuttelun ja vakuuttamisen taidot*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kallio, Rakel (1998) 'Tyyli — taiteen näennäinen itseäänselvyys', s. 59–76 teoksessa Elovirta, Arja & Lukkarinen, Ville (toim.) *Katseen rajat. Taidehistorian metodologiaa*. Helsinki: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Kantola, Anu (2002) *Markkinakuri ja managerivalta. Poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun talouskriisissä*. Helsinki: Loki-kirjat.
- Karvonen, Erkki (1999a) *Elämää mielikuvayhteiskunnassa. Imago ja maine menestystekijöinä myöhäismodernissa maailmassa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Karvonen, Erkki (1999b) 'Perspektiivinen realismi – parempi perustus kansalaisjournalismille?'. *Tiedotustutkimus* 22(2): 44–59.
- Karvonen, Lauri & Paloheimo, Heikki (2005) 'Demokratian näkymiä Suomessa', s. 290–304 teoksessa Paloheimo, Heikki (toim.) *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Helsinki: WSOY.
- Keane, John (1998) *Civil society. Old images, new visions*. Polity Press: Cambridge.
- Kempainen, Pentti (2001) *Radion murros. Julkisradioiden kanavauudistus Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kerkelä, Heikki (2004) 'Yhteiskunnallisten muutosten käsitteellistämisestä'. *Sosiologia* 41(2): 81–93.

- Keränen, Marja (2000) 'Sukupuoli, kansallinen, globaalinen: eräs diasporakertomus'. *Naistutkimus* 4/2000: 52–56.
- Kettunen, Pauli (2003) 'Yhteiskunta', s. 167–212 teoksessa Hyvärinen, Matti & Kurunmäki, Jussi & Palonen, Kari & Pulkkinen, Tuija & Stenius, Henrik (toim.) *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Tampere: Vastapaino.
- Keynes, John Maynard (1949/1951) *Työllisyys, korko ja raha*. Helsinki: WSOY.
- Kindholm, Emma & Sundby, Sofia (2001) Public service. Begreppet olika ideal och tolkning. Kirjastotieteen ja informatiikan pro gradu. Bibliotekshogskolan i Borås 2001:97.
<http://www.hb.se/bhs/upps-01.htm>
- Kivikuru, Ullamaija (1999) 'Suomalaisen media- ja ideomaiseman liikahteluja 1988–97', s. 7–20 teoksessa Moring, Inka & Parikka, Tuija & Valtonen, Sanna & Aslama, Minna & Kantola, Anu &
- Kivikuru, Ullamaija *Mediakriisi. Lehdistö, lama ja talouspuhe*. Viestinnän laitos, sarja 2A/1/1999. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kock, Christian (2004) 'Rhetoric in media studies. The voice of constructive criticism'. *Nordicom Review* 25(1-2): 103–110.
- Koivunen, Anu & Lehtonen, Mikko (2005) 'Joskus on kiva olla vähemmän aikuinen'. Kulttuurisen määrittelyvallan siirtymät ja julkisen puhuttelun areenat. *Tiedotustutkimus* (2)28: 4–27.
- KPMG Consulting Oy Ab (Heikkinen, Veli-Pekka & Karhusaari, Waltteri & Turunen, Sari & Väisänen, Tapani) (2001) *Selvitys julkisen palvelun yleisradiotoiminnan rahoituksesta*. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 2/2001.
- Kullberg, Anssi (2003) 'Kansakunnan kuvittelu joukkotiedotuksessa ja sen manipulointi geopolitiikan välineenä'. *The Eurasian Politician – syyskuu* 2003/2.3.2003.
<http://www.cc.jyu.fi/~aphamala/pe/2003/beander.htm>
- Kunelius, Risto (2003) *Viestinnän vallassa. Johdatus joukkoviestinnän kysymyksiin* (5. uud. painos). Helsinki: WSOY.

- Kuokkala, Eija (2002) 'Yksi päivä mediaa -kirjoitushankkeen esittely', s. 1–9 julkaisussa *Yksi päivä mediaa -kirjoitushankkeen satoa*. Helsinki: Yleisradio.
- Kuusela, Pekka (2001) 'Sosiaalisen konstruktionismin liike sosiaali-tieteissä', s. 17–44 teoksessa Kuusela, Pekka & Saastamoinen, Mikko (toim.) *Ruumis, minä ja yhteisö. Sosiaalisen konstruktionismin näkökulma*. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Kuusisto, Riikka (1996) 'Sodan retoriikasta. Persianlahden ja Bosnian konfliktit läntisten suurvaltajohtajien lausunnoissa', s. 267–292 teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.) *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino.
- Kylmänen, Marjo & Mäkelä, Tapio (1994) 'Terry Eagletonin haastattelu'. *niin & näin* 2/1994. http://www.netn.fi/294/netn_294_eagle.html
- Kytömäki, Juha (1999) *Täytyy kattoo, jos saa kattoo*. Sosiaalipsykologisia tutkimuksia. Helsinki: Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos.
- Kytömäki, Juha & Ruohomaa, Erja (2001) *YLEn yleisökertomus 2001. YLEn monimediainen yleisösuhde*. Helsinki: Yleisradio.
- Kytömäki, Juha & Nirkko, Juha & Suoninen, Annika (2003) *Yksi päivä mediaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Käkönen, Jyrki (2004) 'Kansallinen projekti ja globalisaatio'. *Kosmopolis* 1/2004.
- Kärki, Anita (2004) *Sivusta seuraten. Sanomalehti lukijoiden kertomuksissa*. Jyväskylä: SoPhi.
- Lammi, Minna & Pantzar, Mika (2002) 'Modernin kuluttajakansalaisen synty – lyhytelokuva suomalaista nykyaikaa rakentamassa', s. 19–43 teoksessa *Hyvä Suomi!* Suomalaisen Työn Liiton 90-vuotisjuhlalehti. Helsinki: Suomen Business Viestintä Oy.
- Lehtonen, Mikko (2000) *Merkitysten maailma* (4. painos). Tampere: Vastapaino.
- Leiwo, Matti & Pietikäinen, Sari (1996) 'Kieli vuorovaikutuksen ja vallankäytön välineenä', s. 85–108 teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.): *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino.

- Lillrank, Paul (1998) *Laatuajattelu. Laadun filosofia, tekniikka ja johtaminen tietoyhteiskunnassa*. Helsinki: Otava.
- Livingstone, Sonia (1998) 'Relationships between media and audiences. Prospects for audience reception studies', s. 237–255 teoksessa Curran, James & Liebes, Tamar (toim.) *Media, ritual and identity*. London: Routledge.
- Livingstone, Sonia (1999) 'Mediated knowledge: recognition of the familiar, discovery of the new', s. 91–107 teoksessa Gripsrud, Jostein (toim.) *Television and common knowledge*. London: Routledge.
- Lloyd, Genevieve (2000) *Miehininen järki. "Mies" ja "nainen" länsimaisessa filosofiassa*. Tampere: Vastapaino.
- Lowe, Gregory Ferrell (1999) 'A discourse of legitimacy. Critiquing the culture agenda in Finnish public broadcasting'. *Nordicom Information* (3)21: 15–26.
- Luoma-aho, Vilma (2005) *Faith-holders as social capital of Finnish public organisations*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lytyinen, Eino (1996) 'Perustamisesta talvisotaan', s. 11–128 teoksessa *Yleisradion historia 1926–1996*, I osa. Helsinki: Yleisradio.
- MacGregor, Brent (1997) *Making television news in the satellite age*. Arnold: London.
- Maffesoli, Michel (1997) 'The return of Dionysus', s. 21–37 teoksessa Sulkunen, Pekka & Holmwood, John & Schulze, Gerhard (toim.) *Constructing the new consumer society*. London: Macmillan.
- Marshall, Theodore (1948/1950) *Citizenship and social class and other essays*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mattelart, Armand (2003) *Informaatioyhteiskunnan historia*. Tampere: Vastapaino.
- McChesney, Robert W. (1999) *Rich media, poor democracy. Communication politics in dubious times*. Urbana/Chicago: University of Illinois Press.
- McChesney, Robert W. (2004) *The problem of the media. U.S. communication politics in the 21st century*. New York: Monthly Review Press.

- McDonnell, James (1991) *Public service broadcasting. A reader*. London: Routledge.
- McKee, Alan (2005) *The public sphere. An introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McNair, Brian (2000) *Journalism and democracy. An evaluation of the political public sphere*. London: Routledge.
- McQuail, Denis (2000) *McQuail's mass communication theory* (4. painos). London: Sage.
- McQuail, Denis & The Euromedia Research Group (1990) 'Caging the beast: constructing a framework for the analysis of media change in Western Europe'. *European Journal of Communication* 5: 313–331.
- McQuail, Denis & Siune, Karen (toim.) (1998) *Media policy. Convergence, concentration & commerce*. London: Sage.
- Mills, Sara (1997) *Discourse*. London: Routledge.
- Mouffe, Chantal (2000) *The democratic paradox*. London: Verso.
- Murdock, Graham (1999) 'Rights and representations. Public discourse and cultural citizenship', s. 7–16 teoksessa Gripsrud, Jostein (toim.) *Television and common knowledge*. London: Routledge.
- Mytton, Graham (1999) *Handbook on radio and television audience research*. London: Unicef & Unesco & BBC World Service.
- Mäntymäki, Eeva (2001) "Valtion radio" ja kuluttajan valinta. Kainuulaiset kuuntelijat ja julkisen palvelun Yleisradio radiokulttuurin murroksessa. Lisensiaatintutkimus. Tiedotusopin laitos. Tampereen yliopisto. <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/lisuri00008.pdf>
- Mäntymäki, Eeva (2004) 'Ylen kiihkeä radiokeskustelu'. *Journalismikritiikin vuosikirja. Tiedotustutkimus* 27 (1): 111–126.
- Mäntysaari, Mikko (2005) 'Hyvinvointivaltiota kehittämässä — Richard Titmuss ja sosiaalihuolto', s. 388–405 teoksessa Saari, Juho (toim.) *Hyvinvointivaltio. Suomen mallia analysoimassa*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Määttänen, Pentti (1995/2001) *Filosofia. Johdatus peruskysymyksiin*. 2. painos. Helsinki: Gaudeamus.
- Nieminen, Hannu (1999) 'Lupaus median konvergenssista. Raportti vuosituuhannen vaihteen tilanteesta'. *Tiedotustutkimus* 22(4): 4–21.

- Nieminen, Hannu (2000) *Hegemony and the public sphere*. Turku: University of Turku.
- Nieminen, Hannu (2001) 'Suomalainen viestintämaisema ja eettinen pluralismi', s. 67–100 teoksessa Nieminen, Hannu & Sihvonen, Jukka (toim.) *Mediatutkimus. Näkökulmia ja kartoituksia*. Turku: Turun yliopisto.
- Nieminen, Hannu & Pantti, Mervi (2004) *Media markkinoilla. Johdatus joukkoviestintään ja sen tutkimukseen*. Loki-kirjat: Helsinki.
- Nordenstreng, Kaarle (1970/1972) 'Policy for news transmission', s. 386–405 teoksessa McQuail, Denis (toim.) *Sociology of mass communications*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Norkola, Tero (1995) "'Tavallisten ihmisten päiväkirjat". Merkintöjä kirjallisuuden marginaalissa', s. 111–134 teoksessa Makkonen, Anna & Ikonen, Teemu (toim.) *Karnevaali ja autiomaan. Kirjallisuustieteellisiä tutkielmia*. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://www.uta.fi/laitokset/kirjasto/oppimiskeskus/verkkoaineisto/hum/Norkola95.pdf>
- Nukari, Matti & Ruohomaa, Erja (1997) *Uusi vanha radio — sen tulevaisuus, tekeminen, tuotteet ja hallinta*. Helsinki: WSOY.
- Nurmela, Sakari & Pehkonen, Juhani *Nuoret ja europarlamenttivaalit 1999*. Nuorisosiain neuvottelukunta NUORA. <http://www.minedu.fi/nuora/julkaisut/eurovaalit1999a.html>
- Näränen, Pertti (2003) 'European regulation of digital television. The opportunity lost and found?', s. 57–68 teoksessa Hujanen, Taisto & Lowe, Gregory (toim.) *Broadcasting & convergence. New articulations of the public service remit*. Göteborg: Nordicom.
- Palonen, Kari & Summa, Hilikka (1996) 'Johdanto: Retorinen käänne?', s. 7–22 teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.): *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino.
- Paukku, Eero (2004) *Yleisradio, julkinen palvelu ja sanavapaus*. LVM 23/2004. http://www.mintc.fi/oliver/upl544-23_2004.pdf
- Perelman, Chaim (1996) *Retoriikan valtakunta*. Tampere: Vastapaino
- Perelman, Chaim & Olbrechts-Tyteca, Lucie (1958/1971) *The new rhetoric. A treatise on argumentation* (2. painos). London: University of Notre Dame Press.

- Pietilä, Veikko (1999) 'Julkiso ja yleisö'. *Tiedotustutkimus* 22(3): 4–13.
- Pietilä, Veikko (2001) 'Yleisönosasto ja internet keskusteluareenoina'. *Tiedotustutkimus* 24(2): 18–33.
- Pihlajamäki, Riitta (2006) 'Ylen journalistinen peruslinja pysyy'. Mielipidesivun kirjoitus. *Helsingin Sanomat* 14.1.2006.
- Poole, Ross (1991) *Morality and modernity*. London: Routledge.
- Pulkkinen, Tuija (1989) *Valtio ja vapaus*. Tutkijaliitto.
- Pulkkinen, Tuija (1998) *Postmoderni politiikan filosofia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Pulkkinen, Tuija (2000) *The postmodern and political agency*. Jyväskylä: SoPhi.
- Pulkkinen, Tuija (2003) 'Valtio', s. 213–255 teoksessa Hyvärinen, Matti & Kurunmäki, Jussi & Palonen, Kari & Pulkkinen, Tuija & Stenius, Henrik (toim.) *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Tampere: Vastapaino.
- Puoskari, Ensio (2003) 'Julkisuuskeskustelun jotoksilla: Joukkoviestintä ja demokratian eetos'. *Tiedotustutkimus* 26(3): 20–40.
- Puoskari, Ensio (2005) *Populaari, viestintä ja artikulaatio. Lawrence Grossbergin ajattelun tekstijärjestelmänalyysi*. Acta Universitatis Tamperensis 1071. Tampere: Tampere University Press.
- Puro, Jukka-Pekka (2001) 'Uusi retoriikka ja mediatutkimus', s. 133–160 teoksessa Nieminen, Hannu & Sihvonen, Jukka (toim.) *Mediatutkimus. Näkökulmia ja kartoituksia*. Turku: Turun yliopisto.
- Putnam, Robert D. (2000) *Bowling alone. The collapse and revival of American community*. London: Simon & Schuster.
- Raatikainen, Panu (2004) *Ihmistieteet ja filosofia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rabinow, Paul (1994/1997) 'Introduction. The history of systems of thought', s. xi–xlii teoksessa Rabinow, Paul (toim.) *Michel Foucault. Ethics, subjectivity and truth. The essential works of Foucault 1954–1984. Volume I*. New York: The New Press.
- Raboy, Marc (1996) 'Towards a new ethical environment for environment for public service broadcasting', s. 265–286 teoksessa Ishikawa, Sakae (toim.) *Quality assessment of television*. Luton: John Libbey.

- Raboy, Marc & Proulx, Serge & Dahlgren, Peter (2003) 'The Dilemma of Social Demand'. *Gazette* 65(4-5): 323–329.
- Ridell, Seija (1998) *Tolkullistamisen politiikkaa*. Acta Universitatis Tamperensis 617. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Ridell, Seija (2001) 'Internet paikallisena julkisuustilana – verkko-ympäristö kaupallisten, hallinnollisten ja kansalaisintressien ristipaineissa'. *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 29(4): 341–360.
- Robins, Kevin & Webster, Frank (1988) 'Cybernetic capitalism: information, technology, everyday life', s. 44–75 teoksessa Mosco, Vincent & Wasko, Janet (toim.) *The political economy of information*. London: The University of Wisconsin Press.
- Ronkainen, Suvi (1999) *Ajan ja paikan merkitsemät. Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rose, Nikolas (1999) *Powers of freedom. Reframing political thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rosengren, Karl Erik & Carlsson, Mats & Tägerud, Yael (1996) 'Quality in programming: views from the North', s. 3–48 teoksessa Ishikawa, Sakae (toim.) *Quality assessment of television*. Luton: John Libbey.
- Rossi, Juhana (2006) 'Tv-sodankäynnin taito. Juho-Pekka Rantala ei kumarra kuvia television vaalitenteissä' (sunnuntaisivun juttu). *Helsingin Sanomat* 8.1.2006.
- Ruoho, Iiris (2001) *Utility drama. Making of and talking about the serial drama in Finland*. Tampere University Press: Tampere.
- Ruohomaa, Erja (1993) 'Yleisökeskeiseen radiotutkimukseen', s. 53–66 teoksessa Hujanen, Taisto (toim.) *Radiotutkimusta kohti*. Tampereen yliopistojen julkaisuja, sarja C 18/1993. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Ruohomaa, Erja (2002) *Yksi päivä mediaa 29.11.2001*. 'Päiväkirjat tutkimuksen kohteina'. Tutkimuksia 1/2002. Helsinki: Yleisradio.
- Ruohomaa, Erja (2003) *The mobility of radio listening*. Helsinki: Yleisradio.
- Ruohomaa, Erja & Nukari, Matti (2003) *Mediajohtamisen OGB*. Helsinki: YLE Yleisötutkimus.

- Salokangas, Raimo (1996) *Aikansa oloinen. Yleisradion historia 1949–1996*. Helsinki: Yleisradio.
- Salokangas, Raimo (1997) 'Julkisen palvelun yleisradiotoiminta ja keskiluokkaisuuden ihanne', s. 115–126 teoksessa Virtapohja, Kalle (toim.) *Pubeenvuoroja identiteetistä. Jobdatusta yhteisöllisyyden ymmärtämiseen*. Jyväskylä: Atena.
- Sarpavaara, Harri (2004) *Ruumiillisuus ja mainonta. Diagnoosi tv-mainonnan ruumiillisuusrepresentaatioista*. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 338. <http://acta.uta.fi/pdf/951-44-5953-9.pdf>
- Sassi, Sinikka (2000) 'Kahden hengen sähköpostikapina', s. 247–266 teoksessa Levo-Henriksson, Ritva & Ampuja, Marko (toim.) *Media ja me*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Savolainen, Reijo (1996) 'Suurajot vai surmanajot?'. *Tiedotustutkimus* 19(4): 48–65.
- Scannell, Paddy (1989) 'Public service broadcasting and modern public life'. *Media, Culture and Society* 11(2): 135–166.
- Scannell, Paddy & Cardiff, David (1991) *A social history of British broadcasting. Volume one 1922–1939. Serving the nation*. London: Basil Blackwell.
- Schröder, Kim Christian (1992) 'Cultural quality. Search for a phantom? A reception perspective on judgements of cultural value', sivut 199–219 teoksessa Skovmand, Michael and Schröder, Kim Christian (ed.) *Media cultures. Reappraising transnational media*. London: Routledge.
- Schröder, Kim (1999) 'The best of both worlds? Media audience research between rival paradigms', s. 38–68 teoksessa Alasuutari, Pertti (toim.) *Rethinking the media audience*. London: Sage.
- Slater, Don & Tonkiss, Fran (2001) *Market society*. Cambridge: Polity.
- Sihvola, Juha (2001) 'Vapauden ja moniarvoisuuden filosofi: Isaiiah Berlinin elämä ja ajattelu', s. 7–23 teoksessa Berlin, Isaiiah *Vapaus, ihmisyytensä historia* (kokoelma) Helsinki: Gaudeamus.
- Silvo, Ismo (1988) *Valta, kenttä ja kertomus. Televisiopolitiikan tulkinnat*. Helsinki: Yleisradio.

- Snell, Susanna & Lahelma, Anna & Toppinen, Pilvi (2003) *Parempia ohjelmia. TV-ohjelmatestien satoa 2001–2003*. Helsinki: YLEN yleisötutkimus.
- Skurnik, Samuel (2005) *Suomalaisen talousmallin murros – suljetusta sääntelytaloudesta kaksinapaiseen globaalitalouteen*. Acta Universitatis oeconomicae Helsingiensis.
<http://helecon3.hkkk.fi/pdf/diss/a251.pdf>
- Søndergaard, Henrik (1999b) 'Some reflections on public service broadcasting'. *Nordicom Review* 20(1): 21–28.
- Sparks, Colin (1998) 'Introduction'. *Javnost V[1998]/3*: 5–10.
- Steg Larsen, Bengt (2000) 'Radio as ritual. An approach to everyday use of radio'. *Nordicom Review* 21(2): 259–274.
- Steinbock, Dan (1983) *Televisio ja psyke. Televisio, illusionismi ja anti-illusionismi*. Helsinki: Weilin & Göös.
- Stenius, Henrik (2003) 'Kansalainen', s. 309–362 teoksessa Hyvärinen, Matti & Kurunmäki, Jussi & Palonen, Kari & Pulkkinen, Tuija & Stenius, Henrik (toim.) *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Tampere: Vastapaino.
- Street, John (2000) 'Aesthetics, policy and the politics of popular culture'. *European Journal of Cultural Studies* 3(1): 27–43.
- Sulkunen, Pekka (1997) 'Introduction. The new consumer society – rethinking the social bond', s. 1–20 teoksessa Sulkunen, Pekka & Holmwood, John & Schulze, Gerhard (toim.) *Constructing the new consumer society*. London: Macmillan.
- Summa, Hilikka (1996) 'Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan', s. 51–83 teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.) *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino.
- Suominen-Kokkonen, Renja (1998) 'Taiteen sosiaaliset ulottuvuudet', s. 151–174 teoksessa Elovirta, Arja & Lukkarinen, Ville (toim.) *Katseen rajat. Taidehistorian metodologiaa*. Helsinki: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Suoninen, Eero (1999) 'Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentamiseen', s. 17–36 teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.

- Syvvertsen, Trine (1992) Public television in transition. A comparative and historical analysis of the BBC and the NRK. *Levende Bilder* 5/92. Oslo: KULT/NAVF. <http://home.chello.no/~trine.syvvertsen/PHD/phd-intro.html>
- Syvvertsen, Trine (1999) 'The many uses of the "public service" concept'. *Nordicom Review* 20(1): 5-12.
- Syvvertsen, Trine (2004) 'Citizens, audiences and players. A conceptual discussion of the relationship between broadcasters and their publics'. *European Journal of Cultural Studies* 7(3): 363-380.
- Skogerbø, Eli (1996) *Privatising the Public Interest. Conflicts and Compromises in Norwegian Media Politics 1980-1993*. IMK Report No. 20. University of Oslo, Department of Media and Communication.
- Televisiotoiminnan toimintaedellytysten parantaminen*. Televisiotoiminnan toimintaedellytysten parantamista selvittävän työryhmän (pj. Backman) raportti. LVM 29/2001.
- The TABLOID Collective (1997) 'On/against mass culture theories', s. 14-25 teoksessa Gibian, Peter (toim.) *Mass culture and everyday life*. London: Routledge.
- Thomass, Barbara (2003) 'Knowledge society and public sphere. Two concepts for the remit', s. 29-40 teoksessa Hujanen, Taisto & Lowe, Gregory (toim.) *Broadcasting & convergence. New articulations of the public service remit*. Göteborg: Nordicom.
- Toppinen, Pilvi (2003) 'Deliberatiivinen demokratia ja erilaisuuden haaste'. Käytännöllisen filosofian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/kayta/pg/toppinen/delibera.pdf>
- Tracey, Michael (1983) *A variety of lives. Biography of Sir Hugh Greene*. Lontoo: Bodley Head.
- Tracey, Michael (1998) *The decline and fall of public service broadcasting*. Oxford: Oxford University Press.
- Turner, Bryan S. 'Postmodern culture/modern citizens', s. 153-168 teoksessa Van Steenbergen, Bart (toim.) *The condition of citizenship*. London: Sage.

- Turtiainen, Juhani (2000) *Työhallinto ja laatu. Laatutyön erityispiirteitä julkisen hallinnon palvelussa*. Acta Universitatis Tamperensis 737. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Tully, James (1988) 'The pen is a mighty sword. Quentin Skinner's analysis of politics', teoksessa Tully, James (toim.) *Meaning and context. Quentin Skinner and his critics*. Cambridge: Polity Press.
- Uusitalo, Liisa (1998) 'Consumption in postmodernity: social structuration and the construction of the self', s. 215–235 teoksessa Bianchi, Marina (toim.) *The active consumer. Novelty and surprise in consumer choice*. London: Routledge.
- Uusitalo, Liisa (2005) 'Oma ja yhteinen hyvä — ovatko kuluttajat myös kansalaisia?', s. 61–98 teoksessa Niiniluoto, Ilkka & Sihvola, Juha (toim.) *Nykyajan etiikka. Keskustelua ihmisestä ja yhteisöstä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Valaskivi, Katja (2002) *Leipää ja rinkiä. Johdatus asian ja viihteen suhteeseen suomalaisessa televisiossa*. Tampere: Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos, sarja B43/2002.
- Valtonen, Sanna (1999) 'Työn ja työttömyyden tarinoita Helsingin Sanomissa 1988–97', s. 21–54 teoksessa Moring, Inka & Parikka, Tuija & Valtonen, Sanna & Aslama, Minna & Kantola, Anu & Kivikuru, Ullamaija *Mediakriisi. Lehdistö, lama ja talouspuhe*. Viestinnän laitos, sarja 2A/1/1999. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Vanhatalo, Juha-Pekka (2004) Radionkuuntelu identiteettivalintana. Suhde radioon nuorten aikuisten puheessa. Viestinnän pro gradu, Helsingin yliopiston viestinnän laitos. <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/viest/pg/vanhatalo/radionku.pdf>
- Van Cuilenburg, Jan (1998) 'Diversity revisited. Towards a critical rational model of media diversity', s. 38–49 teoksessa Brants, Kees & Hermes, Joke & Zoonen, Liesbet van (toim.) *The media in question. Popular cultures and public interests*. London: Sage.
- Van Günsteren, Herman (1994) 'Four conceptions of citizenship', s. 36–48 teoksessa van Steenbergen, Bart (toim.) *The conditions of citizenship*. London: Sage.
- Van Zoonen, Liesbet (2004) 'Popular qualities in public broadcasting'. *European Journal of Cultural Studies* 7(3): 275–282.

- Varis, Tapio (1971) *Ideologia ja tiedonvälityksen loukkaavuus. Tutkimus yhteiskunnallisesta tajunnasta ja luokkaavien televisio- ja radio-ohjelmien havaitsemisesta*. Monistesarja 7/1971. Tampere: Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos.
- Vatka, Miia (2005) *Suomalaisten salatut elämät. Päiväkirjan ominaispiirteiden tarkastelua*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura SKS.
- Voet, Rian (1998) *Feminism and citizenship*. London: Sage.
- Vuori, Jaana (2001) *Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa*. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 95.
- Webster, James G. & Phalen, Patricia F. (1994) 'Victim, consumer, or commodity? Audience models in communication policy', s. 19–37 teoksessa Ettema, James S. & Whitney, D. Charles (toim.) *Audiencemaking. How the media create the audience*. London: Sage.
- Wheatley, Helen (2004) 'The limits of television? Natural history programming and the transformation of public service broadcasting'. *European Journal of Cultural Studies* 7(3): 325–339.
- Williams, Raymond (1961/1997) 'Mass and masses', s. 18–27 teoksessa O'Sullivan, Tim & Jewkes, Yvonne (toim.) *The media studies reader*. London: Arnold.
- Yleisradion ohjelmatoiminnan säännöstö* (1972). Helsinki: Yleisradio.
- Åberg, Carin (1999) *The sounds of radio. On radio as an auditive means of communication*. Stockholm: Stockholm University.

Lainsäädäntö ja muut virallislähteet:

- Laki Yleisradio Oy:stä 1380/1993 (useita muutoksia, uusin muutettu laki 635/2005)
- Hallituksen esitys viestintämarkkinoita koskevan lainsäädännön muuttamiseksi HE 241/2001; hyväksytty viestintämarkkinalaki 393/2003 <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030393>
- Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja PTK 137/2001 (22.11.2001)
- Euroopan yhteisöjen virallinen lehti 2001/C 320

Viestintäviraston vuosikertomus 2001
http://www.ficora.fi/2001/VV_vsk2001.pdf

Muut lähteet

(julkaisemattomat lähteet ja internet-sivut):

- Anttonen, Anneli (2003) 'Onko universalismilla tulevaisuutta sosiaalipolitiikassa?'. Virkaanastujaisesitys. Tampereen yliopisto 2.10.2003.
- Asp, Kenneth (2002) 'Utbud och efterfrågan – överensstämelsen mellan tittarnas programpreferenser och programutbudet i svensk television'. Alustus Radio- ja televisiotoimittajien liiton RTTL:n seminaarissa Julkinen palvelu – toiveet ja todellisuus 20.3.2002
- Citizen Consumer and Civic Action Group CAG. <http://www.cag.org.in/>
- Collins, Richard (2002) 'The contemporary broadcasting market and the role of the public service broadcaster – a view from the UK'. Alustus seminaarissa Julkinen palvelu – toiveet ja todellisuus 20.3.2002.
- Hujanen, Taisto & tutkimusryhmä (2004) 'The transformation of Finnish radio culture. Towards a 'post-industrial' synthesis'. Tutkimussuunnitelma, toukokuu 2004.
- Laatikainen, Erkki (2002) 'Minkälaisen Yleisradion haluan?'. Alustus seminaarissa Julkinen palvelu — toiveet ja todellisuus 20.3.2002.
- Murdock, Graham (2004) 'Building the digital commons. Public broadcasting in the age of the Internet'. Luento Vancouverin ja Montrealin yliopistoissa 18. ja 22.11.2004.
- Mäntymäki, Eeva (2002) 'The Discourse of Quality and Problems with Pleasure.' Työryhmäpaperi Broadcasting and convergence. Articulating a new remit (RIPE) —konferenssissa. Helsinki/Tampere 17.–19.1.2002.
- Pantzar, Mika: 'Kuluttamisen vuosisata'. Alustus seminaarissa Teollisuus ja museot, Helsinki 8.10.2002. http://www.nba.fi/fi/seminaari2002_pantzar
- Pantzar, Mika "'Man as he really is" — kulutustutkimuksen juurilla ja latvuksilla.' Kuluttajatutkimuskeskus 28.1.2004. <http://www.>

- kuluttajatutkimuskeskus.fi/files/4696/raportti_manashereallyis_2004.pdf
- Pekkinen, Anna-Maria (2005) 'Mustavalkoisia puheenvuoroja – rasismi internetin keskustelupalstoilla'. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Picard, Robert G. (2004) 'Why should I pay the licence fee? Issues of viewers and listeners as customers in the twenty-first century', työryhmäesitys RIPE-konferenssissa Aarhusissa 4.6.2004. <http://www.yle.fi/keto/ripe/Programme/Papers.html>
- Pieniniemi, Simo (2005) 'Kriittisen mediatutkimuksen alkulähteillä. Theodor W. Adorno ja teoriakulttuuriteollisuudesta'. Viestintätieteiden pro gradu -tutkielma. Vaasan yliopisto.
- Pietikäinen, Terhi (2003) 'Kansalaiset mediapommia purkamassa. Verkkolehden keskustelupalsta journalistisen julkisuuden kriitikkona ja täydentäjänä. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Public Citizen –organisaatio. <http://www.citizen.org/>
- Rantala, Teija (2004) 'TV-tuottajan työ ja tuotekehys. Television tuotekehitystyön tarkastelua tuottajan näkökulmasta.' Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Søndergaard, Henrik (1999a) 'The possibilities for public service in a digital media system', alustus NORFA:n pohjoismaisessa tutkijakoulu utusseminaarissa (Oslo 22.3.1999).
- Søndergaard, Henrik (2000) 'Has public service broadcasting a role to play in the digital age?', Puheenvuoro Digitization in Scandinavian public broadcasting. Implications for content and technology/BEA's 45th annual convention (Las Vegas 7.–10.4.2000)
- Tv-uutisten historia <http://www.yle.fi/yle24/historia.php> (17.9.2005)
- Tv-maksut ja toimilupamaksut http://www.yle.fi/yleista/talous_rahoytys.shtml
- Viestintävirasto <http://www.tv-maksu.fi/> (17.9.2005)
- Valtionhallinnon Ota kantaa -keskustelufoorumi <http://www.otakantaa.fi/forum.print.cfm?group=205> (tutkimusaineisto); <http://www.otakantaa.fi/> (useita hakuja vuosina 2001–2006)

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto
Tiedotusopin laitos

MÄNTYMÄKI, EEVA:

Hyvinvointivaltio eetterissä.

Yleisradion rakentuminen populaarien diskurssien kentillä.

Tiedotusopin väitöskirja

Kesäkuu 2006

Tutkimuksessa selvitetään retorisen diskurssianalyysin avulla, miten ja millaisena Yleisradio (YLE) rakentuu median käyttäjien tuottamissa teksteissä. Lähtökohtana on oletus, että Yleisradio Oy toimii 2000-luvun alun mediemarkkinoilla kahtalaisessa roolissa. Se on sekä kunnallisiin kirjastoisiin verrattavissa oleva kansallinen instituutio että muihin sähköisen median yrityksiin rinnastuva mediakonserni. Yleisradion asemaa suomalaisessa mediamaisemassa ja viestintäpolitiikassa ei näin ollen voida ymmärtää, jos sitä ei tarkastella molemmista näkökulmista.

Tästä kaksoisoptiikasta käsin oletetaan median käyttäjien tekstejä rakenteistavien Yleisradio-diskurssien muotoutuvan yhtäältä kansalaisuuden ja toisaalta kuluttajuuden diskursiivisella kentällä. Empiirisen tutkimuksen tavoitteena on analysoida näitä kenttiä valottavien tutkimusaineistojen avulla sitä, minkälaiset avainkäsitteet ja argumentaatorakenteet rakentavat 2000-luvun alun suomalaisessa keskustelussa kuvaa YLEstä mediayrityksenä ja julkisena palveluna. Erityistä

huomiota kiinnitetään kansalaisuuden ja kuluttajuuden näkökulmien risteytymiseen ja Yleisradio-diskurssien sisäisiin ristiriitaisuuksiin.

Tutkimuksen teoreettisena perustana on valta/tiedon ja arkipäiväisen kielenkäytön kytkentää painottava Foucault'n diskurssiteorian tulkinta. Metodologista näkökulmaa suuntaa Faicloudh'n diskurssianalyttinen viitekehys, jota täydennetään tekstianalyysin tasolla Perelmanin uuden retoriikan sovellutuksella.

Tutkimuksen empiirisinä aineistoina käytetään kolmea digi-tv:n käynnistymisvuonna 2001 tuotettua tekstikokonaisuutta. Varsinaisia aineistoja ovat a) valtionhallinnon Ota kantaa -nettifoorumin keskustelu julkisrahoitteisesta televisiosta (maaliskuu 2001) ja b) otos Kansanrunousarkiston, YLEn yleisötutkimuksen ja Jyväskylän yliopiston Nykykulttuurin tutkimusyksikön keräämistä mediapäiväkirjoista (marraskuu 2001). Nettikeskustelun avulla valotetaan erityisesti kansalaisuuden kenttää, kun taas mediapäiväkirjojen kautta tarkastellaan ensisijaisesti kuluttajuuden kenttää. Vertailuaineistona käytetään lisäksi eduskunnan YLE 75 vuotta -juhlakeskustelua (marraskuu 2001). Sen avulla pohditaan tavallisina median käyttäjinä esiintyvien kirjoittajien teksteistä konstruoitujen populaarien diskurssien ja virallisten viestintäpoliittisten diskurssien suhteita.

Sekä kansalaisuuden että kuluttajuuden kentillä perusjännitteet rakentuvat individualististen ja kollektivististen diskurssien välille. Ne eroavat toisistaan perustavalla tavalla erilaisen valtiota ja kuluttavaa subjektia koskevien esioletustensa suhteen. Toisaalta kansalaisuuden ja kuluttajuuden diskurs-

sit kuitenkin myös risteytyvät kaiken aikaa. Erityisen selvästi tämä näkyy yleisradiolaadun diskurssin rakentumisessa.

Kansalaisuuden kentällä Yleisradio-diskurssien jännite muodostuukin laadun ja vapauden napojen ympärille. Molemmat käsitteet esiintyvät laajalti jaettuina perusarvoina, jotka saavat kuitenkin hyvin erilaisia tulkintoja. Nämä tulkinnat erottuvat toisistaan ennen kaikkea siinä, miten ne suhteutuvat erilaisiin valtiokäsityksiin. Snellmanilais-hegeliläisessä diskurssissa valtio (ja siihen assosioituva Yleisradio) edustavat positiivista vapautta, yleistä ja yhteistä hyvää ja ei-kaupallista laatua. Sen sijaan libertaristisessa diskurssissa Yleisradio hahmottuu yksilönvapautta uhkaavaksi, potentiaalisesti manipulatiiviseksi markkinahäiriköksi.

Mediapäiväkirjoja rakenteistavissa (median) kuluttajuuden diskursseissa perusjännite muodostuu tietoisesti valitsevan yksilön ja addiktiiviselle mediatarjonnalle altistuvan massan välille. Rationaalisen kuluttajuuden diskurssissa asiapitoinen ja korkeakulttuurinen YLE asemoituu laatuvaihtoehdoksi. Reflektoimattomassa rituaalisen kuluttajuuden diskurssissa YLE edustaa kansallista perinnettä, kun taas massakuluttajuuden diskurssissa Yleisradio edustaa massakulttuurin vastakohtaa, Toista.

Populaareja diskursseja jäsentävät vahvat vastakohta-asetelmat kaupallinen/ei-kaupallinen, laatu/määrä ja asia ja/tai kulttuuri/hömppä organisoivat myös legitimejä viestintäpoliittisia diskursseja. Viestintäpoliittisesta näkökulmasta tätä voidaan pitää ongelmana, sillä vastakkainasetteluissa YLEn asiakkeeseen ja korkeakulttuuriseen laatuun perustuva legitimitetti asettuu suurten yleisöjen suosion ja massakulttuurisen populaarin estetiikan vastakohtaksi. Yleisradioon

edelleen vahvasti assosioituva perinteinen laatukäsitys näyttääkin olevan kaksiteräinen miekka, joka nostaa esille julkisen palvelun tulevaisuuden kannalta keskeisen kysymyksen kollektivistiseen perinteeseen juurtuneen universalismin ja voimistuvan individualismin suhteista.

ABSTRACT

Mäntymäki, Eeva

Welfare State On Air.

The Construction of YLE in Popular Discourses

Doctoral Dissertation

University of Tampere, 2006

Department of Journalism and Mass Communication

The focus of this study is to examine by means of rhetorical discourse analysis the construction of the Finnish Broadcasting Company (YLE) in texts produced by ordinary media users. Theoretically, the basic assumption of the research is YLE's dual role in the media market: A public service broadcasting company is simultaneously a national institution alongside the public libraries and a media concern alongside other media companies. Because of this, the position of YLE in the Finnish media landscape and in Finnish media policy cannot be understood without serious consideration of both roles.

This dual perception leads to an analysis of media users' texts from two perspectives. In the empirical part of the study the texts used as research materials shed light on the one hand on the discursive field of citizenship and on the other the field of consumerhood. The main objective in both contexts is to trace the networks of key concepts and argumentative structures constructing YLE as a national institution and a media company. Special attention is paid to

the ways in which these perspectives are intertwined as well as to the contradictions in the YLE-discourses. In the background, there is a version of Foucauldian discourse theory, seeing the analysis of power/knowledge in actual contexts as the main option for politicising everyday practices.

The empirical research material consists of three textual entities all generated in 2001, which was the first year of Finnish digital television. The main materials are a) an Internet discussion (organised by the Ministry of Transport and Communications) about publicly funded television (March 2001) and b) a sample of media diaries collected by the Folklore Archives, audience research of YLE and the Research Centre for Contemporary Culture at the University of Jyväskylä (November 2001). The discursive field of citizenship is examined, above all, through the Internet discussion, when the media diaries are used to shed light on the field of consumerhood. There is also comparison material consisting of a parliamentary debate on the 75-year old YLE (November 2001), which confirms the assumption that there is a continuum between popular and official media policy discourses.

One of the major findings of the study is that in both discursive fields tension is mounting between individualistic and collectivistic discursive formations. This basic tension seems to divide both fields into discourses based on totally disparate assumptions about the state and about the consuming subject. On the other hand, the discourses of citizenship and consumerhood are in many ways intertwining e.g. around the concept of quality.

In the discourses of citizenship the tension grows, above all, around politically loaded key concepts. 'Quality' and 'freedom' are represented as shared basic values getting, nevertheless, many different and in the media policy context even mutually exclusive interpretations. These interpretations differ from each other, first and foremost, in their presuppositions concerning the role of the state. In the Hegelian discourse the state (and the YLE associated with the state) represents positive freedom and the common good together with non-commercial quality. In the Libertarian discourse YLE is, on the contrary, seen as a disturbance in the media market and as a potentially manipulative threat to individual freedom.

In the discourses of media consumerhood the tension grows between different ways to construct the consuming subject. In the discourse of rational consumerhood, there is an individual capable of choosing media content rationally according to his/her needs or wants but in the discourse of mass consumption consumers are constructed as a mass at least potentially addicted to seductive media content. If media consuming is assumed to be rational, YLE is perceived to be a factually and culturally oriented high-quality brand. However, in the discourse of mass consumption YLE represents the Other of popular aesthetics and mass consumption. In the third discourse of consumption, in the discourse of ritual media consumption, YLE symbolizes taken-for-granted habits rooted in national tradition.

The dichotomies structuring popular YLE-discourses (non-commercial/commercial, quality/quantity, factual and cultural contents /entertainment and sheer nonsense) also

organise official and legitimate media policy discourses. From the point of view of universally oriented public service companies this discursive polarization is problematic because the quality-bounded legitimacy of psb seems to be incompatible with popularity. This paradox of psb quality is closely engaged with the question about the future of psb in a society with degenerating collectivistic tradition and growing individualism.